

KOMMUNIKÁCIÓ ÉS INTEGRÁCIÓ

-

Új utak az európai nyilvánosság vizsgálatában a magyar médiatörvények európai vitájának tükrében

PhD értekezés

Írta:

Szabó Gabriella

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar
Politikatudományi Doktori Iskola

Témavezető:

Kiss Balázs egyetemi docens

Budapest, 2013

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megköszönni konzulensem, Dr. Kiss Balázs lelkiismeretes munkáját, segítőkész támogatását, dolgozatom gondos és kritikus átnézését. Tanácsaival és példamutatásával nagyban hozzájárult szakmai fejlődésemhez, tudományos nézőpontom kialakításához.

Hálás vagyok munkahelyem, a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpontjának támogatásáért. Köszönöm a Kutatóközpont főigazgatójának, Dr. Körösenyi Andrásnak a megtisztelő bizalmat, mellyel az értekezés elkészülését követte. A dolgozat különböző fázisaiban értékes észrevételeket kaptam kollégáimtól: Dr. Szabó Andreától, Papp Zsófiától, Dr. Csizmadia Ervintől, Dr. Pál Gábortól, Dr. Miszlivetz Ferencről, Dr. Róbert Péterrel, Dr. Valuch Tibortól és Dr. Csigó Péterrel.

Tisztelettel köszönöm Dr. Heller Mária értekezésemhez fűzött, s komoly önreflexióra késztető meglátásait.

2012. április 13-án a disszertáció alapjául szolgáló empirikus kutatást a European Consortium for Political Research (ECPR) Joint Sessions of Workshops 2012 „*Comparing National Experiences of European Integration*” elnevezésű munkacsoportja megvitatta. Köszönetet mondok a munkacsoport tagjainak. Különösképpen Daniel Gaxie (L’Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne), Alfio Mastropaolo (L’Università degli Studi di Torino), Martiño Rubal Maseda (European University Institute) és Sata Róbert (Central European University) kérdései, észrevételei segítettek sokat a vizsgálatom fókuszának élesítésében.

Köszönettel tartozom az ELTE Állam- és Jogtudományi Intézet Doktori Iskolájának, a doktori programban oktató professzoroknak tudásuk átadásáért, illetve Wohner Rudolfné intézeti előadónak a tanulmányaim adminisztratív ügyeinek kézbentartásáért.

Végül, de nem utolsósorban szívből köszönöm családom támogatását és türelmét.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	8
Az értekezés témája és célkitűzései	8
Az értekezés stratégiája és szemlélete	12
A disszertáció határai és korlátai	17
Az értekezés központi kategóriái.....	22
 A DELIBERÁCIÓTÓL A POLITIZÁCIÓIG	36
1.1 A habermasi örökség.....	37
1.2 Az európai nyilvánosság mint deliberáció.....	52
1.2.1 Az európai nyilvánosság „possibility-impossibility” diskurzusa	53
1.2.2 A szupranacionális deliberáció	58
1.2.3 A szupranacionális deliberáció korrekciója.....	68
1.3 Az európai nyilvánosság mint a nemzeti médianyilvánosságok összefonódása	84
1.3.1 Európaizált médianyilvánosságok: a framing modell	86
1.3.2 Európaizált médianyilvánosságok: a követeléskezdeményezés-modell	93
1.3.3 Európaizált médianyilvánosságok: a kommunikációs közösség-koncepció	99
1.4 Konklúzió: a vita középpontba helyezése	107
 A MAGYAR MÉDIATÖRVÉNYEK EURÓPAI VITÁJÁNAK ELEMZÉSE.....	118
2.1 A kutatás konceptuális-módszertani háttere	119
2.2 A magyar médiatörvények európai vitájának elemzési eredményei.....	144
2.2.1 A vita főszereplői és fórumai.....	147
2.2.1.1 Magyar parlamenti frakciók	147
2.2.1.2 Emberi jogi-, jogvédő- és civil szervezetek, értelmiségiek	152
2.2.1.3 Európai Parlament és az Európai Bizottság.....	158

2.2.1.4	Magyar kormány.....	164
2.2.1.5	Külföldi politikai szereplők.....	168
2.2.1.6	Magyar újságírók.....	170
2.2.2	A vitában elfoglalt pozíciók és kommunikációközösségek.....	175
2.2.2.1	Az új médiaszabályozással szemben kiritikus megszólalók pozíciója.....	176
2.2.2.2	A magyar médiaszabályozás kritikusait támadó pozíciók.....	185
2.2.2.3	A vita kommunikációközösségei.....	193
2.3	A magyar médiatörvények európai vitáját feltáró elemzés összegzése.....	197
KÖVETKEZTETÉSEK		203
FELHASZNÁLT IRODALMAK JEGYZÉKE		214
MELLÉKLET		236
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE		251
A DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI ANGOL NYELVEN.....		254

BEVEZETÉS

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA ÉS CÉLKITŰZÉSEI

Jelen doktori munka a 2010 nyarán megindult magyar médiaszabályozás európai vitáját elemzi, s az eset tükrében kísérletet tesz az európai nyilvánosság újraproblematizálására. A második Orbán-kormány médiapolitikájára érkező európai reakciók, illetve az azok nyomán kialakult kommunikációs folyamatiság ugyanis alaposan felforgatta a hazai és európai politikaformálásra alkotott elképzeléseket. Az új magyar médiatörvények körül kialakult európai vita után teljes bizonyossággal kijelenthetjük: a határokon átvágó kommunikáció és az európai szinttérrel való kalkuláció a politikai szereplők mindennapos tevékenységének részévé vált. Az eset óriási felkiáltójellel nyomatékosítja a globalizáció-teóriák földrajzi határok feloldásáról szóló tézisét (vö. Bayer 2005:9-47). Rámutat, hogy a politika művelőinek, figyelőinek és kutatóinak folyamatosan követnie kell a megszokott (bel)politikai kereteken túl zajló folyamatokat, továbbá mérlegelnie a nemzetállami tereken kívüli politizálás (nem a diplomácia!) lehetőségeit. Arra is felhívja a figyelmet, hogy a történések alakulásában a politikai szereplők nincsenek teljesen kiszolgáltatva a struktúráknak, intézményi logikáknak, jogi-gazdasági peremfeltételeknek. A kommunikáció segítségével újabb és újabb, akár a nemzeti határokon túli nyilvánosságokat teremtve kísérletezhetnek saját szempontjaik érvényre juttatásával, ami akár sikerre is vezethet.

E megfontolások alapján a magyar médiatörvények európai vitáját az európai nyilvánosság-gondolatkör kontextusában tárgyalom, s a politikai kommunikációkutatás szempontjai alapján vizsgálom. A disszertáció egy alapvetően körkörös logikájú kutatási perspektíva megvalósulása, amelyben a vizsgálat tárgya és az azt feltáró elméleti háttér,

illetve metodológiai apparátus – a politikatudományi fókusz fenntartása mellett – folyamatos párbeszédben áll egymással. Ez azt jelenti, hogy a magyar médiatörvény európai vitájának elemzésekor nem egy előre kiválasztott modell teszteléséhez választottam az esetet, hanem éppen fordítva: egy probléma tudományossá tételéhez kerestem a teoretikus és konceptuális utat.

Mindezek mentén az értékezés fő kérdését az alábbi módon fogalmazom meg:

Módosítja-e a magyar médiatörvény-ügy európai vitája az európai nyilvánosságról alkotott elképzelésünket, s ha igen, akkor miként?

A fő kérdés megválaszolását az alábbi három pont körbejárásával teszem:

1. Az európai nyilvánosság tudományos megértésére tett erőfeszítések bemutatása

Az európai nyilvánosság-szakirodalom áttekintésével alapvetően két célom van. Először is egyfajta fejlődési ív bemutatására törekszem, amelyben láthatóvá válnak a korai és a kortárs munkák tematizálási erőfeszítései, konceptualizációs útjai. Jóllehet az európai nyilvánosság alig két évtizedes múltra visszatekintő kutatási terület, mégis gazdag teoretikus, illetve empirikus reflexiók állnak rendelkezésünkre. Másodsorban pedig igyekszem világossá tenni, hogy a különböző iskolák miként hatottak egymásra, hogyan merítették a rivális elgondolásokból, milyen irányokba terelték az európai nyilvánosság elgondolásainak fősodrást.

2. *A magyar médiaszabályozás körüli európai vita kutatásának összefoglalása*

A magyar médiatörvények európai vitáját deskriptív orientációjú, kvalitatív tartalomelemzést alkalmazó, politikai kommunikációkutatási esettanulmányként dolgozom fel. A vizsgálat bemutatása során az ügy három aspektusára fókuszálok. Először a vita főszereplőit és főbb fórumait azonosítom, majd a főszereplők kommunikációs aktivitásán keresztül igyekszem bemutatni az eset dinamikáját, fordulatait, csomópontjait. Ezután a megszólalók vitában elfoglalt pozícióira térek ki, ami megvilágítja az új magyar médiaszabályozás körül kibomló álláspontok jellegzetességeit. Végül, a polémia kommunikáció-közösségeinek meghatározásával a vita térrendező kapacitását demonstrálom. Egyúttal rámutatok: nagyon is elképzelhető, hogy politikai szereplők belpolitikai kérdésekben a nyilvánosság előtt európai léptékű szövetségkereső tevékenységet folytassanak.

3. *Az európai nyilvánosság elgondolásának új útjai a magyar médiaszabályozás európai vitának tanulságai alapján*

A disszertáció utolsó nagyobb egységének célja a konceptuális kérdésekhez való visszakanyarodás. A tanulmány ezzel egyrészt az európai nyilvánosság-diskurzusok új iránya felé kíván nyitni, másrészt pedig a politikatudomány egésze számára igyekszik megmutatni az effajta kérdésfelvetések hozzáadott értékét. Ennek még pontosabb megvilágítása végett a zárófejezet az európai nyilvánosság politikatudományi értékeléséhez a szakirodalomban eddig kevésbé tárgyalt szempontokat (*instabilitás, ágencia, érzelmek, identifikáció*) szándékozik felvetni.

A disszertáció szerkezete követi e célkitűzéseket. A **Bevezetés** fejezetében tisztázom az értekezés szemléletét, kitérek az esettanulmány mint választott kutatási stratégia megindoklására, illetve számot vetek a disszertáció határaival, korlátaival is. A **Bevezetés** ad helyet a doktori munka alapfogalmainak – *vita, kommunikáció, európai nyilvánosság* – kibontására is.

Az értekezés törzsszövege két nagyobb egységre oszlik. Az **első részben** az európai nyilvánosság-szakirodalom főbb csapásirányairól lesz szó. Itt részletesen tárgyalom az európai nyilvánosság habermasi tradícióját, amely a téma társadalomtudományi kontextusán túl, a fogalomhasználat és a vizsgálati irányok kialakításában is iránytűként orientálja a szerzők többségének munkáját. Két jelentősebb iskola – a *deliberáció* és az *európaizáció* – megközelítéseit járom körül, elsősorban az Erik Eriksen, John Erik Fossum, Ulrike Liebert, Hans-Jörg Trenz, Claes de Vreese, Ruud Koopmans, Paul Statham, Marianne van de Steeg és Thomas Risse köré csoportosuló kutatások alapján. A disszertáció **második részét** a magyar médiatörvények európai vitáját feltáró kutatás összefoglalásának szentelem. Először világossá teszem az esettanulmány feldolgozásának fogalmi-módszertani alapjait, az adatgyűjtési eljárás menetét és az adatfeldolgozás mikéntjét. Ezt követi az eredmények bemutatása, majd a disszertáció kutatási kérdéseinek megválaszolása, s a tanulságok összefoglalása. A **Következtetések** című záró fejezet pedig javaslatokat fogalmaz meg további kutatások számára.

AZ ÉRTEKEZÉS STRATÉGIÁJA ÉS SZEMLELETE¹

Esettanulmány mint kutatási stratégia²

A disszertáció a magyar médiatörvény európai vitáját *esettanulmányként* közelíti meg. Az esettanulmány többnyire magyarázó vagy leíró szándékú vizsgálatokhoz illeszkedő megoldás, mely kis elemszámú eset vagy esetek tudományos célú, intenzív, módszeres és szisztematikus feldolgozását segíti (Gerring 2004: 342). Az esettanulmány stratégiájának legnagyobb előnye, hogy lehetővé teszi a megvizsgálandó elemek környezetének tanulmányozását is (Flyvbjerg 2006). Mindemellett metodológiai nyitott, vagyis kvantitatív és kvalitatív orientációjú munkák egyaránt profitálhatnak előnyeiből (vö. Korzilius 2010: 761-765). Nem véletlen, hogy az idők során a társadalomtudományok kedvelt eszközévé vált (Merriam 2009: 39). Az esettanulmány tehát nem módszertan, hanem egy kutatási design, amelyben a vizsgálat tárgyának lehatárolásakor a környezeti tényezőket nem zárjuk ki az elemzésből. A lehatárolás – mármint, hogy pontosan mit vizsgálunk – Charles Ragin terminológiájában a „*casing*” (esetté tétel) folyamata kutatói döntések sorozatából áll. A vizsgálat érdekében ezeket célszerű transzparensen kezelni, és amennyire lehetséges bemutatni (1992: 217).

Bent Flyvbjerg az esettanulmányról szintén mint lehetséges vizsgálati stratégiáról ír, s úgy véli, hogy a kérdés körül számos félreértés kering. Flyvbjerg szerint ezek körül a legnagyobb az „*egy eset, nem eset*”- típusú sommás ítélet. A szerző ennek cáfolatát azzal az önkritikus megállapítással vezeti fel, hogy az előítéletet sajnálatos módon azok a

¹ Az európai nyilvánosság irodalmak gyakran egymásnak ellentmondó megállapításait Slavko Splichal a vizsgálatok ontológiai alapjainak és kutatási stratégiáinak a különbözőségére vezeti vissza (Splichal 2011:23-30). Splichal felhívásának eleget téve a disszertáció ehelyütt igyekszik világossá tenni, hogy milyen tudományfilozófiai irányban képzei el a magyar médiatörvények európai vitájának kutatását.

² Az esettanulmány mint tudományos probléma megvilágításáért nagyon hálás vagyok Papp Zsófiának.

kutatások is táplálják, amelyek rendre megfelelnek az esettanulmányaikból nyert megállapítások hatókörének és korlátainak tárgyalásáról. Ezért Flyvbjerg az esetek tipizálását javasolja, továbbá amellett érvel, hogy bizonyos esettípusok vizsgálatában egy eset feldolgozása igenis hasznos, legitim és járható út. Flyvbjerg elgondolásában ezek az úgynevezett extrém vagy deviáns esetek („*extreme/deviant cases*”), a kritikus esetek („*critical cases*”) és a paradigmaticus esetek („*paradigmatic cases*”).

Az első (extrém vagy deviáns eset) arra a helyzetre utal, amikor a kutató egy bevett, jól ismert, sokszor működőképesnek bizonyult teoretikus modellel ütköztet egy olyan esetet, amely a modellben leírtakhoz hasonló körülmények és feltételek fennállása ellenére sem illik az elméleti keret előzetesen felállított általánosításaihoz és törvényszerűségeihez. A kutató célja itt nem a modell meghaladása vagy elvetése. A modell érvényességét sem támadja, sőt kifejezetten az a célja, hogy az eset feldolgozásával finomítsa, fejlessze az elméleti keretet.

Csupán egyetlen eset feldolgozásával másként is tesztelhetünk egy modellt, például ha az elméleti keret szempontjából *kritikusnak* minősülő esetet vizsgálunk. Egy esetet akkor tekintünk kritikusnak, ha azt várjuk, hogy az általánosított törvényszerűségek és magyarázó erők itt mindenképpen működni fognak. A kritikus eset elemzésekor/bemutatásakor a munka tétje ezért igen komoly: ha ugyanis a modell által feltételezett törvényszerűségek itt, a kritikus esetben nem működnek, akkor máshol sem fognak, vagyis a modellt jelentősen módosítani kell. A kritikus eset bemutatásával a kutató célja az lehet, hogy meggyőzze olvasóját egy új vagy kevésbé ismert, de már kidolgozott modell nagyobb volumenű vizsgálatokban történő alkalmazásáról vagy éppen ellenkezőleg, aláhúzza a modell hiányosságait és jobbító szándékú javaslatokat tesz.

Míg az extrém és a kritikus esetek körét a kutatók képesek előre definiálni, a *paradigmatikus esetekről* gyakran a vizsgálat folyamán derül ki, hogy egy társadalmi

politikai történés leírásában vagy magyarázatában az adott téma elméleti modelljei vagy konceptuális keretei nem eligazítóak. Ilyenkor egy eset tanulmányozásával rámutathatunk az uralkodó fogalomhasználati minták, megközelítések gyengeségére, s megteremthetjük egy új nézőpont alapjait, vagy legalábbis igényt támaszthatunk annak kialakítására. A paradigmaticus esettel foglalkozó elemző tehát nem ambicionálja a meglévő modell(ek) korrigálását, sokkal inkább az „új”, a „valami más” irányába történő áttörés lehetőségét hangsúlyozza (Flyvbjerg 2006: 229-234).

Flyvbjerg meggyőző érvelésére támaszkodva tehát elháríthatók az „*egy eset, nem eset*”-típusú kifogások, amennyiben a tanulmány során bizonyítottá válik, hogy e három helyzet valamelyike áll fenn. A magyar médiatörvény-ügy európai vitája meglátásom szerint *paradigmatikus eset*, melyre alapozva eltávolodhatunk az európai nyilvánosság-szakirodalom fősodra által meghatározott makrotudományos kontextustól, fogalmi keretektől, analitikus orientációktól. Álláspontom szerint tehát az esettanulmány-stratégia képes prezentálni az európai nyilvánosság-vizsgálódások új fejezetét megnyitó következtetések szilárd fundamentumait és megbízható adatait.

Deskriptív szemlélet

A disszertáció leíró szemléletet tükröz, vagyis az esettanulmány során az adatok összegyűjtésére, megfigyelésére, kategorizálására és bemutatására törekszem. A vizsgálat tehát mellőzi a kritikai attitűdöt, a preskriptív nézőpontot és a „*sollen*”-típusú kérdésfelvetéseket. Konkrétan fogalmazva: az empirikus elemzés során a magyar médiatörvények európai vitájában nyilvánosságra kerülő kommunikációkat csak a maguk által felkínált értelmezési mezőben rögzítem. Nem mutatok rá a kommunikátorok manipulatív törekvéseire, a megszólalók rejtett motivációira, a kommunikációk és a

„valós” cselekedetek közötti ellentmondásokra. A kutatói kontextualizációt igyekszem mérsékelni, így a megszólalások társadalmi, történeti, kulturális vagy egyéb jellegű beágyazottságára sem teszek javaslatot.

A deskriptív szemléletből következően a disszertáció nem értékeli a vitában résztvevők kommunikációs aktivitását sem. Csigó Péterre (Csigó 1998) támaszkodva, a kutatás nem állít fel hierarchiát a megszólalások között azok retorikai teljesítményét, szubsztantivitását, inklúzitását vagy konszenzusorientáltságát illetően. Csigó ugyanis rámutat, hogy a hagyományos tudásszociológiai módszerekkel született elemzések ex ante kategóriái egy előre feltételezett társadalmi valóság jeleit igyekeznek kitapogatni a vizsgált szövegekben, s az így kapott eredményeket oksági magyarázatok alátámasztására kívánják felhasználni. Ennek alternatívájaként a leíráson alapuló megértés stratégiáját ajánlja, amely a szövegek saját, belső strukturáját helyezi középpontba, s a kutatónak nincs más dolga, mint követni, rögzíteni és tipizálni azt (Csigó 1998).

Nincs egy előre felvett álláspontom arról sem, hogy milyen az ideális európai nyilvánosság, kik ennek a főszereplői, melyek kell, hogy legyenek a főbb fórumai, kitüntetett témái, optimális működési rendje, funkciója, stb. Ebben a tekintetben tehát a magyar médiatörvények európai vitájának feltárása során jelentősen eltávolodom a szakirodalom jelenleg domináns habermasi tradíciójától.

A disszertáció deskriptív nézőpontjánál kell szót ejteni arról a gyakran hallható ítéletről, ami a leírást csupán a magyarázó jellegű vizsgálódások előkutatási fázisaként hajlandó elfogadni. Earl Babbie nem osztja ezt a nézetet. A társadalomtudományi kutatás gyakorlata című alapművében a deskriptív vizsgálatokat a felderítő és a magyarázó szándékú elemzésekkel egyenrangúan kezeli, és önjogon értékes kutatásoknak tekinti (1995: 112-114). Megállapítása szerint a társadalomtudományi kutatások jelentős részében az események és a helyzetek rögzítése történik, ami érvényes és fontos

tudományos tevékenység. Viszont felhívja a figyelmet a deskriptív munkák legkényesebb pontjára: a megállapítások kiterjeszthetőségének kérdésére, amelynek tárgyalásától a leíró intencióval készült analízisek többnyire eltekintenek (1995: 114).

A Polit-Beck szerzőpáros azonban kimondottan a leíró kutatások esetében gondolkozik az általánosíthatóság problémájáról (Polit-Beck 2010). Álláspontjuk szerint a leíró vizsgálatok legalább kétféle módon jutattják a tudományt generalizálható megállapításokhoz. Az egyik az analitikai kiterjeszthetőség („*analytic generalization*”), a másik az átvihetőség („*transferability*”) lehetősége. Az analitikai kiterjeszthetőség rigorózus vizsgálatok esetében jöhet szóba, ahol az elemző precíz és ellenőrzött fogalmi háló, illetve adatfeldolgozási rend alapján jut el a következtetésekhöz. Egy transzparens, koncentrált, saját korlátaival számot vető deskriptív munka eredményei egy hasonló fókuszú vizsgálat kiindulópontjául szolgálhatnak (Polit-Beck 2010: 1453). A másik út az átvihetőség, azaz a generalizáció esetről esetre történő megvalósulása. Itt nem is annyira az eredmények vagy a megállapítások más esetekre is érvényes kiterjesztéséről, hanem az egyes vizsgálatok konceptuális keretének és operacionalizálási rendjének újabb kutatásokban történő alkalmazásáról van szó (Polit-Beck 2010: 1453-1454). Polit és Beck alapján tehát elmondható, hogy a deskriptív vizsgálatok is járhatnak generalizálható tanulságokkal. Tény azonban, hogy esetükben ez nagyobb eséllyel válik vita tárgyává (például a precíz fogalomhasználat körül), s megítélése bizonyos időtávból lesz csupán lehetséges. A fenti érvelésre támaszkodva a magyar médiatörvények európai vitájának leírásával a disszertáció mind az analitikai kiterjeszthetőséget, mind az átvihetőséget ambicionálja. Ennek érdekében a dolgozat második része nagyon részletes, pontos és világos módszertani-operacionalizálási ismertetőt tartalmaz (2.1-es fejezet).

A DISSZERTÁCIÓ HATÁRAI ÉS KORLÁTAI

A *Bevezetésben* szólnom kell a dolgozat határainról is. Noha a disszertáció empirikus vizsgálata a magyar médiatörvények ügyére reflektál, nem médiajogi munka: a magyar média világának jogi környezetét, az új szabályozások hozta változásokat, azok európai összehasonlítását nem tárgyalja. Az elemzés említést tesz ugyan a jogszabály-alkotási folyamatról, amennyiben az valamilyen módon meghatározta az ügy körül formálódó európai vitát, ám a jogszabályalkotás belső dinamikáját nem képes visszaadni, s nem is ambicionálja azt. A tanulmány nem értékeli sem a magyar médiapiac 2010 előtti és utáni szabályozási hátterét, sem pedig a magyar kormányzatot ért bírálatok médiajogi érvkészetét. Jelen írás tehát nem a médiajogi aspektusokat veszi górcső alá, így nem tud és nem is kíván állást foglalni a téma szakjogászai disputájában.

Bár nagyon izgalmas felvetés, hogy az új médiaszabályozás miként formálja a magyar médiapiacot, a dolgozat mégsem a médiaszociológia nézőpontjából tekint vizsgálatának tárgyára. Az értékezés nem tér ki a médiarendszerben bekövetkezett változásokra, a média társadalmi szerepének átalakulására, a médiapiac szereplőinek adaptív vagy rezisztens reakcióira. A dolgozat híján van a policy orientációnak is, hiszen egyrészt nem a kortárs médiapolitika fő kérdéseit –, hogy milyen felügyeleti rendszer lenne a legalkalmasabb a média függetlenségének és működőképességének biztosítására?; milyen a jó közszolgálati rendszer?; hogyan kell működtetni a média feletti közösségi kontrollt?, stb. – veti fel, s a versengő szakpolitikai koncepciókat sem listázza.

Tanulmányomat a *European Studiestől* is meg kell különböztetnem. Bár a disszertáció merít az Európa Tanulmányok konstruktivista irányának megállapításaiból, mégsem illeszkedik az amúgy igen tágkeblű tudományterület logikájához (vö. Rumford 2009). Munkám vaskosan tárgyal az Európai Unió számára releváns kérdéseket (például az EU

intézményeinek politikai kommunikációs aktivitása), de azt nem az integrációtörténet vagy -elmélet, egy közösségiesített szakpolitika, az EU intézményrendszere vagy egy speciális európai politikai aktor (például európai parlamenti frakciók) szempontjából teszi (vö. Fossum 2009: 347-363). Ezzel tulajdonképpen az értékezés az európai nyilvánosság-kutatások kisebbségéhez sorolja magát, hiszen a szerzők többsége kimondottan az EU-ra vonatkoztatva, az EU köré szervezi mondanivalóját, tudományos életútjuk pedig a demokráciaelméletek vagy a nemzetközi viszonyok/Európa-tanulmányok paradigmáihoz köti őket. A disszertáció azonban a politikai szereplők konstruáló akcióin át kívánja meghatározni az európai nyilvánosságot, amely illeszkedhet ugyan az EU intézményes vagy szakpolitikai rendjéhez, de el is térhet tőle. Ez a fajta rugalmas értelmezés távolítja el munkámat az Európa Tanulmányok nézőpontjától.

Annak ellenére, hogy a doktori munka egy ügy körül zajló kommunikációs folyamat, vagyis tulajdonképpen a magyar médiatörvény diskurzusainak feltárására szerveződött, nem illeszkedik a politikatudományi diskurzuselemzések Magyarországon is egyre jelentősebb és méltán népszerű megközelítéséhez. Glózer Rita megállapítása szerint a diskurzus kutatásnak a hazai tudományos közösség előtt legismertebb két útja: a kritikai és a hermeneutikai orientáció (Glózer 2008). A Teun van Dijk (1985), Norman Fairclough (1995), Ruth Wodak (2013) nevével fémjelzett kritikai irányzat annak leleplező szándéka miatt a disszertáció radikálisan deskriptív nézőpontjával teljesen inkompatibilis. Utóbbi azonban lehetőséget ad a leíró szándék teljes körű érvényesítésére, s vonzerejét nagyban erősíti, hogy Szabó Márton és kollégái az évek során meggyőzően bizonyították a szövegolvasásra épülő hermeneutikai irányzat kivitelezhetőségét (vö. Szabó 2003a, Szabó 2006, Szűcs 2010, Pál 2012). Ráadásul jelen disszertáció szintén fontos szerepet tulajdonít az értelmezéseknek, hiszen a magyar médiatörvény európai vitájában elfoglalt pozíciók rögzítéséhez értelmezési kereteket azonosít. Ennek folyamán azonban nem

veszem fel a Szabó Márton és kollégái által javasolt hermeneutikai alapállást. Nem érzem szükségét ugyanis annak, hogy az adott polémiaiban elhangzottakon kívül kutatóként is kontextualizáljam, akár történeti, akár intézményi, akár szélesebb gondolati körbe ágyazzam a kommunikátorok értelmezéseit. Hasonlóképpen a szemantika kapcsán: úgy vélem, a megszólalók, legalábbis a magyar médiatörvények európai vitájában, elegendő jelentéssel ruházzák fel mondanivalójukat. A saját kutatói értelmezésem tehát – hangsúlyozom: ebben az esetben – feleslegesen és védhetetlenül megterhelte volna az elemzést. Így eltekintek attól, hogy az elemzés során javaslatot tegyek a kommunikációk mélyebb jelentésstruktúráira.

A politikatudományi diskurzuselemzés harmadik lehetséges útja az úgynevezett „*archeológiai eljárás*”. A foucaulti gyökerekhez erősen kötődő elgondolás kiinduló állítása szerint a diskurzusok vizsgálatában a diskurzuson kívüli tényezők – bármik is legyenek azok – nem játszhatnak szerepet. Vagyis már az elemzés során külön kell választani a diskurzust és a megvalósulásának intézményi, nyelvi vagy stiláris feltételeit. Ez azt a zavarba ejtő megállapítást hordozza, hogy a diskurzusok azonosításakor a kommunikációk tematikája (miről beszélnek) sem feltétlenül eligazító. No de akkor hogyan lehet a kommunikációs halomból kiválasztani az azonos diskurzushoz tartozó egységeket? Ehhez nyújt segítséget Michel Foucault „*A tudás archeológiája*” című írásában, amelynek megértéséhez Kiss Balázs (1995, 2000) és Glózer Rita (2008) olvasatára támaszkodom. Foucault a diskurzusok elemzésében négy tényezőt hangsúlyoz. Elsőként a diskurzus tárgyait összefogó, megoszlásukat lehetővé tevő közös teret. A második a heterogén megállapítások szabálya, amely a különféle témák felbukkanását teszi lehetővé. Harmadikként említi a fogalmak heterogenitását, sőt összeegyeztethetetlenségét. És végül a stratégiai lehetőségmezőt, amely választási pontokat kínál fel a diskurzuson belül. Eszerint egy diskurzus azonosításához annak

tárgyait, szintaktikai típusát, szemantikai elemeit és operatív lehetőségeit kell kimutatni, elemzéséhez pedig a fenti négy szint formációs szabályait kell leírni. A közös tér vizsgálatakor például az egyes tárgyak felbukkanásának felületeiről és az elhatárolás fórumairól kell értekezni. Figyelni kell még arra is, hogy kik beszélnek, milyen intézményes helyeken és mi a pozíciójuk. Míg a stratégiai lehetőségmező kapcsán a beszéd töréspontjait, a körülmények összjátékát, a lehetséges diszkurzív stratégiák jellemző megoszlását kell bemutatni.

A disszertáció számára nagyon izgalmas felvetést – tudniillik, hogy a diskurzusok vizsgálatát csak a diskurzusra lehet építeni – azonban nem követi az annak elemzésre vonatkozó következményeivel számot vető szisztematikus módszertani leírása. A foucault-i elképzelés olyan magas absztrakciós szinten áll, amely lehetetlenné teszi annak gyakorlati alkalmazását. Éppen ezért a dolgozat az archeológiai eljárás kereteit sem tudja alkalmazni. Mivel így a disszertáció a diskurzuselemző hagyományok jelentősebb ágaitól (kritikai, hermeneutikai, archeológiai) – azok minden érdemét elismerve – távolságot tart, érdemes egyértelművé tenni, hogy az értekezés nem diskurzuselemzés.

A disszertáció korlátait számba véve önkritikusan kell szólnom az értekezés során használt nemzetközi irodalomban bevett szakkifejezések fordításáról. Jóllehet az európai nyilvánosság témája nem ismeretlen a magyar szakmai közösség előtt, ám a hazai szerzők is jobbra angolul publikálnak. A szakszavak többségét tehát magam magyarítottam, bár ahol lehetett támaszkodtam Karoliny Eszternek az európai uniós információs szakpolitikáról írt doktori munkájára (2012) és Sükösd Miklósnak az EU kommunikációs deficitjéről szóló tanulmányára (2003).

Az értekezés empirikus elemzésének egyik legnagyobb korlátja a külföldi sajtóvélemények szisztematikus feltárását lehetővé tevő kutatásinfrastruktúra hiánya, azaz az, hogy nem áll rendelkezésre rendszerező, kulcsszavas kereséssel működő nemzetközi

médiaarchívum. Az európai írott és elektronikus médiumok vitában elfoglalt pozícióiról a magyar média – elsősorban a Népszabadság, az Index.hu és a Klubrádió – lapszemléiből, szemelvényeiből és idézeteiből kaphatunk ugyan valamiféle képet, de azok tudományos célú alkalmazása megalapozatlan lett volna. A szerző nyelvtudásának megfelelő újságok, televíziók, online portálok, rádiók kiválasztása, monitorozása és ágendájának elemzése pedig nemcsak, hogy esetleges, de inkompatibilis is a disszertáció során kidolgozott vizsgálati módszerrel. A kutatás azonban nem mond le az európai újságírók álláspontjának feltárásáról! Az európai média munkásai ugyanis szakmai szervezeteiken keresztül is világossá tették, hogy mit gondolnak a magyar médiatörvényről, s annak európai vitájáról. Az adatgyűjtés során ezeket a megszólalásokat rögzítettem, az elemzési eredmények között feltüntettem.

Végül, meg kell említenem a magyar médiatörvények európai vitájának elemzésében alkalmazott időbeli korlátot is. A vizsgálat a 2010 nyarán elindult törvényalkotási folyamatra már igen korán reagáló kommunikációk rögzítésével induló adatgyűjtését az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi félévének végével (2011. június 30.) zártam le. A magyar médiatörvény vitája ugyan kisebb intenzitással, de a vizsgálati periódus után is fel-fellángolt. Sőt, tulajdonképpen átfolyt a Magyarország Alaptörvénye körül zajló polémiaiba, így a végpontja nem is rögzíthető. A kutatásba bevont 384 nap kommunikációs történései tehát nem a vita egészét fogják be, s abban sem lehetek teljesen biztos, hogy annak statisztikailag reprezentatív időbeli mintáját adják. Egyetlen mentségem a vita lezáratlanságából fakad: a magyar médiatörvények kapcsán folyó európai polémia időkeretének beláthatatlansága miatt a kutatói önkény alkalmazása az kutatás kivitelezhetősége okán szükségszerű volt.

AZ ÉRTEKEZÉS KÖZPONTI KATEGÓRIÁI

Vita

A vita komplex jellegét és társadalomtudományi fontosságát a hazai szakmai közvélemény régóta jól ismeri (vö. Csigó 1997, Pál 2005). A vitákhoz történő nyilvános hozzászólásokban az adott téma birtoklására vonatkozó igényről, a kompetencia bebizonyításából származó társas előnyökről, a polémiák során megjelenő versenyhelyzetről Heller Mária és kollégái részletesen megemlékeznek. Mint ahogyan arról is, hogy a viták témái nem készen adóttak, hanem megformálásra szorulnak. Heller Máriaék munkájából tudható az is, hogy a vitatémák nem önmagukban állnak, egy-egy kérdés végtelen számban, előre nem látható módokon kapcsolódhat össze a másikkal. Sőt, arra is felhívják a figyelmet, hogy a vitában részt vevők stratégiai kalkulációkat végezhetnek a megszólalásuk kapcsán (Heller-Némedi-Rényi 1990a: 69-70, Heller-Rényi 1995).

A témával részletesen foglalkozó argumentációelmélet szerint a vita olyan kommunikációs helyzet, amelyben két ember érveket ütköztető dialógust folytat (Margitay 2007:23). Egyik alaptípusa a veszekedés, amelyből a racionalitás teljesen hiányzik, s a felfokozott érzelmi állapot indokol minden megszólalást. Mivel az elmélet kiemelten a logikus érvelés formáit, szituációit keresi, sokkal nagyobb figyelmet fordít a vita további típusaira. Megkülönbözteti az érdekek vezérelte, alkudozásokra épülő tárgyalást, az igazságok feltárására szervezett racionális vitát, és az úgynevezett törvényszéki tárgyalást. A tárgyalás során a résztvevők az érdekeiket követve törekednek a konfliktus feloldására. Alkufolyamat zajlik, a felek bizonyos előnyökért cserében engedményeket tesznek. A kulcsmotiváció tehát a nyereségek maximalizálása a

veszteségek minimalizálásával. A racionális vagy más néven érvelő vita ideális szituációjában adott két, teljesen eltérő véleményt megfogalmazó személy, akiknek állításait egy közösen elfogadott indok- és bizonyítérendszer alapján tehetjük mérlegre. A racionális vita célja a helyes álláspont kialakítása. Nagyon is lehetséges tehát, hogy a dialógus végére a két eredeti elemeit vegyítő harmadik vélekedés jelenik meg. A racionális vitában ugyanis az önkritika és az önkorrekció lehetősége is megvan. A törvényszéki tárgyalás-típusú vitában az előzetesen lefektetett szigorú, széleskörű, mindenki által ismert és elfogadott szabályok keretein belül szabadon mozogva a két megszólaló egy harmadik, semleges felet kíván meggyőzni (Margitay 2007: 24-27).

Vajon mennyiben alkalmazhatók az argumentációelmélet vitafogalmai az európai nyilvánosságra? Az európai nyilvánosság-irodalmak vitakutatásainak egy csoportja egyértelműen Jürgen Habermas kommunikatív cselekvéselméletére támaszkodva a véleménykülönbségek racionális (észérvekre alapuló) és méltányos (konszerzusorientált) feloldásának eszközét látja a vitában (vö. Oberhuber 2005, Liebert 2007). Míg a másik csoport meglepően szűkszavú az általa alkalmazott vitafogalom meghatározásában (Downey-Koenig 2005, van de Steeg-Risse 2010, Kücük 2011). Elaborált definíciót tőlük nem kapunk, a szövegek szinonimaként használják a „*debate*”, „*argument*”, „*controversy*” és a „*contestation*” kifejezéseket, amiből arra következtetek, hogy a habermasiánus vitaértelmezést nem kívánják magukra nézve elismerni, de a kommunikációs szituációk konfliktusos jellegének hangsúlyozásán kívül mást nemigen állítanak. Így a magyar médiatörvények körül kialakult európai nyilvánosság vizsgálatának teoretikus és analitikai szinten egyaránt működőképes vita-definíciójának kialakításért a politikaelméleti alapokig kell visszanyúlnom.

Körösényi András és Pál Gábor érvelése például igen hasznos abban, hogy a törvényszéki tárgyalások argumentációelméleti kategóriáját kizárjam. Körösényi a politikai és bírói

döntések közötti különbségekre (2003: 528-531) mutat rá, míg Pál Gábor szerint a politikában a kommunikáció szabályai, az elmondhatóság határai is vita tárgyát képezik (vö. Pál 2012) vagyis nem áll rendelkezésre egy előre lefektetett, mindenki által elfogadott keretrendszer, ahogyan azt a törvénytárgyalás logikája sugallja.

A racionális vita fogalmának alkalmazását annak ideáltipikus és erősen normatív töltete miatt vetem el, illetve úgy érzem, hogy az európai nyilvánosság-irodalmak is igyekeznek lazítani annak konszenzusorientált értelmezésén. A racionális vita felfogástól való eltávolodásban támaszkodok továbbá Heller Mária és munkatársainak megállapítására, akik a népesedéssel kapcsolatos viták két évtizedes történetét tanulmányozva a racionalizálódásra vonatkozó előzetes kutatói elképzelések kudarcáról számoltak be (Heller-Némedi-Rényi 1990: 93-97).

A vita tárgyalásként történő meghatározása a magyar médiatörvény ügyének bizonyos további, nehezen kezelhető aspektusait le is fedné. Például tárgyalások folytak az Európai Bizottság és a magyar kormány képviselői között, s ezek bizonyos részletei kiszivárogtak ugyan, ám a megbeszélések jobbára zárt ajtók mögött zajlottak, ami empirikus nyelvre lefordítva krónikus adathiány miatt lehetetlené tenné a megalapozott vizsgálatot. Az elemzés során utóbb bizonyítottam láttam döntésem helyességét, hiszen a magyar médiatörvények európai vitája egyáltalán nem elosztási vagy szakmai kérdések körül folyt. Azt is hozzátehetjük, hogy az Európai Bizottság és a magyar kormány között született megállapodást az új médiaszabályozást bírálók többsége nem is fogadta el, így a tárgyalások vége nem jelentette a vita nyugvópontját.

Marad tehát a veszekedés, amelyet Margitay Tihamér agresszív személyes támadások, heves érzelmi kitörések, a mindenáron győzni akarás, a másik megbántása, ésszerűtlen és tisztességtelen eszközök használatával ír le (Margitay 2007:24). Volt-e példa a fentiekre a magyar médiaszabályozás körüli európai nyilvánosságban? Természetesen. De vajon

hozzájárul-e az európai politizálás jellemzőinek megértéséhez, ha a folyamatokat a veszekedés logikájával próbáljuk leírni? Aligha. Erre utal Szabó Márton is, aki helyesen világítja meg a politika elkerülhetetlenül konfrontatív valósága, illetve a vitát többnyire veszélyként, amorális viselkedésként, zavaró tényezőként, dezintegrációs faktorként láttató elemzések közötti ellentmondást (Szabó 2003b: 547). Ám vitát, mint a politika „tényleges” jellemzőinek kísérő, kiegészítő vagy a „lényeket elfedő” jelenségeként értelmezett koncepciót is problematikusnak tartja, s kísérletet tesz a vita politikatudományi státuszának meghatározására. Szabó Márton írása nemcsak annak belátása, hogy a vita a politika lényegi eleme, a szerző a vitát egyenesen a politika tanulmányozásának középpontjába állítja.

Szabó Márton elgondolása szerint ugyanis a „*modern demokráciák kommunikatív elve a vita*” (2003b: 561), amely „*a politikában alapvető diskurzusviszony*” (2003b:556). Érvelése szerint a politikatudomány számára a vita problémamegoldó funkciójánál a demonstrációs, identitásteremtési, tapasztalatszerzési és legitimációs aspektusok sokkal izgalmasabbak (Szabó 2003b: 556-561).

Ezek tanulmányozásával közelebb juthatunk annak megértéséhez, hogy a politikai szereplők miért szólnak meg egy vitában akkor is, ha nincsen megalapozott ismeretük, megoldási javaslatuk, konkrét kritikai észrevételük, tényszerű megjegyzésük. Szabó Márton rávilágít, hogy a politikai vitákat a megszólalók több mindenre használhatják: lehetséges, hogy a polémiában részt vevő felek demonstrálni akarják saját létüket és relevanciájukat a politikai ellenfelek, választópolgárok, saját elitcsoporton belüli riválisaik, a külföldi közvélemény, nemzetközi intézmények számára. Az is előfordulhat, hogy a kommunikáció célja egy személy, szervezet vagy közösség „önkép-termelése” (Szabó 2003b: 558), mások megszólalásaival szemben pozitívan (mi vagyok/mik vagyunk) és negatívan (mi nem vagyok/mik nem vagyunk) meghatározott szerepek

konstruálása. A vitákban történő részvétel továbbá értékes politikai tapasztalatokkal gazdagít. Mivel a politikai tudás gyakorlati természetű, azaz nem helyettesíthető máshonnan szerzett ismeretekkel, a politika porondján megfelelni óhajtok számára a politikai vita a mesterség legjobb szocializációs szituációja. A viták során tapogathatók ki tehát a politizálás játékszabályai, lehetőségei, veszélyei.

Szabó Márton utolsóként tárgyalja a vita legitimációs funkcióját. Ide érti a habermasi elképzelések szerint vett legitimációt is, amely a politikai viták intézményi-eljárási kereteinek meghatározásával biztosítja a döntések széles körű elfogadást. De arra is rámutat, hogy a vita jelenléte és lehetősége magát a demokráciát is legitimálja, hiszen bizonyos kérdések vitathatóvá tétele, az egyet nem értés kifejezése, alternatív álláspontok nyilvánosságra hozatala mutatja a politikai piac nyitottságát.

Szabó Mártonra támaszkodva tehát elmondható, hogy a magyar médiatörvény ügye körül kirobbant európai polémia politikatudományi szempontú elemzése során a vita kategóriája semmiképpen sem lehet valamiféle deviáns magatartásokat jelző veszélyfogalom. A disszertáció a vitára mint az *ab ovo* heterogén társadalmak politikájának normál állapotára tekint. A vita konfrontatív kommunikációs szituáció, amelyben a résztvevők nagy szabadságot élveznek annak meghatározásában, hogy milyen céllal és milyen eszközök alkalmazásával kommunikálnak. Ahogyan Foucault (1991) mondja a diskurzusról, a vitának sincsenek előre rögzített földrajzi, intézményi, tematikai határai, sem a szereplők köre, sem pedig a kimenete nem határozható meg külső kalkulációkkal. Noha a vita során többnyire ellentétes álláspontok ütköznek, az is elképzelhető, hogy a megszólalók valamelyike teljesen más szándékkal lép a vitába: például békéltetés vagy a vita tétjének újradefiniálásával. Ezért érzi sokszor úgy a hétköznapi megfigyelő, hogy a vitatkozó politikai szereplők elbeszélnek egymás mellett. Nem biztos tehát, hogy a vita mindig két fél párbeszéde. A disszertáció ezért nyitva

hagyja a lehetőségét annak, hogy egy másfajta kommunikációs logika (például a hálózat) érvényesül a magyar médiatörvények európai vitájában.

S végül arról, hogy mi tesz egy vitát európaivá. A doktori munka elgondolása szerint egy vita „európaivá” válásának egyetlen kritériuma, hogy azt a résztvevők európaiként értelmezzék, hogy tegyék világossá: ez európai ügy, amelynek megbeszélésében minden európai részt vehet. Eszerint európai vita folyhat az európai uniós intézményrendszer falain belül, európai kiadású médiumok hasábjain, weboldalain, hírműsorain belül és kívül is. Hozzáteszem: nemcsak az európai uniós elit diskurzusai formálhatják az európai vitát. Európai vita tárgyává tehető továbbá az EU szakpolitikai vagy intézményes agendáján túli kérdés is, illetve európai vitát nemcsak az európai értékeknek megfelelő célokkal és eszközökkel lehet megvívni. A magyar médiatörvények ügyéről szóló európai vita tökéletesen példázza a fenti gondolatmenetet. A médiaszabályozás ugyanis az *acquis communautaire* (közösségi joganyag) marginális része, alapvetően tagállami hatáskörbe tartozó szakpolitika, mégis európai vita kerekedett belőle. Bár voltak kísérletek az Európai Parlament korai aktiválására, valójában az európai vita kirobbanásában jogvédő szervezetek játszottak fontos szerepet. Noha esetünkben is a vita főszereplői az elitcsoportok tagjai voltak, a magyar médiatörvény ügye elég felkavarónak bizonyult ahhoz, hogy eliten kívüli egyének és csoportok is a nyilvánosság elé kilépve performálják nézeteiket (például az Egymillióan a sajtószabadságért! Facebook-csoport, vagy a Black-out for Hungary kezdeményezés).

Kommunikáció

A doktori munka empirikus fejezetének másik kulcskategóriája a kommunikáció. Ennek megértéséhez segítségül hívom Em Griffin *Bevezetés a kommunikációelméletbe* című könyvének harmadik fejezetét (Griffin 2003:34-49). Ebben a szerző rávilágít, hogy nincs konszenzus a kommunikáció definíciójában, a kutatások a teoretikus háttérükből fakadóan eltérő meghatározásokkal dolgoznak. A tisztánlátás érdekében Griffin hét elméleti hagyomány kommunikáció-konceptióját járja körül, melyek közül négy a kommunikáció és a közösség összetartozásában látja a kommunikáció politikai relevanciáját.

Noha a *retorikai hagyomány* a jól megszerkesztett nyilvános beszédre, tehát egy magányos kommunikátor alakjára építi kommunikáció-képét, az elképzelés szerint a nyilvános beszédekben felsejlenek a politikai közösségben uralkodó normák, ízlésvilágok, viszonyrendszerek. A *szociokulturális tradícióban* a kommunikáció a társadalmi valóság létrehozójaként, illetve annak megtestesítőjeként jelenik meg. Képviselői szerint a kultúránkat beszéd közben teremtjük meg. Szavaink nem a valóságot tükrözik, éppen fordítva: a valóságról alkotott képünket igazítjuk nyelvünkhöz. A szociokulturális hagyomány hangsúlyozza a kommunikáció közösségi természetét, hiszen felhívja a figyelmet arra, hogy az egymással beszélgető emberek közösen szerkesztik saját társadalmi valóságukat. A *társadalomkritikaiként* emlegetett tradíció szerint a kommunikáció vizsgálatának középpontjában az igazságtalan beszédmodok elleni intellektuális harc áll. A hagyományt ápolók igyekeznek leleplezni a megszólalóknak a nyelv és az értelmezések kisajátítására irányuló szándékát, továbbá rámutatni, hogy az aktuális társadalmi-hatalmi erőviszonyok fenntartása érdekében az uralkodó csoportok miként dominálják a kommunikációt. A *fenomenológiai hagyomány* önmagunk és mások

felfedezésében látja a kommunikáció jelentőségét, tehát nagy hangsúlyt fektet arra, hogy feltárja a megszólalók saját hétköznapi tapasztalataik értelmezését. Az elképzelés szerint az emberek a maguk számára biztonságos kommunikációs környezet megteremtésére törekcsenek, olyanéra, ahol szorongások nélkül beszélhetik el történeteiket, világról alkotott képüket. A kommunikáció közösségi aspektusa itt is felmerül: párbeszédén keresztül közelebb kerülhetünk egymáshoz, jobban megismerhetjük, s ezáltal elfogadhatjuk a másikat, miközben magunk is változunk, többek leszünk.

A kommunikáció közösségi mivoltát tehát a legtöbb elmélet elfogadja. Tulajdonképpen nincs ebben meglepő, hiszen ne feledjük a kommunikáció a latin „*communis*” (közös) szóból ered, az egyházi latin „*communio*” kifejezés pedig kölcsönös jogokat és kötelességeket magában foglaló azon összeköttetésre utal, mely ugyanazon egyháznak ahít egysége által egybefűzött tagjai között áll fenn. A kapcsolatból való kizárás az *excommunicatio*. Mindennek tudományos megfogalmazásában az antropológus Bronislaw Malinowski járt élen, amikor 1936-os publikációjában bevezeti a fatikus kommunikáció („*phatic communication*”) fogalmát olyan szituációk leírására, amelyben a megszólalások vagy tettek célja nem információcsere, hanem a társas együttlét igényét szolgáló kötelék megteremtése, fenntartása, megerősítése (Malinowski 1936: 314). Malinowski megfigyelésére építve Roman Jacobson már a kommunikáció fatikus funkciójáról beszél, amely nála a társas kapcsolat fennállását ellenőrző verbális megnyilvánulásokat jelöli (Jacobson 1960).

Az európai nyilvánosság irodalma is ismeri a közösség és a kommunikáció összekapcsolásából származó előnyöket. Ennek ellenére csak mostanság kezdődik ennek szisztematikus érvényesítése. A legtovább a Marianne van de Steeg-Thomas Risse szerzőpáros lépett, akik az Európai Unió politikai közösségéről a kommunikáción keresztül kívántak információt szerezni. Elképzelésük szerint a kommunikáció teremti

meg a közösségi együvé tartozás érzését, amelyet a közösség tagjai újabb és újabb interakció során erősítenek meg. E folyamat adatokon alapuló tanulmányozásához a vita középpontba helyezését ajánlják. Risse számára a kutatási terület tétje az EU mint politikai közösség minőségének megítélése, ezért legújabb, Cathleen Kantnerrel közös projektjében sokkal határozottabban teszi fel a kérdést: vajon az európai politika szereplői az EU-t problémamegoldó közösségként („*commercium*”) vagy értékekre épülő közösségként („*communio*”) diszkutálják? A választ különböző polémikus esetek elemzésével kívánják megadni, s első, igen biztató tapogatózásaik már olvashatók (Kantner 2011).

Jelen disszertáció a kommunikáció európai nyilvánosságban betöltött szerepének vizsgálatához a fentiektől eltérő kommunikációfogalmat javasol. Visszatérve a kifejezés latin gyökeréhez: *a kommunikációt közössé, pontosabban nyilvánossá tételként* határozom meg. Ez egyáltalán nem idegen a magyar szakirodalomtól, hiszen Horányi Özséb a kommunikáció-definíciójában az elérhetőségre épít (kommunikáció mint előrhetővé tétel). Érvelése szerint a modern információs és kommunikációs technológiák korában „*szerecsébbnek látszik a tényleges elérés helyett az elérés lehetőségére, az elérhetőségre helyezni a hangsúlyt és a kommunikációt nem feltétlenül egy esemény megtörténteként érteni, hanem inkább lehetőségként tekinteni rá, amely lehetőség bármikor ténylegessé válhat vagy váltható át, ha ez a kommunikációban résztvevő ágens számára szükségessé válik*”. (Horányi 1997: online megjelenés).³

A nyilvánossá tétel történhet írott, beszélt, vizuális vagy performatív formában, s a doktori értekezés kommunikáció fogalma egyaránt nyitott a parlamenti felszólalások, a sajtóanyagok, az interjúk, a blogposztok, az utcai megmozdulások, a Facebook-profilok elsötétítése felé. A nyilvánosság általában a széles körű hozzáférhetőségre utal, amelyet

³ Ezzel szemben Terestyéni Tamás úgy véli, hogy a kommunikáció létrejöttéhez a közlőnek el kell érnie, hogy az információ eljusson a befogadóhoz, s a befogadó felismerje: a közlőnek volt információátvételi szándéka (Terestyéni 2006:45).

Angelusz Róbert helyesen pontosít potenciálisan bárki számára elérhetőségre (Angelusz 2000:21). Az azonban korántsem biztos, hogy minden kommunikáció a vita részévé válik!

A kommunikációnak a disszertációban nincsenek kizárólagos fórumai és szereplői: nem szűkítem médiatartalmakra, s a politikai megszólalást nem tekintem a politikai elit kiváltságának. A kommunikáció számára nem definiálok végcélt (például a konszenzus elérését vagy az ellentétek folyamatos izzítását) sem. A magyar médiatörvény-ügyben létrejött kommunikációközösségek észrevételével igyekszem értelmet adni az olyan megszólalásoknak is, melyek csupán az egyik oldal támogatásáról szólnak. Noha nem közölnek részletesen kidolgozott álláspontot, a dolgozat számára ezek nagyon is értékes megszólalások, hiszen az együvé tartozás, a közösségvállalás tényét rögzítik.

Elképzelésem szerint a kommunikáció felszínre hoz új problémákat, lehetőséget ad a politikai szereplők önképének meghatározására, barátságos kognitív-érzelmi környezetet alakít ki, e környezetet otthonossá tevők között kapcsolatot biztosít.⁴ A disszertáció kommunikációfogalma mögött egy nagyon is heterogén, plurális társadalom képe áll, amelynek tagjai például a kommunikáció által teremtett közösségeiken keresztül a beszélgetésekben való részvételi hajlandóságuk alapján integrálhatók egy nagyobb politikai egységbe (amely éppenséggel lehet az Európai Unió is).

Európai nyilvánosság

Jelen doktori disszertáció majdhogynem teljes egészében az európai nyilvánosság értelmezése, konceptualizálása és operacionalizálása körül forog. Más témák tárgyalásakor a definíciós ügyeket egy rövid fejezetben le lehet zárni, az európai

⁴ A funkciók meghatározásában Szécsi Gábor tanulmánya inspirált. Lásd: Szécsi Gábor (2008): Kommunikáció és közösség a virtuális távolság korában. In: Karikó Sándor (szerk): Község és instabilitás. Gondolat Kiadó, Budapest, pp. 31-46.

nyilvánosság esetében azonban ez nem így van. Ennek oka minden bizonnyal egy általános tudománydinamikai törvényszerűség: egy-egy kérdés felfedezésének korai szakasza mindig annak meghatározása feletti erőfeszítésekből áll. A disszertáció során a téma szakirodaloma felől érkező világos üzenetekre építve a magyar médiatörvények európai vitáját feltáró elemzés tanulságai mentén teszek kísérletet az európai nyilvánosság-vizsgálódások új ösvényének kijelölésére. A doktori munka által ajánlott európai nyilvánosság-definíció tehát nem az eset kikutatása előtt, hanem annak eredményeként jön létre. Az így kialakított konceputális keret, bár támaszkodik megállapításainak egy részére, elmozdul a nyilvánosság normatív modelljétől (vö. Peters 2005), viszont sokat merít viszont Seyla Benhabib (2002) és Chantal Mouffe (2000) munkáiból, illetve a folyamatos önreflexióra készítő Heller Mária-Rényi Ágnes szerzőpáros (Heller et al 1990a, 1990b, 1995, 2007) és Angelusz Róbert (2000) írásaiból. A doktori munka európai nyilvánosság képe nem osztja sem az intézményesített eljárásokra és fórumokra épülő egységes, szupranacionális-páneurópai elgondolást, sem pedig az európaizálódó nemzetállami médianyilvánosságokra épülő, jelenleg a téma mesterteóriájának számító koncepciót. Claes de Vreese és Hajo Boomgaarden javaslata ellenére az európai nyilvánosságot nem azonosítom sem a hagyományos tömegkommunikációval, sem pedig a közvéleménnyel (de Vreese-Boomgaarden 2009:118). A tanulmány során kísérletet teszek egy olyan olvasat bemutatására, amelyben az európai nyilvánosság térmetaforaként jelenik meg, amely az európai politikai folyamatokat foglalja keretbe. Az értekezésben az európai nyilvánosság kommunikációs keretként jelenik meg, ahol nemzetállami határokon túlmutató interakciók zajlanak olyan kérdésekről, melyeket a megszólalók közös, európai problémaként határoznak meg. De mikor beszélhetünk európai nyilvánosságról? Miből látható annak létrejötte? Honnan tudjuk, hogy a szemünk előtt éppen az európai nyilvánosság bomlik ki? Válaszom szerint

az európai nyilvánosság létrejön, ha a politikai szereplők megteremtik azt. Más szóval: egyetlen feltétele, hogy a politikai aktorok hajlandók legyenek bizonyos ügyeket nyilvánosan közös európai problémaként definiálni, továbbá figyeljenek, reagáljanak a nemzetállami határaikon kívülről szóló kommunikációkra.

Az élénk európai nyilvánosság létrejöttéhez tehát nincs szükség új európai intézmények, eljárások bevezetésére, mélyebb európai integrációra, nyelvi-identitásbeli előfeltételek teljesülésére, csak az ágensek aktivitására. Ebben az elképzelésben a politikai aktorok számára az európai nyilvánosság megteremtése nem az EU legitimációjának helyreállítása érdekében fontos kötelesség, hanem sokkal inkább politikai lehetőség, amellyel élve saját pozíciójuk megerősítésén, illetve ellenfeleik meggyengítésén dolgozhatnak. Így a nemzeti mediális terek elsőségére épülő elképzeléstől is elrugaszkodhatunk, hiszen a megszólalóknak nagyon is érdekükben áll(hat) kilépni a saját országukhoz kötődő terekből, amennyiben annak szükségét látják céljaik megvalósításához (például azért, mert a hazai nyilvánosság bezárult előttük). A magyar médiatörvények vitája kiválóan mutatja, hogy miként lehet egy alapvetően tagállami kompetenciába tartozó kérdés (a médiaszabályzás) köré európai nyilvánosságot kerekíteni, annak milyen transzformatív hatása van a konkrét szakpolitikai folyamatra (a magyar médiatörvény módosítására), s egyben az európai együvé tartozás különböző formáinak megélésére is. Utóbbi kapcsán gondoljunk csak a 2010-2011 fordulóján a magyar médiatörvény ellen, illetve a magyar kormány támogatására Európaszerte szervezett szimpátiatüntetésekre, és a magyar utcai megmozdulások lengyel, litván, francia és német résztvevőire.

Legfontosabb konceptuális kiindulópontom tehát, hogy az európai nyilvánosság tanulmányozásával az európai politikai közösség állapotáról és működéséről kaphatunk képet. Ebben a nyilvánosság előtt zajló vitáknak kimondottan fontos szerepük van. A

viták ugyanis olyan kommunikációs szituációk, amelyek ebben a megközelítésében a politikai közösség létrejöttének és újratermelésének keretét adják, és az e közösségben felmerülő politikai kérdések értelmezésének térbeli struktúráját is alakítják.

Az így kiforrott európai nyilvánosság-elgondolás maximálisan rezonál a European Studies egyes szerzőinek megállapításaival. Thomas Christiansen és kollégáinak (2001), Thomas Risse (2000, 2004), Thomas Díez (2001), Jeffrey T. Checkel (2006) és Miszlivetz Ferenc (2005) munkáit olvasva ugyanis egy nem föderatív, de nem is spillover-típusú Európa-koncepció sejlik fel, amelyben a politikai ágenseknek a nyilvánosság eszközeit használva manőverezési lehetőségei vannak az intézményi, jogi, gazdasági vagy bármilyen egyéb struktúrák kényszerítő erői között. A szakirodalom által sokszor a kezdetlegesség, az éretlenség, az *in nascendi* állapot jeleként értelmezett *fluiditás* és *flexibilitás* teszi az európai nyilvánosságot a lehetőségek birodalmává, amely a résztvevők számára sokkal nagyobb szabadságot biztosít, mint az intézményesedett európai politikaformálás bármely fóruma.

A disszertáció tehát az európai nyilvánosság egyfajta pragmatikus megközelítését ajánlja, amellyel eltávolodom ugyan a habermasiánus, „*sollen*” szemléletű munkáktól, de ablakot nyitok egy empirikus alapokon álló, deskriptív politikatudományi szempontú konceptualizálási lehetőség felé. Reményeim szerint a disszertáció a magyar médiaszabályozás európai vitájának elemzésével nyert eredményekkel képes lesz a nemzetközi szakirodalom napjainkban zajló útkeresési diskurzusaihoz csatlakozni.

ELSŐ RÉSZ

A DELIBERÁCIÓTÓL A POLITIZÁCIÓIG. AZ EURÓPAI NYILVÁNOSSÁG SZAKIRODALMÁNAK ÁTTEKINTÉSE

Az európai nyilvánosság első tudományos igényű reflexiói a kilencvenes évek elején születtek meg. A disszertáció első fejezetében e közel két évtizede épülő szakirodalmi anyagot fogom részletesen áttekinteni. Az áttekintés azonban nem lehet teljes! Az értekezés diszciplináris keretének feszesen tartása miatt a politikatudományi reflexiókat előnyben részesítettem – azok minden érdemét elismerve – a kommunikációelmélet és a szociológia irányából érkező elgondolásokkal szemben (vö. Schlesinger 1997, Sparks-Kunelius 2010).

Az irodalmak értékelése során három szempontot követtem. Egyrészt figyelmet fordítottam a tudományos makrokontextusra, vagyis arra, hogy a kutatások szerint mi teszi az európai nyilvánosságot a politikatudomány számára releváns kérdéssé. Másrészt, a szövegekben megjelenő fogalomdefiníciók és azokból következő elemzési irányok azonosítását is célul tűztem ki. Harmadrészt pedig, a vizsgálatok eredményeinek tükrében felvetett új problémákra, kérdésekre, megközelítésekre figyeltem, amely alapján a szerzők által ajánlott további kutatásra érdemes területek listájához jutottam.

Mindezek mentén két szilárd alapokon álló, konzekvens konceptuális keret rajzolódik ki: az *európai nyilvánosság mint deliberáció* és a *nemzeti médianyilvánosságok európaizációjának* elgondolása. Bármennyire is különbözzenek a részletekben, a két kutatási iskola kiindulópontjait alapvetően határozza meg a nyilvánosságvizsgálódások habermasi tradíciója. Túlzás nélkül állítható: az európai nyilvánosság-irodalmak szerzői

Jürgen Habermas „köpönyegéből bújtak elő”. A preskriptív és ideáltipikus nyilvánosság elgondoláshoz fűződő kötelék ereje változó, ám tény: a témával foglalkozók számára a habermasi örökség – részben az életmű gazdaságának és aktualitásának köszönhetően, részben a tudós európai társadalomtudományi beágyazottsága miatt (Benett 2012: 5) – megkerülhetetlen. Éppen ezért a disszertáció is kiemelten foglalkozik Jürgen Habermasszal, pontosabban az európai nyilvánosságkutatások habermasi fundamentumaival. A következőkben e fundamentumok bemutatása olvasható.

1.1 A HABERMASI ÖRÖKSÉG

Az európai nyilvánosság habermasi örökségének feltérképezésére vállalkozó kutatónak először is azzal kell szembenéznie, hogy nem lezárt életművel van dolga. Ráadásul tudományos pályája során Habermas időről időre visszatér egy-egy kérdés vagy szempont tárgyalására, reagál a kritikákra, a legújabb politikai történésekre, sőt az is előfordul, hogy elhatárolódik korábbi megállapításaitól. Különösen igaz ez a nyilvánosság-koncepciójára, amelyet az 1962-es, magyarul 1972-ben kiadott, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* című kötetének megjelenése után alaposan átdolgozott. Így a habermasi gyökerek azonosításakor az európai nyilvánossággal foglalkozó átfogó elméleti és/vagy összegző munkák (Eriksen-Fossum 2000, Michailidou 2007, Fossum-Schlesinger 2007, de Vreese 2007, Koopmans-Statham 2010, Risse 2010, Statham-Trenz 2013) iránymutatására támaszkodtam, s Habermas azon írásait vizsgáltam meg alaposan, amelyekre a szakirodalom is hivatkozik. Habermasi tradícióként tehát azt ismertetem, amelyet a téma iránt elkötelezett kutatóközösség annak vall. Mindez természetesen azt is jelenti, hogy a habermasi gondolatokat a disszertáció által tárgyalt európai nyilvánosságproblematika

prizmáján keresztül igyekeztem megérteni, s azokra a pontokra koncentrálok, amelyek a terjedelmes életműből az európai nyilvánosságra irányuló elemzésekben visszaköszönnek. Következésképpen nem térek ki Habermas posztmodern-kritikájára vagy a jogról írt gondolatmenetére.⁵ Sőt a deliberációval kapcsolatos teljes habermasi oeuvre sem bomlik ki a dolgozat lapjain, csak amennyire az az európai nyilvánosságirodalomban megjelenik.

A korlátozások mellett azonban kiterjesztéssel is élni kell: úgy vélem Jürgen Habermas hatásának bemutatásakor nem elég a korszakos jelentőségű mű, *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozásának* befolyásáról megemlékezni. Habermas ugyanis a kilencvenes évek elejétől egyre koncentráltabban foglalkozik az Európai Unióval, s szövegeinek lenyomata az európai nyilvánosság szakirodalmának produktumain is jól tükröződik. Nyilvánosságteóriájának újrafogalmazását nemcsak az EU történései, hanem *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozásának* angol fordítása (1989) után megindult anglo-amerikai recepció⁶ értő és önkritikus tanulmányozása is ösztönözte. Ennek eredménye olvasható az angolul⁷ *Between Facts and Norms* (1996) címmel megjelent kötetében. Voltaképpen az 1996-os írás az, amelyben lefektetett összefüggések máig mederben tartják az európai nyilvánosságra vonatkozó vizsgálódásokat, noha a kötet fő fókusza nem kimondottan az Európai Unió. A két opus mellett Habermas teoretikus⁸ és aktuálpolitikai esszéi közül az európai alkotmányozással⁹, az iraki háború ellen szerveződő páneurópai mozgalmakkal¹⁰ és az integráció jövőjével¹¹ foglalkozók keltették fel a téma szakértőinek figyelmét.

⁵ Habermas munkáinak magyar adaptációja majdhogynem teljes és részletes. Áttekintésért lásd Felkai Gábor Jürgen Habermasról szóló kötetét (1993).

⁶ Különösen Nancy Fraser, Seyla Benhabib és Craig Calhoun észrevételei bizonyultak fontosnak (vö Calhoun 1992).

⁷ A disszertáció megírása során az angol fordítást használtam. A mű eredeti, német nyelvű bibliográfiai adatai: Habermas, Jürgen (1992): Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

⁸ Habermas, Jürgen (2009): Europe: The Faltering Project. London Polity Press.

⁹ Why Europe needs a Constitution?, New Left Review 11. September–October 2001.

Elérhető: <http://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>

Letöltés időpontja: 2011. március 5.

Habermas munkáinak és azok európai nyilvánosságra vonatkozó recepciójának párhuzamos olvasásával három pont sejlik fel – fogalomdefiníció, funkciókijelölés és normatív szemlélet –, amely köré az európai nyilvánosság elméleti keretei és empirikus útjai szerveződnek. Ahogyan az a disszertáció későbbi részében (1.2 és 1.3 fejezetében) látható lesz, a különböző iskolák más-más eszközökkel és hangsúlyokkal, de alapvetően a habermasi iránymutatások mentén reflektálnak kutatási területükre. A közös gyökerek plasztikussá tétele érdekében azonban már a habermasi örökség bemutatásakor (1.1 fejezet) is utalok az európai nyilvánosságkutatások egyértelműen Jürgen Habermas gondolatmentére épülő kiindulópontjaira. Ezzel szándékozom hangsúlyozni és érzékeltetni, hogy mennyire élő tradícióról van szó.

1. Az európai nyilvánosság definiálása

A szakirodalom összefoglaló munkáiban Jürgen Habermas leginkább, mint a nyilvánosság értékes definícióját kidolgozó forrás szerepel, amely minden további átgondolás nélkül alkalmazható az európai nyilvánosságra (vö. Ward 2004:13-22, Eriksen 2005:345, Michailidou 2007:2, de Vreese 2007:5-6, Fossum-Schlesinger 2007:3-9, Baisnée 2007:495, Risse 2010:115-116). A szerzők tehát egyértelműen a habermasi fogalomkészletből merítenek, amikor az európai nyilvánosságot:

a) *potenciálisan minden állampolgár számára szabad, nyitott és egyenlő hozzáféréssel működő szféraként* (Habermas 1996:356) írják le.

b) *a média által közvetített, de alapvetően individuumok személyközi interakcióira* (Habermas 1996:371) építik.

¹⁰ February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe (Jacques Derridával közösen), *Constellations* 2003 Vol. 10, Issue 3, 291–297. oldal.

¹¹ Postnational Constellation and the Future of Democracy, in: *Postnational Constellation: Political Essays*. MIT Press, 2001. 58-112. oldal.

c) *adott témáról egy időben és annak egyforma fontosságot tulajdonító beszélgetéseken keresztül* (Habermas 1998:160) vizsgálják.

d) *kitüntetett helyzetének a demokratikus értékek talaján álló racionális és kritikai vélemények megfogalmazását, döntések megindokolását* (Habermas 1996: 228-230, 360, Habermas 2001b: 34) tartják.

e) *a központi politikai-adminisztratív döntéshozatal és a civil társadalom közötti közvetítést megvalósító térként* (Habermas 1996: 372-373) határozzák meg.

Nézzük meg a definíció elemeit részletesebben!

Inklúзивitás (a. pont)

William Rehg a „*Between Facts and Norms*”-kötet fordítója helyesen mutat rá: a habermasi megközelítés alapvetően individualista és egyenlőség-elvű, hiszen a nyilvánosság elé kilépő megszólalókat független, önálló egyénekként értelmezi, s minden ember szavának egyforma fontosságot tulajdonít. A beszélők nagyon is valós szociális, kulturális, politikai, fogyasztási típusú vagy bármilyen egyéb elköteleződését, illetve annak a disputákra gyakorolt hatását Habermas kiküszöbölendő problémának tekinti (Rehg 1996: xi-xx).

Az inklúзивitással kapcsolatban azonban némiképpen fordulópontot jelentett, amikor az 1990-es években Habermas „polgári” helyett általános nyilvánosságról (general public sphere) kezd el értekezni. Hol revideálva, hol finomítva 1962-es nézeteit, a szerző számot vet a különböző társadalmi csoportok által eltérő módon működtetett nyilvánosságok lehetőségével. Megnyílt tehát az út a habermasi gondolkörön belül is az európai nyilvános-

ság plurális és sokszínű értelmezésére¹², amelyben a különböző háttérű és igényű emberek megtalálhatják, felépíthetik és elhagyhatják saját nyilvánosságaikat. Ám a definíció nem lazítható a végtelenségig, hívja fel a figyelmet Thomas Risse: nem lehet nyilvánosságnak nevezni azokat a kommunikációs szituációkat, amelyekben a beszélgetések titkosak – s ez igen jellemző az Európai Unióra – vagy a résztvevők köréből szisztematikusan kizárnak bizonyos csoportokat (vö. Risse 2010: 115).

Nincs azonban egységes álláspont abban, hogy az inklúzivitás mit jelent pozitívan meghatározva. Fogós kérdésnek bizonyul, hogy mi alapján dönthető el az európai nyilvánosság szabadságának és nyitottságának mértéke. Kielégíthető-e az inklúzivitás Habermastól származó igénye, ha csupán a megszólaló felek nyitottságra vonatkozó deklarációira hagyatkozunk (vö. Risse 2010: 116)? Vagy az inklúzivitás megvalósulását bizonyos kommunikációs technikák alkalmazásának determinisztikus erejéhez kell kötni? Gondolok itt az internetre. A világháló optimista politikatudományi várakozásaira¹³ építő európai nyilvánosság-kutatások feltételezése szerint ugyanis az online deliberáció alkalmazásával az állampolgárok nagy tömege egyszerűen „behúzható” az EU döntéshozatali centrumába. Mi következik mindebből? Annak vizsgálata, hogy az EU intézményei és az állampolgárok kihasználják-e a modern kommunikációs infrastruktúrák biztosította lehetőségeket: milyen gyakorisággal és mekkora mozgósító erővel kezdeményeznek online beszélgetéseket Európáról, az európai uniós szakpolitikákról, közös problémákról, s azok hogyan termékenyítik meg az EU döntéshozatalát (van Os-Jankowski 2005, Michailidou 2006, Szabó 2009, Papanagou 2013).

¹² Amelyet különösen Nancy Fraser, illetve az Oskar Negt-Alexander Kluge szerzőpáros hiányolt az 1962-es Strukturwandel der Öffentlichkeit című kötetből (vö. Gripsrud et al 2010).

¹³ Az internet általános politikatudományi feldolgozásában a kilencvenes évek elején különösen nagy divatja volt a deliberatív megközelítéseknek. Kiindulópontjuk szerint a technikai lehetőségek kiaknázásával megvalósul a mindenki által elérhető a digitális agóra, ahol az állampolgárok nagy tömegben, szervezeten, de szabadon információt és eszmét cserélhetnek a közügyekről. A virtuális térben kialakult egyetértés pedig az offline világra is hatással lesz. Kíváncsú tehát, hogy minél több online deliberatív fórum működjön, amelynek segítségével az állampolgárok individuális és közvetlen részvétele erősíti a demokrácia működését (vö. Mitra-Cohen 1999, Norris 2001, Kiss-Boda 2005: 12-28).

A habermasi keretben azonban nem elég, ha a nyilvános teret online/offline fórumok szá-
zai töltik meg. A nyilvánosságfragmentumoknak bizonyos módon össze kell fonódniuk
ahhoz, hogy az inklúzitás valóban garantált legyen. Az összefonódás mibenlétéről Ha-
bermas nem ad pontos eligazítást, így az európai nyilvánosságirodalmak szerzői nagy
szabadságot élveztek e gondolatmenet kibontásában. A deliberatív irány fontos képviselő-
je, Erik Eriksen érvelése szerint a folyamatok végén mindenképpen létre kell jönnie egy
lazán szervezett általános európai nyilvánosságnak (2000, 2005, 2006). Míg az
európaizálódó nemzeti médianyilvánosságokra koncentrálnak munkák elvetik a szupernyil-
vánosság szükségességét, és sokkal inkább a nemzeti médiumok tartalmainak, illetve a
tagállami szereplők kommunikációjának fokozódó és erősödő kapcsolatában gondolko-
nak (de Vreese 2007, Risse 2010).

Triadikus-felfogás (b. pont)

Ahogy Fossum és Schlesinger észrevételezi (2007:3): az európai nyilvánosság triadikus
– két fél diskurál közönség előtt – elgondolása is egyértelműen a habermasi örökség ho-
zadéka. Vagyis ahhoz, hogy egy megszólalás témánk szempontjából is értékelhető le-
gyen, nemcsak arra van szükség, hogy valaki beszéljen, hanem arra is, hogy a
megszólalók világossá tegyék kinek szánják közleményüket. Az így meghatározott
„*speaker-addressee*” viszony nélkülözhetetlenségére épített a Hanspeter Kriesi, Ruud
Koopmans és Paul Statham nevéhez fűződő *követeléskezdeményezés modell* (lásd a disz-
sertáció 1.3.2-es fejezete), amely az európai nyilvánosság fejlettségét olyan kommuniká-
ciós szituációk számosságához köti, ahol a megszólalók bizonyos ügyek kapcsán más
tagállam intézményeihez vagy az EU képviselőihez címzik mondandójukat (vö.
Koopmans 2004, Kriesi 2007, Koopmans-Statham 2010).

A habermasi nyilvánossághoz azonban hozzátartozik az EU-ról szóló disputát értő figyelemmel követő, megfelelő méretű közönség megléte is. Ennek biztosításában a kései Habermas elfogadja a média közvetítését. Nem volt ez mindig így! A korábbi írásában a tömegkommunikációt a racionális diskurzust tönkretévő mótelyként érzékeltette (vö. Habermas 1972). A kilencvenes években, s később született munkáiban azonban megengedőbb álláspontot dolgozott ki, s a médiára a nyilvánosság, különösen az európai nyilvánosság kiteljesedéséhez szükséges infrastruktúraként hivatkozik (Habermas 1996: 377-379, 2001a, 2012). A tömegkommunikációval kapcsolatos fordulat megértése azonban csak akkor teljes, ha azt is észrevesszük, hogy Habermas továbbra sem bíz a médiában, így egy sor követelményt támaszt működésével szemben. Ezek közül a legfontosabb a sajtó teljes neutralitása: a médiának nem lehet saját preferenciája, szemléletmódja, értékítélete, nem változtathat a beszélők mondanivalójának súlyán, jelentésén és kontextusán.

Szükséges továbbá, hogy a politikai-adminisztratív szféra szigorú jogszabályi garanciákkal a lehető legjobban el legyen szigetelve a média világától. Alapvető, hogy a sajtó gazdasági érdekektől függetlenül működjön, így fenntartását az állampolgároknak kell vállalnia. A habermasi elképzelésben a sajtó igazi ethosza a civil társadalom támogatása úgy, hogy torzításmentesen mutatja be az állampolgári szerveződések által felkarolt ügyeket. Minden más sajtószakmai szempont (például az olvasottság-nézettség növelése) káros a társadalom egészére nézve (Habermas 1996:451-458).

A kései Habermas médiával kapcsolatos új nézőpontja az empirikus igényű európai nyilvánosság-vizsgálatokra felszabadító és megtermékenyítő hatású volt. Lehetővé tette ugyanis a nyilvánosság médiával történő azonosítását, de ami még fontosabb: így a tömegkommunikáció-kutatások módszertanában megalapozott és kipróbált operacionalizálási fogódzók (például mintavételi eljárás, analízis egységek, elemzési

kategóriák, stb.) átvétele is megtörténhetett.¹⁴ Elhárult tehát az akadály a habermasi alapok és a komparatív igényű, szigorúan adatolt, statisztikai vizsgálódásokat folytató kvantitatív (vö. Koopmans-Statham 2010, de Vreese 2005a, van de Steeg-Risse 2010), illetve az EU-hoz kapcsolódó jelentések feltárására koncentrálnó kvalitatív (vö. Trenz 2004, Risse 2010) elemzések összeházasítása elől, amely óriási lökést adott az európai nyilvánosság empirikus irodalmának.

Same time, same topic, same relevance-elv (c. pont)

Habermas korántsem csupán a tágabb teoretikus horizont felvázolásához ad támpontot. A „*same time, same topic, same relevance*” elve például elsősorban az empirikus orientációval rendelkező munkákat inspirálta három szinkronitást jelző indikátor-ötlettel. Az európai nyilvánosság létrejöttét tehát olyan adatokból kell kikövetkeztetni, hogy vajon a beszélgetések egy időben, ugyanarról a témáról, s ugyanazon relevanciával zajlanak-e. A kritériumok kibontására Habermas nem kerít sort, ezért nem tudható pontosan, hogy a szerző mit ért egy időn, ugyanazon a témán, de különösen a „*same relevance*” mutatója homályos. Ennek ellenére az európai nyilvánosság fejlettségét a kommunikációk konvergenciájának mérésével összekötő habermasi felvetés – jelentős továbbgondolás után – tulajdonképpen a nemzeti médiumok európaizációját hirdető koncepció sarokpontjává vált (vö. Eder-Kantner 2000, Trenz 2004, Downey-Koenig 2006, Risse 2010, Kleinen-von Königsłow 2012).

A kommunikáció minősége (d. pont)

A habermasi örökség abban is eligazítja követőit, hogy az értékes és értéktelen kommunikáció között hogyan tehető különbség. A nyilvánosság érettsége szempontjából értékes

¹⁴ E tudományelméleti összefüggésre Lance Bennett hívta fel a figyelmet (vö Bennett 2012:5-6).

kommunikáció ugyanis a habermasi elképzelések szerint szervezett, szabályozott, kognitív és konszenzuális természetű. Vagyis a beszélgetések, nemcsak hogy meghatározott helyen és időben, hanem előre lefektetett elvek szerinti céllal, és a célhoz vezető úton zajlanak. Az egyik legfontosabb feltétel a racionalitás, azaz a beszélgetés során a legjobb argumentummal előálló fél érvelését kell elfogadni. Előfeltétel, hogy kommunikátorok „hermeneutikailag” nyitottak legyenek egymás szempontjaira, érzékenyek egymás élethelyzetére és tiszteljék egymást. A méltányos kommunikáció azt is jelenti, hogy senki sem hazudhat vagy csaphatja be a másikat, s a megegyezéseket minden körülmény között be kell tartani. A habermasi felfogás szerint továbbá mindenki autóm, vagyis szabad akaratából, kényszertől és manipulációtól mentesen, előítéletek nélkül lép a nyilvánosság elé. A habermasi koncepció kulcskategóriája a konszenzus, amely a felek közötti totális véleményegyeztetést jelenti. Habermas rámutat: fontos, hogy a kiinduló vélekedések mindegyike módosuljon és a beszélgetés végén egy új, magasabb minőségű álláspont kristályosodjon ki. A valódi konszenzus ennek megfelelően mindenképpen tartós lesz, amelyet támogat az is, hogy a konszenzuális úton létrejött megállapodást jogi és intézményes eszközökkel bátyázzák körbe. Minden nyilvános megszólalásnak a konszenzus igényével kell szerveződnie, azaz a lehető legtöbb kérdést az egyetértés megteremtésével kell rendezni (Habermas 1996).

Amennyire definítív Habermas konszenzus-elve, annyira vitatott annak az európai nyilvánosság-irodalomban olvasható fogadtatása. Egyik oldalon Klaus Eder és Cathleen Kantner áll, akik az európai nyilvánosság létrejöttéhez a felek bizonyos kérdésekben való egyetértését (például, hogy mi tekinthető európai ügynek), fejlődéséhez pedig az adott témában nyilvánosságra hozott vélemények egymáshoz közeledését látják szükségesnek (2000). Ezzel szemben a Statham-Trenz szerzőpáros (2013) és Thomas Risse (2010) számot vet a disszenzus értékével mikor rámutatnak: a habermasi értelemben vett konszen-

zus csak akkor érhető el, ha a feleknek nincs is igazán komoly vitája egymással, vagyis csak a minden szempontból homogén csoport tagjainak beszélgetésében képzelhető el. Érvük szerint az Európai Unió nem ilyen. Ráadásul a konszenzus abszolutizálásának követelménye tulajdonképpen kiüresíti az európai nyilvánosságot, hiszen amiről egyetértés születik, az törvényszerűen kikerül a megbeszélni valók köréből. Úgy látják továbbá, hogy az európai nyilvánosság-vizsgálatoknak nagyobb figyelmet kellene fordítaniuk a konfliktusos kommunikációs szituációkra, s úgy általában a konfliktus jelentőségére. Risséék szerint ugyanis szükségtelen a disszenzus kizárása, hiszen éppen az egyet nem értés az, amely megszólalásokat provokál, azaz élettel tölti meg az európai nyilvánosság tereit (a konszenzus-disszenzus problematikáról bővebben is esik szó a disszertáció 1.2-es és 1.3-as fejezeteiben)

Közvetítő jelleg (e.pont)

A közvetítő jelleg hangsúlyozásával világossá válik, hogy Habermas számára a nyilvánosság elsősorban a funkcióján keresztül és nem önjogon figyelemreméltó. Következésképpen a habermasi örökség arra orientálja a kutatókat, hogy az európai nyilvánosságot sokkal inkább a habermasi modellben lefektetett feladata mentén, mintsem a benne ténylegesen lejátszó folyamatok alapján írják le. Szükségesnek tűnik tehát részletesen körbejárni, hogy mit tekint Jürgen Habermas alapján a szakirodalom főárama az európai nyilvánosság funkciójának.

2. Az európai nyilvánosság funkciója

A téma kutatói számára Jürgen Habermas nagyon világosan jelöli ki a tudományos kontextust: az európai nyilvánosság értelme, hogy az teret biztosít a politikai, közigazgatási,

állami szabályozásokat eredményező európai uniós döntések legitimitására. Elkötelezett integrációpártiként¹⁵ számára a tét nem kisebb, mint az Európai Unió fenntarthatóságának megteremtése, amelyet az intézményes döntéshozatali struktúra és az európai állampolgárok közötti kapcsolat megerősítésével képzel el. E kapcsolat infrastruktúrája a nyilvánosság. A jó, kényelmes, gyors és változatos infrastruktúra szorosabb köteléket és magasabb részvételi hajlandóságot eredményez. Ennek eredményeképpen az intézményrendszer is jobban teljesít, s az emberek is valóban magukénak érzik az integráció vívmányait. Ugyanez teoretikus szinten megfogalmazva: Jürgen Habermas munkáiból az európai nyilvánosság megteremtésének és az európai intézményrendszer számára megfelelő legitimitációt biztosító működésének összefüggéseiről kapunk képet.

Habermas jól ismert diagnózisa szerint korunk legitimációs válsága abból fakad, hogy a modern politikai berendezkedésben a politikai-adminisztratív, tehát a döntéshozó szféra és a civil, azaz a véleményformáló szféra között egyre mélyülő szakadék van. Azt is tudjuk, hogy a szerző igen kritikus a hagyományos képviseleti demokrácia „hídverő” intézményeinek, például a választásoknak a gyakorlatával szemben (vö. Eriksen-Weigård 2003). Ezért az Európai Unió demokratikus legitimációjának megteremtését nem is e hagyományos intézményektől várja, hanem a nyilvánosságtól, amelyben bizonyos deliberatív platformok „*zsilipként*”¹⁶ időről időre áteresztik a civil nyilvánosságban megjelenő vélekedéseket az központi politikai-adminisztráció tereire. Ezek a „*zsilipek*” azonban nemcsak arra alkalmasak, hogy becsatornázzák a közvéleményt, hanem arra is, hogy szűrjék a kommunikációt. Hiszen az állampolgárok a maguk definiálta és tárgyalta ügyek közül maguk döntenek el, hogy mely problémákat továbbítanak a politikai-adminisztratív intézményrendszer felé. A „*zsilipek*” előtt a fontosnak tételezett ügyek körüli beszélgeté-

¹⁵ Jürgen Habermas több publicisztikában kinyilvánította erős európai elköteleződését. Lásd: Only deeper European unification can save the eurozone (társszerzők: Peter Bofinger és Julian Nida-Rümelin), guardian.co.uk, 2012. augusztus 9.; Overcoming the past (társszerző: Adam Michnik), New Left Review I/203, January-February 1994, Habermas stokes debate on Europe, presseurop.eu, 2011. november 9.

¹⁶ Habermas zsilip-gondolatát Bernard Peters munkája inspirálta (lásd: Habermas 1996: 354).

sek intenzitása nő, hiszen az állampolgárok egyre nagyobb számban, kellően differenciált, de a racionalitás és a demokratikus értékek talaján álló véleményekkel dagasztják a vitát. A „*zsilipek*” pedig az ügyeket csak akkor engedik tovább, ha azok kellően kiérlelték ahhoz, hogy a politikai-adminisztratív szintnek más dolga ne is legyen, mint mérlegre tennie az ismert érveket és döntenie (Habermas 1996:352–359). Ez lenne hát a független állampolgárok csoportosulásaiból álló civil társadalom „*kommunikatív hatalma*” (ti. hogy az felszínre hoz és megbeszél társadalmi problémákat, majd a döntéshozók felé kommunikálja azokat), amely élesen elválik a döntéshozók úgynevezett „*adminisztrációs hatalmától*”. Utóbbi nem más, mint a jogszabályok feletti akaratképzés (Habermas 1996: 151-157).

A habermasi elgondolásban ez a deliberatív zsiliprendszer az európai nyilvánosság legértettebb, legtermékenyebb és legdemokratikusabb formája, amelynek intézményesítésével biztosítható, hogy vezetők és vezetettek helyett a politikai és a civil szereplők partnerként tekintsenek egymásra. És így mindenki megtalálja a helyét a politikai közösséget fenntartó munkamegosztási rendszerben.

A habermasi értelemben véve a dolgok akkor működnek helyesen, ha a nyilvánosság kikényszeríti a kormányzati döntések megindokolását és megmagyarázását („*justification*”), a politikusok (habermasi terminológiában a döntéshozók) azonban nem vagy alig vesznek részt a politikai vélemények kialakításának folyamatában. Nem úgy a civil társadalom, amelynek éppen ez lenne a legfontosabb feladata! Ebben a gondolkörben a politikai-kormányzati szféra a nyilvánosságon kívül tételeződik. Habermas a nyilvánosságot egyértelműen a civil társadalomhoz rendeli:

„(*The public sphere*) is a communication structure rooted in the lifeworld through the associational network of civil society. [(A nyilvánosság) egy kommunikációs

struktúra, amely a civil társadalom hálózatain keresztül az életvilágban gyökerezik.]” (Habermas 1996:359)

Ám, ami ennél is lényegesebb, a zsilip-elképzeléssel Habermas tulajdonképpen zárójelbe teszi a pártok szerepét, s a parlamentarizmus demokratikus alternatíváját kínálja. Konceptiójának Európai Unióra alkalmazása éppen ezért is különösen csábító, hiszen a politikai közösség republikánus értelmezését¹⁷ követő modell nem igényli az etnikai alapon álló együvé tartozás érzését. Továbbá azzal a reménnyel kecsegtet, hogy az európai pártok és az Európai Parlament gyengesége miatt keletkezett vákuumot a Habermas szerint amúgy is korrumpálódott hagyományos politikai szereplők és eljárások helyett a deliberatív nyilvánosság ügymeneteinek meghonosításával töltse ki. A habermasi oeuvre legnagyobb hatása tehát a nyilvánosság és a demokratikus legitimáció összekötése, amelyben a nemzetállami politikát meghatározó pártok és a politikusok helyett az állampolgárok, jobban mondva a civil társadalom véleményformáló szerepe kap nagyobb hangsúlyt (vö. Weiler 1996, Eriksen-Fossum 2000, Trenz 2004, Eriksen 2005, van Oskamp 2005, Fossum-Schlesinger 2007, Michailidou 2007).

3. Normativitás¹⁸

Az európai nyilvánosság mind teoretikus, mind empirikus elgondolását jelentősen befolyásolta a Habermas által bevezetett preskriptív fogalomhasználat és gondolkodásmód¹⁹, illetve az Európai Unió democráciadeficit-tételének találkozása (vö. Weiler 1995 et al.,

¹⁷ Stanford Encyclopedia of Philosophy „Citizenship” szócikke.

¹⁸ Jürgen Habermas nem tagadja gondolkodásának normatív jellegét, noha a *Between Facts and Norms* című kötetet kifejezetten azzal a céllal írta, hogy megcáfolja, hogy „*vak lenne az intézményi realitásokra*” (1996: Preface xi).

¹⁹ Peter Dahlgren vitatja, hogy Habermas normatív rendszert alkotott volna. Az 1962-es *Strukturwandel der Öffentlichkeit*-ban megfogalmazott gondolatokat historikusnak, a *Between Facts and Norms* elképzeléseit pedig inkább ideologikusnak tartja (Dahlgren 2001).

Ward 2004). A European Studies irodalmakban közel húsz éve ismert és általánosan használt demokráciadeficit tézis alapállításai szerint az integráció egyik, ha nem a legnagyobb problémája, az EU legfontosabb döntéshozatali fórumainak – Európai Bizottság és a Miniszterek Tanácsa – közvetett és minimális parlamentáris ellenőrzése. A kritikusok elsősorban az Európai Parlament gyengeségét hangsúlyozzák: keveslik az Európai Bizottság tagjainak kinevezésére, illetve a Miniszterek Tanácsának munkájára gyakorolt hatását. Ezt a demokráciadeficit intézményi (Karoliny 2012:15) vagy általános (Hix 2006, Arató-Koller 2009) aspektusaként szokás értelmezni. Az európai nyilvánosság kutatások azonban leginkább a demokráciadeficit „puha” kontextusára rezonálnak, amelyben az EU „sorskérdéseinek” kibeszéletlensége, az európai állampolgári ismeretek hiánya, az európai szintű érdekképviselési munka alulszervezettsége, illetve az európai együvé tartozás érzésének hiánya merül fel (vö. Follesdal 1998, Hix 2008). A kritikai észrevételek ellenére²⁰ a demokráciadeficit tézise az Európai Unió politikatudományi leírásának megkérdőjelezhetetlen alapját képezi, amelyet maga Habermas is megerősít;

„The deficit in democracy can only be eliminated if one single European public sphere comes into existence, in which the democratic process is incorporated. (...) The pan-European public sphere is the solution to the problem of insufficient social integration in the processes of Europeanization.” – [A demokráciadeficit csak egy olyan egységes európai nyilvánosság létrejöttével számolható fel, amelybe beágyazva zajlanak a demokratikus eljárások. (...) A páneurópai nyilvánosság a megoldás az európaizációs folyamatok elégtelen társadalmi integrációjának orvoslására.] (Habermas, 2001: 65).

²⁰ Noha a tézis ellentmondásairól Majone és Moravcsik rendszeresen értekezik (vö. Majone 1998, 2002, Moravcsik 2002, 2004), az európai nyilvánosság-irodalmak kivétel és különösebb reflexió nélkül érvényesnek fogadják el a demokráciadeficit tétel megállapításait.

A deficit-tételhez kapcsolódó habermasi nyilvánosság-elgondolás egyszerre szolgál vizsgálati szempontokat indukáló normatív elméleti keretként, ideáltípusként és megoldási javaslatként (Weiler 1996, Kantner 2002, Pfetsch 2004, Michailidou 2007, Fossum-Schlesinger 2007, Olsen-Trenz 2010). Az európai nyilvánosságkutatások fősodrában munkálkodó szerzők gyakran hivatkoznak az európai integráció *policy* és *politics* típusú fejlődése között észrevételezett aszinkronitásra. Számukra nagyon is szignifikáns, hogy a gazdasági és monetáris ügyek *policy* tevékenységeinek koordinációja az idők során szinte töretlenül haladt előre a szabadkereskedelem, vámunió, közös piac, gazdasági és pénzügyi unió ívéen. Ugyanakkor az európai elit és az állampolgárok csaupán minimális erőfeszítéseket tettek az egymással történő kapcsolat ápolására: nincs európai szintű pártverseny, nincsen a tömegek által látható, hallható és befolyásolható eu-s napirend, nincs európai szintű politikai mobilizáció. Az EU keretei között zajló politikai viselkedés hiánya egyensúlytalanságot teremt és megakadályozza, hogy az „*ígéretes államkezdeményből*” (Hooghe 1995), „*félállamalakulatból*” (Chryssochoou 2000), „*félpolitikai rendszerből*” (Sbragia 1992), valamint „*formálódó Egyesült Európai Államokból*” (Weiler 1999) teljes, egész és valódi váljék. Így lesz az európai nyilvánosság a demokráciadeficit-tézis analitikai szintje: vizsgálatával az európai uniós demokrácia állapotát kirajzoló „*big picture*” egyik darabkája készíthető el (vö. Gerhards 1993, Grundmann 1999).

A habermasi nyilvánosság-koncepció tehát igen határozott orientációt ad az európai nyilvánosság-kutatások számára, amelyek – mint azt a következő fejezetekben látni fogjuk – változó erősséggel, de alapvetően elfogadják a felajánlott kereteket.

A disszertáció irodalom áttekintő részében a továbbiakban a habermasi gyökerekhez erősebben kötődő deliberációs iskola fejlődési pályáját követem, amelyet bár empirikus

anyagok is gazdagítanak, sokkal inkább teóriaorientált megközelítésnek mondható (1.2 fejezet). Különösen e tekintetben éles a különbség a deliberációra épülő irány és a nemzeti médianyilvánosságok összekapcsolódására építő európaizációs iskola között, amelyet szintén részletesen bemutatok a disszertáció 1.3-as fejezetében, hiszen az kifejezetten az empirikus elemzések stratégiai szempontjait előtérbe helyezve építi fel sajátos koncepcióját.

1.2 AZ EURÓPAI NYILVÁNOSSÁG MINT DELIBERÁCIÓ

A preskriptív habermasi koncepció és az EU democráciadeficit-tételének összekapcsolásával az ezredforduló környékén publikált munkák igen szigorú keretek közé szorították az európai nyilvánossággal kapcsolatos elmélkedést. A normatív szemlélet folyományaként a téma feldolgozásának első hulláma különösebb reflexió nélkül, szinte automatikusan hiánykategóriaként beszél az európai nyilvánosságról: olyan jelenségként, amely még nincs, de nagy szükség lenne rá. Méghozzá nem is akármilyenre, hanem pont olyanra, amilyenre azt Jürgen Habermas felvázolta. Létrejöttéhez tehát elengedhetetlen, hogy az EU döntéshozatala deliberatív alapokra helyeződjön, kívánatos az állampolgárok valós részvétele az európai közélet tematizálásában, elvárt a média európai ügyek felé irányuló erősebb figyelme, stb.. Mindezzel stabilizálható a rendszer működése, elkerülhetők a legitimációs válságok, létrejön egy olyan EU, amelynek fenntartásában mindenki érdekelt és elkötelezett. Másként fogalmazva: az ezredforduló szakirodalmában nem az európai nyilvánosság adekvát leírásáért folyt a verseny: abban ugyanis minden szerző egyetértett, hogy a habermasi kritériumoknak megfelelő nyilvánosság nem látható az Európai Unióban. A tudományos diskurzus sokkal inkább az európai nyilvánosság teoretikus lehetőségéről vagy lehetetlenségéről szólt, vagyis arról, hogy vajon a kialakulását gátló

tényezők lebonthatók-e vagy sem. Ezt Tuomo Mörä összefoglaló tanulmányában találóan a „*possibility-impossibility*” megközelítések vetélkedéseként írta le (Mörä 2009: 81-82), amely tulajdonképpen az európai nyilvánosság deliberatív iskolájának elődiskurzusaként értelmezhető.

1.2.1 Az európai nyilvánosság „*possibility-impossibility*” diskurzusa

Mörä szerint a szakirodalom az értett európai nyilvánosság előfeltételei között *nyelvi*, *identitásbeli*, illetve a kommunikációs infrastruktúrában, azaz a *média* terén látható hiányosságokat nyomatékosítja. Voltaképpen a „*possibility-impossibility*” diskurzus az európai szintű deliberációhoz szükségesnek tartott előfeltételeket tárgyalja. Vessünk hát mi is egy pillantást ezekre!

Előfeltétel 1: nyelv és az európai nyilvánosság.

Az európai nyilvánosság létrejöttének egyik nyilvánvaló akadályaként a közös nyelv hiányát szokták emlegetni (Grimm 1995, Kielmansegg 1996, Schlesinger 2003, Brüggeman 2005). A démosz és etnosz szempontjából egységes nemzetállami modellt mint ideáltípust szem előtt tartva, érveik során az Európai Unió „*bábeli kavalkádjának*” (Schlesinger 2003: 5) centrifugális veszélyét hangoztatják. Tény: az Európai Bizottság jelenleg 23 hivatalos, hat „félhivatalos”²¹ (semi-official languages), illetve további 60-ra becsült beszélt nyelvet regisztrál.²² A közvetítőként használt angol, francia vagy német terjedése ellenére

²¹ Az Európai Parlament 2006. július 4-i döntésének értelmében a hivatalos nyelveken kívül az EP ülésein baszk, katalán, galíciai, gaelic, skót és velszi nyelveken is felszólalhatnak a képviselők. Lásd: New languages to get EU status, news.bbc.co.uk, 2006. július 5.

²² http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eu-languages_en.htm

az európaiak közel fele csak az anyanyelvén tud megbízhatóan megszólalni, s még kevesebben használják idegennyelvtudásukat napi szinten. Mindez persze nem egyenletesen oszlik meg: a luxemburgi és a máltai lakosság teljes egésze legalább két nyelven folyékonyan beszél, míg a britek, a magyarok és az olaszok majd háromnegyede egyáltalán nem ismer idegen nyelveket. Az Eurobarometer idősoros (1991, 1996, 2001, 2006, 2012) adatai alapján apró javulás kimutatható, ám látványos növekedés nem látszik.²³ Az integráció évtizedei alatt az európaiak egymás iránti érdeklődése nem fordult hétköznapi szinten is megjelenő többnyelvűségbe. A szkeptikusok, vagyis a vitában az „*impossibility*” álláspontot képviselők, kételkednek abban, hogy egyáltalán lehetséges a habermasi értelemben vett általános európai nyilvánosság megszületése.

Toumo Möra szerint a nyelvi akadályoknál is komolyabb probléma a nemzeti nyelvekhez kötődő értelmezési különbségek megléte, amelyek még akkurátus fordítással sem küszöbölhetők ki. A párbeszédet teljesen ellehetetleníti - véli Möra -, hogy a politikai fogalmak alatt egyes nemzetek teljesen mást értenek. Példája a föderalizmus, amelyet az angolok rendszerint centralizációként interpretálnak, a franciák számára államgyengítő konnotációja van, míg a spanyolok a fékek és egyensúlyok egyik demokratikus biztosítékaként tekintenek rá. Möra tehát az európai politikai nyelv megteremtésének, s így az európai nyilvánosság létrejöttének lehetetlenségét hangsúlyozza (Möra 2006:3).

Az „*impossibility*” vélekedésekkel szemben Lars Blichner igenis elképzelhetőnek tart egy közös európai politikai nyelvet, amelyet a globális piacgazdaság a business, a szakpolitika és a tudomány terén már bevett és aktívan használt beszédmódok analógiájára képzel el. Álláspontja szerint ugyanis, ha sokat beszélünk – például a föderalizmusról – akkor előbb-utóbb finomodnak a fogalmak, s ha egységes koncepció nem is, de legalább egy mindenki által elfogadott keretrendszer kialakul. Blichner nem lát semmilyen strukturális

²³ Eurobarometer periodic surveys on „Europeans and their languages”.
http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eurobarometer-survey_en.htm

akadályt az európai politikai nyelv létrehozása előtt: „*let's make one!*” – buzdít esszéjében (2007:160). A folyamatban kiemelkedő szereplőnek tartja az Európai Bizottságot és az Európai Parlamentet, amelyek a civil társadalommal együtt kell, hogy elkészítsék az „európaiul” elmondható dolgok szótárát (2007: 161). Mások a nemzetállami keretekben történő gondolkodást kívánják a maguk érve mellé állítani, amikor Svájc példáját hozzák a többnyelvűség ellenére jól működő nyilvánosság eseteként, ahol a nyelvi közösségek közötti diskurzus a különbözőségek és az autonómia fenntartása érdekében zajlik (vö. Ernst 1998).

Előfeltétel 2: identitás és európai nyilvánosság.

Hasonlóképpen az identitás kérdésében: a korai szakirodalom alapvetően annak hiányáról gondolkodott, s az Eurobarometer vonatkozó adataira²⁴ hivatkozva a közösségi érzés gyengeségét is az európai nyilvánosság akadályaként listázta (vö. Schlesinger 1993). A hétköznapi emberek európai együvé tartozása nélkül ugyanis a megbeszélendő közös problémák és feladatok sem tételeződnek (Scharpf 1996). Az európai nyilvánosság lehetlenségét hangsúlyozó érvek a kollektív identitás erős („*thick*”) értelmezéséből indulnak ki, amelyik az emberek közötti kapcsolatot a közös etnicitás, vallás, történelmi hagyományok, nyelv, kultúra, területiség és a közösség felé történő áldozatvállalási hajlandóság fokmérőivel határozza meg (vö. Smith 1995). A fokmérők és az európai társadalom összevetéséből kiolvasva az európai identitás kialakulása kívánatos, de fényévekre van még a realitástól (vö. Schlesinger 1993).

Az ezzel szemben megfogalmazott állítások szerint az európai együvé tartozás érzését nem a közösségen kívül kell keresni, hanem azokra a mechanizmusokra és folyamatokra

²⁴ Standard Eurobarometer kutatások 1995-től tartalmazzak kérdést az európai identitásról. Lásd: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_arch_en.htm

érdemes figyelni, amelyek során valamiféle kapcsolat teremődik az egyének vagy csoportok között (Risse 2003). Az európai közösségi érzés nagyon is lehetséges, amennyiben azt megteremtik. A tudomány feladata pedig a teremtési kísérletek azonosítása és sikerességük megítélése.

Így válnak identitásképzővé az európai parlamenti választások vagy közös szimbólumok, például az európai zászló, a himnusz, a közös designnal készülő jogosítvány bevezetése. Thomas Risse ajánlata, hogy a statikusnak elgondolt kötőanyagok (például történelmi hagyományok és területiség) helyett a kommunikáció meglétére kellene fókuszálni. Az európai identitás, írja Risse, az európaiak közötti interakciókon keresztül alakul ki: minél több beszélgetés folyik, annál több közös pont lesz az európaiak életében, amelyekhez kapcsolódni tudnak. Következésképpen az európai közösséghez tartozás statisztikai adatokkal alátámasztható megvallása nem az európai nyilvánosság megszületésének előfeltétele, éppen fordítva: az életteli európai nyilvánosság teremti meg és gazdagítja az európai identitást. Risse nemcsak, hogy megcseréli a láncszemeket, hanem az európai nyilvánosság létrejöttének más előfeltételeit hangsúlyozza. Ezek: az Európai Unióra, az integrációval kapcsolatos kérdésekre, az eu-s szakpolitikákra vonatkozó nyilvános megbeszélések számossága (kellő mennyisége) és differenciáltsága (sokféle fórumon, szereplővel, témával, értelmezésekkel, stb.) (Risse 2003: 7-8). Az európai nyilvánosság, s rajta keresztül az európai identitás nagyon is lehetséges, amennyiben az európaiak hajlandóak megfelelő mennyiségű és minőségű kommunikációba bocsátkozni egymással.

Előfeltétel 3: média és európai nyilvánosság.

Abban mind a korai, mind a kortárs szakirodalmi források egyetértenek, hogy az európai nyilvánosság létrejötte csak médiatámogatással képzelhető el. A média itt egyszerre jelenik meg az európaiak közötti kapcsolat hiányzó infrastruktúrájaként (Kaitatzi-Whitlock, 2007), az európai uniós intézmények által nem megfelelően használt eszközként (Meyer 1999), s feladatait elégtelenül ellátó politikai kommunikációs ágensként (Habermas 1996). A médiával kapcsolatban az az érdekes helyzet is előállt, hogy a sui generis páneurópai médiatermékek bukására, alacsony olvasottsági/nézettségi adataira vagy elitista jellegére mind az európai nyilvánosság lehetetlenségét, mind pedig annak lehetségességét hangsúlyozó munkák egyforma vehemenciával hivatkoznak. Az „*impossibility*” érvek szerint a páneurópai tömegkommunikáció fenntartása iránt nincs érdeklődés, ami egyértelműen mutatja, hogy az európaiak a hétköznapiakban nem óhajtanak jelentős figyelmet szentelni az európai kérdéseknek (vö. Schlesinger 2002). Míg a „*possibility*” gondolkör egyik ága a médián túli páneurópai fórumok, például az online beszélgetések deliberációs kapacitása felé tapogatózott (vö. Zimmermann-Koopmans 2003), addig a másik irány a valóságban működő nemzeti nyilvánosságok felé orientálta a tudomány fókuszát. Jürgen Gerhards volt az, aki először leírta: a nemzeti nyilvánosságoknak nagyon is meg lehet a szerepük az európai deliberáció megvalósulásában²⁵. Ehhez azonban a nemzeti nyilvánosságokat domináló médiumoknak nyitniuk kell egymás felé, európai témákat, európai szereplőket, európai perspektívákat kell felkarolniuk. Vagyis: az újságíróknak vezető szerepet kell vállalniuk az európai démosz megteremtésében s az európai közvélemény kialakításában (Gerhards 2000).

²⁵ Ezt megerősíti Jürgen Habermas is a 2006-ban publikált *Time of Transitions* című kötetének 102. oldalán.

Az ezredforduló „*impossibility-possibility*” tudományos diskurzusa a 2000-es évek derekára végképp megfeneklett, az álláspontok megmerevedtek, a többnyire spekulatív állítások vitája terméketlenné vált. Az európai nyilvánosság lehetetlensége mellett érvelők a tények és az adatokon alapuló bizonyítékok hiányát rótták fel. Válaszként megindult az immár kifejezetten az Európai Unióra reflektáló deliberációs modell kialakítása, amely alapján lehetségessé vált az európai nyilvánosságról szóló empirikus tudás gazdagítása. Az európai nyilvánosság mint deliberáció elgondolásának legelismertebb műhelye az Oslói Egyetem Arena Centre for European Studies. A központ vezetője Erik O. Eriksen, aki 2004-ben publikált hármas modelljével az európai nyilvánosság úttörő, mégis koherens konceptualizációs keretét rajzolta meg. A következő alfejezetben ennek bemutatására vállalkozom.

1.2.2 A szupranacionális deliberáció: Erik Eriksen hármas nyilvánosság koncepciója

Elismert Habermas-szakértőként²⁶ Erik Eriksen a 2000-es évek elején fordult a téma kutatása felé, s a 2003-ban elindult nemzetközi tudományos együttműködés²⁷ vezetőjeként nagy hatást gyakorolt az európai nyilvánosság későbbi elgondolásaira. Eriksen és kollégái a teória vezette empirikus reflexió igényét szem előtt tartva szigorú határt szabtak: kifejezetten az Európai Unióra fókuszáltak. Ezzel a döntéssel lemondtak ugyan a globális posztnemzeti nyilvánosságelmélet kialakításáról, viszont utat nyitottak elméleti keretük transzformáció nélküli, az EU-ra vonatkozó további tesztelésének lehetőségére. A

²⁶ Eriksen több könyvet írt Jürgen Habermasról norvég, svéd és angol nyelven. Kiváló tudományos teljesítményének elismeréseképpen 2006-ban a svéd állam Anna Lindhs-díjat adományozott számára.

²⁷ A projekt neve: Citizenship and Democratic Legitimacy in the EU (CIDEL). Támogatója: EU FP5, időtartama: 2003-2005.

Kutatási anyagai elérhetők: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/projects/cidel/old/index.html>

Citizenship and Democratic Legitimacy in the European Union” (CIDEL) elnevezésű szerteágazó tudományos nagyprojekt egészét Eriksen EU-ra vonatkozó deliberatív nyilvánosságkonceptiója fogja össze. A CIDEL egyszerre normatív és praktikus vállalkozás: az EU támogatásának és az állampolgárok által elfogadott működtetésének útjait keresik. Kulcskategóriájuk tehát a legitimáció. Éppen ezért a projekt számára a legizgalmasabb kérdés, hogy az európaiak számára elfogadható, támogatható EU-hoz vezető döntések milyen típusú nyilvánosság segítségével szülesenek meg. A kutatócsoport ajánlata a deliberáció, ahol a döntések elfogadása egy bizonyos minőségű eljárás tiszteletben tartásához kötődik.

Eriksen elképzelése egyértelműen a habermasi fundamentumokra támaszkodik. A demokráciát a republikánus idea alapján olyan működési módként írja le, amelyben szuverén emberek konszenzus alapján született törvények által kormányozzák saját magukat. A konszenzust előre kialakított kommunikációs eljárások biztosítják. A posztnemzeti demokrácia tehát nagyon is lehetséges: a deliberáció által. Erre épül Eriksen demokratizációs-elve, amely szerint bármilyen politikai entitás demokratikussá válhat, amennyiben az állampolgárai kikövetelik azt. Következésképpen nincs elméleti vagy strukturális akadály a demokratikus Európai Unió létrehozatala előtt. A demokratikus EU kulcsa a legitimáció, amelyet Habermas nyomán az Eriksen-vezette kutatócsoport a deliberáción keresztül lát megvalósíthatónak. Eriksenék számára az európai nyilvánosság az, amelyben az európai civil társadalom ellensúlyozza az európai kormányzati erőt azzal, hogy folyamatosan szemmel tartja, illetve döntéseinek megmagyarázására készíti (Eriksen 2004: 13). Így az európai nyilvánosság az EU demokratikus állapotának mérését lehetővé tevő analitikai egység, a kommunikáció pedig a vizsgálat egyfajta proxy változója lesz. Eriksen tehát az Európai Unió deliberatív folyamataira koncentrálnak kutatások elméleti hátterét biztosítja.

Ehhez azonban először egy operacionalizálható európai nyilvánosság-definícióra volt szükség, amelynek kialakításakor Eriksen a habermasi örökséget a network-ideával házasítja össze. Eriksen a korai szakirodalom „*impossibility*” diskurzusának tévútjaként diagnosztizálja a nyilvánosság statikus, monolitikus intézményként történő elgondolását. Ehelyett a sokkal termékenyebb hálózat-hasonlatot ajánlja, amely lehetővé teszi a nyilvánosság lazább, hajlékonyabb és plurális értelmezését. Az erikseni megközelítésben tehát európai nyilvánosságokról kell beszélni, amelyek „*egy előre meghatározott tárgy nélküli interakciókkal (subjectless interaction) működő kommunikációs hálózat*” elemeiből tevődnek össze (Eriksen 2004:14). De mi köti össze a megszólalásokat? Eriksen habermasiánus válasza szerint szinkronitás, vagyis ahhoz, hogy létrejöjjön az európai nyilvánosság a beszélőknek hasonló ügyeket, hasonló időben és hasonló értelmezésben kell tárgyalniuk (Eriksen 2004: 14).

A kommunikációs hálózat működését Eriksen három alkategória, az *általános*, a *szegmentált* és az *erős* európai nyilvánosságok bevezetésével és meghatározásával teszi világosabbá. Lássuk ezeket egyenként!

Általános nyilvánosságok

Az *általános nyilvánosságok* (general publics) a civil szféra részeként működnek, ahol mindenki szabad és egyenlő felekhez méltó beszélgetést folytathat. A kommunikációnak nemzeti, intézményi, nyelvi határok nem, csak a racionális érvek alapján folyó diskurzus szabhat határt. Eriksen megfogalmazásában:

„(General publics are) communicative spaces of civil society in which all may participate on a free and equal basis and, due to proper rights entrenchment, can

deliberate subjected to the constraints of reason only.” [Az általános nyilvánosságok a civil társadalom megfelelő jogokkal felruházott kommunikatív terei, ahol mindenki szabadon és egyenlő módon, a racionalitás keretei között beszélget a közügyekről.] (Eriksen 2005: 349).

A general publics arénái szupranacionális orientációval szerveződnek. Eriksen ide tartozónak sorolja a pán-európai vagy legalábbis a nemzeti határokon átnyúló civil szervezeteket, mozgalmakat, az európai közéletre fókuszáló, nemzetközi terjesztéssel működő hagyományos és audiovizuális médiumokat, online társalgásokat, a blogszférát és egyéb internetes fórumok világát. Eriksen szerint az Európai Unió általános nyilvánosságai elé-
dőben vannak: van példa sui generis európai fókuszú lapokra, televíziós csatornákra, internetes újságokra. És ami még fontosabb, kibontakozóban van az európai kormányzat ellen hatékonyan fellépni képes európai civil társadalom is, ahogyan azt az iraki háború elleni 2003-as tüntetéssorozat megszervezése²⁸ mutatja. Azt azonban elismeri, hogy az általános nyilvánosságok fő fórumát jelentő páneurópai média, illetve a főszerepet eljátszani hivatott civil szervezetek lehetnének erősebbek is. A civil szervezetek sokat tehetnének európai szintű elismertségük növelésében írja Eriksen, például a nemzeti keretek között már bejáratott watchdog-típusú tevékenységük kiterjesztésével, akár európai botrányok kirobbantásával (Eriksen 2004:17).

A civil szféra támogatásában az európai kormányzati szférának is feladatot ad. A szerző az Európai Unió intézményeitől elvárja, hogy a tulajdonképpen ellenük, pontosabban a kiegyensúlyozásukra és monitorozásukra vállalkozó civil szektort és annak deliberatív fórumait életre galvanizálják különböző figyelemfelkelő kampányok, anyagi támogatások, illetve döntéselőkészítő konzultatív együttműködések kialakításával. Eriksen lát is

²⁸ Több százezres tüntetések a háború ellen, origo.hu, 2003. március 21.

erre fogadókészséget, példaként az Európai Bizottság „The Building Europe Together 1996-os, illetve az euró bevezetését előkészítő „Euro 2000” kampányát említi (Eriksen 2004: 16-18). Igaz a kampányok sikerét (Schlesinger-Kevin 2000) és a konzultatív fórumok deliberációs kapacitását (Michailidou 2007) ellentmondásosan ítéli meg a szakirodalom, de az európai watchdog NGO-k növekvő ereje például a Jacques Santer vezette Európai Bizottság 1999-es lemondásához vezető visszaélések felgöngyölítésében játszott szerepük tükrében biztatónak tűnt (Trenz 2002).

Szegmentált nyilvánosságok

Az általános nyilvánosságokhoz képest különbözteti meg Eriksen a *szegmentált nyilvánosságok* („*segmented publics*”) körét, amelyek az EU szakpolitikái köré szerveződő döntéshozók, szakértők és szakmai stakeholderek szupranacionális együttműködését teszik lehetővé. Eriksen definícióját idézve:

„(Segmented publics are) policy networks constituted by a selection of actors with a common interest in certain issues, problems and solutions.” [A szegmentált nyilvánosságok policy hálózatok, amelyeket a közös problémák megoldásának érdekközössége tart össze.] (Eriksen 2005: 349).

A szegmentált nyilvánosságok, a nemzetközi viszonyok elméletétől kölcsönzött kifejezéssel élve, „*tudásközösségeket*” (epistemic communities, Haas 1992) építenek, amelyek tagjai közös ismereteik alapján meghatározott problémák, érdekek, azonos célok és orientációk mentén fókuszált dialógust folytatnak. A szegmentált európai nyilvánosságokban zajló deliberáció jelenti az EU szupranacionális szabályozó rendszerének („*regular ma-*

nagement”) szoftverét, hiszen az itt zajló tárgyalásokon keresztül formálódik a nemzeti keretek felett álló szakpolitikai kormányzás tartalma. Eriksen észrevételezi, hogy az Európai Unió szegmentált nyilvánosságok terén igen gazdag: a fejlesztéspolitika, kereskedelem, energia, környezetvédelem, élelmiszerbiztonság, tudománypolitika, stb. terén kiterjedt és többszintű szakmai hálózat koordinálja, felügyeli és értékeli az egységes európai törekvéseket.

A szegmentált nyilvánosságok fontosságát Eriksen két ponton látja. Egyrészt ezek azok a többé-kevésbé intézményesített páneurópai és nem nemzeti szervezőelv alapján zajló kommunikációk, amelyek valóban intenzívek, és bizonyos területeken jelentős hatással vannak az egységes európai sztenderd, illetve gyakorlat kialakításában. Másrészt pedig a szegmentált nyilvánosságok diskurzusai transznacionális ügyközösségeket („*issue communities*”) teremtettek, amelyek elkötelezettek az európai integráció mellett, és képesek szakmai szempontokat bevinni az Európai Unió szabályozó testületeinek munkájába (Eriksen 2004:18). Eriksen ugyan nem mutat rá, de látnunk kell, hogy a szegmentált nyilvánosságok esetében szinte lehetetlen meghatározni, hogy a civil szféra és a kormányzati szektor Habermas által hangsúlyosan fontosnak tartott elkülönülése hol történik meg. Amennyiben az EU szabályozó testületének képviselői, szakértők és szakmai stakeholderek, konzultatív testületek döntése válik az *acquis communautaire* vagy bármilyen eu-s ajánlás részévé, onnantól kezdve az európai NGO-k gyakorlatilag döntéshozói szerepbe léptek. S vajon hogyan várható el, hogy utána ugyanazok a civil szervezetek szigorúan monitorozzák az európai kormányzat döntését és mozgását, ha egyszer maguk is benne vannak a döntések sűrűjében?

Eriksen leírásából nem kapunk választ a dilemmákra, így értelmezésem szerint Eriksen a szegmentált nyilvánosságok modelljébe történő integrálásával némiképpen eltávolodik a Habermas által felajánlott nyilvánosság-értelmezéstől. A távolodás igénye látszik Eriksen

harmadik, azaz az *erős európai nyilvánosságok* (strong publics) kategóriájának leírásában is.

Erős nyilvánosságok

Az erős nyilvánosságok (strong publics) tulajdonképpen az Európai Unió kormányzati központjának intézményesített, nyilvános fórumait jelentik, ahol a döntéshozatal előtt nyitott és a résztvevők számára egyenlő megszólalási lehetőséggel szabályozott deliberáció, továbbá a döntéshozók beszámoltatása zajlik.

Eriksen ezt így határozza meg:

„(Strong publics are) legally institutionalized and regulated discourses specialized in collective will-formation at the polity centre.” [Az erős nyilvánosságok diskurzusai jogilag intézményesítettek és szabályozottak, feladatuk a kollektív akarat központi kialakítása.] (Eriksen 2005: 349).

Eriksen elsősorban az Európai Parlament mint nyilvánosság megragadására koncentrál, amelyet különösen fontosnak tart az EU demokratikus legitimációja szempontjából, hiszen az EP az Európai Unió egyetlen olyan testülete, amelynek tagjait közvetlen és általános választójog alapján választják meg. Az Európai Parlament²⁹ számos területen (pl. fogyasztóvédelem, a tőke szabad áramlása, a személyek szabad mozgása, stb.) közösen dönt a Miniszterek Tanácsával, és ami még fontosabb: az EP és az Európai Tanács együttes hatáskörrel rendelkezik az Európai Unió éves költségvetése fölött is. Az Európai Parlament a kinevezési jogkörében az elnök megválasztásán keresztül hatással van az

²⁹ <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/hu/007c895f4c/Jogk%C3%B6r%C3%B6k-%C3%A9selj%C3%A1r%C3%A1sok.html>

Európai Bizottság megalakulására. Az elnökjelöltnek és a főbiztosjelölteknek az EP szakbizottságai előtt be kell mutatniuk és a vita során meg kell védeniük programjukat, s végül a Parlament kollektíven dönt az Európai Bizottság kinevezésének jóváhagyásáról. Az EP támogatása nélkül nem nevezhető ki az Európai Központi Bank vezetése sem.

Az Európai Parlament valamiféle politikai ellenőrzést is ellát: kollektív bizalmatlansági indítványt nyújthat be az Európai Bizottsággal szemben, vagyis lemondásra kötelezheti az Európai Unió egyik végreható szervét. Az Európai Parlament nemcsak a választásokon keresztül kapcsolja az európaiakat az EU döntéshozatali centrumához: valamennyi európai állampolgárnak jogában áll ugyanis petíciót benyújtani a Parlamenthez, és kártérítést igényelni az Európai Unió tevékenységi területeihez tartozó ügyekben.

Eriksen megállapítása szerint az Európai Parlament jogszabályi okok miatt többnyire mint egységes testület kell, hogy fellépjen. Következtetése szerint ez a politikailag, nyelvileg, nemzetileg és kulturálisan heterogén háttérű képviselőkkel másként nem lehetséges mint a minden részletre kiterjedő, hiteles, őszinte, racionális és megegyezést kereső dialógusok segítségével. Az EP tehát csak akkor tud az Európai Bizottsághoz és az Európai Tanácshoz fogható tekintélyt kialakítani, ha egységes és erős álláspontot képvisel, amihez a deliberáció biztosítja a megfelelő utat.

Eriksen azonban nem vet számot azzal, hogy az európai parlamenti határozatok mögött sohasem a képviselők száz százaléka áll. A valóság sokkal inkább az, hogy a szavazások legnagyobb része *egyszerű többségi* alapon dől el, kivéve az együttdöntési esetekben (amikor az EP és a Tanács a TEC 251-es cikkelye alapján együttesen dönt), költségvetési ügyekben, illetve az Európai Unió bővítéséhez való hozzájárulásában, amikor abszolút többség támogatására van szükség. Az egyszerű többség biztosítása pedig nem igényli az EP-ben megjelenő minden politikai, kulturális, nemzeti és egyéb érdekközösséghez tartozó képviselő konszenzusát. Az EP döntések szavazási mintái sem mutatják, hogy a

deliberációnak különösebb szerepe lenne a képviselők preferenciájának kialakításában (vö. Hix et al 2009).

Jól látható, hogy különösen a szegmentált nyilvánosságok leírásával a koncepció elkanyarodik a habermasi alapoktól, és európai nyilvánossággént olyan eseteket is elfogad, ahol nincs különbség deliberáció és döntéshozatal, illetve véleményformálás és akaratképzés között. Eriksen abban is megengedőbb, hogy a nyilvánosságot nem feltétlenül a kormányzat ellen szerveződő kommunikációkkal azonosítja. Noha az elméleti keret kiindulópontjában az EU demokratikus legitimációjának megteremtése szerepel az európai nyilvánosságok feladataként, a konklúziójában Eriksen inkább egyfajta „lépcsőzetes” legitimáció ötletét veti fel. Eszerint a nyilvánosságok tulajdonképpen az európai együvé tartozás érzésének kialakításához járulnak hozzá, amely pedig automatikusan magával hozza a polity, azaz az Európai Unió létének elfogadását (Eriksen 2004: 29). Eriksen, ha nem is diszkutálja részletesen, de felvillantja az identitás és a politikai közösségek felé tapogatózó európai nyilvánosságkutatások lehetőségét, illetve értékes tudományos hozzájárulásuk reményét.

További reflexiók az Európai Parlament mint „erős nyilvánosság” elképzelésre

Az Európai Parlament mint *erős nyilvánosság* továbbgondolására vállalkozott Ulrike Liebert. 2007-os munkájában Eriksen *strong publics*-tézisére és Jane Mansbrige „*Rethinking Representation*” (2003) című cikkére támaszkodva a „*surrogate representation*” azaz a helyettesítő képviselet ideáltípusát vázolja fel. Liebert értékelésében ugyanis az Európai Parlament jelenlegi formájában nem alkalmas arra, hogy az Európai Unió erős nyilvánossága legyen. Ennek külső okaként az alapszerződések által az EP-re ruházott jogkörök korlátozottságát, belsőként pedig az Európai Parlament tagjainak

inadekvát képviselet-felfogását említi. Liebert szerint a legnagyobb akadály, hogy az EP-ben mandátummal rendelkező politikusok elsősorban a nemzeti anyapártjuk tagjaiként tekintenek magukra, s a pártvezetéssel egyeztetve, annak iránymutatása alapján látják el feladataikat, míg az állampolgárokkal csak a választások előtti kampányban veszik fel a kapcsolatot.

A helyettesítő képviselet elvének bevezetésével Liebert teljesen új alapokra helyezi az európai parlamenti reprezentációs funkcióját. Elgondolásának középpontjában a képviselők és az állampolgárok közötti közvetlen kapcsolat megteremtése áll. Ennek első lépése az EP tagjainak pártoktól történő elszakítása, s közvetlenül a választókerületüktől származó felhatalmazás bevezetése. Következésképpen az EP képviselőinek a helyi civilekkel és nem a pártelittel kellene kétirányú, intenzív és a mandátumidő egésze alatt folyamatos konzultatív kapcsolatot ápolniuk. Az európai nyilvánosság tehát az EP választókerületeinek nyilvánosságaiból állna össze, amelyen keresztül a civil szféra megfogalmazhatja igényeit az EP képviselők felé.

Az Európai Parlament mint strong publics legfontosabb feladata Liebert szerint is a nemzeti pártkormányokat képviselő Miniszterek Tanácsának ellensúlyozása. Éppen ezért az EP munkájának értékét a képviselők közötti teljes egyetértés és egység megteremtésére tett kísérletek adják. Ebben az elképzelésben tehát a pártpolitika nélküli Európai Parlament képe sejlik fel, ahol a képviselők tulajdonképpen a civil társadalom delegáltjaiként tevékenykednek.

Liebert tehát nem a habermasi zsilip-koncepció (lásd a disszertáció 1.1 fejezete), hanem a parlamentarizmus talaján keresi az európai nyilvánosságot. Azonban kiveszi a pártokat a folyamatokból, s helyükre a magasabb rendűnek tételezett civil szerveződését teszi. Döntésének indoklásaként a szerző utal a pártok iránti állampolgári bizalom csökkenésére, illetve a pártelit és a gazdasági élet összefonódására, azt azonban nem részletezi, hogy a

civil szervezetek vajon mire alapozva látnák el ténylegesen jobban az európai politikai élet szervezetését. Liebert „*strong publics*” interpretációja egyértelműen az európai nyilvánosság habermasi örökségét erősíti, hiszen az Európai Parlament elgondolásában a pártpolitikai logika helyett a civil társadalom primátusára építő képviselő-felfogást preferálja.

Eriksen és Liebert munkáiban az európai nyilvánosság mint a szupranacionális deliberáció infrastruktúrája problematizálódik. De vajon miként hatott az európai nyilvánosság deliberatív elgondolására az európai integráció történetének eddigi legnagyobb páneurópai tanácskozás sorozata, azaz az európai alkotmányozás? Beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket az Európai Konvent? Miként nézett szembe a szakirodalom az alkotmányozás megtorpanásával? A következő fejezetben tehát a deliberációs iskola korrekciós kísérleteiről lesz szó.

1.2.3 A szupranacionális deliberáció korrekciója

Az Európai Konvent: deliberáció élesben

Az új évezred két fontos integrációtörténeti eseménnyel köszöntött be. Míg az Európai Unió 2004-es, úgynevezett keleti bővítése kevésbé keltette fel az európai nyilvánosságkutatások érdeklődését, addig az európai alkotmányozás kapcsán született vaskos és terjedelmes munkák jelentősen hozzájárultak az új tudományos utak kikövezéséhez. De vajon miért volt olyan izgalmas az európai alkotmányozás ügye? Elsősorban azért, mert az európai integráció alapkérdéseinek megtárgyalására adott lehetőséget, vagyis ritkán meg tapasztalható, „*szubsztantív önreflexióra*” (Statham-Trenz 2013:13) készítő folyamat volt. Másként fogalmazva: az alkotmányozás során a *finalité politique* vagyis az Európai

Unió működésének alapjai, küldetése és jövője vált nyitott kérdéssé, beszélgetések tárgyává. Az európai döntéshozók továbbá deklaráltan szakítani akartak az intézményi reformok korábbi ismert metódusával, s az Európai Tanács az erős demokratikus legitimáció biztosításának óhajával létrehozta és az alkotmányszöveg-tervezetének elkészítésével bízta meg az Európai Konventet (Convention for the future of Europe). Ezzel a lépéssel az európai elit a társadalmi párbeszédre komolyabb lehetőséget biztosító eljárás felé mozdult, amely igen jelentős újítás volt az alapvetően diplomáciai logikával működő kormányközi konferenciák (Intergovernmental conferences, IGC) mögé szerveződő döntéselőkészítéshez képest.³⁰

Az európai nyilvánosság deliberatív elgondolását pártolók nagy reménységgel tekintettek az „Európa Philadelphiájának” nevezett Európai Konventre. Bizakodásukat megerősítették Valéry Giscard d’Estaing, az Európai Konvent elnökének sokat idézett mondatai:

„We are a Convention. What does that mean? A Convention is a group of men and women meeting for the sole purpose of preparing a joint proposal. (...) The members of the four components of our Convention must not regard themselves simply as spokespersons for those who appointed them – Governments, the European Parliament, national Parliaments and the Commission – no more than Giuliano Amato will speak on behalf of Italy, Jean-Luc Dehaene on behalf of Belgium or I myself on behalf of France. (...) Each person must make his or her personal contribution to the work of the Convention. This Convention cannot succeed if it is only a place for expressing divergent opinions. It needs to become the melting-pot in which, month by month, a common approach is worked out.

[Konvent vagyunk. Mit jelent ez? A Konvent nők és férfiak csoportja, akik egye-

³⁰ A konvent és az IGC modell alkotmányjogi összevetéséről alapos és eligazító munka olvasható Lars Hoffman tollából. Lásd Hoffman (2002).

dül azért tanácskoznak, hogy előkészítsenek egy közös javaslatot. A Konventünk tagjai nem csupán szóvivői az őket delegáló közösségeknek – kormányoknak, Európai Parlamentnek, nemzeti parlamenteknek és az Európai Bizottságnak nem arról van szó tehát, hogy Giuliano Amato Olaszország, Jean-Luc Dehaene Belgium, én pedig Franciaország nevében beszélek majd. Minden egyes tagnak személyesen kell a Konvent munkájához hozzájárulnia. Nem érhetjük el a céljaink, ha csak a különböző vélemények kifejtésére használjuk a teret. A Konvent legyen olvasztótégely, ahol hónapról hónapra közös álláspont forr ki.]³¹

A Konvent összetétele és munkarendje egyértelműen a deliberatív szemléletet tükrözte.³² Az összesen 105 tagú tanácskozó testület a tagállami kormányok egy-egy, a nemzeti parlamentek két-két, az Európai Parlament 16 képviselőjéből és a Bizottság két tagjából állt. A Konvent munkájában a tizenhárom tagjelölt az EU15-ökkel megegyező képviselettel vett részt, jogosítványaik csupán annyiban voltak korlátozottak, hogy a tizenötök között kialakult konszenzust nem akadályozhatták meg. A testület a működése során az Európai Unió tizenegy hivatalos nyelvét használhatta.

Az európai civil társadalom bevonására a Konventtel párhuzamos fórum nyílt, amely a civil szférát képviselő szervezetek (például szociális partnerek, üzleti világ, NGO-k, tudományos élet) nyilvános tereként funkcionált. E párhuzamos civil deliberáció napirendje nagyban illeszkedett az Európai Konvent ágendájához, s az itt megfogalmazott álláspontok időről időre bekerültek a Konvent plenáris ülésére.

³¹ Introductory speech by President Valéry Giscard d'Estaing to the Convention on the Future of Europe. 2002. február 26.

Elérhető: <http://european-convention.eu.int/docs/speeches/1.pdf>

Letöltés időpontja: 2012. november 30.

³² <http://european-convention.eu.int/EN/bienvenue/bienvenue2352.html?lang=EN>

A Konvent üléseinek jegyzőkönyve, háttéranyagai, álláspontjai és megállapodásai azonnal felkerültek a testület honlapjára. A munkamódszer sikerét jelzi, hogy 2003 júliusára a Konvent összeállította az alkotmányszerződés tervezetének szövegét, amelyet a 2003-2004-es kormányközi konferencia némi módosítás után elfogadott. Az Európai Alkotmányszerződést 2004. október 29-én ünnepélyes és teátrális körülmények közepette Rómában az EU25-ök állam-, illetve kormányfői aláírták. Ezután megkezdődött a ratifikációs folyamat, amelyet a 2005-ös francia és a holland referendumok hatására az európai döntéshozók gyakorlatilag megállítottak.

Az európai alkotmányozás tudományos reflexiói

Ami tehát az intézményi feltételeket illeti, az Európai Konvent egy megvalósult és működő szupranacionális deliberációsorozatként vált az integrációtörténet fejezetévé. De vajon miként értékelte a folyamatokat az európai nyilvánosság deliberációs iskolája? Hogyan dolgozták fel az alkotmányozás esetét? És ennek folyamányaképp milyen tanulságokkal gazdagodott a szakirodalom? A következőkben az európai alkotmányozás nyilvánosság szempontú reflexiójának két mintáját veszem górcső alá. Először röviden áttekintem az alkotmányozás kudarcának okaival foglalkozó munkákat, majd bővebben bemutatom az európai alkotmányozás körüli nyilvánosság(ok) szisztematikus, adatolt és összehasonlító feltárására vállalkozó írásokat.

a) A kudarc okairól

A szerzők egy része még a nemleges népszavazási eredmények ismerete előtt leszögezi, hogy a Konvent nem tudta betölteni a neki szánt szerepét a dokumentum demokratikus

legitimációjának biztosításában. Paul Margette és Kalypso Nicolaidis például elismeri, hogy az Európai Konvent valamiféle deliberatív fordulatot hozott az Európai Unió életébe, a végleges dokumentumot azonban nem tartja konszenzusnak, hanem sokkal inkább alkudások, háttértárgyalások, zárt ajtók mögötti egyeztetések végtermékének (Margette-Nicolaidis 2004). Sebastian Krupas elégtelennek értékeli az alkotmányozást övező közfigyelmet, s a Konventet ostromozza, amiért az elszalasztotta az állampolgárok megszólításának történelmi lehetőségét (Krupas 2005). Joseph Weiler hasonlót állít, amikor a Konventben folyó deliberációt elitistának bélyegzi, így kétségesnek tartja, hogy az Európai Alkotmány szerződés tervezete során valóban kialakultak a demokratikus legitimációhoz szükséges feltételek. *„Az Európai Unió döntéshozóinak fel kell készülnie arra az eshetőségre is”* - írja Weiler profetikusnak bizonyuló jóslatában - *„hogy az európai népszavazások elutasítják a dokumentumot.”* (Weiler 2005: 64).

A Fossum-Menéndez szerzőpáros az erikseni hármas felépítésű európai nyilvánosság (*general publics, segmented publics, strong publics*, lásd disszertáció 1.2.2-es fejezete) alapján próbálja megfejtetni az alkotmányozás bukását. Fossumék mérhető mennyiségű és minőségű deliberációt azonosítanak mindhárom nyilvánosságtípusban, elemzésük tehát az alkotmányozás körüli abszolút kommunikációdeficitről szóló közkeletű vélekedések cáfolatát adja. A szerzőpáros az alkotmányozáshoz kapcsolódó beszélgetéseket azonban heterogénnek, fragmentáltnak, diffúznak és széttartónak minősíti. Állításuk szerint ezzel a folyamat *„de-kontextualizálása”* történt, amely a nemzetállami politikai szereplők számára lehetővé tette, hogy az Alkotmány szerződés szövegétől teljesen független (például belpolitikai) tétekkel és tartalmakkal terheljék meg a referendummal kapcsolatos kommunikációt (Fossum-Menéndez 2005).

A holland és francia referendumok után határozottabb állítások is megfogalmazódtak. Mislivetz Ferenc rávilágít, hogy az alkotmányozás kudarcának egyik összetevője a civil

társadalomról alkotott illuzórikus-utópisztikus kép, amelyben az európai uniós elit az emberekkel történő kapcsolattartást néhány NGO-val történő konzultációval azonosította. A civil szervezetekkel történő dialógus fontos, de nem elégséges a legitimáció megteremtésében (Miszlivetz 2007: 210). Egy fordított gondolatmenttel kísérletezik John Fossum és Hans-Jörg Trenz: az alkotmányozási folyamat bukásának okát nem a nyilvánosságban vagy a Konvent működésében, hanem a népszavazásban mint döntéshozatali eljárásban látják. Hiba volt – vetik fel – a deliberatív tanácskozási folyamatok értékelését a népszavazáshoz kötni, mivel a két eljárás mögött álló kommunikációs észjárás és kultúra teljesen inkompatibilis egymással. A népszavazásokra mozgósító kampányok ugyanis teljesen más tapasztalást biztosítanak az állampolgároknak, mint a deliberációban történő részvétel. A népszavazások fekete-fehér, jobban mondva igen-nem típusú döntések meghozatalára sarkallják a választókat, s a köz véleményét az egyes szavazatok összeadása után kialakuló relatív többség döntésével azonosítják. Mindez teljesen ellentmond a deliberatív véleményformálás útjának, amelyben a konszenzus nem egyik vagy a másik fél mondanójának elfogadásával, hanem hosszas diskurálást követően a kommunikáció során alakulnak ki. A szerzőpáros következtetése tehát: az alkotmányozást a két teljesen eltérő döntéshozatali logika és az azokat kísérő kommunikációs kultúra ötvözése lékelte meg (Fossum-Trenz 2007: 217-218).

Kérdés persze, hogy a népszavazások eredménye mennyiben tekinthető a deliberáció kudarcának. Arató Krisztina és Lux Ágnes értékelése szerint ugyanis hiba lenne csupán a részvétel és a demokrácia deficit számlájára írni az állampolgárok ellenérzéseit, a szerzőpáros az egyéb politikai történések figyelembevételére (pl. keleti bővítés, Törökország csatlakozási tárgyalásainak elindulása, romló nyugat-európai életszínvonal, stb.) emlékeztet (Arató-Lux 2012: 195-199). Látnunk kell azt is, hogy az EU döntéshozói továbbra is próbálkoznak a deliberáció kereteinek alkalmazásával (lásd: European Integration Fo-

rum), így a deliberatív irány által kijelölt empirikus út nem veszített relevanciájából. Fenntartható tehát annak lehetősége, hogy a deliberatív megközelítés és annak empirikus implikációi az európai nyilvánosság bizonyos kutatási területei számára továbbra is megfelelő alapokat szolgáltatnak.

b) Az európai alkotmányozás nyilvánosságáról

Az alkotmányozást mint kommunikációs szituációt és annak európai nyilvánosságra gyakorolt hatását empirikus vizsgálatokkal feltáró kutatások közül kiemelkedik Ulrike Liebert és kollégáinak³³, illetve a Paul Statham-Hans-Jörg Trenz (2013) szerzőpárosnak a munkája. A szerzők természetesen számot vetnek a népszavazások eredményével és az alkotmányozás megtorpanásának tényével, de a kutatási design középpontjába nem a kudarc okainak elemzését, hanem a téma körül kirajzolódó transznacionális diskurzusok vizsgálatát teszik. Tanulmányuk fókusza és analitikai szintje tehát jelentősen eltér a kudarc-reflexiókétől, eredményeik azonban az európai nyilvánosság vizsgálódásokat új kutatási horizonttal – a *rivalizáció* (Liebert et al 2007) és a *politizáció* (Statham-Trenz 2013) gondolatával – gazdagítják.

Ulrike Liebert és kollégái a Konventben zajló deliberáció és az európai közbeszéd tematikáját vetik össze, s alapvetően arra kíváncsiak, hogy a diskurzusok vajon a dokumentumtervezet szövege (*text*), a Konvent eljárásai, játékszabályai és az alkotmányozás folyamatai (*process*), vagy inkább a szerződéstől teljesen függetlenül az Európai Unió jelenével kapcsolatos vélekedések (*context*) mentén szerveződnek. A vizsgálat kiindulópontja szerint e három diskurzus-típus – a „*text*”, a „*process*” és a „*context*” – elemzésé-

³³ Lásd: Ulrike Liebert (szerk): Perspectives on European Politics and Society, Vol 8. Special Issue: Europe in Contention: Debating the Constitutional Treaty.

vel képet kapunk arról, hogy a beszélők milyen Európai Unióban gondolkodnak. Úgy kell ezt elképzelni, mint egy egy dimenziós skálát: ha a kommunikáció kizárólag a „*process*” szálon fut, akkor az Lieberték értelmezésében a szabályozó, problémamegoldó, technikai jellegű EU-értelmezés dominanciáját mutatja. A skála másik végén találhatók a „*context*”-típusú beszélgetések, amelyek a kutatásban az EU-t társadalmi-politikai egységként elgondoló diskurzus építőelemeiként jelennek meg. A kettő közé helyezett „*text*”-jellegű megszólalások pedig a tartalmuktól függően mindkét EU-interpretációt tükrözhetik.

A kutatás figyelemreméltó eredményeket hozott. A szerzők egyértelműen kimutatják, hogy az alkotmányozást igenis jelentős médiafigyelem övezte. Sőt, a sajtócikkek kvalitatív elemzésére támaszkodva állítják, hogy a tömegkommunikációs tárlás nagyot fordított az alkotmányozással kapcsolatos beszélgetések irányán. A Konventet jellemző issue-orientált, fókuszált és konszenzuskereső diskurzusok helyett a médiában az európai alkotmány apropóján az EU változatos aspektusai tűnnek fel, a cikkek pedig úgy fele-fele arányban osztoznak a támogató és ellenző vélemények bemutatásán. Látható tehát, hogy az alkotmányozás médiatárlását sokkal inkább az ügy körüli ellentétek hangsúlyozása jellemzi.

A vizsgálat másodsorban arra világít rá, hogy az alkotmányozás körüli nyilvánosságot nemcsak a szerződéstervezetet támogató vagy ellenző érvek, hanem az Európai Unió egészével kapcsolatos véleménykülönbségek is tagolják. Mit jelent ez pontosan?

Lieberték a vizsgált kommunikációs itemek közel harmadában az EU, az integráció vagy a tagság általános kérdéseit tárgyaló „*context*”-típusú diskurzust azonosítják. A beszéd-mód elterjedésében megfigyelnek egy nagy tagállam-kis tagállam lejtőt: a régi és meghatározó EU országokat reprezentáló brit és francia megszólalók körében valamivel gyakoribb, míg az újonnan belépő és kis lakosságszámú országokból (a mintában Csehország)

szág, Lettország és Észtország szerepelt) származó üzenetekben ritkább. A „*process*”-re koncentráló kommunikációk nagyjából egyenletesen terülnek szét és minden vizsgált országban dominálják az alkotmányozáshoz kötődő reakciókat. A „*text*”-diskurzusok kapcsán viszont ismét működésbe lép a lejtő: az új és kicsi tagállamok többet, a nagy és régebben csatlakozott országokhoz köthető kommunikátorok kevesebben beszélnek magáról a dokumentumszövegről.

A kutatási adatok alapján összeálló diszkurzív mátrix azt is megmutatja, hogy minél intenzívebb volt a kommunikációs aktivitás, annál több az alkotmányozással és az EU jelenlegi gyakorlatával szemben kritikus, sőt euroszeptikus beszéd látott napvilágot. Rosszul kalkuláltak tehát az európai uniós döntéshozók: az európai alkotmányozáshoz kapcsolódó deliberáció felpörgetésével a vélekedések klímája nemhogy elfogadóbbá, hanem inkább ellenségesebbé vált. Az egy éves vizsgálati periódus során Lieberték egyre polarizáltabbnak látják az alkotmányozás diskurzusait. Az egymással rivalizáló értelmezések nyilvánosságra hozatalával megmutatkoznak az EU-val kapcsolatos véleménykülönbségek, amelyek a kommunikáció során nem csökkennek, hanem éppen erősödnek.

A megszólalások tehát nem a konszenzus, hanem az egyet nem értés kifejezése felé vitték az alkotmányozás-diskurzusokat. Ráadásul a civil társadalom képviselői is távolmaradtak és hagyták, hogy a politikusok sajátítsák ki az alkotmányozás körüli kommunikációt. A deliberáció elméleti talaján álló kutatás összegző tanulmányában nem is állapíthat meg mást, mint az európai nyilvánosság csődjét, amely képtelen volt meghaladni a rivalizációt, s így nem tudta betölteni a neki szánt legitimációs funkciót. Az elemzés viszont felhívja az európai nyilvánosság deliberációs iskolájának figyelmét a nemzeti fórumok és nemzeti kontextusok fontosságára. Lieberték konklúziója szerint az európai nyilvánosságot csak a nemzeti nyilvánosságokon keresztül lehet értelmezni. Azaz a kutató-

csoport az európai deliberáció minőségének jövőbeli vizsgálatát is a nemzeti nyilvánosságok főszereplőihöz, fórumaihoz és EU-val kapcsolatos diskurzusaihoz kötve képzei el.

Liebertékhez hasonló eredményre, de némileg eltérő konklúzióra jut a Statham-Trenz szerzőpáros. 2013-ban megjelent terjedelmes kötetük egészét az alkotmányozás és annak a deliberatív európai nyilvánosság-teóriára vonatkozó következményeinek szentelik. Saját és mások által folytatott kutatásokra támaszkodva kimutatják, hogy az európai elit határozottan és egységesen kiállt az integráció neoliberais útjának folytatása mellett, s egyfajta „*no alternative*” kampánnyal próbálta szűkíteni, azaz manipulálni a beszélgetések fókuszát (Statham-Trenz 2013: 30). Statham és Trenz szerint ez hibás stratégiának bizonyult, mivel kiprovokálta az ettől teljesen eltérő vélemények nyilvánosságra hozatalát. Az alkotmányozás során az európai döntéshozók szélesre tárták a nyilvánosság kapuját, és azt tapasztalták, hogy a beérkezők egy része egyszerűen nem hajlandó az elit által kikövezett úton járni, hanem új ösvények kitaposására tesz kísérletet. Ezzel Stathamék rávilágítanak az európai nyilvánosság változékony természetére, amely gyakorlatilag lehetetlenné teszi a nyilvánosság elé kerülő ügyek kimenetelének előzetes meghatározását.

Statham és Trenz arra is felfigyelt, hogy az európai állampolgárok alkotmányozással kapcsolatos támogató véleménye viszonylag rövid idő alatt jelentősen megváltozott.³⁴ Az alkotmányszerződés népszerűségének csökkenéséhez szerintük nagyban hozzájárult, hogy a dokumentumot pozitívan értékelő érvek képtelenek voltak reagálni a kritikus hangokra. Értékelésük szerint az alkotmányozás során a páneurópai elit mindössze egy erős és határozott állampolgári igent szeretett volna hallani, míg a rivális csoportok az alkotmányozás örvén igyekeztek a maguk számára előnyös szempontokat felvetni. Az európai alkotmányozás tehát nem de-kontextualizálódott - ahogyan Fossum és Menéndez állította (2005) -

³⁴ Statham és Trenz ehelyütt Alexander Gattig és Ulrike Liebert *Europe's Constitution and the question of identity: exploring citizens' preferences* című tanulmányát idézik. Az előadás a 2006-os ECPR Joint Sessions of Workshop rendezvényen hangzott el (Nicosia, Ciprus).

, hanem re-kontextualizálódott. Statham és Trenz szavaival élve: *politizálódott* (2013: 145-147).

A *politizációt* nem a páneurópai pártok megerősödésében (vö. Mair 2007), hanem az EU-val kapcsolatos vélekedések, álláspontok és attitűdök politikai síkra történő terelésében látják. A politikai síkra terelés sémájának felrajzolásában azonban elrugaszkodnak a Liesbet Hooghe és Gary Marks (2008) által lefektetett identitáspolitikai modelltől. Hooghe és Marks 2008-es tanulmányukban észrevételezik, hogy bizonyos nemzetállami politikai aktorok, elsősorban a szélsőséges, populista de legalábbis nem a mainstream-hez tartozók, előszeretettel használják az európai uniós ügyeket arra, hogy belpolitikai küzdelmekben megkülönböztessék magukat versenytársaiktól. Ezek a politikai csoportok ritkán válnak kormányzó erővé, ezért – állítja Hooghe és Marks – tét nélkül hozhatnak nyilvánosságra integrációkritikus, sőt euroszeptikus véleményeket. Ezek a hangok az EU-t egyre inkább identitáspolitikai küzdelmek tárgyává teszik, azaz az EU-val szembeni ellenérzésüket a politikai énjük integráns részeként határozzák meg. A populista pártok népszerűségének növekedésével az EU (is) identitáspolitikai mezőbe kerül, ami Hooghe és Marks szerint új alapokra helyezi az Európai Unióval kapcsolatos kommunikációkat. Innentől kezdve ugyanis az nem a javak újraelosztása felett, hanem elsősorban az identitásokat érintő ügyekben zajlik. A szerzőpáros ezt egy rendkívül veszélyes folyamatnak látja, amely eltorzíthatja az Európai Unió funkcionális döntéshozatali logikáját (Hooghe-Marks 2008).

Ezzel szemben Stathamék kimutatták, hogy a *politizáció* katalizátorai a nemzeti keretek között működő mainstream pártok és kormányok politikusai – tehát nem a szélsőséges politikai csoportok, ahogyan Hooghe és Marks sugallja –, akik az alkotmányozás ügyét belpolitikai versenyhelyzetük javítására használták fel. A folyamatok megértésére a francia szocialista párt (*Parti socialiste*) esetét idézik, ahol a pártelit kettészakadt az Európai

Alkotmányszerződés megítélésében, így a referendum előtt a PS vezető személyiségei gyakorlatilag egymással szemben kampányoltak. A Laurent Fabius, Henri Emmanuelli és Jean-Luc Mélenchon (ellene) versus François Hollande (mellette) kommunikációs küzdelemben az alkotmányozás kérdése kibogozhatatlanul összefonódott a francia szocialista párt alapértékeiről és jövőjéről szóló disputával (Statham-Trenz 2013: 125-143).

A szerzők szerint az európai alkotmányozási folyamat *politizációja* két fontos következménnyel járt. Egyrészt lendületet adott az EU-ról szóló beszélgetéseknek, vizsgálati nyelvre lefordítva: a *politizáció* erősödésével szignifikánsan emelkedett az alkotmányosságra vonatkozó megszólalások száma. Másrészt viszont lehetetlenné tette a népszavazási döntés háttérében álló attitűdök szétszalazását. Magyarul: a *politizáció* hatására igen nehéz vált annak kiderítése, hogy a népszavazások eredménye valójában mit jelent és milyen teendőket implicál az európai nyilvánosságra nézvést (Statham-Trenz 2013: 125-144).

Statham és Trenz kötetét különösen értékesé teszi, hogy elsősorban az európai nyilvánosságkutatások jövőjére vonatkoztatva járja körül a kérdést. Egyetértve Ulrike Liebert értékelésével Stathamék úgy látják, hogy az európai nyilvánosság empirikusan is megragadható nyomait nem szupranacionális szinteken, hanem a nemzeti, tagállami fórumokban kell keresni. Viszont Liebertékkal ellentétben a *rivalizációt* és a *politizációt* nem az európai nyilvánosság csődjének vagy deviáns működésének tekintik, hanem mint analitikus tényre mutatnak rá, amely további elemzések kiindulópontjául szolgálhat.

Noha az Európai Parlament és az állampolgárok kapcsolatát, s annak fontosságát a deliberációs iskola vaskosan tárgyalja, az EP választásokat megelőző korteskedésről kevés deliberatív szemléletű kutatás született. Közülük kiemelkedik Pieter de Wilde, Hans-Jörg Trenz és Asimina Michailidou munkája, ami az online szféra EU-ról zajló beszélgetéseit elemzi. Elsősorban arra kíváncsiak, hogy az internet alkalmas-e az európai integráció fenntartása mellett és az ellen érvelők diskurzusait becsatornázni, s tekinthetjük-e a blogokat az EU-ról szóló deliberáció egyik fórumának. Számukra a 2009-es kampány egy felfokozott politikai kommunikációs időszak, amely a politikai szereplőket az európai integrációval kapcsolatos álláspontjuk nyilvánosságra hozására, illetve mások Európa-képének megtámadására készíti. A kampány apropóján tehát az EU aktuális helyzetének és jövőjének, az integráció és az európai szakpolitikák jelenlegi irányának megindoklása és elvitatása történik, melynek célja az állampolgárok támogatásának megszerzése (Wilde-Trenz-Michailidou 2010: 3). A 2009-es különösen fontos év, hiszen a választók az eurószkeptikus politikai erőket kiemelkedően magas támogatásban részesítették. A közvélekedés radikális változása mögött a szerzők az EU legitimációjáról szóló diskurzusok átalakulását sejtik.

Wilde és kollégái tizenkét EU tagállam – közöttük Magyarország – internetes nyilvánosságát vizsgálva három vitatípust különítettek el: az integráció alapjait tárgyaló témák egzisztenciális vitáit („*existential debates*”), európai uniós szakpolitikákat tárgyaló lényegi vitákat („*substantial debates*”) és belpolitikai kérdések vitáit („*domestic debates*”). A kutatás az egzisztenciális vitákat veszi górcső alá aszerint, hogy a megszólalások támadják vagy támogatják az európai integrációt, elvi vagy materiális alapokon védik vagy kritizál-

ják az EU-t, s hogyan vélekednek az EU jelenlegi alkotmányos-intézményi berendezkedéséről (Wilde et al 2010: 4-6).

Eredményeik megcáfolják azokat a közkeletű vélekedéseket, amelyek szerint a 2009-es EP kampányban az EU-ról szóló beszélgetéseket a radikális eurószkeptikus (az európai együttműködést teljes kizáró) hangok dominálták. Az EU szakpolitikai hatékonyságával kapcsolatban is kevés negatív észrevételt regisztráltak. Viszont az Európai Unió jelenleg érvényes intézményi és döntéshozatali rendje, a szupranacionális intézmények (például az Európai Bizottság) demokratikus felhatalmazás nélküli működése, illetve a neoliberális politikai és gazdasági elit túlzott befolyását jelentős kritika érte (Wilde et al. 2010: 10-11).

Wildéék hat kommunikációs mintát különítették el. A rögzített megszólalások egyharmada integrációpárti pozícióból származik. Itt a kommunikátorok vagy a status quo megőrzése vagy az együttműködés további mélyítése, s a szupranacionális szint erősítése mellett érveltek. Velük szemben többféle kommunikációs minta jelent meg. Körülbelül hasonló arányban voltak a más európai együttműködést pártoló (alter Európa-érvkészlet; 4,7%) és a nemzeti szuverenitás megosztását kategorikusan ellenző (anti Európa-érvkészlet; 6,7%) megszólalások. Míg a vitában a legelterjedtebb leggyakrabban a jelenlegi EU-struktúrával és politikai orientációval elégedetlen, de alternatív koncepciót nem ajánló kommunikáció volt (62,7%). Ez utóbbit a szerzők diffúznak és kidolgozatlannak értékelik: a pozíciónak nincs határozott körvonala, nincs pontos diagnózisa, megoldási javaslata, koherens érvkészlete (Wilde 2010: 17). A megszólalások többségének tehát alacsony a deliberatív értéke, viszont jól láthatóvá teszi az európai uniós elittel szembeni ellenszenvet.

A vizsgálat magyarországi esettanulmányát Heller Mária jegyzi (Heller 2010). Kutatási jelentésében megerősíti az EU-val szemben kritikus hangok megerősödésének európai

tendenciáját. Ennek okaként az állampolgárok kiábrándultságát és az elittel szembeni általános bizalmatlanságát tekinti. A hétköznapi emberek kommunikációját vizsgálva Heller Mária főleg közömbös attitűdöt talál, míg a politikai pártok kampányanyagaiból az EU-t kritizáló érvek sorát rögzíti. A magyar EU-kritikus diskurzust a szerző materialistának értékeli: a megszólalók többnyire Magyarország tagságából származó, az állampolgárok számára kézzelfogható haszon elmaradásával indokolják ellenérzéseiket. Szélsőjobboldali politikai erőkhöz köthető kommunikátorok pedig az integrációt gyarmatosításként diszkutálva csatlakoznak az eurószkeptikusok táborához.

A Wildéék összefoglaló tanulmányának egyik legfontosabb tanulsága az EU-t támadó vélekedések heterogenitásának felismerése. Arra is rámutatnak, hogy az online beszélgetésekben az integrációt támogatók támadók többnyire az EU hatékony problémamegoldó szerepére hivatkoztak. Wildéék szerint ez főként a mainstream politikai pártokat képviselőkre volt jellemző. Míg az ellenzők, köztük az anti-establishment politikusok és az állampolgárok, az antidemokratikus felépítést és működést hangsúlyozták érveik alátámasztására. A 2009-es kampány idején tehát az Európai Unió és a demokrácia a kommunikációs küzdelmekben szembe került egymással. Kutatásukból az is világossá válik, hogy milyen jelentős különbségek vannak az európai uniós elit és az establishmenten kívüli csoportok kommunikációjában.

A szupranacionális deliberáció empirikus kutatásainak tanulsága

Az európai nyilvánosság deliberatív gyökerű reflexiói tehát amellet, hogy a *rivalizáció* és *politizáció* szempontjait hangsúlyozva elméleti keretük korrekcióját vetik fel, empirikus orientációt is vesznek. Egyrészt úgy, hogy maguk is kiterjedt empirikus elemzést végeznek, másrészt pedig úgy, hogy az európai nyilvánossággutatások jövőjét adatokra épülő,

nagymintás, komparatív vizsgálatokban definiálják. Mindez azonban nem a normativitás igényének feladását, sokkal inkább – Ulrike Liebert szavaival élve – a teóriából modellé válás szükségességét jelenti (Liebert 2007: 260). Az európai nyilvánosság deliberatív iskolájának olyan gondolati felépítményt kell ácsolnia, amely mind a prediktív, mind a demonstratív célú vizsgálatok számára tesztelhető hipotézis-rendszereket, szolid módszertani előírásokat és replikálható kutatási design-t bocsát rendelkezésre. Ennek kidolgozásához jelen állás szerint alighanem Hans-Jörg Trenz áll a legközelebb, aki Paul Statham-mal közösen írt kötetén kívül más munkáiban is igyekezett a deliberatív európai nyilvánosság empirikus indikátoraira javaslatot tenni, *expressis verbis* hivatkozva a szakirodalom egyéb irányjaiból érkező kritikákra és kihívásokra (Trenz 2007).

A modellé fejlesztés problémája különösen fontossá válik, ha jobban szétnézünk az európai nyilvánosság-irodalmak piacán. A deliberációs szemlélet alternatívájaként ugyanis a kétezres évek közepétől egyre nagyobb népszerűséggel bír a *nemzetállami médianyilvánosságok európaizációjára* épülő koncepció, amelynek vonzerejét éppen annak modellszerűsége adja. S mivel a deliberációs irányzat legfrissebb eredményei is elismerik, hogy az európai nyilvánosság főszi-ntere a tagállami politikai tér, túlzás nélkül állítható, hogy az európaizációs tézis mára az európai nyilvánosság megközelítésének királyi útjává vált (vö. Hegedűs 2011:75). A következő fejezetben ismerkedjünk meg az európaizációs iskola legfontosabb szerzőivel, gondolataival és evolúciójával!

1.3 AZ EURÓPAI NYILVÁNOSSÁG MINT A NEMZETI MÉDIANYILVÁNOSSÁGOK ÖSSZEFONÓDÁSA

Ahogyan a deliberációra épülő megközelítések, úgy az európaizációs iskola is Jürgen Habermasra hivatkozva igazolja létjogosultságát. A nemzeti médianyilvánosságok összefonódásának modellje a habermasi örökségből elsősorban a nyilvánosság demokratikus társadalmakban betöltendő szerepének leírását, illetve az ehhez kapcsolódó preskriptív szemléletmódot ápolja. Kiindulópontja nem különbözik a deliberációs elképzelés alapvetésétől: az európai nyilvánosság itt is az Európai Unió demokratikus deficitjének tükrében értelmeződik, tanulmányozásának fontossága pedig a deficit csökkentésére irányuló potenciáljában van. De akkor miért volt szükség egy új tudományos irány meghatározására? Mi motiválta a kutatókat az *európaizált nemzeti médianyilvánosságok modelljének* kialakítására? Miért voltak elégedetlenek a deliberációs megközelítések által rendelkezésre bocsátott keretekkel?

A teljes magyarázat feltérképezésére nem vállalkozom, azonban a modell egyik legjelentősebb képviselője, Claes De Vreese ad némi támpontot az újítás igényének megértésében. Érdekes röviden kitérni ezekre! De Vreese Holli Semetkóval és Jochen Peterrel közösen írt, az ezredfordulón megjelent tanulmányában érdekes összefüggésre világít rá: a szerzők állítása szerint az európai nyilvánossággal foglalkozó írások túlnyomó többsége visszhangtalanul és elszigetelődve, azaz hivatkozások nélkül marad. Ez nem azt jelenti, hogy érdektelen és inadekvát a kérdésfelvetésük, hanem azt, hogy az európai nyilvánosság a tudományos piacon még nem találta meg az igazi helyét. Ennek okát abban látják, hogy a szövegek jobbra spekulatív jellegűek vagy nagyon magas absztrakciós szinten mozognak, ami a tágabb politikatudományi szakma képviselői – és itt valószínűleg az

empirikus irányultságú kollégára gondolnak – számára befogadhatatlanná és a saját munkájuk szempontjából haszontalanná teszi az európai nyilvánosság-reflexiókat (Semetko-De Vreese-Peter 2000).

De Vreeséék két dolgot ajánlanak. Egyrészt szükségesnek látják a „*tényekre épülő*”, a „*valós folyamatok feltárására és megértésére*” irányuló összehasonlító kutatásokat támogató konceptuális alapok kialakítását, amellyel kivédhetők az empirikus bizonyosság hiányára hivatkozó kritikai észrevételek (vö. Gerhards 2000, Schlesinger-Kevin 2000, Spichal 2006). Másrészt pedig fontosnak tartják a téma középszintű elméletének megteremtését, amely nemcsak az empirikus munkáknak ad fogódzót, hanem a politikatudomány mainstreamjéhez is kapcsolódó szálakat is megfonja (Semetko-De Vreese-Peter 2000: 135-138). Felhívásuk nem maradt visszhangtalan, a következő években sorra születtek azok a munkák, amelyek megpróbáltak eleget tenni a fenti kritériumoknak.

A disszertáció következő alfejezeteiben a nemzeti médianyilvánosságok primátusára épülő európai nyilvánosság-elgondolások legjelentősebb, legkoherensebb, legtermékenyebb kísérleteit mutatom be. Elsőként Claes de Vreese doktori munkájára térek ki, amelyben a szerző az európai integráció médiatálalását az EU-val kapcsolatos közvélekedést orientáló faktorként értelmezi (lásd a disszertáció 1.3.1-es fejezete). Majd a társadalmi mozgalmak kutatásából inspirációt merítő követeléskezdeményezés („*claim-making*”) modelljét ismertetem (lásd a disszertáció 1.3.2-es fejezet). Végül pedig a kérdést konstruktivista alapokra helyező, az Európai Uniót mint kommunikációs közösséget megragadni szándékozó nézőpontot vázoló (lásd a disszertáció 1.3.3-as fejezete).

1.3.1 Európaizált médianyilvánosságok: a framing modell

Claes De Vreese 2005-ben publikált PhD disszertációja tudományos konfesszióval kezdődik. De Vreese, köszönetet mond Jürgen Gerhards német szociológusnak, aki ismeretlenül is jelentősen befolyásolta kutatói érdeklődését azzal, hogy az 1993-as írásában az „*utópisztikusnak tűnő*” homogén, szupranacionális, páneurópai európai nyilvánosság-gondolatok helyett a „*működő, megragadható és a tömegek által elérhető*” nemzetállami médianyilvánosságok figyelését javasolta (2005a: Preface). Ezzel felébresztette a média-kutató de Vreese érdeklődését az európai nyilvánosság témája iránt. A központi kategóriaként alkalmazott európaizációs tézist pedig a policy szakirodalomból meríti, ahol jól ismert a megállapítás: az európai integráció hatására bizonyos szakpolitikák egyre erőteljesebben harmonizálódnak egymással, s napjaink policy-making folyamatainak egyik legfontosabb szempontja e konvergencia (vö. Lanrech 1994, Börzel-Risse 2000). De Vreese tehát arra kíván bizonytságot szerezni, hogy megfigyelhető-e az európaizáció tendenciája a nemzeti tömegkommunikációk szférájában. Hiszen, ha az Európai Unió tagállamaiban működő médiumok egyre közelebb kerülnek egymáshoz, akkor az állampolgárok médiára alapozott tudása is egyre homogénebb lesz, s így létrehozhatják azt a közös információ- és tapasztalatközeget, amelyet De Vreese európai nyilvánosságnak nevez (2005: 4-10). Minél előrehaladottabb a tömegkommunikáció európaizálódása, annál fejlettebb, értettebb, gazdagabb ez a közös európai információ- és tapasztalatközeget. Nincs szükség tehát az európai nyilvánosság korai megközelítését uraló közös nyelvvel kapcsolatos előfeltételre, egységes páneurópai médiaszektorra, minden mást felülíró európai identitásra (lásd a disszertáció 1.2.1-es fejezetében tárgyalt possibility-impossibility diskurzus). Az európaizálódó nemzeti médianyilvánosságok segítségével megteremtődik a közös világérzékelés alapja, amely összekapcsolja az EU-ra vonatkozó beszélgetéseket,

vélekedéseket és cselekvési motivációkat. Így tölti be De Vreesénél az európaizált nemzeti médianyilvánosság az Európai Unió demokratikus deficitjének áthidalásában neki szánt szerepet (2005: 161).

A szerző a médiára fókuszáló vizsgálatok szükségességét egy másik absztrakciós szinten is alátámasztja, amikor a 2002-es Standard Eurobarometer (Report No. 56) adatfelvételére hivatkozik. Az EU15-ök állampolgárainak közvélemény-kutatásából származó eredményeket interpretálva ugyanis rávilágít arra, hogy az európai eseményekről, szakpolitikákról és az Európai Unió szervezeteiről szerzett állampolgári tudás alapvetően médiaorientált, vagyis a válaszadók ismereteiket túlnyomó részben a tömegkommunikáció tartalmaira alapozzák. Azt is észrevételezi, hogy a válaszadók nagy aránya el is várja, hogy a hírmédia az Európai Unióról pontos és aktuális információkat szolgáltatson. A felmérésből tehát a média közvetítő szerepének elfogadottságát olvassa ki, s kimutatja, hogy a kérdés megítélésében a nemzetek között nem volt szignifikáns különbség. Az Európai Unióval kapcsolatos médiaorientált tájékozódási szokások tehát meglepően egységes képet mutatnak, s egyetértés látszik abban is, hogy a közszolgálati hírműsoroknak különleges felelőssége van az EU-ról szóló tájékoztatásban. A nemzeti médiumok európaizációjának hajtóereje De Vreesénél az állampolgárok hírfogyasztási szokásában rejlik (2005:1).

Mindezek alapján De Vreese a hírmédiát az európai nyilvánosság kiterjedt, általános és jelentős befolyással bíró aspektusának definiálja. Kutatásában a hírműsorok EU-val kapcsolatos értelmezési kereteinek jellemzőire és az értelmezési keretek közvéleményre gyakorolt hatására kíván koncentrálni. Európai nyilvánosság-elemzését a *médiaelméletek framing-koncepciójával* termékenyíti meg. Pontosabban fogalmazva: olyan egységes modellt kíván felvázolni, amely az EU-val kapcsolatos értelmezési keretek kialakításának (*frame-building*) és rögzülésének (*frame-setting*) útját követi. Az „*integrated EU news*

framing process model” megalkotása során a szerző szűkszavú az európai nyilvánosság nagy teoretikus összefüggéseinek kérdésében – a média és a nyilvánosság kapcsolatában mindenképpen szükség lett volna egy részletesebb felvezetésre –, az európai nyilvánosság definícióját is röviden tárgyalja:

„arena which enables citizens to interact and talk about the same political issues”[aréna, amely lehetővé teszi, hogy az állampolgárok kapcsolatba lépjenek és beszélgessenek egymással ugyanazokról a politikai ügyekről] (De Vreese 2005a: 7).

Viszont figyelemreméltóan precíz és részletes a modell működésének kidolgozásában.

De Vreese modellje tulajdonképpen egydimenziós, lineáris, némiképp mechanikus és determinisztikus elgondolása annak, hogy eu-s témákban miként formálódik a közgondolkodás. Elkülöníti a *frame-építés* és a *frame-rögzülés* fázisát: az európai integráció diskurzusait meghatározó értelmezési keretek a *frame-építés* fázisában forrnak ki, majd a *frame-rögzülés* során szilárdulnak véleményekké, attitűdökké, cselekvési motivációkká.

A fázisok három egymást követő állomáson keresztül ragadhatók meg. A *frame-építés* színtere a média. Főszereplői pedig az újságírók, hírszerkesztők, riporterek, vagyis a média munkásai. A fázis első állomása a ***hírszerkesztőség***, ahol az EU-val kapcsolatos hírtermelési folyamat jellemzőire médiaszociológiai kutatásokkal deríthetünk fényt. Vagyis a vizsgálat ezen szakaszában a médiumok önképét, hírérték-definícióját, tulajdonosi-gazdasági hátterét, jogszabályi környezetét, s minden egyéb olyan faktort kell elemezni, amelyek megszűrlik és kanalizálják az eu-s tartalmakat. Az európaizáció itt egyrészt azt jelenti, hogy a szerkesztőségek az európai integráció és az EU történéseit immár nem külpolitikai vagy külföldi relevanciájú hírként kezelik, hanem azokról a napi közélet része-

ként számolnak be. A proximitás hatására pedig – s ez lenne az európaizáció másik aspektusa – a tagállamokban zajló események is egyre nagyobb figyelmet kapnak az egyes nemzeti keretek között működő médiumok hírgyártásában.³⁵

A második a ***hírtartalmak megjelenése*** (*news*), amelyet De Vreese egyszerre tekint a *frame-építés* és a *frame-rögzülés* fázisába tartozó állomásnak. A modell alapján itt tudható meg, hogy a médiumok milyen ügyeket kötnek az EU-hoz, milyen eu-s témákat tárgyalnak, de ami még fontosabb: hogyan teszik mindezt. A híregységekből kulcsszavas kereséssel kódolható értelmezési keretek a média által felajánlott általános EU-interpretációkat vagy konkrétan az adott ügyre vonatkozó frameket mutatják. Az európaizáció tehát a tartalmak szintjén is kimutatható. Amennyiben a hírmédiumok hasonló napirenddel, hasonló fontossággal és hasonló értelmezésekkel tálalják az EU szempontjából releváns témákat, a nemzeti médianyilvánosságok konvergenciája erősödik. Ennek feltárására a szerző kvantitatív tartalomelemzést végez, amely egyrészt lehetővé teszi a statisztikai módszerek alkalmazását, másrészt pedig megkönnyíti a komparatív szempontok érvényesítését.

A harmadik állomás a ***recipiensekre gyakorolt framinghatás*** kitapogatója, mellyel De Vreese az állampolgárok vizsgálati integrációja biztosítja. Bár a modell a framingelméletek kognitív paradigmájának³⁶ gondolatait követve számot vet a differenciált befogadás lehetőségével, a médiának nagyon erős individuális vélekedésekre és preferenciákra gyakorolt hatást tulajdonít. Konkrétabban fogalmazva De Vreese ebben a fázisban arra kíváncsi, hogy a közönség mennyire „vevő” az tömegkommunikáció

³⁵ A kutatásban végül ez az aspektus nem kap szerepet. Az empirikus elemzés során De Vreese csak az EU intézményeinek és az eu-s szakpolitikák kulcsszavaira koncentrál. Ezért Koopmans és Statham ezt a modellt sokkal inkább „*EUizáció*” mintsem európaizációs elgondolásként értékeli (Koopmans-Statham 2010: 65).

³⁶ Doris Graber és William Gamson nevéhez köthető framingelméleti irányzat rámutat, hogy a média hatásainak diszkutálásakor figyelni kell a közönség heterogenitására, s az előzetes beállítódásokra. A tömegkommunikáció üzenetei a befogadókban tehát kognitív mechanizmusokon keresztül csapódnak le, ezért az értelmezési keretek működésének vizsgálatakor fontos az egyéni szintű recipiensi elemzés bevonása is (vö. Graber 1988, Gamson 1992).

európaizációjára, vagyis hogy elfogadja-e az újságírók által felkínált értelmezési kereteket. Éppen ezért, véleményem szerint helyesen, a modellhez a kísérleti kutatásokra (*experimental research*) jellemző vizsgálati stratégiát rendeli (De Vreese 2005a:21-52). A *experimental research* kifejezetten alkalmas egyirányú oksági összefüggések keresésére, a kutatás során ugyanis az egyes változók úgy manipulálhatók, hogy másokat a kutató erős kontroll alatt tarthat. A kísérleti design kiválóan megfelel De Vreese erős hipotézisének (ti. a média nagy hatással van az állampolgárok EU-val kapcsolatos értelmezési kereteire) tesztelésére, hiszen kevés változóval és kisszámú mintával dolgozva mégis határozott konklúzióhoz juttatja a kutatót. Az ellenőrzött körülményekhez szükséges laboratóriumi környezet megkérdőjelezhetetlen *belső érvényességet* eredményez, amelynek azonban magas munka- és dologi jellegű ráfordításai vannak. A költségesség mellett a kísérleti design legnagyobb gyengesége azonban az eredmények *külső érvényességének* sérülékenysége, vagyis kétséges, hogy az, amit találunk, más kutatási szituációban is magyarázó erővel bír.³⁷

A tesztelés és a prezentált eredmények azonban néhány kérdést felvetnek a modell teherbíró képességével kapcsolatban. Az adatok tükrében például egyértelműen fenntarthatatlannak tűnik az a linearitás, ahogyan De Vreese a *frame-építés* és a *frame-rögzülés* fázisait egymásra építi. De Vreese maga rögzíti azokat a momentumokat, amikor a médiafogyasztók hírértelmezése eltért a tömegkommunikáció tartalmaiban feltárt framektől (2005: 139- 160), tehát az állampolgári oldal is rendelkezik interpretációs szabadsággal. Éppen ezért nem világos, hogy az állampolgárok EU-ról szóló vélekedéseit a modell miért rekeszti ki a *frame-építés* fázisából. Az újságírókkal készített interjúk pedig arra mutatnak rá, hogy a szerkesztőségek nagyon is határozott véleménnyel vannak közönségük

³⁷ Az *experimental research* stratégia jellemzőinek alapos áttekintése olvasható a California State University *Research Methods by dummies* című oktatási segédanyagában. Elérhető: http://psych.csufresno.edu/psy144/content/all_topics.html
Letöltés időpontja: 2013. március 21.

EU képéről (*távoli, bonyolult, érdektelen, elitvezérelt*, stb.), és mondanivalójukat határozottan ehhez szabva közlik (2005: 53-76). Így nem védhető De Vreese gyakorlata, amelyel a szerkesztőségi fázisban egyszerűen nem vesz tudomást a *frame-rögzülés* aspektusairól. A média értelmezési keretei és a közvélemény összefüggéseiben az egyes vonal-processzus helyett sokkal inkább valamiféle körkörös, dinamikus interakció figyelhető meg, amelyet a modell ebben az állapotban nem képes megragadni.

Helytelen lenne azonban, ha Claes de Vreese munkásságát a disszertációjára szűkítenénk le. Az évek során ugyanis munkatársaival az európaizálódó nemzeti médiumok framing tevékenységének és hatásának összehasonlító vizsgálat-sorozatát végezte el, amelyek nagyban hozzájárulnak a tömegkommunikáció európai nyilvánosságban játszott szerepéről szóló tudásunk gazdagodásához. Az európai parlamenti kampányok vizsgálata mára egyértelműen a de Vreese által vezetett Amsterdam School of Communication Research védjegyévé vált. Az 1999-es választások előtt az EU15-ök körében végeztek felmérését, amely a közszolgálati televíziós hírműsorokban kereste az EP kampányra, az Európai Unióra, s a közösségi szakpolitikákra vonatkozó tartalmakat (Peter et al 2005). Vizsgáltuk Európaszerte általánosan alacsony médiafigyelmet mutatott ki. A tömegkommunikáció érdeklődésének hiányával az Európai Unió nyilvánosság-deficitét bizonyítottnak látják, s a szerzők az újságírók számára feladatokat (például foglalkozzanak többet az EU történeteivel, kínáljanak fel belpolitikai történések kapcsán is európai perspektívát) definiálnak. De Vreese és kollégáinak 2004-es kampányra vonatkozó munkájából megtudhatjuk, hogy a máltai, a ciprusi, a cseh és a magyar mintát leszámítva, az EU minden tagállamban dominánsan negatív színben tűnt fel. 1999-hez viszonyítva bizonyos országokban erősödött az EU-felé forduló médiafigyelem, máshol csökkent. Az EU intézményeinek képviselői viszont 2004-ben egyértelműen többet szerepeltek, mint 1999-ben (De Vreese et al 2006).

A kutatásokból tehát világosan kiderül, hogy a nemzeti média európaizációja hullámzó. A konvergencia egyes országot tanulmányozva erősebbnek, másokat vizsgálva gyengébbnek tűnik (Schuck et al 2010). Bizonyos ügyekben (például a 2004-es keleti bővítés kérdésében) jól dokumentálható a nemzeti médianyilvánosságok hasonlósága (Schuck-De Vreese 2006), más esetekben (például az európai parlamenti választásoknál) inkább az ellenkezőjére következtethetünk (De Vreese et al 2006). Az idősoros elemzéseket tekintve Claes De Vreese maga is óvatosan fogalmaz, amikor azt állítja, hogy az nemzeti médianyilvánosságok körében mindössze nagyon enyhén erősödő európaizációs tendencia figyelhető meg (De Vreese 2007).

Adódik a kérdés: miért e hullámlás? Mi befolyásolja a nemzeti médiumok európaizációs trendjeit? Hogyan magyarázhatók a modell alapján született vizsgálatok ellentmondásos következtetései? Valójában elvárható-e egy folyamatos és graduális erősödés? Tényleg progresszív lenne az európai nyilvánosság létrejöttének útja? Az európaizációs iskola követeléskezdeményezés („*claim-making*”) modellje az *agens-problematika* felvetésével éppen ezekre a dilemmákra kíván reflektálni. Kövessük hát mi is a Hans-Peter Kriesi, Ruud Koopmans és Paul Statham nevével fémjelzett gondolatment legfontosabb állomásait!

1.3.2 Európaizált médianyilvánosságok: a követeléskezdeményezés („claim-making”) modell

A *framing modell* mellett az idők során felépült egy szintén erős empirikus orientációval rendelkező, komparatív és nagymintás vizsgálatok megalapozására alkalmas megközelítés, melynek kidolgozói a társadalmi mozgalmak vizsgálatából merített gondolatokkal dinamizálták az európai nyilvánosság kutatási területét. Elsősorban Herbert Kitschelt (1986), Sidney Tarrow (1994), Hanspeter Kriesi (1995) és a Ruud Koopmans-Paul Statham szerzőpáros (1999) munkáira támaszkodva bevezetik a politikai lehetőségstruktúra³⁸ (*political opportunity structure*) fogalmát, továbbá a követeléskezdeményezés-elemzés (*claim-making analysis*) módszertani és operacionalizálási rendjét. A követeléskezdeményezés modell legteljesebb összefoglalása és széleskörű alkalmazása a Koopmans-Statham páros által szerkesztett *The Making of a European Public Sphere. Media discourse and Political Contention* (2010) című kötetben olvasható. A könyv terjedelmes bevezető, problémafelvető, konceptualizáló és összegző tanulmányai (2010: 1-10, 13-33, 34-59, 277-306) mentén az európaizációs iskola izgalmas kutatási ágendája bontakozik ki.

Koopmansék az egyet nem értésre a demokrácia esszenciájaként tekintenek. Az európai nyilvánosságelemzésekből így leginkább a dinamika (*dynamics*) és a domináns pozícióért való küzdelem (*contestation*) aspektusaira fordított figyelmet hiányolják (2010: Introduction V. oldal). Céljuk ennek pótlása, s mindezt a folyamatokat működésbe hozó *ágensekre* fókuszáló vizsgálatokkal képzelik el. A modelljük középpontjában tehát a

³⁸ A politikai lehetőségstruktúra (*political opportunity structure*, POS) fogalma nem ismeretlen a hazai politikatudományi szakirodalom előtt. Az adaptációban vitathatatlanul Szabó Máté jeleskedett (1993, 2001), de a Boda Zsolt-Scheiring Gábor szerzőpáros (2006), illetve Mikecz Dániel (2013) is nagyban hozzájárult a koncepció megértéséhez. Éppen ezért nincs szükség a POS mozgalomkutatási gyökereinek részletes bemutatására, a disszertációban elegendő az európai nyilvánosságvizsgálódások kapcsán felmerülő összefüggéseket megvilágítani.

nyilvánosság elé lépő aktorok állnak, akik szándékaik szerint kívánják alakítani a politikai történéseket. Az elgondolás fenntartja a nemzetállami keretek erejét rámutatva, hogy nincs szükség új páneurópai társadalmi-politikai közreműködőkre, új interakciós formákra és kommunikációs csatornára: az európai nyilvánossághoz szükséges összetevők a kortárs politikai élet mindennapjaiban már jelen vannak, s csak a szereplőkön múlik, hogy mikor, hogyan és miként aktivizálják azokat

A modell háromféle aktivizálási mintát különít el. Az első az úgynevezett „*vertical Europeanization*” azaz a vertikális európaizáció, melynek során egyre erősödő intenzitású kommunikáció folyik egyfelől a nemzetállami politikai ágensek, másfelől az EU valamely intézményének vagy egyéb szupranacionális (de európai) szervezet képviselői között. Az EU különböző tagállamainak kormányai, politikai pártjai, közintézményei, NGO-i részvételével történő interakciók növekvő számára utal a „*horizontal Europeanization*”, a horizontális európaizáció kategóriájára. A modell teljességének kedvéért Koopmans és Statham létrehoz egy harmadik osztályt is: a szupranacionális európai nyilvánosságot („*supranational European public sphere*”), amely az EU intézményeinek és a sui-generis páneurópai szervezetségű szereplőinek a társalgásait foglalja keretbe. Értelemszerűen: a szupranacionális európai nyilvánosságot az nemzetállami intézményekhez nem köthető, EU-s szervezeteket képviselő szereplők közötti nyilvános interakciók alapján lehet vizsgálni (2010: 35-43).

A kommunikáció sémája mindhárom csoportban a *habermasi triadikus nyilvánosság-elgondolást* (lásd a disszertáció 1.1-es fejezet b. pontja) tükrözi: van egy megszólaló, aki valakivel szemben valamilyen igénnyel vagy követeléssel („*claim*”) lép fel. A megszólaló a kommunikációja során nemcsak a követelésének tartalmát, hanem a megszólalásának a címzettjét is világossá teszi. A megszólított megérti, hogy neki szól az üzenet, és a követelést támasztó felé valamiféle válasszal reagál. A felek közötti kommunikáció a dialógu-

sok logikáját követi (kérdés-felelet). A követeléssel előálló egyértelműen előnyben van, hiszen ő választja ki, hogy kivel és miről akar diskurzust folytatni. Míg a megszólítottnak kötelessége elfogadni a hozzáfordulót és arról beszélni, amit az megjelölt. Koopmansék példáiból világossá válik, hogy bár a modell ideális szituációja a civil társadalom felől a politikai-kormányzati szférához érkező követelések kezdeményezése, alkalmazható a politikai-kormányzati szereplők egymás közötti interakcióinak befogására is (2010:56). Fontos összetevő, hogy a követelések kezdeményezése („*claim-making act*”) nagy tömegek által elérhető, figyelhető és követhető legyen. Ezt a modell szerint legjobban a nagy médiumok biztosíthatják. A média biztosította nyilvánosság jelenlétének mind a megszólaló, mind a megszólított tudatában van, s mondandóját mindkét fél ennek megfelelően alakítja.

Az elemzési egység a „*claim*” vagyis a követelés, amely valamiféle ellendiskurzusba ágyazódik: egyet nem értést, tiltakozást, ellenérzéseket, szembe szegülést fejez ki. A követelések nyilvánossá tételével a modell szerint az európai politikák meghatározása feletti verseny diskurzív komponense válik világossá. Az elemzés módszere a „*claim-making analysis*”, amely a követeléseket hat elemre bontva vizsgálja. Ennek során a követelést kezdeményező személy (ki?), a követelés formája (hogyan?), a címzett (kinek?), a követelés tartalma (mit?), a követelés haszonélvezői (kinek az érdekében?), és a követelés indoklása (miért?) azonosítható.

Koopmans és Statham egyik legjelentősebb újítása, hogy nem definiálják előre az európai nyilvánosság szempontjából releváns ügyek körét, s nem szűkítik le a vizsgálatot az Európai Unió intézményei által felkínált napirendre (ahogyan azt a De Vreese-féle framing modell megteszi). Koopmansék tehát az aktorokra bízják, hogy azok milyen témát és hogyan vezetnek az európai nyilvánosság elé. Náluk egy ügy európaivá válásának kritériuma, hogy a követeléskezdeményezés („*claim making act*”) legalább egy eleme (a cím-

zett, a követelés tartalma, a megnevezett haszonélvezők, a követelés indoklása) meghaladja a nemzeti kereteket. A modell ezzel hívja fel a figyelmet arra, hogy az európai nyilvánosság nem kizárólag az Európai Unió intézményeinek nyilvánossága. S ennek nem mond ellent konklúziójuk: minél magasabban közösségiesített egy adott szakpolitika, annál valószínűbben alakul ki körötte európai nyilvánosság (2010: 285).

Igaz, a szerzőpáros nem szakít demonstratíven a demokrácia deficit-tétellel, Koopmans és Statham munkájában az európai nyilvánosság nem feltétlenül az EU döntéshozatalának legitimálása szempontjából érdekes. A politikai lehetőségstruktúra ötletének beemelésével rámutatnak: az európai nyilvánosság megteremtésével és működtetésével a belpolitikai szereplők új politikai porondot ácsolnak maguknak, melynek sajátos jellemzői és törvényszerűségei nemcsak az európai, hanem a belpolitikai folyamatokat is alaposan átalakítják. Ez az innovációs kapacitás teszi igazán értékessé e modell számára az európai nyilvánosság tanulmányozását. Empirikus adatfelvételük értékelésekor megvilágítják, hogy a szereplők ismerik és sikeresen adaptálták, sőt még formálni is képesek az Európai Unió által biztosított politikai és diszkurzív lehetőségstruktúrákat (Koopmans 2010: 97-121). Az európai nyilvánosság tehát él, működik és fejlődik.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy Koopmans és Statham tökéletesnek látná a jelenlegi állapotokat. Egyik legmélyebb kritikájukat az inklúzitással kapcsolatban fogalmazza meg:

„The European policy debates are publicly visible but not very inclusive. The transformation of political communication and collective action in response to advancing European integration has led to the empowerment of the already powerful.” [Az európai szakpolitikai viták a nyilvánosság előtt zajlnak, de a beszélgetésekben résztvevők köre szűk. Az előrehaladó európai integráció hatására átalakult politikai kommunikáció és a kollektív cselekvések az előnyös társadalmi pozícióval rendelkezőket erősítik tovább.] (Statham 2010: 299).

Az európai nyilvánosságban leginkább ugyanis a politikai-kormányzati elit tagjai mozognak otthonosan. A civil társadalom és az állampolgár mint individuum szinte láthatatlan, míg a radikális és/vagy eurószkeptikus pártok jelenléte erősödő tendenciát mutat. Megállapításuk szerint tehát az Európai Unió demokratikus deficitje nem az európai nyilvánosság hiányosságában, hanem annak alapvetően elitista jellegében (2010: 291-294), s az integrációt fenyegető hangok sokasodásában (2010: 295) rejlik.

Noha Koopmansék célja az elitkommunikáción túli diskurzusok kitapogatása, a kutatás mintavételi eljárása a kiválasztott tagállamok közéleti-politikai kérdésekkel foglalkozó úgynevezett minőségi újságjainak (*quality press*) tartalmaira támaszkodik. A modell tehát csak a hagyományos és egyre hanyatló példányszámú sajtóban megjelenő követeléskezdeményezéseket veszi figyelembe, de ami még ennél is problematikusabb, hogy a szereplők megnyilatkozásainak jellemzőit is csupán e néhány közéleti újság tálalásából kívánják kikövetkeztetni. Élesebben fogalmazva: a modell, véleményem szerint vitathatóan, a politikai aktorok kommunikációját a médiában megjelent tartalmakkal azonosítja. Ezzel egyrészt feltételezi, hogy a sajtó híven és pontosan tükrözi a beszélők szándékait, másrészt

pedig, hogy a kommunikációs folyam egésze rekontruálható egy nagyon specifikus újságírói szemszögből elkészített felvétel alapján.

A szerzőpáros munkája az európai nyilvánosság deliberációs megközelítésének legújabb fejleményeivel – rivalizáció és politizáció szempontjainak hangsúlyozása - (lásd a diszsertáció 1.2.3 fejezete) együttmozogva a versengés („*contention*”) mint kulcsösszetező fontosságára hívja fel az európai nyilvánosság kutatóinak figyelmét. A követeléskezdeményezések vizsgálatával bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy a politikai-kormányzati elit valaha volt – vagy legalábbis a nyilvánosság felé mutatott – integrációt övező konszenzusa véget ért. Az európai ügyek kapcsán az ujjukat a dolgok ütőerén tartó mainstream politikai erők valószínűleg soha nem értenek egyet mindenben, Koopmansék kutatásában azonban már azt is láthatjuk, hogy az eltérő véleményeket miként fejezik ki a nyilvánosság szeme láttára és füle hallatára (2010: 296-297).

A „*claim-making analysis*” előnye, hogy láthatóvá teszi az európai politikát dinamizáló erőket. Negatívuma azonban, hogy az európai nyilvánosságot kérdés-válasz típusú kommunikációs szituációkra darabolja. Így megvan a veszélye, hogy azt sokkal fragmentáltabbnak mutatja, mint amilyen az valójában. Ráadásul a megszólított felet automatikusan defenzív pozícióba helyezi, amely szükségtelenül leegyszerűsítő, és a politikai kommunikációban megfigyelhető folyamatok nem is mindig helytálló értékeléséről tesz tanúbizonyságot. A széttöredezettség hangsúlyozásának következtében a követeléskezdeményezés modellje vakká tesz bennünket a kommunikáció integrációs funkciójának nagyon is fontos megállapításaira. Marianne van de Steeg és Thomas Risse európai nyilvánosság-reflexiója ugyanis éppen a kommunikáció egyben tartó szerepéből indul ki, de a szerzők mégis egészen más úton haladnak, mint a deliberációs iskola. A szakirodalom áttekintésének utolsó állomásaként, vessünk egy pillantást erre is!

1.3.3 Európaizált médianyilvánosságok: a kommunikációs közösség-koncepció

Thomas Risse „*A Community of Europeans? Transnational Identities and Public Spheres*” (2010) című monográfiájában nem kisebb feladatra vállalkozik mint a közösségproblematika és a nemzeti médiumok primátusára épülő európaizációs iskola napi-rendjének közelítésére. A közösség az európai nyilvánosság deliberációra épülő koncepciójának központi kérdése (ti. van-e, lehet-e politikailag értelmezhető közösség az EU-ban?), amelyet Risse az európaizációs irodalomból ismert médiakutatási módszerrel kíván körbejárni. Az európai nyilvánosság *possibility-impossibility* diskurzusát (lásd a disszertáció 1.2.1-es fejezete) leszámítva nem határolódik el a korábbi kutatásoktól, sőt épít azok megállapításaira. Munkája mégsem csupán szintetizálás vagy a szakirodalom áttekintése. A szerző a rendelkezésre álló keretek, fogalmak, megközelítések segítségével gyakorlatilag újradefiniálja az európai nyilvánosság jelentését, tanulmányozásának pedig új makrokontextust ad.

Risse azt is megmutatja, hogy lehetséges körültekintő teoretikus, illetve transzparens empirikus munkát végezni anélkül, hogy a modellszerű gondolkodás szükségszerűen prekriptív és a vizsgálati szituációt szigorú kontroll alá kényszerítő elemeivel terheljük a kutatást (Risse 2010: 125). Félrevezető eredmények születhetnek ugyanis, ha kívülről meghatározott kategóriák segítségével keressük és tipizáljuk azt. Javaslatában egy, a társadalmi szereplők szabadságával komolyan kalkuláló kutatási designt vázol, amely lazít az európaizációs modellekből ismert szigorú fogalmi apparátuson és operacionalizálási renden. A megközelítés így a folyamatok teljesebb és érthetőbb leírását teszi lehetővé, hiszen kevesebbet áldoz az operacionalizálás oltárán. Viszont veszít a vizsgálatba bevont adatok feletti kontroll erejéből, s noha nem lesz lehetetlen, de tagadhatatlanul nehezebbé válik Risse munkájának más kutatásokkal való összehasonlítása. Magyarán: a szerző fel-

adja a modellszerű működés igényét, cserébe viszont deskriptív fordulatot vesz, amellyel az európai nyilvánosság tényleges jellemzőinek rögzítését teszi lehetővé. Ideje van a deskriptív fordulatnak, hiszen többek között Marianne van de Steeg (2006), De Vreese (2007), Koopmans (2004), Statham (2007) és Trenz (2006, 2008) munkáira hivatkozva, Risse szerint a szakirodalom feladata immár nem az európai nyilvánosság létének bebizonyítása, nem is a kereteinek vagy komponenseinek a meghatározása, hanem az európai nyilvánosság folyamatainak leírása és magyarázata (2010: 107-126).

A kommunikációs közösség-koncepció kialakításában jelentősen támaszkodik Karl W. Deutsch tranzakciós integráció-elméletére (Deutsch 1957). Deutsch elgondolásában a II. világháború utáni nemzetközi rezsimeket a globális és lokális biztonság esélyének maximalizálására hozták létre, ezért az integráció mozgatórugója nála a kooperáció, amelyet a folyamatos interakciókra építő kapcsolattartás tesz lehetővé. A kommunikáció – Deutsch-nál ez az együttműködésben résztvevő felek közötti párbeszédet jelenti – központi szerepet játszik a közösség tagjainak egymás iránti bizalmában. A tranzakciós integrációelmélet a bizalom és a kommunikáció anglyali körét vázolja: több kommunikáció nagyobb bizalmat szül, nagyobb bizalom esetén a felek egyre inkább hajlandók közösen definiálni bizonyos ügyeket, s így a növekvő számú közös kérdések halmaza is terebélyesedő kommunikációbokrokat eredményez. Deutsch megközelítésére építve az európai együvé tartozás nemcsak az állampolgárok EU-képének pozitív voltára (ti. csak azok érzik magukat a közösséghez tartozónak, akik elégedettek az EU-val) vezethető vissza, hanem például a közöttük fennálló interakciók mennyiségére és minőségére.

Risse továbbá erősen épít Marianne van de Steeggel közös *Haider-ügy*³⁹ kutatására (van de Steeg-Risse 2010). Sőt mondhatjuk, hogy Risse e vizsgálat tanulságai köré építi a kö-

³⁹ A szerzőpáros az 1999 és 2000 évek fordulóján az osztrák törvényhozási választások eredményeként meginduló kormányalakítási tárgyalásokra Európa minden szegletéből érkező reakciókat vizsgálva figyelemre méltó eredményekre jutott. Történt ugyanis, hogy az 1999. október 3-i szavazáson bár a legtöbb szavazatot az Osztrák Szociáldemokrata Párt (SPÖ) szerezte, a kormányalakítási többséget nem tudta

zösséggel és nyilvánossággal kapcsolatos tézisé. A Haider-ügy leírásában egy praktikus és normatív szempontokra egyaránt fogékony definícióval kísérleteznek: az európai nyilvánosság számukra olyan tér, ahol az elitek a köz figyelmét élvezve beszélgetnek bizonyos témákról. Hogy a Haider-ügy körül megjelenő nyilvánosság *európainak* tekinthet-e, Risséeék a habermasi „*same time, same topic, same relevance*”-elvet (lásd a disszertáció I.1-es fejezetének c. pontja) alkalmazva az időben (mikor?), tematikailag (mit és hogyan?) és relevanciában (hányszor?) megmutatkozó szinkronitást vizsgálják. Az ügyek láthatóságát (visibility) a nemzeti médiumok figyelme biztosítja, ezért a kutatás a sajtótartalmak elemzésével dolgozik (van de Steeg-Risse 2010: 22).

Risse és van de Steeg belga, francia, német és olasz napilapok tartalomelemzésével meggyőzően bizonyítja, hogy a Haider-ügyben a nemzeti médiumok összekapcsolódása megtörtént, s megteremtődött az európai nyilvánosság. Médiaanalízisükben arra kerestek nyomokat, hogy van-e olyan intenzitásbeli és interpretációs hasonlóság az EU tagállamok médianyilvánosságaiban, amely elkülöníti azokat az EU-n kívüli országokéitól. A vizsgálat tehát kísérletet tesz az EU kommunikációs és geopolitikai határainak összekötésére. Érvelésük szerint e határok egybeesése bizonyítja az európai politikai közösség létét: az

biztosítani, így az államfő a harmadik helyen végző Osztrák Néppárt (ÖVP) vezetőjét Wolfgang Schüsselt kérte fel a kormányalakítási tárgyalások megkezdésére. Schüsselt többhónapos egyeztetés után a választásokon második legjobban szereplő párttal, a Jörg Haider vezette radikális jobboldali Osztrák Szabadságpárttal (FPÖ) közösen kialakított kormányzat javaslatát terjesztette fel. Noha Jörg Haider nem vállalt pozíciót a Schüsselt-kormányban, személye és az általa szélsőséges és xenofóbbá tett hajdani liberális párt erősödő politikai szerepe Európaszerte nagy felháborodást keltett. A beiktatási ceremónia előtt az EU többi tizen-négy tagállama hivatalos levélben tiltakozott az ÖVP és az FPÖ koalíciója ellen. Majd a Schüsselt-kormányral szemben az EU14-ek diplomáciai szankciókat vezettek be. A krízis csúcspontján az Európai Unió egy bizottságot kért fel annak tisztázására, hogy az osztrák kormány megsérti-e az Amszterdami Szerződés demokratikus és jogállami értékekre vonatkozó klauzuláit. Bizonyíték híján a döntőbizottság („*Commission of Three Wise Men*”) a szankciók felfüggesztését javasolta, amelyre végül 2000 szeptemberében került sor. A fenyegető diplomáciai lépések és a döntőbizottság megállapításainak jogossága, legitimitása, haszna és következményei hónapokig foglalkoztatták a közvéleményt. A széles nyilvánosság előtt tagállami politikusok, eu-s tisztségviselők, értelmiségiek, szakértők, a civil szféra és a tudomány képviselői szofisztikált vagy sommás, de mindenképpen karakteres véleményt mondtak egy alapvetően nemzetállami kompetenciába tartozó, belpolitikai kérdéstről. Ez később Haider-ügy néven vonult be a köztudatba és a szakirodalom is eképp hivatkozik rá (van de Steeg 2006: 613-614, van de Steeg-Risse 2010: 9).

aktorok nemcsak a jogilag közös összeurópai ügyek⁴⁰ kapcsán voltak hajlandók hasonló értelmezési keretekben beszélni, hanem – és ez számunkra sokkal érdekesebb – szíves örömet szereztek egy teljesen tagállami kompetenciához tartozó belpolitikai kérdést (az 1999-es osztrák választási eredményeket) is európai kontextusban.

De vajon mi olvasható ki az eredményekből, ha azokat összevetjük egy EU-n kívüli országgal (a mintában ez az Egyesült Amerikai Államok) médianyilvánosságából származó adatokkal? A szerzőpáros szerint az amerikai újságok tartalma és a megjelenések dinamikája nagyban különbözik az európaiakétól. Az európai minta az amerikaiénál időben, tematikailag és a relevanciát tekintve is egységesebb adatokat hozott. Az amerikai lapok tálalása alig követi az európai médiumok Haider-ügyben kialakított napirendjét. S míg az európai újságok többsége egyértelmű álláspontokat és gazdag értelmezési kereteket kínál fel (például „*Ausztria fasizálódik*” versus „*Jogi alapon érvénytelenek az Ausztria elleni szankciók*”), addig a tengeren túli sajtó diskurzusa sokkal inkább a semleges, távolságtartó, a részletek iránt kevésbé fogékony beszámolókra épül. A vizsgálatba bevont európai médiatartalmak jó része az osztrák ügyet morális, jogi és politikai érvek használatával osztrák belügyből európai közügyvé pozícionálta át, amikor arról beszélt, hogy mit jelent az ügy a közösség egészére és egyes részeire nézve. Ezzel szemben az EU-n kívüli médiadiskurzusok a külső megfigyelő szemlélődésével, a nagyvilág eseményeibe simítva jelenítették meg a vitát (van de Steeg-Risse 2010: 10-12). A szerzők nem kevesebbet állítanak, mint hogy az osztrák kormány összetétele kapcsán kirobbant polémia egyik rétegét az európai politikai közösség modus operandijának kialakításáról szóló kommunikációk adták. A Haider-ügyben ugyanis nemcsak azt tárgyalták meg, hogy milyen alapon született meg az EU14-ek Ausztriát elítélő véleménye, hanem azt is, hogy milyen konfliktuskezelési lehetőségek állnak rendelkezésre (van de Steeg-Risse 2010: 23).

⁴⁰ Itt a közös, az EU keleti bővítésének diskurzusaira vonatkozó kutatásuk eredményeire hivatkoznak. Lásd: van de Steeg-Risse 2010.

A *Haider-ügy* tanulságaira Risse visszatér a „*Community of Europeans?*” című monográfiájában is. Egyrészt bizonyítottanak látja, hogy az európai nyilvánosság a nemzeti média-nyilvánosságok átalakulásának terméke, s a transzformáció az európai integráció hatására következik be (2010: 9). A szerző szerint tehát a szupranacionális, nemzetek feletti nyilvános terekkel kapcsolatos spekulációkat nyugodtan elvethetjük (2010: 125). Az európaizálódás kitüntetett pillanatai pedig azok a kommunikációs szituációk, amikor a megszólalók a médián keresztül (tehát nagy nyilvánosság előtt) egy adott kérdést közös problémaként tételeznek, és véleményt mondanak róla bármilyen módon (2010:125).

Másrészt pedig felveti, hogy az európai nyilvánosság kutatások talán nem tulajdonítottak megfelelő fontosságot az egyet nem értés kérdésének. Míg a deliberatív orientációjú kutatások igyekeznek zárójelbe tenni a disszenzust, addig a Haider-ügy világosan megmutatta, hogy az egyet nem értések közzé tétele milyen elemi erővel transzformálta az osztrák választási eredményeket és kormányalakítási lépéseket európai üggyé. Van de Steeg és Risse *Haider-kutatása* megkérdőjelezi a framing és a követéskezdeményezés modellek (lásd a disszertáció 1.3.1-es és 1.3.2-es fejezete) az EU intézményi rendjét, és szakpolitikai ágendáját priorizáló hozzáállását is. Az 1999-2000-es évek fordulójának kommunikációs történései ugyanis teljességgel kívül esnek ezeken, s tisztán belpolitikai fordulat megítélése felett folyt.

Következésképpen a politikai szereplők nemcsak abban élveznek nagy szabadságot, hogy milyen ügyben kezdeményeznek európai szintű beszélgetést, hanem abban is, hogy egyáltalán mit tekintenek európai ügynek, illetve hogyan vesznek részt annak megtárgyalásában. Ha mindezeket elfogadjuk, akkor érdemes tartalmi és formai szempontból, illetve a beszélő szándékát tekintve is a lehető leglazább kommunikáció-meghatározást alkalmazni. Magyarán Risse olyan rést üt a De Vreese és a Koopmans-Statham-féle modellek szűkre szabott analitikai keretén, amelyen a hírek vagy a „*claim*” típusú megszólalásokon

túli kommunikáció európai nyilvánossághoz kötődő konceptualizálása és elemzése befurakodhat.

A nyitással azonban nem dobja sutba a definíciókat és az empirikus kutatáshoz szükséges fogódzókat. Összegzésében Risse fenntarthatónak gondolja a Haider-vizsgálatban bevált európai nyilvánosság meghatározást és *same time, same topic, same relevance* indikátora-it. Kiegészítésként azonban az interpretációk konvergenciájára vonatkozó kritérium bevezetését javasolja. Meglátása szerint ugyanis az európaizáció tendenciáját mindenképpen erősíti, ha az egymással egyetértő vagy egymásnak ellentmondó megszólalásokban közös pontok, értelmezési struktúrák (*meaning structures*, 2010: 125) és kommunikációs minták (*communication patterns*, 2010: 125) jelennek meg. Itt két dolog kereshető: a kutató egyrészt fókuszálhat az érvek hasonlóságára, vagyis érdekes lehet, hogy például az egyes tagállamok fiskális válságával kapcsolatos közös európai fellépés helyességét (vagy helytelenségét) ugyanolyan argumentációkkal támasztják-e alá Németországban, Cipruson, Franciaországban vagy éppen Olaszországban. Másrészt – és Risse ebben lát igazi potenciált – szükség lenne az Európai Unió tagállamaiban zajló diskurzusok azon elemeinek kimutatására, amelyek megkülönböztetik azokat a nem eu-s országok nyilvánosságaitól. Így feloldódik a Haider-ügyben kimutatott egyet nem értés potenciális dezintegrációs ereje, hiszen az ellenvéleményekben is lehetnek olyan komponensek, amelyek csak az európai megszólalásokra jellemzőek (2010: 243-252).

Az európai nyilvánosságban zajló kommunikáció tehát felvázolja az európai politikai közösség határait és mibenlétét is. Az Európai Unió tehát tulajdonképpen azoknak a közössége, akik közös politikai ügyeket definiálnak maguk számára, és minden lehetséges egyet nem értés ellenére egymásra mint legitim beszélgető partnerre tekintenek. Ebben az értelmezésben tehát az európai kommunikációs közösség addig tart, amíg a társadalmi szereplők hajlandóak bizonyos ügyeket mindannyiukat érintő problémaként meghatározni

és azokról közösen beszélgetni. A közösség-gondolat lenne tehát az, amely a véleménykülönbségek ellenére egyben tartja, sőt kontextualizálja az európai nyilvánosságot. Másként fogalmazva: az európai nyilvánosság vizsgálatával az Európai Unió politikai közösségének működéséről kapunk képet. Risse identitás-fordulatának érvényességét támaszja alá Michael Brüggemann és kollégáinak munkája, akik az európai nyilvánosság vizsgálatán keresztül az európai integráció diszkurzív aspektusait figyelik. Eszerint a politikai szereplők a hagyományos tömegmédián keresztül elérhetővé tett kommunikációjuk során diszkurzív cserefolyamatokba bonyolódnak, s ezek hozadéka a közös európai diszkurzuson át formálódó európai együvé tartozás (Brüggemann et al 2006:8). Dominic Boyer és Sükösd Miklós szintén az identitással hozza összefüggésbe az európai nyilvánosságot. Gondolatmenetükben a média kultúráközvető jellege alakíthatja ki a közös európai mi-tudatot (Boyer-Sükösd 2011).

Thomas Risse kommunikációs közösség-elképzelésének jelen disszertáció számára legnagyobb hozadéka azonban az, hogy a közösségproblematikát leválasztja a deliberációról, és megerősíti, hogy az európai nyilvánosság tanulmányozásának a demokrácia deficit kérdésén túl is van értelme. A koncepció érdekessége, hogy megkísérel harmóniát teremteni az egyet nem értés és az együvé tartozás között, s képes kalkulálni a kommunikáció egyszerre konfliktusos és integráló természetével. Thomas Risse (és Marianne van de Steeg) gondolata úttörő abban is, hogy az európai nyilvánosság vizsgálódások körébe nemcsak befogadja, de egyenesen a középpontba állítja a konfrontatív kommunikációs helyzeteket. A jövő kutatásai számára egyértelműen az európai ügyek körül kialakuló viták kutatását ajánlja. A 2010-es monográfiájának összegző fejezetében Risse azt is felveti, hogy az Európai Unió politizációjának erősödése elkerülhetetlen, s ezt az integrációellenes erők ténykedésének számlájára írja. Ezért arra inti az integrációpárti elitet, hogy ne engedje ki a kezéből az európai viták

kezdeményezésének lehetőségét, ne hagyja, hogy azt a radikális csoportok belpolitikai helyzetük megszilárdítása érdekében monopolizálják:

„Elite must learn that contestation and politization actually strengthens the EU rather than weakening it. At the same time, those who care about the modern and enlightened vision of Europe and want to continue the tremendous success story of European integration must learn to fight for it in the public sphere. The times of the „Monnet method” – functional integration by stealth and depoliticised technocracy – are probably over for good.” [Az elitnek meg kell tanulnia, hogy a vélemények nyilvános ütköztetése és a politizáció inkább erősíti semmint gyengíti az EU-t. Akik modern és felvilágosult Európa-képpel akarják folytatni az európai integráció sikerét, ki kell állniuk és a nyilvánosság előtt meg kell védeniük álláspontjukat. A Monnet-módszer – a depolitizált és a nyilvánosságot kerülő technokrácia által levezényelt funkcionális integráció – valószínűleg örökre érvényét veszítette.] (Risse 2010: 251).

S, hogy vajon Risse tanácsa értő fülekre talált-e, nos, azt a magyar médiatörvény európai vitájában látni fogjuk.

1.4 KONKLÚZIÓ: A VITA KÖZÉPPONTBA HELYEZÉSE

A disszertáció irodalom-áttekintő fejezetének lezárásaként az európai nyilvánosság-kutatások fő csapásirányaiból leszűrhető következtetéseket kívánom összefoglalni. A már bemutatott gondolatokon túl a mainstream falát áttörni nem tudó, de nagyon is előremutató írások segítségével szeretném megtámogatni az érven: az utóbbi időben az európai nyilvánosság-vizsgálódásokban előtérbe került a konfrontatív kommunikáció, vagyis a „*controversy*”, a „*contestation*” és a „*rivalry*” aspektusainak vizsgálata, ami legitimálja a disszertáció empirikus elemzésének analitikus szintjét – a vitát –, pontosabban annak érvényességét legitimálja. Így a nemzetközi kutatóközösség elismert tagjainak tollából született teoretikus megfontolások és empirikus eredmények ívének nyomatékosításával továbbvezetem a doktori munka szálát a magyar médiatörvény európai vitájának bemutatására.

A szakirodalom összegzésének mindenképpen azzal kell kezdődnie, hogy leszögezzük: az európai nyilvánosság alapjellemzőiről, funkciójáról, szerepéről írottak egyértelműen Jürgen Habermas elementáris hatásáról árulkodnak, amely tulajdonképpen a mai napig a vizsgálódások társadalomtudományi makrokontextusát biztosító alap. A domináns megközelítések számára az európai nyilvánosság értékorientált és polity-kötött fogalom, vagyis kizárólag a demokrácia kereteihez és az Európai Unió rendszeréhez kapcsolva merül fel.⁴¹ Viszont az európai nyilvánosság mint vizsgálati terület olyan vonzó és jól használható topikká fejlődött, amely sokféle társadalomtudományi reflexiót lehetővé tesz. Magyarán: az európai nyilvánosság a European Studiestól a médiakutatásokon át a politikatudományig bezárólag széles spektrum számára indukál értelmes és izgalmas ku-

⁴¹ Ennek tükrében kell értékelni Michal Kryzanowski és kollégáinak kísérletét, amelyben az EU-tól időben és térben elszakadó témák médiatartalmaira fókuszálva keresték az európai nyilvánosság nyomait (2006). Kryzanowskiék javaslata – miszerint az európai nyilvánosságot függetlenítsük az EU-tól – mindezidáig visszhangtalan maradt.

tatási kérdéseket, illetve kínál tesztelhető felületet. Így nem árt tisztában lenni azzal, hogy az elemzések a nyilvánosságelméleti háttér mellett milyen demokrácia-, és integrációelméleti alapok felől közelítenek. Azonban minél közelebbről pillantunk az európai nyilvánosság szakirodalmára, annál pontosabban látjuk a kutatások kivitelezése (módszer, kategorizálás, analitikai egységek) kapcsán mutatkozó jelentős különbségeket. Ezért a disszertáció *első része* a tudományos munkákat két nagy csoportba sorolva tárgyalta. Az egyik legjelentősebb iskola az Erik Eriksen, John Fossum, Ulrike Liebert és Hans-Jörg Trenz nevéhez fűződő *deliberatív elgondolás*. A másik pedig a nemzeti nyilvánosságok összekapcsolódására fókuszáló *európaizációs iskola*, amelyet a framing- és követeléskezedményezés-modellek, illetve a kommunikációs közösség-koncepció alapján igyekeztem megérteni. Mindkét iskola figyelemre méltó teoretikus apparátust mozgósít, amelyet az adatokra épülő empirikus elemzések segítségével a szerzők időről-időre finomítanak, fejlesztenek. Az iskolák háttéréül szolgáló nagyelméleti kiindulópontok, azok politikatudományi relevanciája, konceptuális kereteik legfontosabb összetevői és a felszínre hozott új szempontjaik az **1. számú táblázatban** kerültek összefoglalásra.

	DELIBERÁCIÓS ISKOLA	EURÓPAIZÁCIÓS ISKOLA		
		<i>framing-modell</i>	<i>követéskezdeményezés modell</i>	<i>kommunikációs közösség- elgondolás</i>
Demokráciaelméleti háttér	deliberatív ⁴²	mediatizált-képviselési	mediatizált-kompetitív-elitista	mediatizált-kompetitív-elitista
Integrációelméleti háttér	föderatív	nemzetek Európája	többszintű kormányzás	transzakciós integráció-elmélet
Nyilvánosságelméleti gyökerek	Habermas	Habermas	Habermas	Habermas
A nyilvánosság politikai-dományi relevanciája	EU demokrácia deficitjének áthidalása a központi adminisztráció civil ellenőrzésével (el-számoltathatóság, transzparencia) és a civil szféra megerősítésével (részvétel)	EU demokrácia deficitjének áthidalása a tömeg-média által kialakított közös értelmezések kerek mentén	EU demokrácia deficitjének áthidalása az európai politikai lehetőségstruktúra működtetésével	EU demokrácia deficitjének áthidalása az európai politikai közösség megerősítésével
Európai nyilvánosság-definíció legfontosabb eleme	az európai civil szféra és az európai központi kormányzás összekapcsolódása	EU-ról alkotott nemzeti média és állampolgári képek konvergenciája	a nemzeti médiumokon keresztül az EU-hoz kapcsolódó követelések nyilvános kommunikálása	a nemzeti médiumok által nyilvánossá tett kommunikációk során közössé váló európai ügyek megvitatása
Kiemelt szereplő	civil szféra	média	civil szféra, politikai elit	politikai elit
Kutatási fókusz	deliberatív nyilvánosság peremfeltételei	nemzeti médiumok és az állampolgárok értelmezési kereteinek európaizációja	politikai szereplők nyilvános követelés-kommunikációjának európaizációja	politikai szereplők nyilvánosság előtti versengése a közös, európai ügyek meghatározása és értelmezése felett
Analitikai egység	konszenzus-orientált, racionális diszkusszió intézményi és egyéb peremfeltételei & média diskurzusok	médiatartalmak, szerkesztőségi és állampolgárok vélemények, attitűdök	medializált követéskommunikációk	európaiként értelmezett ügyek vitája
Módszer	teoretikus munkák & diskur-zuselemzés	kvantitatív tartalomelemzés & interjúk & közön-ségkutatás & survey	követéskommunikáció-analízis	kvalitatív tartalomelemzés
Felvetett új szempontok	rivalizáció és politizáció	változó média változó szerepben	dinamika: akciók-reakciók	konfrontatív kommunikációs helyzetek (viták) közösség-strukturáló ereje

1. számú táblázat. Összefoglaló táblázat az európai nyilvánosság szakirodalom fő csapásirányairól.

⁴² Hans-Jörg Trenz legfrissebb munkájában az európai nyilvánosságban zajló politikai folyamatokat már sokkal inkább a mediatizált képviselési demokrácia koncepciójába helyezi. Lásd: Statham-Trenz 2013.

Az 1. számú táblázat megerősíti, hogy a konfrontativitás középpontba helyezésének ötlete nem a disszertáció nívója, az elképzelés nem idegen az európai nyilvánosság-kutatások újabb generációjától. Sőt éppenséggel úgy tűnik, hogy a téma iránt elkötelezett tudományos közösségben mára egyetértés született abban, hogy a jövőben nagyobb figyelmet kell szentelni a konfliktusok kommunikációjának. A szakirodalom példát is szolgáltat, s a felgöngyölített esetek között megtalálható a már bemutatott európai alkotmányozáshoz (Liebert et al 2007) és a Haider-ügyhöz (van de Steeg-Risse 2010) kapcsolódó viták feltárása. De a Törökország EU-csatlakozása feletti érvek-ellenérvek összecsapását is vitaként értelmező Bülent Küçük (2011), illetve a König-Downey szerzőpáros Martin Schulz (mint az Európai Parlament szocialista frakciójának vezetője) és Silvio Berlusconi (mint olasz miniszterelnök) 2004-es szócsatáját vizsgáló munkája is fontos tanulságokkal zárul (2006). Az elemzések bebizonyították, hogy a vita az európai nyilvánosság kontextusában is működőképes és kivitelezhető analitikus kategória. Továbbá a vita vizsgálatával nemcsak a nyilvánosság, hanem az Európai Unió mint politikai közösség politikatudományi problémái is empirikus reflexió tárgyává válhatnak.

Bülent Küçük a Törökország esetleges EU csatlakozását övező 1997 és 2004 között zajló vitasorozatot az integráció földrajzi határaitól szól beszélgetésekként értelmezi, amelyben az európai politikaformálók az „ők” és „mi” meghatározására tesznek javaslatot. Küçük a minőségi, közéleti újságok tartalomelemzése alapján rámutat, hogy a török EU tagsággal kapcsolatos disputa sokkal inkább szól az európai közösségről mintsem Törökországról. A vita csomópontjait olyan kérdések körül találja, mint például: mit nyer/veszít Európa, mennyiben alakulna át az EU belső struktúrája, hogyan változna szerepe a világpolitika porondján, stb. Küçük meglátása szerint a török csatlakozási tárgyalások diskurzusai az európai önértelmezés kialakításában (is) fontos szerepet játszanak: a résztvevők ugyanis kimondják, hogy szerintük kicsoda és micsoda az EU. A tanulmány amellett érvel, hogy a

vita referenciapontja az orientalizmus, amelyet a szerző a „*Kelettel*” kapcsolatban táplált nyugati vágyképek, az imperializmus és a civilizatórikus misszió sajátos, kommunikatív ötvözeteként ír le.⁴³ Küçük kritikai élű munkája azzal a tanulsággal zár, hogy az európai elit Törökországgal kapcsolatban az elnyomó nyelvén beszél, ami a szerző szerint azt jelenti, hogy az európai politikai közösség önmagáról szóló kommunikációjában a kolonializmus továbbra is jelen van (Küçük 2011).

Az alkotmányozás-vita új értelmezése olvasható Florian Oberhuber, Christoph Bärenreuter, Michał Krzyżanowski, Heinz Schönbauer és Ruth Wodak közös tanulmányában. Oberhuber-ék tizenöt politikai-közéleti napilap szövegeiből rekonstruálták a vita diskurzusait, s elsősorban arra voltak kíváncsiak, hogy van-e bármi közös az EU15-ök plusz Lengyelország médianyilvánosságának kommunikációs mintáiban. A kritikai diskurzuselemzés⁴⁴ módszerét követve argumentatív technikákat vizsgáltak; regisztrálták a felbukkanó szereplőket (kik ők, kit képviselnek, hogyan definiálják magukat), az alkalmazott metaforákat és a kontextusokat is. A kutatás úttörő ötlete, hogy a politikai kommunikáción belül keresi az európai nyilvánosságot, így jut el a diskurzushoz mint analitikus alapegységhez. A diskurzusok számukra a médián keresztül folynak, adataikkal tehát a nemzeti médiumok reprezentánsait kívánják leírni, hogy azok miként építették fel az alkotmányozás tétjét, a kudarc jelentőségét és a folyamatban résztvevők szerepét. Az elemzés minden kétséget kizáróan bizonyítja, hogy a vitában „Európa” mint nemzetek felett álló, új értelemdadási küzdőtér jelent meg. A szerzők azonban hosszasan részletezik, hogy milyen jelentős tematikai és szemantikai különbségek vannak a nemzeti médiadiskurzusok között. Erre alapozva úgy látják, hogy az alkotmányozás vitában nem született

⁴³ Az orientalizmus diskurzusáról bővebben lásd Said, Edward (2000): *Orientalizmus*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

⁴⁴ A kritikai diskurzus elemzés elméleti és módszertani hátterének összefoglalására lásd: Wodak, Ruth – Meyer, Michael szerk. (2009): *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage.

meg a közös európai jelentésstruktúra, vagyis az európai nyilvánosság nem tudta betölteni a neki szánt szerepet (Oberhuber et al. 2005:263).

Oberhuberék adatai azonban másképpen is értelmezhetők. Igaz ugyan, hogy az újságok között nincs egyetértés az alkotmányozás kudarcának felelőseiről és következményeiről, de ahogyan Marianne van de Steeg és Thomas Risse észrevételezi: azzal, hogy részt vesznek a vitában, és közös ügyként definiálják a kialakult helyzetet, már tulajdonképpen el is kötelezték magukat egy közös európai értelemadási folyamat mellett (van de Steeg – Risse 2010: 19). Van de Steeg és Risse szintén elkötelezett az európai nyilvánosság empirikus tradíciójának endogén alapokra helyezése iránt, az általuk felvázolt koncepció középpontjában azonban nem annyira a diskurzus, sokkal inkább a vita áll. A vita központba helyezésével érthetővé válik, hogy számukra a médiumok közötti véleménykülönbség egyáltalán azt nem jelenti, hogy a felek elbeszélnek egymás mellett, vagyishogy nincsen kapcsolat a diskurzusok között. Ellenkezőleg, értelmezésükben az egyet nem értés az európai nyilvánosság katalizátora: vitát gerjeszt, nyilvános elköteleződéseket provokál, kommunikációs szövetségek szerveződését teszi lehetővé. Éppenséggel tehát a konfrontatív kommunikáció tölti meg élettél és empirikusan is megragadható töltettel az európai uniós intézménystruktúrát. Míg Oberhuberék tanulmányában a közös álláspont hiánya egyben az európai nyilvánosság hiányának jele, addig van de Steeg és Risse szerint minél intenzívebb vita folyik egy ügyről, annál élesebben látszik az európai nyilvánosság körvonal.

Mind a követelés-kommunikációs kutatások, mind a Haider-, és az európai alkotmányozás-ügy vizsgálata egyértelműen mutatja, hogy az európai nyilvánosság politikatudományi szempontú megértésében az egyet nem értés nagyon is releváns, sőt esszenciális probléma. A szakirodalom bizonyos ága által kijelölt út egyértelműen az európai viták tanulmányozása felé orientál: méghozzá az intézményi-eljárási megközelítés helyett, az

aktorokra és a kommunikációs folyamatok összefüggéseire fogékonyabb gondolati építmény bevezetésével.

Ahogy az a disszertáció *első részében* láthattuk, a témával foglalkozók közül a legnagyobb respektus a nagymintás, komparatív, longitudinális empirikus elemzéseket felvonultató tanulmányokat övezi. A magyar médiatörvény európai vitájának feldolgozására a szakmai fősodor irányzatai közül első pillantásra a Marianne van de Steeg-Thomas Risse alkotópáros által kidolgozott elméleti keret tűnik a legalkalmasabbnak hiszen maga az eset is sok szempontból hasonló. Az osztrák Szabadság Párt kormánytényezővé válása kapcsán kirobbant polémia és a magyar médiatörvény európai fogadtatása közötti párhuzamot többen is hangsúlyozták,⁴⁵ de az értekezés számára a legfontosabb, hogy mindkét vita „kívülről” jött, vagyis az ügyek úgy váltak az európai közbeszéd tárgyává, hogy nem az EU belső rutinjából, intézményi napirendjéből, szakpolitikai ágendájából voltak eredeztethetők. Megközelítésük adaptációja mellett szóló érv, hogy az teljes összhangban van a disszertáció kiindulópontjaival: a politikatudományi orientáció, a deskriptív szemlélet, a vita középpontba helyezése, a közösség és a kommunikáció fogalmának összekapcsolása igazán vonzóvá teszi Risséék ajánlatát.

Noha a Haider-ügyre kidolgozott elméleti keret az európai politikai közösség és az EU földrajzi határainak egybeesését állító tétel bizonyítására szerveződött, tehát kutatási fókusza jelentősen eltér a jelen disszertáció célkitűzéseitől (egy adott vita köré európai nyilvánosságot teremtő kommunikációk jellemzői, illetve azok közösségépítő praxisának vizsgálata), módszertani és operacionalizálási rendje a magyar médiatörvény vitájára is alkalmazható lenne. Ennek azonban két komoly akadályát látom. Egyrészt alapvetően problematikusnak tartom a munkájuk sarokkövét jelentő európaizációs tézist, amellyel a

⁴⁵ Például: Führerstaat Ungarn, *Die Welt*, 2010. december 22.; Boríthatja az Unió elnökséget a médiatörvény, *Népszava*, 2010. december 22.; Union streitbarer Demokratien, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2011. január 11.; ALDE calls on Commission to apply fundamental rights check to Hungary (ALDE EP frakció sajtóközlemény, *alde.eu*, 2011. január 4.; Az Európai Parlament és a médiatörvény - Zéró nyomaték, *Magyar Narancs*, 2011. január 27.

nemzeti médianyilvánosságok folyamatos közeledését vetítik előre. Az empirikus adatfelvételek eredményei ugyanis meglehetősen ellentmondásosak: hol azt látjuk, hogy van ilyen tendencia, hol pedig ennek ellenkezőjéről olvashatunk. A preskriptív európaizációs tézist vallók tehát nem juthatnak más következtetésre, mint arra, hogy bár vannak jelei, mégsem érvelhetünk egy általános és graduális európaizációs trend mellett. Így az európai nyilvánosságot örök *in nascendi* állapotban láttatják, vagyis soha sem a maga pillanatnyi teljességében, hanem csupán egy későbbi kibontakozás felé mutató közbülső állomásként. Az európaizációs iskola komoly veszélye tehát az emergence-problematikába ragadás.

Másrészt pedig vitám van a szerzőpáros médiacentrikus nézőpontjával. Erősen restriktívnek tartom, hogy az Európai Unióval kapcsolatos politikai vitát a közéleti fókuszú (tehát elit célcsoportú) napilapok tartalmaiból kívánják rekonstruálni. Úgy gondolom, hogy a sajtószövegek vizsgálata egy ügy tömegkommunikációs interpretációjának vagy az újságírók nyilvánosságban játszott szerepének kitapogatására alkalmas csupán. Ha ez az ambíciónk, akkor minden további nélkül támaszkodhatunk a különböző médiumokban hallható, látható, olvasható anyagokra, ahogyan Claes de Vreese teszi több kutatásában, ahol a politikai újságírás és az európai nyilvánosság összefüggéseit vizsgálja (Kandyla-De Vreese 2011, De Vreese et al 2009, De Vreese 2008, De Vreese et al 2007). Amennyiben azonban a politikusok, szakértők, civil szervezetek vagy az állampolgárok kommunikációjára vagyunk kíváncsiak, célszerű azt közvetlenül tőlük származó adatokból megtudni. A politikai kommunikáció digitális kultúrájának elterjedése előtt valóban szóltak észérvek a média kizárólagos forrásként történő használata mellett, hiszen a politikai szereplők ténykedéséről máshonnan egyszerűen nem lehetett információt szerezni. Mára azonban a helyzet megváltozott: a pártok, kormányzati intézmények, politikai szervezetek és csoportok, sőt még az egyének internetes aktivitása is olyan erős, hogy szükségtelen a tömegmédia szűrő, szelektáló és

torzító mechanizmusaival kalkulálni. A honlapokra, blogokra, közösségi média profilokra feltett információkkal kapcsolatban nem lehet kétséges, hogy azok az oldalakat használó politikai szereplők álláspontját képviselik. E nagyon praktikus érv mellé felsorakoztathatjuk a magyar médiapiaci adatokat is, amelyek világosan mutatják, hogy a szakirodalom által ajánlott országos terjesztésű, minőségi, politikai-közéleti napilapok iránti kereslet, oly mértékben fogyatkozik, hogy immár az eladási adatok sem legitimálják kiemelt kezelésüket. Más szavakkal szólva, nincs alapja annak a feltételezésnek, hogy a minőségi sajtó szövegei tömegek mindennapi politikai tapasztalását határozzák meg, következésképpen az ott megjelenő diskurzusok dominálják a politikáról szóló beszélgetéseket. Érdeemes hát kidolgozni egy alternatív adatgyűjtési rendszert, amely számot vet a ténnyel, hogy a média önmagában nem képes lefedni a politikai kommunikáció egészét.

A média ugyanis egyre világosabban adja tudtunkra, hogy nem kíván a világ minden történésére reflektálni, nem törekszik a közélet széles spektrumának feltérképezésére, s amit bemutat azt is sajátos interpretációs mechanizmusokon keresztül mutatja (vö. Szabó-Kiss 2012: 115-116). Mindezt nem lehet semlegesíteni azzal, hogy a vizsgálatba két eltérő politikai orientációjú, egy konzervatív és egy szociáldemokrata-liberális lapot vonunk be (ahogyan azt van de Steeg és Risse teszi, 2010:9), hiszen ezzel mindössze egy konzervatív és egy szociáldemokrata-liberális olvasatra teszünk szert. Kérdés, hogy vajon az így kiválasztott médiumok betöltik-e a nekik tulajdonított szerepet. Számíthatunk-e arra, hogy a minőségi újságok minden körülmények között súlyuknak megfelelően tükrözik a releváns diskurzusokat? Helyesen várjuk-e egy igen speciális médiaterméktől, hogy az egész kommunikációs folyamatra érvényes mintát bocsásson rendelkezésünkre? Feltételezhetjük-e, hogy az eset valamilyen szintű feldolgozása nélkül is eldönthető, hogy mely médiumoknál van az adott ügyben fontos és releváns diskurzusok lelőhelye? Félreértés ne

essék: elfogadom, hogy a kortárs nyilvánosságban a sajtó fontos és megkerülhetetlen, de funkcióját nem abban látom, hogy tisztára mosott ablakként mutasson egy kommunikációs szituációt vagy semleges fórumként teret adjon különféle megnyilvánulásoknak. Véleményem szerint a média elgondolható egyfajta kommunikációs intézményként is: önálló ágensként, amely saját jogon vesz részt a politikai viták formálódásában. Tartalmuk pedig nem a kommunikációs folyamat reprezentatív megjelenése, hanem az egyes sajtótermékeknek a vitában elfoglalt pozíciójáról árulkodó adat.

Mindezen megfontolások után úgy gondolom a magyar médiatörvény európai vitáját egy, az európai nyilvánosság-kutatások mainstreamjéből ihletet merítő, a rivilizáció, politizáció és a konfrontativitás aspektusait továbbgondoló, de főleg módszertani-adatgyűjtési szempontból új utakon járó kutatási keretben kell megvizsgálni. Erre vállalkozik a disszertáció második része.

MÁSODIK RÉSZ

A MAGYAR MÉDIATÖRVÉNYEK EURÓPAI VITÁJÁNAK ELEMZÉSE

Az értekezés második fejezete a doktori munka során végzett empirikus kutatás összefoglalása. A vizsgálat a változó magyar médiaszabályozás körül 2010-ben és 2011-ben zajlott európai vitát tárja fel, s az ügyre az európai nyilvánosság paradigmatis eseteként tekint. A polémia intenzitása, kimenete, s a kommunikációs folyam által felszínre hozott összefüggések segítségével ugyanis némiképpen módosíthatóvá válik a szakirodalom által kijelölt európai nyilvánosság-elgondolás.

Jóllehet a vita nemzeti határokon túlterjeszkedése váratatlan volt, a magyar médiapolitikában bekövetkezett irányváltás nem előzmények nélkül történt. A Fidesz ugyanis már a 2010-es országgyűlési választásokat megelőző kampányban világossá tette, hogy elégedetlen a közszolgálati média rendszerével és a hírközlési hatóság gyakorlatával, s amennyiben felhatalmazást kap rá, megváltoztatja.⁴⁶ Pár nappal a választások után, a jobboldal kétharmados győzelmének ismeretében már sajtóhírek jártak arról, hogy valójában az egész médiairányítási rendszer fundamentális átalakítása várható⁴⁷. Ez végül több jogszabály meghozatalával és módosításával, továbbá egy új médiafelügyeleti intézményrendszer (a Médiatanács és a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság) létrejöttével valósult meg.

A folyamatok kezdeményezője eljárásjogilag a Fidesz országgyűlési frakciója volt: 2010. június 11-én Rogán Antal és Cser-Palkovics András képviselők önálló indítványként öt, a sajtóval és hírközléssel kapcsolatos előterjesztést nyújtottak be. A csomag alapvető szer-

⁴⁶ Négy kétharmados törvényt módosítana okvetlenül a Fidesz, Fidesz.hu, 2010. április 5.

⁴⁷ Nem palástolta volna a Fidesz a közmédia politikai felügyeletét, Origo.hu, 2010. április 20., Készül a pártok nélküli új médiahatóság, Index.hu, 2010. április 27. ; Az ORTT-re kimondták a halálos ítéletet, Stop.hu, 2010. április 27.

vezeti és szabályozási változásokat vezetett be, új médiapolitikai elveket fektetett le, ezért a képviselők indítványukat „*Médiaalkotmányként*” aposztrofálták. A parlament falai között, kormánypárti képviselők szájából hangzott el először az is, hogy a magyar médiaszabályozás ügyének van európai vonatkozása, ám ezt később az elsősorban civil-, szakmai és jogvédő szervezetektől származó reakció alaposan átértelmezte.

A vita azonban igen hamar átlépte a magyar Országgyűlés falait, sőt az ország határait is. A téma és maga a polémia olyan vonzónak bizonyult, hogy a szűkebb szakmai körökön, érdekgazdákon, magyar szereplőkön kívül is szépszámmal kapcsolódtak be a magyar médiatörvények körül zajló kommunikációba. A magyar médiatörvény vitája európai nyilvánosságot kapott, amelynek jellemzőit a második részben bemutatott kutatás kívánja megvilágítani. Először a vizsgálat konceptuális-módszertani keretét, az adatgyűjtés és az adatfeldolgozás eljárását mutatom be, majd kitérek a vizsgálat eredményeire.

2.1 A KUTATÁS KONCEPTUÁLIS-MÓDSZERTANI HÁTTERE

A magyar mediaszabályozás-ügy európai vitáját feltáró empirikus elemzés központi kutatási kérdése így szól:

Melyek a magyar médiatörvény európai vitájának legfontosabb jellemzői?

A központi kutatási kérdés további alkérdésekkel pontosítható, úgy mint:

- 1. Kik vettek részt a vitában?***
- 2. Mely fórumokon zajlottak a beszélgetések?***
- 3. A megszólalók milyen pozíciókat foglaltak el a vita során?***

4. Milyen kommunikációközösségek alakultak a vitában?

Különösen az első és a második alkérdéseknél látszik világosan, hogy a disszertáció nem tagadja meg a mainstream politikatudomány szakkifejezéseit és fogalmait. A vita résztvevőinek és a domináns fórumainak azonosítása tulajdonképpen a pártok, kormányok, európai uniós szervezetek, NGO-k, állampolgárok és különböző sajtótermékek kommunikációján alapszik. Az értekezés számára azonban a kommunikáció az orientációs pont: az intézmények relevanciáját és helyét a vitában mutatott aktivitás és az abban konkrétan kialakított pozíciók jelölik ki. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az empirikus adatfelvételi kört nem szűkítettem a priori kalkulációra épülő intézményi körre, hanem a kommunikációs folyamatban felbukkanó szereplőkre koncentráltam. Másrészt pedig azt, hogy a kommunikátorok és az azok pozícióinak tárgyalása a vita dinamikáját követi. Más szóval: aki sokat beszélt, karakteres álláspontot fogalmazott meg, és sokan reagáltak rá, annak elemzésére a disszertáció is nagyobb figyelmet szán. A vita bemutatásakor előálló „sorrend” tehát kontextus függő, vagyis hangsúlyozottan a magyar médiatörvény-esetre vonatkozik. Ezt tükrözi a kutatás adatgyűjtési eljárása is.

A vitát nem néhány előre kiválasztott újság tartalmainak elemzéséből, hanem a kommunikátorok által nyilvánossá tett megnyilatkozásokból gyűjtött anyagokból kívánom rekonstruálni. Ezzel a lépéssel a nemzeti médianyilvánosságok közötti kapcsolatokra épülő európai nyilvánosság-értelmezés követelményei alól is kiszabadítom a disszertációt. Nem kell ugyanis hosszasan tárgyaljam, hogy miként válik a nemzeti nyelven működő sajtó vagy hírmédia tartalmaiból európai vita. Ebben a megközelítésben szükségtelen indikátorokat fabrikálni, hogy mekkora említésszám szükséges ahhoz, hogy immár Európa egészét érdeklő ügyről beszéljünk, vagy hogy mi az a közös elem a nemzeti (média)nyilvánosságokban, amelynek megléte után állíthatjuk: a disputa az európai nyil-

vánosság előtt zajlott. Nem kell erőfeszítéseket tenni annak érdekében sem, hogy egy másik esethez viszonyítsuk a magyar ügyet, hiszen nem kívánok bizonyítani egy időben folyamatos, graduális emelkedést a magyar médiumok EU vagy európai unióhoz kapcsolódó témák iránti figyelmében, ahogyan az az európaizációs tézisből következik (lásd 1.3-as fejezet).

A disszertáció megközelítése (lásd Bevezetés) szerint ugyanis egy vita attól válik európaivá, hogy a kommunikátorok különböző nyilvános fórumokon akként határozzák meg. Magyarul: a beszélgetésben résztvevő felek európainak állítják azt. Az európai vita határait tehát a diskurzus maga jelöli ki. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a hagyományos értelemben vett politikai intézményeket figyelmen kívül hagyjuk, és nem mondunk semmit róluk. Tudniillik az intézmények maximálisan érdekeltek a diskurzusok formálásában, ha másért nem, hát saját létezésük, értelmük és fontosságuk bizonyítása végett. Hasonló a helyzet a médiával. Bár a disszertáció a politikai kommunikációt nem szűkíti le a médiumok terére, mégis számol a tömegkommunikáció tartalmaival. A sajtó tagadhatatlanul potens közéleti aktor, az újságírók vitában való intenzív részvétele pedig érintettségük miatt is valószínűsíthető volt. Az értekezés a média képviselőire mint a vitában megszólaló intézményekre tekint, következésképpen kíváncsi azok vitában elfoglalt pozícióira, amelyek alapján megkísérelhető az egyes médiumoknak a vita kommunikációközösségeiben történő elhelyezése.

A kutatási adatok előállítása: korpuszkonstrukció

A kérdések megválaszolásához szükséges adathalmaz előállítása többlépcsős adatgyűjtési-adatfeldolgozási körben történt. Az első kört a vizsgálati időszak definiálása, az adatgyűjtés módjának meghatározása, majd az adatok összeállítása jelentette. Az elemzendő

periódus a 2010. június 14-e és 2011. június 30-a közötti 384 nap. A kezdődátum az úgynevezett Médiaalkotmány Országgyűlés elé történő beterjesztésére, a záró dátum az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségét befejező napjára utal. Magyarázatra az utóbbi szorul: a soros elnökség ténye (ahogyan azt a vizsgálati eredmények mutatják majd) az európai vita fontos elemét képezte. Egyes kommunikátorok ugyanis világossá tették, hogy az Orbán-kormány lépései pont az által váltak európai közügyeké, hogy az elnökségi periodus idején Magyarország az EU egészét reprezentáló feladatot látott el. Az elnökség végével a vita nem zárult le, de intenzitása mindenképpen csökkent. A 384 nap történései elegendőnek bizonyultak a kutatási kérdések megválaszolásához, az európai nyilvánosság-kutatások fősodratól eltávolodó megközelítés, illetve a módszer teherbíróképességének megítéléséhez.

Esetünkben az elemzési egységek azok a kommunikációs aktusok, amelyekben a beszélők nyilvánosságra hozzák álláspontjukat a magyar médiaszabályozás-vita európai kontextusában. A kutatás tárgya és fókusza kizárja a valószínűségi mintavételi eljárást: egy vitához tartozó kommunikációs elemek mintáját ugyanis lehetetlen lenne statisztikai alapon előre meghatározni. Az adatgyűjtés problémája azonban a nem valószínűségi mintavételi eljárások technikájával orvosolható, amely számot vet azzal, hogy bizonyos vizsgálati kontextusban az alapsokaság elemeinek a mintába kerülésre nem azonos az esélye. Az így létrejövő minta nem tekinthető a szó metodológiai értelmében reprezentatívnak, hiszen a bekerülő elemek tulajdonságainak megoszlása nyilvánvalóan nem egyezik meg a minden politikai aktor összes megszólalását tartalmazó alapsokaságéival. Jelen kutatás azonban nem is ambicionálja azt, hogy a politikai kommunikáció minden aktorára általánosítható állításokat fogalmazzon meg. Éppen ellenkezőleg, a disszertáció nézőpontja szerint a vita bír rendező erővel, tehát a kommunikációs folyam által kijelölt ágensek aktivitása válik értékelhetővé. Minden további nélkül elképzelhető, hogy egy másik konf-

rontatív szituációban más aktorok szerepelnek hangsúlyosabban, s teljesen más pozíciók és kommunikációközösségek jönnek létre.

Ezek után a kérdés úgy vetődik fel, hogy miként lehet ezeket a kiindulópontokat egy akkurátus és következetes fogalmi hálóval operáló, megbízható és szisztematikus adatgyűjtésre épülő, a későbbiekben megismételhető empirikus kutatással megerősíteni. Ennek kidolgozásában támaszkodhatunk a konstruktivista szemléletű kutatások metodológiai hagyományaira (Spreen 1992, Miller-Brewer 2003:274-280, Noy 2007), konkrétan az úgynevezett link tracing, vagy más néven chain-referral típusú adatgyűjtési eljárásra, amelyet a magyar médiatörvény európai vitájának felgöngyölítéséhez használtam.

A leggyakrabban szociológiai-antropológiai vizsgálatokban alkalmazott technika olyan társadalmi hálózatok kutatásában hasznos, ahol az alapsokaság elemei nehezen hozzáférhetők, így a valamilyen módon megismert „item”-ből kiindulva jutunk a továbbiakhoz. A szociológiai-antropológiai kontextusban a módszerre, mint hólabda mintavételi eljárásra szokás hivatkozni (vö. Dávid-Snijders 2002). Jelen munkára vonatkoztatva azonban találobbna érzem a lánckövetéses technika-kifejezést, itt ugyanis a kommunikációs elemek saját maguk által jelzett hivatkozási, kapcsolódási láncát követve juthatunk az elemzésbe bevont adatokhoz: adathalmazunk tehát az egymásra reagáló, egymáshoz kötődő kommunikációkkal bővül. Ez az eljárás teljesen kompatibilis a disszertáció szemléletével, hiszen lehetővé teszi az előzetes, külső kalkulációk mellőzését. Nagy előnye továbbá, hogy már az adatgyűjtési fázisban hagyatkozhatunk a kommunikáció orientáló erejére, vagyis maga a vita és nem más (például mediális vagy intézményi keretek) jelöli ki elemzésének egységeit.

Hadd világítsam meg ezt a másik oldalról is! Egy médiaközpontú kutatásban a vita kódolandó rekordjait a különböző sajtótermékek egyes cikkei jelentenék. Itt a feladat nem más, mint előre meghatározni, hogy milyen időintervallumban, milyen keresőszavakkal, mely

médiumokat fogjuk vizsgálni. Egy institucionalista megközelítésben hasonló az észjárás, csak éppen ott az intézmények körének kijelölésével kezdődik a munka. Mindkét megoldás értelmes és nagyban leegyszerűsíti az adatgyűjtés fáradtságos és időigényes tevékenységét. Csakhogy azt feltételezik, hogy a kutató az eset valamilyen szintű feldolgozása nélkül képes eldönteni, hogy hol van a fontos és releváns diskurzusok lelőhelye (mely médiumok, mely intézmények). Ez természetesen elképzelhető egy olyan vizsgálatban, ahol a viták nagyon hasonlóak vagy rutinizált eljárások közepette történnek. Az európai nyilvánosság azonban biztosan híján van ezeknek, ezért érdemes óvatosan bánni a pre-koncepciókkal.

A lánckövetéses technikával előálló saját kollekciót összevettem a Magyar Újságírók Országos Szövetsége által fenntartott emasa.hu „*Médiaalkotmány és Médiatörvény*” című dossziéinak tartalmával és a Közép-Európai Egyetem Center for Media and Communication Studies intézetének a témában felhalmozott nyílt, online elérhető adatbázisával. Ezt követően pedig a vitában résztvevők nyilvános platformokon magyar, angol, francia és német nyelven elérhetővé tett digitalizált megszólalásai között végeztem kulcsszavas keresést.

Az így létrejött adathalmazból a kvalitatív tartomelemzésekben gyakran alkalmazott adatképzési mechanizmus, a **korpuszkonstrukció** eljárásának segítségével készítettem adatbázist (Bauer-Aarts 2000: 19-37). A korpuszkonstrukció szisztematikus, kétfázisú adatbázis-építési technika, amely lehetővé teszi, hogy az elemzési szempontok meghatározását ne a priori módon, hanem az adatok előállításával párhuzamosan végezzük. A korpuszkonstrukció főszabálya a ciklikus adatgyűjtés (szaturáció-elv): válogatás, elemzés, majd újabb válogatás, egészen addig, amíg új szignifikáns vizsgálati szempont merül fel. Az eljárás tehát megtöri a hagyományos adatgyűjtési-mintavételi eljárások lineáris logikáját (adatgyűjtés-elemzés-interpretálás), következésképpen az adatbázis-készítés

periódusa jelentősen meghosszabbodik. Viszont azzal a vonzó perspektívával kecsegtet, hogy az analitikus kategóriák és az adatok közötti diszkrepancia megszűnik, pontosabban: minimalizálja annak az esélyét, hogy a rendelkezésre álló adatbázisból a kutatási kérdéseinket nem kellően alátámasztva vagy csak részben tudjuk megválaszolni.

A korpuszkonstrukció legnagyobb előnye tehát az, hogy az adatbázis az adott kutatás kérdéseinek megválaszolására épül, így elkerülhető az a helyzet, hogy végső soron az adatbázis határozza meg a kutatás fókuszát. A korpuszkonstrukció határait éppen ezért a kutató lehetőségei adják. A disszertáció esettanulmányának adatbázisából a külföldi sajtótermékek véleményrovatának tartalmi például egyértelműen hiányoznak, amelynek oka, hogy az európai médiumok tartalmait szisztematikusan archiváló és kereshető formában elérhetővé tevő források nem álltak rendelkezésemre.

Az új magyar médiatörvények európai vitájára vonatkozó korpuszkonstrukció első fázisa megmutatta, hogy kik exponálták magukat. Az ezt követő második fázisban egy fókuszált és szisztematikus keresés történt, amelyben a vita szereplői által üzemeltetett honlapok, blogok és közösségi médiaprofilok többnyelvű (magyar, angol, német, francia) kulcsszavas böngészését végeztem el. A koncentrált adatgyűjtés során a megszólalók által nyilvánossá tett beszédekre, közleményekre, nyilatkozatokra, sajtóanyagokra, diplomáciai levelezésekre, állásfoglalásokra támaszkodtam.

Már a lánckövetéses technikával létrejött első adatbázis alapján világos volt, hogy a magyar újságírók is érdekeltek voltak a magyar médiatörvény ügye körül kialakult európai nyilvánosság ébrentartásában. A média munkásai közül jó néhányan nemcsak a szerkesztőségi munka során, hanem egyéb tevékenységek segítségével is világossá tették, hogy számukra a magyar médiatörvény közös európai probléma-e vagy sem. Az újságírók tehát karakteres pozíciókat foglaltak el, amelyek feltérképezésével azok összehasonlíthatóvá válnak a polémia egyéb szereplőinek pozíciójával, következésképpen az európai vita so-

rán kialakult kommunikációközösségeknek is részét képezik. A vizsgálat során az újságírók álláspontjának kitapintására elsősorban az úgynevezett véleményműfajok kategóriájába sorolt vezércikkeket, szerkesztőségi véleményeket, glosszákat, jegyzeteket és publicisztikákat vettem figyelembe, de az elektronikus sajtó (elsősorban a Klubrádió és kisebb részben a Hír TV és az Echo TV) beszélgetős műsoraiban felbukkanó újságírói véleményeket sem hagyhattam figyelmen kívül. A tartalmak mellett a médiumok álláspontját tükröző kommunikációként regisztráltam a pódiumbeszélgetéseken, utcai megmozdulásokon, civil akciókban való újságírói részvételt, ahol a megszólalók a magyar médiaszabályozást európai kérdésként jelenítik meg vagy éppenséggel tagadják azt.⁴⁸

Így a kétlépcsős adatgyűjtés során három korpusz jött létre:

1. A magyar és az európai parlamenti plenáris, illetve biztossági ülések szöveges átiratait tartalmazó korpusz, amelyekben az alábbi ülések anyagai szerepelnek:
 - 2010. június 14. A magyar Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának ülése. Napirenden a T/360. számú A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosítása, a H/361. számú A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa tagjait jelölő eseti bizottság felállítása, a T/359. számú A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosítása, a H/362. számú A Közzolgálati Közalapítvány felállítása.
 - 2010. június 14. A magyar Országgyűlés általános vitája a T/360. számú A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról, a H/361. számú A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa tagjait jelölő

⁴⁸ Noha a vizsgálati időszakon kívül esik, mégis meg kell említeni a 2012. január 21-én szervezett Békemenetet, amelynek vezetői között újságírókat (Bayer Zsolt, Bencsik András) és hírlaptulajdonosokat (Széles Gábor) is találunk. A Békemenet jó példája annak, amikor a média munkásai kilépnek a szerkesztőségi szobából, hogy demonstrálják számukra mi a magyar médiatörvény európai vitájának tétje és kiknek az álláspontját támogatják. A 2012. október 23-ai Békemenetben felvonuló lengyel és litván szimpatizánsok pedig egyértelműen jelzik, hogy a szervezők által felkínált értelmezés nemcsak a magyarok számára elfogadható.

eseti bizottság felállításáról, a T/359. számú A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, a H/362 A Közzolgálati Közalapítvány felállításáról.

- 2010. június 15. A magyar Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának ülése. Napirenden a T/360. számú A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosítása.
- 2010. július 22. A magyar Országgyűlés általános vitája a T/360 A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról.
- 2010. december 1. A magyar Országgyűlés általános vitája T/1747 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslatról.
- 2010. szeptember 7. Európai parlamenti vitanap a sajtó és véleményszabadság helyzetéről az Európai Unióban.
- 2011. január 19. Európai parlamenti általános vita az Európai Unió Tanácsának soros magyar elnökségi programjáról.
- 2011. február 16. Európai parlamenti általános vita az Európai Bizottság és a magyar kormány a magyar médiatörvény ügyében folytatott tárgyalásáról.
- 2011. március 10. Európai parlamenti szavazás előtti indoklások a magyar médiatörvényt elítélő P7_TA(2011)0094 számú EP határozat kapcsán.

2. A megszólalók honlapján nyilvánossá tett kommunikációk többnyelvű korpusza.

Ide elsősorban sajtóközleményeket, állásfoglalásokat, felhívásokat, a megszólalóknak kedves médiamegjelenések kivonatait gyűjtöttem. Az újságírói és szakmai szervezetek álláspontját tartalmazó forrásokat is ebben a korpuszban dolgoztam fel.

3. Az újságírók médiumokon keresztül, véleményformátumú médiaműfajban nyilvánossá tett kommunikációinak korpusza.

A médiatörvény-ügy európai vitájában elfoglalt újságírói pozíciók meghatározásakor a véleményműfajban született írásokat (szerkesztőségi vélemény rovatok) és megszólalásokat (politikai háttérműsorok, beszélgetős műsorok) külön gyűjtöttem, kódoltam. Ez a korpusz tehát a magyar újságírók szerkesztőségi munkája során kifejtett kommunikációját tartalmazza.

A három korpusz összesített „megaadatbázisa” **323 megszólalást** tartalmaz, amelynek egyszerű numerikus elemzésével megválaszolhatóvá vált az aktorokra és a fórumokra vonatkozó két kutatási alkérdés. Az adatgyűjtés összefoglalását a Melléklet 2. számú táblázata tartalmazza.

Operacionalizálás: klasszifikáció, érvényesség, megbízhatóság

Klasszifikáció: pozíció és kommunikációközösség

A magyar médiatörvény európai vitájában megjelenő pozíciók (harmadik kutatási alkérdés) feltárásának ötletét Bronwyn Davies és Rom Harré 1990-es „*Positioning: The discursive production of selves.*” című cikkéből merítettem. A pozicionálásnak a foucaultianus szociálpszichológiai hagyományok ápolójaként ismert szerzőpáros szerint lényegében arra utal, ahogyan az egyének egy kérdésben kialakítják a közösségben domináns kommunikációhoz fűződő viszonyukat. Davisék számára az egyes személyekben lejátszódó folyamat a lényeges, ötletük továbbgondolásával azonban a politikatudomány

számára is értékes elképzeléssel gazdagodhatunk. Hiszen kompetitív politikai környezetben a politikai szereplők számára a közösségi kommunikációban való részvétel, a folyamatos és repetitív önmeghatározás és véleménykifejtés a felszínen maradáshoz szükséges feladatként tételeződik. Ráadásul a dolog társas jellege is világos, hiszen a vitában elfoglalt pozíció egyik sikerkritériuma, ha képes az eredendően szórt figyelmű hallgatóság érdeklődését felkelteni, rávenni őket arra, hogy elfogadják, és tovább is gördítsék a kommunikátor által felajánlott diskurzust. A pozicionálás művészete, hogy a beszélő egyszerre alkosson koherens és logikus, kellően konkrét, ámde elég nyitott és vonzó kommunikációt. Mindezt azért, hogy jelentéssel teli, lehetőleg pozitív visszacsatolást kapjon, és a befogadók körében továbbgondolásra ösztönző kreatív energiákat indítson be. Aligha vágyhatna ennél többre egy politikai kommunikátor. Egy ügyről szóló beszélgetésfolyam adott időszakában kialakult álláspontok, vagyis a polémia körül megjelenő pozíciók elemzésével képet kaphatunk arról, hogy a résztvevő felek milyen érvrendszereket gondolnak sikeresnek saját helyzetük erősítésére.

A vitában kirajzolódó pozíciók meghatározásához kvalitatív tartalomelemzési módszert alkalmaztam. A „*mit mond*” kérdését két szempont kódolásával operacionalizáltam: az első a magyar médiaszabályozáshoz való viszonyulás (kritikus vagy támogató), a második pedig a textusok által megadott ügy-interpretációk voltak. Utóbbinál a deskriptív tartalomelemzésből (Neuendorf 2002: 53-54) jól ismert értelmezési keretek (interpretative frames) azonosítására törekedtem. A médiatörvény és annak európai fogadtatásáról szóló kommunikációkat szemügyre véve azokat a motívumokat kerestem, amelyeknek alkalmazásával a kommunikátor világossá teszi, hogy számára mit jelent az ügy, vagy a téma tágabb kontextusát, mélyebb értelmét, tétjét kívánja meghatározni.

Miért lényegesek az értelmezési keretek? Azért, mert ahogyan Thomas Nelson, Zoe Oxley és Rosalee Clawson fogalmaznak: a vitában megjelenő interpretációs keretek egy

olyan folyamat termékei, amelyben a beszélő nemcsak a maga számára konstruálja a politikai valóságot, hanem fel is kínálja azt a hallgatóság számára (Nelson-Oxley-Clawson 1997: 221). Mindezt nem izoláltan teszi, hanem egy versengő közegben, ahol más szereplők is igyekeznek vonzó és meggyőző interpretációkkal előállni. Az értelmezési keretek megmutathatják, hogy a megszólalók a történeteket hogyan definiálják, milyen oksági kapcsolatokat állítanak fel, kit tartanak felelősnek, milyen morális nézőpontból beszélnek, illetve hogyan képzelik el a helyzet megoldását (Entman 1993: 52). Ekképen gondolkodva a frame nem más, mint gondolatmenetek sora, érvkészlet, melyek alkalmazásával az amúgy bonyolult és többretegű ügy leegyszerűsödik és közérthető összefüggések láncolatában jelenik meg (Johnson-Cartee 2005: Gamson-Modigliani 1989:3). Egy értelmezési keret tehát nemcsak arról árulkodik, hogy a beszélők mit akarnak hangsúlyozni, hanem sokszor arról is, hogy mi ellenében határozzák meg mondandójukat (Giltin 1980:7).

Az értelmezési keretek azonosítása az európai nyilvánosság-kutatások ismert és szívesen alkalmazott módszerei közé tartoznak. Különösen az EU médiareprezentációját vagy az európai unióhoz köthető ügyek médiatálalását vizsgáló elemzésekben találkozhatunk a framing-konceptióval. A Juan Diez Medrano vagy a Claes de Vreese nevéhez köthető munkák számára a framing azonban jóval több, mint egy alkérdés megválaszolását segítő metodika. Előbbi elsősorban arra kíváncsi, hogy a közéleti aktorok milyen Európa-képpel rendelkeznek (e.g. Diez Medrano-Gray 2010). Utóbbi számára a framing mint elméleti médiamodell az érdekes, amelyet munkatársaival az európai nyilvánosság kontextusában kíván tesztelni (de Vreese 2002, de Vreese-Semetko 2004, de Vreese-Boomgaarden 2006). Éppen ezért de Vreese különös figyelmet fordít a keretek kategorizálására (de Vreese 2005b). Elméleti megalapozó munkájában generikus és ügyspecifikus EU-kereteket különített el. A generikus keretek az EU-val kapcsolatos kommunikációk mögött rejlő általános jellegzetességek megragadását célozzák. Előnyük, hogy széles empiri-

kus spektrumban használható módszert bocsátanak rendelkezésre; a genetikus keretek ugyanis bármilyen eset médiatálalásának vizsgálatakor érvényesek. Alkalmazásukkor a szakirodalom által elfogadott és tesztelt, világos definíciókra építhetjük saját munkánkat. S mellettük szól az is, hogy segítségükkel közvetlen kapcsolatba léphetünk a hasonló orientációjú nemzetközi kutatóközösségekkel is, hiszen eredményeinek számukra is értékesek lehetnek a közös konceptuális modell tesztelésében. A tagállami sajtótermékek összehasonlítását célzó korai munkák jellemző generikus kerete az EU ellenes/EU-t támogató kategóriapár, amelyet az Amsterdam School of Communications Research-hez kötődő Holli Semetko és Patti Valkenburg fejlesztett tovább. Semetko és Valkenburg öt generikus értelmezési keret segítségével kívánta megragadni az újságírók által közvetített Európa-képet. A „*elit-felelősség*”, a „*konfliktus*”, a „*gazdasági következmények*”, a „*moralitás*” és az „*emberi szempontok*” keretkategóriáit később tesztelő munkák bebizonyították, hogy a hírek többsége az EU-t a politikai-gazdasági elit felelősségi körébe sorolja (elit-felelősség keret), ahol a történéseket a gazdasági konfliktusok és azok lehetséges következményeinek mérlegelése mozgatja (gazdasági következmények és konfliktus keret) (de Vreese et al 2001, D’Haenens 2005, Corbu et al. 2011).

A magyar médiatörvény-polémia esetében a Semetko-Valkenburg szerzőpáros által ajánlott generikus kerettipológia két okból kifolyólag nem alkalmazható. Először is azért, mert Semetkoék a framing mint médiaelméleti modell érvényességére óhajtanak empirikus bizonyítékokkal szolgálni. Jelen munka azonban nem tartja magára nézve érvényesnek a framing teória megállapításait. Semetko, Valkenburg és de Vreese munkái továbbá a „*media coverage*” logika alapján közelítik meg az európai nyilvánosság problémáját. Én azonban a vitát nem médiakutatással kívánom rekonstruálni, s számomra az értelmezési keretek is sokkal inkább egyfajta mutatók, amelyek segítségével azonosíthatók és kategorizálhatók a vita kapcsán megszólalók pozíciói. Ezért az interpretációs keretek tágabb

elméleti kontextusa, például az európai integráció folyamatára vagy az állampolgári attitűdökre gyakorolt hatásairól szóló fejtegetések (vö. Vliegenthart-de Vreese 2009, Boomgarten-de Vreese 2007, Schuck-de Vreese 2006) kívül esnek a disszertáció érdeklődési körén.

Másodsorban pedig azért, mert az átvételhez feltétlenül szükséges részletes kódkönyv nem állt a rendelkezésemre. A kódkönyv tartalmazza ugyanis az egyes frame-típusok részletes leírását és a kommunikációs egységek kódolási eljárását is. Ezen ismeretek hiányában a Semetko-Valkenburg féle tipológia alkalmazása esetleges és önkényes eredményekre vezetne.

Claes de Vreese 2005-ös tanulmányában szintén arra jut, hogy elképzelhető az európai nyilvánosság kutatásának olyan esete, amelyben a szakirodalom által előzetesen felkínált kerettipológia nem működik. Ezért de Vreese elismeri az ügyspecifikus értelmezési keretek létjogosultságát, de csak annak érdekében, hogy új generikus EU-frame kategóriákat alapozzanak meg. Elfogadható tehát, hogy transzparens elemzéssel az adott eset leírására kidolgozott értelmezési keretekre támaszkodva végezzük kutatásokat (de Vreese 2005b:55). Marianne van de Steeg és Thomas Risse a Haider vita-kutatásában is nyitott kódolási technikát alkalmaz (van de Steeg-Risse 2010), amelyet magam is kivitelezhetőnek és követendőnek tartok.

A nyitott kódolás folyamatában az összegyűjtött kommunikációs elemeket három szempont alapján vettem górcső alá. Először azt kerestem, hogy a kommunikátorok mit jelölnek meg problémaként: mi az, ami miatt úgy érzik, hogy részt kell venniük a vitában. Arra is kíváncsi voltam, hogy a megszólalók kit tekintenek hibásnak a médiatörvény kapcsán kialakult helyzet miatt vagyishogy ki ellen szervezik mondanivalójukat. Végül pedig a nyilvánosság elé terjesztett megoldási javaslatokat rögzítettem (lásd kódfüzet Melléklet 3. és 4. táblázata). E három szempontot érvényesítő nyitott kódolás után a magyar média-

szabályozás európai vitájának öt domináns értelmezési keretét sikerült meghatároznom. Az így meghatározott öt frame alapján részleges újrakódolással finomítottam az adatbázist. Nézzük ezeket egyenként!

1. Demokratikus értékek-frame (144 kódolás) – Frame 1

A kategóriában kódolt kommunikációk a magyar médiaszabályozást egy általuk értelmezett európai demokrácia-elvárással vetik össze. Főként a médiatörvények kritikusainak álláspontjában találkozunk gyakran olyan érveléssel, miszerint az új szabályozás ellentmond a nyugati típusú demokráciák alapértékeinek: megsérti a szólás-, a vélemény-, az információ- és a sajtószabadság elvét. Ennek jogias verziója, amikor az ezeket kodifikáló Európai Alapjogi Charta vagy az Emberi jogok európai egyezményének vonatkozó fejezeteivel valló összhang hiányára hívják fel a figyelmet. A kommunikátorok ezen értelmezési keret segítségével az ügyet a magyar kormány demokratikus elköteleződésének lakmuspapírként tételezik. A magyar kritikusok számára ez saját pozíciójuk külső megerősítésének csábító perspektíváját adja, a nem magyar megszólalók pedig a helyzet súlyosságának hangsúlyozásában látják hasznát. Az érvrendszer erejét mutatja, hogy a vitában kísérlet történik a demokratikus értékek és alapelvek nyelvén szóló, a magyar kormány pozícióit magyarázó interpretáció elterjesztésére is: itt különböző érvekkel azt kívánják bemutatni, hogy a magyar jogszabályok semmi olyat nem tartalmaznak, amelyek ellentmondana az európai jogszabályoknak és gyakorlatoknak, vagyis nem konfrontálódnak demokratikus értékekkel, elvekkel. Sőt, éppen a 2010-es újraszabályozás az, amely igazán demokratikus, hiszen a sajtóra vonatkozó törvények egy része még a rendszerváltás előtt született. A sajtószabadságra mint demokratikus értékre és az ehhez kapcsolódó európai

hagyományokra történő hivatkozás a vitában rögzített megnyilatkozások egyharmadánál jelent meg.

2. Európai együvé tartozás-frame (105 kódolás) – Frame 2

A magyar médiatörvények kritikusai által szívesen használt értelmezések másika az európai együvé tartozás-frame. Az értelmezési keret tulajdonképpen annak egyik igazolása, hogy a nem magyar politikai aktorok miért tartják napirenden és diszkutálják a jogi értelmében véve alapvetően a tagállami kompetenciához tartozó, magyar állampolgárokon és jogi személyeken kívül másokat közvetlenül alig érintő ügyet. Jellemzően a szabályozást ellenzők által alkalmazott keretről van szó, amelyben egyrészt a közös normákról, másrészt a közös európai imázsról is szó van. Előbbi példája, amikor a sajtó- és szólásszabadság egyetemes európai értékeit látják megcáfolni a magyar szabályozásban. Utóbbi jelenik meg, amikor az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztét betöltő magyar kormányt azzal támadják, hogy ilyen jogszabállyal (ti. a médiatörvénnyel) a háta mögött nem tárgyalhat hitelesen az EU nevében a balkáni országok európai integrációjáról.

3. Politikai motiváció-frame (108 kódolás) – Frame 3

Ez a keret egyértelműen a médiatörvények kritikai értelmezésével szemben jött létre. Feladata, hogy rávilágítson a szabályozás támadóinak mögöttes szándékára, s megmutassa a vita „igazi” tétjét. E szerint az interpretáció szerint a médiaszabályozás kérdése csak álca, a polémia valójában politikai érdekek küzdelme, amelyben a választási ve-

reségek során frusztrált európai és magyar baloldali politikai csoportok szövetkeztek a demokratikusan megválasztott és a nép támogatását élvező magyar kormány helyzetének destabilizálására. A médiatörvények ügye itt olyan csataként jelenik meg, amelyet politikai és egyéb értékválasztások alapján elkülönülő közösségek vívnak meg. Ez a keret tulajdonképpen az első, vagyis a demokratikus értékek-frame inverze, hiszen ott is a fundamentumokig gyökereztetett (demokratikus-e a médiatörvény, demokrata-e, aki támogatja a szabályozást) diskurzus sejlik fel. A politikai motiváció keretének ütőképességét jelzi, hogy a törvényt kritizálók is kénytelenek voltak – ennek tagadásával – beszállni a politikai motivációt firtató beszélgetésekbe.

4. Szuverenitás-frame (20 kódolás) – Frame 4

A szuverenitás-keret a kritikus diskurzusok ellenében szerveződő álláspontok egyik kommunikációs mintája. Értelmezésében a médiaszabályozás 99 százalékig tagállami hatáskör, s vitatja az európai együvé tartozás-keret alapját. A szuverenitás-frame hangsúlyozásával a kommunikátor szűkíteni óhajtja a médiatörvényekhez jogosan hozzászóló nem magyar ágensek körét, és a hozzászólások kiterjedését is (csak az Európai Bizottság, és az is csak az audiovizuális direktíva tartalmának erejéig). Másik technikája a kritikusok elfogult és igazságtalan eljárással való megvádolása, amely szerint a szabályozást ellenzők méltánytalanul avatkoznak be a magyar belügyekbe, sértik meg a kormány szuverenitását.

5. Szolidaritás-frame (19 kódolás) – Frame 5

Itt a szuverenitás-kerettel rokon értelmezési kísérlettel, a médiaszabályozás kritikusai ellen szerveződött érvkészlettel találkozunk. Ebben esik a legkevesebb szó a *casus belli*-ről vagyis a médiaszabályozásról, ellenben itt látható legjobban a vita strukturáló ereje: ezeket a megszólalásokat ugyanis maga a polémia és annak fordulatai váltották ki. Olyan kommunikációkat kódoltam e kategóriához, amelyekben a nem magyar kormányzati vagy kormánypárti beszélők az Orbán-kormány iránti együttérzésüket és támogatásukat fejezik ki. De azok a megnyilatkozások is ide tartoznak, amelyben a kommunikátor nem foglal állást a médiatörvényekre vonatkozóan, viszont nemtetszését fejezi ki a kritikusok hangnemével, stílusával, eljárásával kapcsolatban, s támogatásáról biztosítja a magyar kormányt.

Az empirikus vizsgálat negyedik kutatási alkérdése a vita *kommunikációközösségeire* vonatkozik. A kommunikáció és a közösség összefüggéseit vizsgáló társadalomtudományi irodalom a téma komplexitásához méltóan szakkifejezésekben is bővelkedik, szükségszerű tehát végiggondolni, hogy a kutatás célkitűzésének melyik felel meg. Először azt fogom tisztázni, hogy milyen alaktanilag és jelentésben is hasonló szakkifejezések (beszédközösség, értelmezői közösség, diskurzus közösség és kommunikációs közösség) állnak rendelkezésre, s mindezek ellenére miért van szükség egy újabb bevezetésére. Majd pedig kitérek arra is, hogy jelen doktori munkában mit értek kommunikációközösség alatt.

A beszédközösség („*speech community*”) használatának kizárása igényli a legrövidebb magyarázatot. Itt egy olyan szociállingviszikai kategóriáról van szó, amely a hasonló

nyelvi fordulatokat használó csoportok társadalmi beágyazódását, illetve bizonyos csoportokhoz köthető speciális nyelvi fordulatait vizsgálja (vö. Patrick 2008). A beszédközösség kifejezés alkalmazása akkor lenne adekvát, ha például a magyar médiatörvény vitájában európai uniós szakzsargonokkal érvelők társadalmi háttéréről értekeznek vagy összehasonlítanám az elit és az eliten kívüli megszólalók nyelvhasználatát.

Az értelmezői közösség („*interpretative community*”) Stanley Fish eredeti definíciójában arra utal, hogy léteznek olyan személyek vagy intézmények, akik a kultúrában és a társadalomban fontos szövegek uralkodó értelmezésére közös stratégiát alkotnak, ennek mentén interpretálják azokat, továbbá minden erővel igyekeznek saját monopóliumaikat fenntartani, érvényesíteni és újratermelni (Fish 1980:147-174). A szókapcsolat jelen kutatásban történő alkalmazását azonban lehetetlenné teszi, hogy a meghatározás szerint a közösség már az értelmezés előtt létrejött. S a fennálló közösség tagjai azok, akik egy interpretatív stratégiát követve végzik az értelmezési feladatokat. Számomra azonban éppen az az érdekes kérdés, hogy vajon az értelmezés teremthet-e közösséget. Megközelítem szerint ugyanis a médiatörvényekről szóló vitában a nyilvánosságra hozott interpretációk során kovácsolódik közösség, nem pedig fordítva. A médiaszabályozás esete azt bizonyíthatja, hogy nem csak az ügy előtt létező, azon kívül álló keretek határozhatják meg a polémiában résztvevők közösségeit. Ha az előzetesen fennálló, adott struktúrák primátusa korlátlanul érvényesülne, akkor például valószínűleg sokkal inkább a nemzeti hovatartozás alapján formálódna az egyetértők köre, vagyis a vitában a magyar kormány, a magyar pártok és a magyar civil szervezetek állnák szemben az Európai Unióhoz köthető szereplőkkel (Európai Bizottság, Európai Parlament, európai szakmai szervezetek).

A kommunikációs közösség⁴⁹ („*Kommunikationsgemeinschaft*”) kategória Karl-Otto Apel nevéhez köthető. Apel az argumentatív etika kidolgozásában érintette a közösség problematikáját is. Elgondolása szerint mindenki, aki a nyilvánosság előtt megszólal, egy közösség tagja is, amely segít a beszélőnek kialakítani érvrendszerét azzal, hogy a közösség előtti folyamatos megmérettetésre kényszeríti. Apel azonban megkülönbözteti a valóban létező és az ideális kommunikációs közösségeket. Az ideális kommunikációs közösség célja a konszenzus, amely csak akkor érhető el, ha a megszólalók bizonyos alapvetések betartanak (Apel 1992). A legfontosabb ezek közül, hogy az egyetértést nem lehet kényszeríteni és, hogy a konszenzus mindig a legjobb érv mentén alakul ki (Benhabib 1996: 330-331). Látható tehát, hogy Apelnél a kommunikációs közösség nem leíró, hanem nagyon is normatív és értéktelített kategória, amely erősen beágyazódik az apeli-habermasi diskurzusetikai gondolkörbe, amely nem kompatibilis a disszertáció deskriptív nézőpontjával.

Egy teljesen más kommunikációs közösség-fogalom („*community of communication*”) jelenik meg Thomas Risse és Marianne van de Steeg 2010-es tanulmányában (Risse-van de Steeg 2010: 17-21), illetve Risse 2010-ben kiadott monográfiájában (2010: 168-171). A disszertáció 1.3.3-as fejezetében részletesen tárgyalt elképzelésükben Risséék az európai vitákban megszólalók egészének közösségéről írnak, azt a kört definiálják, amelynek tagjai nemcsak hogy figyelnek, de egy és ugyanazon közösség tagjaiként tekintenek egymásra. Risse és van de Steeg számára az Európai Unió azoknak a közössége, akik közös politikai ügyeket definiálnak maguknak és minden lehetséges egyet nem értés ellenére elfogadják egymást mint legitim beszélgető partnert. Az EU mint kommunikációs közösség ebben az értelmezésen tehát addig tart, amíg a kommunikátorok elfogadnak valamit közös ügyként és nem vitatják a közösség tagjainak jogát arra, hogy beleszóljanak annak

⁴⁹ Bizonyos szerzők kommunikatív közösségként hivatkoznak az apeli fogalomra (lásd: Veress 2008). Én azonban a Felkai Gábor által bevezetett fordítás (lásd: Felkai 1992) vagyis a kommunikációs közösség formában használom.

megvitatásába. A közösség-gondolat lenne tehát az, amely a vitákban megjelenő véleménykülönbségek ellenére egyben tartja és kontextualizálja az európai nyilvánosságot. Más szóval: az európai nyilvánosság határai jelölnék ki az Európai Unió közösségének határait is. A magyar médiatörvények európai vitáját feltáró kutatásban – noha különösen inspiráló Risse és van de Steeg leírása arról, ahogyan a kommunikáció teremtheti meg a közösséget – azonban a kommunikációközösségek létrejöttének tétje sokkal inkább a politikai folyamatok dinamizálása, vagyis az a folyamat, ahogyan a szereplők a nyilvánosságon keresztül kapcsolódnak egymáshoz, és saját pozíciójuk megerősítése érdekében szövetségeket keresnek.

A disszertációban alkalmazott **kommunikációközösség** fogalom meghatározásában jelentősen támaszkodtam a szintén nyelvészek által bevezetett diskurzusközösségre („*discourse community*”). Definíciója szerint a diskurzusközösség olyan csoportot jelöl, ahol a tagok céljukat a kommunikáción keresztül kívánják megvalósítani (Swales 1990:9). Desmond Allison úgy pontosít, hogy a diskurzusközösségekben az együvé tartozás jelzése egy adott diskurzushoz való viszony kifejezésével történik, a részvétel tehát tudatos döntés eredménye, ide nem születik valaki, hanem önként csatlakozik hozzá (Allison 1999: 144). A tagok között nincs szükségszerűen személyes, face-to-face kapcsolat, a közös érdekek, értékek, célok kifejezése és egymás támogatása a nyilvánosságra hozott kommunikációkban jelenik meg. A diskurzusközösségek nem kötődnek nyelvi, földrajzi vagy kulturális határokhoz sem. A kötőanyag csupán az, hogy hasonló véleménnyel vannak egy bizonyos kérdésről, egy diskurzust beszélnek, és hajlandók ezt a nyilvánosság előtt is vállalni. Allison szerint a diskurzusközösségek rendelkezhetnek szervezeti háttérrel, de a közösséghez kapcsolódáshoz elegendő a kommunikáció, vagyis az a momentum, amikor az egyén a nyilvánosság előtt világossá teszi az együvé tartozást. A diskurzusközösséghez tartozásnak jelei a közös kommunikációs mintázatok, hasonló

érvrendszerek alkalmazása, de ugyanúgy az öltözködési, fogyasztási vagy életmódbeli szokások is. Az Allison által körülírt diskurzusközösség igencsak közel áll ahhoz, ahogyan a médiatörvények európai vitájában kialakuló közösségeket elgondolom. A „diskurzus” szó alkalmazása azonban azt az implikációt hordozná, hogy a dolgozat empirikus része a diskurzuselemzés Ruth Wodak (2013) és Norman Fairclough (1997) nevéhez kötődő módszerét követi. A doktori munka azonban nem ezen az úton kívánja megválaszolni kutatási kérdéseit, így kerülnie kell a diszkurzív szemléletre utaló szóhasználatot is.

A disszertáció közösség-kategóriája tehát nem épülhet sem az Apel által kidolgozott normatív, sem a Risse-van de Steeg féle monolitikus, sem pedig a diszkurzív megközelítésre; ésszerű tehát már az írásmóddal is jelezni, hogy itt másról van szó, mint a szakirodalom által már ismert megközelítések. A médiatörvények európai vitájának feltárásában a kommunikációközösség fogalmat annak a jelenségnek a leírására alkalmazom, amely során a polémiában résztvevő felek mondandójukat egymáshoz kapcsolva jelzik, hogy (legalábbis az adott ügyben) politikailag is értelmezhető közösséget vállalnak a másik fél és/vagy annak vitában megmutatkozó pozíciója ellen. Az egymáshoz kapcsolódás történhet hasonló érvek alkalmazásával, egymásra történő hivatkozással, valamely felet támogató vagy annak kritikáját támadó nyilatkozatokkal és performanszokkal (jelenlét utcai megmozdulásokon, részvétel online akciókban, közös programok szervezése) vagy konkrét politikai lépések közös véghezviteléhez (például az Európai Parlament szocialista, liberális, zöldpárti és radikális baloldali frakciójának együttműködése a magyar médiatörvényt 2011. március 10-én elfogadott elítélő határozatában). A disszertáció számára a magyar médiatörvény-ügy legnagyobb tétje, hogy vajon kimutatók-e cross-border kommunikációközösségek vagy a vita inkább a nemzeti keretek logikáját követve zajlott. Amennyiben az országhatárok az érvkészletek áramlásának vagy a közös performanszok létrejöttének nem állják útját, úgy talán meggyőzően érvelhetünk a nemzeti nyilvánossá-

gok elsőbbségét hangoztató európai nyilvánosság-koncepció alternatívája mellett. Az értekezés esettanulmánya ugyanis arra épül, hogy a magyar médiatörvény európai vitája körül kialakultak a polémia kontextusán kívüli keretekkel (például nemzeti hovatartozás vagy intézményi struktúrák) nem magyarázható módon bizonyos csoportok, amelyek nagyon hasonló módon tárgyalták az ügyet. E hasonlóság operacionalizálása történik az médiaszabályozáshoz való viszony (támogató vagy kritikus), illetve az alkalmazott értelmezési keretek azonosításakor.

A kommunikációközösségeket a megszólalók és a vitában elfoglalt pozícióik összevetésével határoztam meg.

Látható tehát, hogy a kutatási kérdések nemcsak, hogy a magyar médiatörvény európai vitájának különböző aspektusait járják körül, hanem egymásra épülő elemzési szinteket jelentenek. A kutatás analitikai szintjeinek felépítése leginkább a Montessori-torony alakjához hasonlatos, ahogyan azt a Melléklet 1. számú ábrája mutatja.

Érvényesség („validity”) és megbízhatóság („reliability”):

Elsősorban a harmadik, vagyis a magyar médiatörvény vitájában megszólalók pozícióját feltáró kutatási alkérdésnél kerül elő vaskosan a vizsgálat során alkalmazott kategóriák *érvényességének* („*measurement validity*”) és *megbízhatóságának* („*measurement reliability*”) megítélése. A pozitivista gyökerű kvantitatív módszertani irodalom az elméleti kerethez, illetve a kutatási kérdéshez illő és helyes változók (ti. azt méri, amit a kutatás célul tűzött ki), továbbá a megismételhetőség biztosítására többnyire statisztikai alapokon nyugvó stratégiákat kínál fel, melyek a kvalitatív kutatásokban jobbra használ-

hatatlanok (Bouma-Atkinson 1995: 102-104). Ezért az olyan kvalitatív vizsgálat, mint a jelen doktori értekezésben összefoglalt elemzés két út közül választhat. Megteheti, hogy egyszerűen figyelmen kívül hagyja az érvényesség ellenőrzését mondván, hogy a kvalitatív analízis nem mér, hanem klasszifikál. Az érv teljesen elfogadott, hiszen a kanonikusnak számító Denzin-Lincoln-féle *Handbook of Qualitative Research* is leszögezi: a kvalitatív munkák esetében az érvényesség helyett sokkal inkább a hitelesség („*trustworthiness*”) és az autenticitás („*authenticity*”) legitimál (1994: 100). Denzin és Lincoln azonban nem részletezik, hogy mi tesz egy vizsgálatot hitelessé és autentikussá, ezért úgy vélem ez a megközelítés a szükségesnél vagy nagyobb szabadságot ad, vagy éppen ellenkezőleg túlzott elvárásokat támaszt a kutatóval szemben. A hiteles és autentikus ugyanis egyszerre jelentheti azt, hogy a kutatás részeinek és egészének elbírálása igazából a tudós életpályájától vagy a választott tudományos iskola erejétől függ. De jelentheti azt is, hogy bizonyos témákról és folyamatokról csak úgy lehet írni, ha a kutatói reflexió a történések tevékeny alakításából vagy az események sodrásának élményéből táplálkozik. A posztpozitivistá metodológiai orientációval történő párbeszéd érdekében a magyar médiatörvény európai vitájának általam végzett feldolgozása során azonban igyekeztem ettől elmozdulva kezelni az alkalmazott kategóriák jogosságának, megfelelőségének, elfogadhatóságának kérdését.

Így az ignorálás vagy a Denzin-Lincoln szerzőpáros által ajánlott út helyett, Robert Adcock és David Collier által meghonosított osztályozás érvényességének („*validity of classification*”) elvét követtem (2001: 530). Az ötlet tulajdonképpen a korpuszkonstrukció eljárásából ismert szaturáció kiszélesített alkalmazása. Adcockék nem párhuzamos vagy utólagos statisztikai kiegészítésként, hanem kutatási design-szintű problematikaként tekintenek az érvényesség és a megbízhatóság ügyére. Ezért a ciklikus („*back-and-forth*”) kutatási logika mellett érvelnek. Elképzelésük szerint az analitikai kategóriák érvényesség-

gét és megbízhatóságát az adatokkal konzultálva meg lehet ítélni, vagyis a klasszifikáció a gyűjtött matéria alapján szerez érvényességet. Az osztályozás érvényesnek és megbízhatónak tekinthető, ha jól írja le az adatok azon csoportját, melynek megragadására született. Hiszen ha így van, akkor a vizsgálat replikálható, vagyis érvényessége ellenőrizhető. Az előzetesen lefektetett analitikus kategóriákat tehát az adatelemzés első fázisa után érdemes leellenőrizni, s ha szükséges finomítani. Adcock és Collier írására támaszkodva azonban azt is hozzátehetjük, hogy a kvalitatív vizsgálatok esetében is beszélhetünk érvényességről és megbízhatóságról, de annak kulcsa sokkal inkább egy transzparens klasszifikációs eljárás, semmint valamiféle statisztikai vagy külső, objektivizáló faktor bevezetése⁵⁰. A magyar médiatörvény európai vitáját feltáró empirikus elemzés kutatási felépítését a Melléklet 2. számú ábrája foglalja össze.

Mindezen módszertani és operacionalizálási tisztázás után következzenek az elemzési eredmények bemutatása.

⁵⁰ A módszertani irodalom nem egységes az érvényesség (validity) és megbízhatóság (reliability) szempontjainak kvalitatív kutatásokra alkalmazhatóságának kérdésében. A vita további részletei a Gergen házaspár *Social Construction and Research Methodology* című tanulmányában olvashatók (2007).

2.2 A MAGYAR MÉDIATÖRVÉNYEK EURÓPAI VITÁJÁNAK ELEMZÉSI EREDMÉNYEI

A kutatás által felölelt 384 nap gazdag anyaga lehetőséget ad arra, hogy a vita két szakaszt elkülönítsük. Az első szakasz 2010. június 15-től 2010. december 20-ig tart, amely a tulajdonképpen megfelel a törvénykezési ciklusnak. Kezdőidőpontja a médiaszabályozás átalakításával kapcsolatos első törvényjavaslat-csomag tárgyalását végző parlamenti szaktanácsadói ülés napja. A szakaszt lezáró dátum pedig a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény elfogadását jelentő országgyűlési szavazás napjára utal.⁵¹ Már a vita első időszakában láthatóvá váltak azok a kísérletek, amelyek a magyar médiaszabályozást európai közös ügyként definiálták. Maguk az indítványozók is a régi szabályozás lecserélésének egyik indokát abban látták, hogy az nem volt összhangban az Európai Unió audiovizuális politikájával, s emiatt az Európai Bizottság kötelezettségszegés okán vizsgálatot is indított Magyarország ellen.⁵² Következésképpen a tervezet elkészítői számára az európai szál a közösségi normáihoz való igazodás jelenti, melyet a jogszabályok vélekedésük szerint megvalósítanak.

A szabályozás kritikusai azonban egészen másképpen látták ezt. Már a vita kezdetén magyar szakmai és jogvédő szervezetek arra mutatnak rá, hogy a tervezetek élesen ellentmondanak az európai uniós direktívának és a tagállamok médiapolitikai gyakorlatának. Az ügy európai kontextusát tehát magyar szereplők vetik fel először, méghozzá annak érdekében, hogy álláspontjukat alátámasszák. Ezzel tulajdonképpen a disszertáció által javasolt kritérium szerint – ti. attól lesz európai egy vita, hogy a résztvevő felek azt euró-

⁵¹ A törvényt az Országgyűlés 2010. december 20-ról 21-re virradó éjjel fogadta el 256 kormánypárti támogató szavazattal 87 ellenzéki szavazat ellenében, a köztársasági elnök december 30-án írta alá, és a Magyar Közlöny december 31-én megjelent 2010. évi 202. száma hirdette ki. A törvény legtöbb rendelkezése 2011. január elsején, további része 2011. július elsején lépett hatályba.

⁵² Országgyűlési 56. ülésnap (2010.12.01.). T/1747. számú a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslat általános vitája. Cser-Palkovics András előterjesztői expozéja.

paiként tételezik – létrejött a magyar médiatörvények európai vitája. Noha az első szakasz is bővelkedik határokon átvélő kommunikációs szituációkban (például az EBESZ már 2010 nyarán mélyen elkötelezi magát az ügyben), a polémia második időszakában igazán életteli teli európai nyilvánosság bomlik ki. A 2010. december 21-e utáni történések világosan mutatják, hogy a vitázó magyar és külföldi felek számára a téma összeurópai relevanciával is bír, következésképpen jogot formáltak arra, hogy valamiféleképpen véleményezzék az új magyar médiaszabályozást. Ez lehet az oka annak, hogy 2010-2011 fordulóján egymást érik a nem magyar szereplőktől származó nyilvános állásfoglalások. Az Európai Bizottságtól Vaclav Havelen át a Greenpeace-ig bezárólag sokan érzik úgy, hogy nyilvánosan is meg kell szólalniuk az ügyben, még akkor is, ha ez csak a törvények elleni egymondatos tiltakozás.

A vita második szakaszában olyan csomópontokat találunk mint a 2011. január 19-i Európai Parlament plenáris ülése vagy a 2011. március 15-i budapesti tüntetések. A szakaszt 2011. június 30-ával, az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi félévének végével zártam. A magyar elnökség végével, ha nem is ért véget a vita, valamelyest csökkent a Magyarország felé irányuló nemzetközi figyelem, s a kommunikációs folyam áradása is csökken.

A következőkben bemutatom a vita főszereplőit és fórumait. Először a törvényeket kezdeményező Fidesz frakció, majd az országgyűlési képvisellel rendelkező pártok reakcióira térek ki. Azután a civil-, szakmai és jogvédő szervezetek következnek, akik már a beterjesztés másnapján éppen az európai jogszabályokra és értékekre hivatkozva támadták a médiaszabályozás tervezetét. Harmadik egységben az európai parlamenti frakciók és az Európai Bizottság képviselőit, majd a magyar kormány tagjait veszem sorra. Majd az Európai Unió tagállamainak politikusaival, végül pedig a vitában elkötelezett újságírókkal fejezem be a szereplőkre és fórumokra vonatkozó kutatási kérdés megválaszolását. A

sorrend kialakításában a médiatörvény európai vitájának kronológiáját követtem, vagyis a különböző intézménycsoportok a polémia kapcsán történő megszólalásuk időrendjében szerepelnek. Ezzel egyrészt szükségtelemmé válik a polémia történetének külön leírása, másrészt pedig érzékeltetni tudom a vita dinamikáját. Jelentősége van ugyanis annak, hogy például a magyar kormány relatíve későn, de aztán annál intenzívebben vett részt a kommunikációs folyam alakításában. Sokatmondó, ahogyan a civil, szakmai és jogvédő szervezetek folyamatos táplálták a vitát, miközben a magyar parlamenti pártok többsége inkább csak követte az eseményeket. Komoly következtéseket vonhatunk le abból is, ahogyan az Európai Bizottság és az Európai Parlament politikai csoportjainak ügy iránti érdeklődése feltámad. Az is világos lesz, hogy egyes médiumok (például a Népszabadság, a Klubrádió és a Gazeta Wyborcza) újságírói hogyan lépnek ki a hagyományos hír- és véleményközlő szerepükből mikor a szerkesztőségen kívüli fórumokon is feltűnnek. Lásuk hát a vita főszereplőit és fórumait!

2.2.1 A vita főszereplői és fórumai (1. és 2. kutatási kérdés)

2.2.1.1 Magyar parlamenti frakciók (57 kommunikációs egység)

2010. június 14.-2010. december 20. a vita első szakasza

A médiaszabályozás alappilléreit jelentő jogszabálycsokor a Fidesz frakcióhoz köthető. 2011. június 11-én Cser-Palkovics András és Rogán Antal képviselői önálló indítványként öt, a sajtóval és hírközléssel kapcsolatos előterjesztést nyújtottak be. Az Országgyűlés Kulturális és Sajtóbizottságának június 14-i ülésén az előterjesztők közül Cser-Palkovics András beszélt az módosítások indoklásáról. Szót ejtett arról is, hogy a lecserélendő szabályozás nem állt összhangban a vonatkozó európai uniós irányelvekkel, amelyeket az új rendelkezések – Cser-Palkovics András példaként a válaszadás jogát, az újságírók védelmét illetve egyes internetes tartalmak szabályozását hozta – már tartalmaznak. A bizottsági ülésen érdemi vita nem történt, a jegyzőkönyv szerint az ellenzéki politikusok élesen kritizálták az eljárás gyorsaságát, a szakmai és a szélesebb társadalmi nyilvánosság kizárását. Az MSZP és a Jobbik képviselői tiltakozásuk jeléül kivonultak az ülésteremből. A bizottság azonban az indítványt általános vitára alkalmasnak nyilvánította, s tárgyalását a Parlament még aznap este el is kezdte.⁵³ Az általános vitában mindössze három apró megjegyzés utalt az ügy európai dimenziójára; Puskás Imre (Fidesz) a médiahatósági feladatok koncentrálását mint európai uniós tendenciát említette. Mandur László (MSZP) viszont a tervezetből az európai mintákat hiányolta. Gaudi-Nagy Tamás (Jobbik) pedig felszólalásában az internet szabályozására irányuló európai uniós tervek ellen be-

⁵³ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2010. június 14-én, hétfőn, 9 órakora Képviselői Irodaház I. emelet II. számú tanácstermében megtartott üléséről. KSB-2/2010.

szélt, amelyeket véleménye szerint a magyar kormány kritikátlanul átemelne az új szabályozásba.⁵⁴

2010. június 15-én a Kulturális és sajtóbizottság soron következő ülésén már a módosító javaslatok vitájában Karácsony Gergely (LMP) úgy érvel, hogy az új szabályozás egyik legnagyobb baja, hogy teljesen szembemegy az európai trendekkel vagyis figyelmen kívül hagyja annak a politikai közösségnek a gyakorlatát, amelynek maga is tagja. Erre válaszként L. Simon László (Fidesz) arra hivatkozik, hogy az új médiatörvény tervezetében szereplő válaszadási kötelezettség éppen „*uniós irányelv, uniós direktíva alapján került bele a jogszabályba*”.⁵⁵ Később, a parlament 2010. július 22-i ülésnapján Rogán Antal (Fidesz) előterjesztő hosszasan részletezte, hogy a javaslatcsomag megfelel az európai gyakorlatoknak, brit, svéd, német, dán, finn, osztrák és ír példákat hozott.⁵⁶ Az Országgyűlés azonban öszre halasztotta a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló javaslat parlamenti tárgyalását, s meghosszabbították a szakmai vélemények befogadásának határidejét.

A vita újabb fordulója a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslatot (T/1747. szám) tárgyaló plenáris ülésen zajlott (2010. december 1.). Karácsony Gergely, az LMP képviselője az ülésen megígérte, hogy az LMP minden határokon belül és kívül rendelkezésre álló lehetőséget és eszközt megragad arra, hogy harcoljon a törvény ellen. Lendvai Ildikó (MSZP) a hozzászólásában pedig az EBESZ, az Európai Bizottság és az európai szakmai szervezetek tiltakozására hivatkozik. Cser-Palkovics András viszontválaszában azonban hosszasan érvelt a jogszabálytervezet európai beágya-

⁵⁴ Országgyűlés 14. ülésnapja (2010.06.14.), 292-338. felszólalás. Általános vita lefolytatása a T/360 A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról, a H/361 A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa tagjait jelölő eseti bizottság felállításáról, a T/359 A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról, a H/362 A Közszerződési Közalapítvány felállításáról.

⁵⁵ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2010. június 15-én, kedden, 9 órakor a Parlament főemelet 37-38. számú tanácstermében megtartott üléséről KSB-3/2010.

⁵⁶ Országgyűlés 28. ülésnapja (2010.07.22.), 72-105. felszólalás. T/360 A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról. Rogán Antal felszólalása.

zottsága mellett, s beszédét úgy zárta, hogy az európai normák alapján a törvényt nem lehet kritizálni.⁵⁷

A vita kezdeti időszakában sajtótalálgatások jelennek meg arról, hogy a magyar baloldali ellenzék, különösen az MSZP sokat tett azért, hogy az európai közvélemény figyelmét felhívja a magyar médiaszabályozás változásaira.⁵⁸ Ezt Kovács László (MSZP akkori alelnöke) egy interjújában voltaképpen el is ismerte.⁵⁹

A parlamenti frakciók országgyűlési aktivitását tanulmányozva elmondható, hogy a képviselők számára az ügy európaiságát eleinte a közösségi jogszabályoknak, különösen az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelvnek (IP/07/1809) való megfelelés adta. A bizottsági és a plenáris üléseken az MSZP, az LMP és a Jobbik élesen bírálta a fideszes indítványokat, egészen december elsejéig azonban nem történik utalás a szabályozásterv nemzetközi visszhangjára. Ez az MSZP esetében alapvetően változik meg a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslat december 20-i parlamenti elfogadásával.

2010. december 21. – 2011. június 30. a vita második szakasza

2010 decemberére a szocialista párt a magyar közvéleményt célzó megszólalásaiban is hangsúlyozni kezdte a kérdés európai vitáját. Elsőször Szabó Vilmos a Külügyi Bizottság szocialista tagja beszélt arról, hogy a magyar kormány „nyilvánvalóan egyre idegesebb” a növekvő számú kritikus külföldi hangok miatt.⁶⁰ December 21-én Gyurcsány Ferenc a Népszabadságnak nyilatkozva „megnyugtatónak” találta, hogy a „nyugat ilyen intenzíven

⁵⁷ Országgyűlés 56. ülésnapja (2010.12.01.), 1-51. felszólalás. T/1747 A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvényjavaslat általános vitája.

⁵⁸ Különös víziók külföldön az új kormányról, magyarhirlap.hu, 2010. július 23.

⁵⁹ ATV Egyenes beszéd című műsora, atv.hu, 2010. július 7

⁶⁰ Orbán, a pusztá Putyinja, nol.hu, 2010. december 2.

érdeklődik” a történetek iránt.⁶¹ Mesterházy Attila december 23-án kelt közleménye *expressis verbis* kimondja, hogy „a szólás- és sajtószabadság nem belügy, hanem országhatárokon túlmutató, egyetemes érték, amelynek megvédése, bárhol is éljünk, mindannyiunk kötelessége”, ugyanitt az MSZP pártelnöke köszönetet mondott minden európainak, aki nemzetiségétől függetlenül kiáll a magyar médiatörvény ellen. Mesterházy szerint december 20-a után Európa szerte világossá vált, hogy a médiatörvények csak a lánc egy elemét jelentik, a törvényhozás Magyarországon a demokrácia alapjait erodálja.⁶² 2010. december 28-i sajtótájékoztatón az MSZP már egyértelműen az európai vitában helyezte el magát, amikor a szóvivő azt mondta; a hazai és nemzetközi reagálások együttesen bizonyítják, hogy milyen rossz úton halad az Orbán-kormány.⁶³ A nyilvánosság erejét hangsúlyozva Kovács László egykori főbiztos szerint az európai közvélemény rosszallása nemcsak a magyar EU-elnökséget veszélyezteti, hanem a hétköznapiakat jobban érintő gazdasági-pénzügyi következményekkel is járhat. Az MSZP alelnöke azt is hozzátette, hogy a magyar kormány rosszul méri fel a helyzetet, ha nem veszi figyelembe a külföldi bírálatokat és nem reagál rájuk megfelelően.⁶⁴

2010 januárjában az MSZP újabb kísérletet tett arra, hogy az európai vita tartalmát kiszélesítse, és a média mellett más „problémás” ügyekre (magánnyugdíj-pénztárak államosítása, munkatörvénykönyv módosítása, a Magyar Nemzeti Bank függetlenségének megsértése, az alkotmányozás folyamata) is felhívta az európai közvélemény figyelmét. Továbbá azt is egyértelművé tette, hogy saját álláspontját összeköti az EBESZ, az Európai Parlament baloldali frakcióinak és az Európai Bizottság álláspontjával. Azt azonban cáfolták, hogy a külföldi bírálatokat a szocialista székházban írták volna, azt viszont elis-

⁶¹ Gyurcsány a médiatörvény: jön Lukasenka országa, nol.hu, 2010. december 21.

⁶² Magyarország köszönettel tartozik, mshp.hu, 2010. december 23.

⁶³ A médiatörvény árt Magyarországnak, nol.hu, 2010. december 28.

⁶⁴ 'Magyarország az EU fekete bárányává válhat', nol.hu, 2010. december 30.

merték, hogy tájékoztató anyagokat állítottak össze az Európai Parlament tagjai és az Európai Bizottság főbiztosai számára.⁶⁵

Később arról beszéltek, hogy Orbán Viktor alkalmatlan arra, hogy európai léptékű politikus legyen, hiszen nem ismeri a konszenzust, nem tartja tiszteletben a közös európai értékeket. Az MSZP szerint az európai közvélemény azért reagált ilyen élesen az új magyar médiaszabályozásra, mert egy politikai közösség tagjaként a magyar kormány nyíltan semmibe vette a közös alapokat, és joggal érezhette magát érintettnek minden európai.⁶⁶

A szocialista párt március 15-ei ünnepi megemlékezése is elsősorban az új magyar média helyzetről mint közös európai problémáról szólt. Az ünnepség egyik szónoka Martin Schulz (az Európai Parlament szocialista frakciójának vezetője) volt, aki támogatásáról biztosította a magyar ellenzéket.⁶⁷

A törvények másik parlamenti kritikusa az LMP, ha sokkal visszafogottabban is, de részt vett az európai vitában. Karácsony Gergely frakcióvezető jogosnak és igaznak tartotta a külföldi ellenvéleményeket. Elmondta azt is, hogy minden fórumon és eszközzel harcolni kell szabályozás ellen.⁶⁸ Az LMP tehát elfogadta, hogy közös európai kérdésről van szó.

Ezt valamelyest finomította Schiffer András, amikor arról beszélt, hogy csökkenteni kell a nemzetközi nyomást, elsősorban itthon, magyar felekkel kell tisztázni a vitás pontokat.⁶⁹

Úgy tűnik később az LMP mégis az európai figyelem ébrentartása mellett döntött, hiszen 2011 márciusában Budapesten az Európai Zöldpárt EP frakciójával közös rendezvényen Magyarország jelenéről és jövőéről gondolkodva a médiatörvényekről is szót ejtettek.⁷⁰

Az ökopárt kritikájában végig fenntartotta, hogy a vita tulajdonképpen a magyar kormány

⁶⁵ Mesterházy Attila a Magyar Rádió 180 perc című műsorában, mr1-kossuth.hu, 2011. január 8.; Az MSZP csak Orbán Viktor beszédeinek idézésével lázít, nol.hu, 2011. január 28.

⁶⁶ Orbán a bírálatok elől a magyar nép mögé bújik, mszp.hu, 2011. január 22.

⁶⁷ Martin Schulz: Nyitott, őszinte szavakat kell használnunk, mszp.hu, 2011. március 15.

⁶⁸ Karácsony Gergely a Duna TV Közbeszéd című műsorában, lehetmas.hu, 2011. január 28.; LMP:Kiegyensúlyozott médiahatóságot!, nol.hu, 2011. március 5.; Továbbra sem tetszik az EU-nak a médiatörvény, ma.hu, 2011. március 10.

⁶⁹ Schiffer: a Fidesz ne rágalmazza az LMP-t!, stop.hu, 2011. január 7.

⁷⁰ "Értsd meg, Viktor!" - Daniel Cohn-Bendit Budapesten, origo.hu, 2011. március 31.

és a Fidesz egyeztetéseket kizáró gyakorlata miatt lángolt fel. Különösen Karácsony Gergely megjegyzéseiben fordult elő, hogy párbeszédet és a külföldi szereplők érveire történő odafigyelést kért a magyar kormány részéről.⁷¹

2.2.1.2 Emberi jogi-, jogvédő- és civil szervezetek, értelmiségiek (54 kommunikációs egység)

2010. június 14.-2010. december 20. a vita első szakasza

Az első civil reakció, amely az ügyet teljesen az Európai Unió kontextusában kezeli a Társaság a Szabadságjogokért (TASZ) 2010. június 15-én kelt állásfoglalása. Elutasításuk egyik indoka szerint az új szabályozás ellentmond az „európai trendeknek, amikor dereguláció helyett szigorú tartalomszabályozási megoldásokat kíván bevezetni”⁷². Még aznap a Magyar Rádióban Polyák Gábor (Mérték Médiaelemző Műhely) beszélt tulajdonképpen ugyanerről, amikor az Európai Bizottság joggyakorlatával állítja szembe a tervezet elemeit.⁷³ 2010. június 17-én pedig Haraszi Miklós, aki 2004 és 2010 között az Európai Bizottsági és Együttműködési Szervezet sajtószabadságért felelős megbízottjaként dolgozott, a Magyar Narancsnak adott interjújában részletezi, hogy valójában a sajtószabadság forog kockán, ami európai mércével tolerálhatatlan.⁷⁴ Látható tehát, hogy a tervezet szubsztantív kritikájának egyik első eleme az európai normákkal, elvekkel és gyakorlatokkal való szembeállítás.

⁷¹ Karácsony Gergely a Klubrádió Megbeszéljük című műsorában, galamus.hu, 2010. december 2.; Kihúznak a médiatörvény sokat bírált pontjait LMP-s képviselők, Origo, 2011. január 12.; Karácsony Gergely: a médiatörvény másodszor szenvedett vereséget, és küszöbön áll a harmadik is, 2012. február 16., lehetmas.hu

⁷² A TASZ álláspontja a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló törvényjavaslatról, tasz.hu, 2010. június 15. 4. oldal

⁷³ Mi a gond a médiatörvénnyel?, Interjú Polyák Gáborral, Kossuth Rádió, 2010. június 15. Hasonló álláspontot képvisel Bayer Judit 2010. december 27-én kelt blog bejegyzésében, lásd: blog.bayerjudit.com.

⁷⁴ Egyközpontú médiavilág jön a médiacsomaggal, magyarnarancs.hu, 2010. június 17.

Ezzel egy időben jelent meg a frissen hivatalba lépett új sajtószabadságért felelős EBESZ megbízott Dunja Mijatovic közleménye, amelyben aggályosnak tartja a kormányzati tervek és az európai gyakorlat közötti diszkrepanciát, és kéri a törvénykezési folyamat felfüggesztését.⁷⁵ Az EBESZ a későbbiekben is fontos szereplője maradt a vitának. A szervezet 2010 szeptemberében levelet küldött a magyar külügyminisztériumnak, amelyben ismételten az európai értékeknek tételezett sajtószabadság, médiapluralizmus és független közszolgálatosság megsértésének veszélyét hangoztatta.⁷⁶ Szintén szeptemberben látott napvilágot Karol Jakubowicz, médiapolitikai kérdésekkel foglalkozó tudományos szaktekintély az EBESZ megbízásából elkészített értékelése, mely szerint a magyar terv szembe megy a demokratikus országokban szokásos gyakorlattal, a közszolgálati média számára teremtett intézményi rendszer pedig ellentétes az Európa Tanács Magyarországra is kötelező követelményeivel.⁷⁷ 2010. szeptember 23-án Dunja Mijatovic részt vett a Közép-Európa Egyetem internetszabadságról szóló konferenciáján, ahol a megbízott úgy érvel, hogy Magyarország mint európai uniós tagállam rossz példát mutat az új demokráciáknak azzal, hogy nyíltan semmibe vesz európai értékeket és megszeg nemzetközi kötelezettségvállalásokat.⁷⁸

A magyar médiatörvényeket élően kritizáló Eötvös Károly Közpolitikai Intézet (EKINT)⁷⁹ 2010 nyarán és őszén több közleményében hivatkozik az EBESZ megállapítására, amikor az európai normák tiszteletben tartására szólítja fel a kormányt.

⁷⁵ Az EBESZ az új magyar médiatörvény ellen, nol.hu, 2010. június 24.

⁷⁶ Médiatörvény: Martonyi nem érti az EBESZ-t, nol.hu, 2010. szeptember 7.

⁷⁷ Kazahsztánról mintázták a magyar médiacsomagot, nol.hu, 2010. szeptember 2.

⁷⁸ Az EBESZ a médiacsomagról: ilyen máshol nincs, nol.hu, 2010. szeptember 23.

⁷⁹ „Kivánjuk a’ sajtó szabadságát, censura eltörlését”, ekint.org, 2010. augusztus 5.

Az EBESZ az új magyar médiaszabályozás központi elemét jelentő *2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról* szóló jogszabály december 21-i parlamenti elfogadása után egy nappal kiadott közleményében is kritizál, sőt élesebben fogalmaz mint valaha; a törvény megsérti a szervezetnek a média szabadságára vonatkozó normáit.⁸⁰ Dunja Mijatovic a január elsejei hatálybalépés után is megszólalt. A Der Standard osztrák napilapnak adott interjújában leszögezi, hogy az Európai Unió más tagállamainak szabályozásával is vitában állnak, de a magyar helyzetet mindközül a leg-súlyosabbnak tartja.⁸¹ 2011 februárjában konkrét javaslatokkal álltak elő, hogy a magyar kormánynak mely pontokon és milyen irányban kell változtatni a törvényeken. Az EBESZ azonban nem volt elégedett a 2011. március 7-én a magyar parlament által megszavazott módosításokkal, s fenntartja véleményét; a magyar médiaszabályozás ellentétes az európai normákkal és hagyományokkal.⁸²

2011 januárjában az Európa Tanács is elkezdett foglalkozni az üggyel. Andris Mellakauls, az ET Média és Új hírközlési szolgáltatások operatív bizottságának elnöke a Hír TV kérdésére megerősíti, hogy elkészítették a törvények fordítását és megvizsgálják, hogy valóban ellenkezik-e Európa Tanács-i direktívákkal. Mellakauls azonban túlzásnak minősítette azokat az állításokat, miszerint Magyarországon megszűnt volna a sajtószabadság.⁸³ 2011. január 26-án az Európa Tanács Közgyűlése svéd szocialista küldöttek kezdeményezésére már a médiatörvények kapcsán a magyar demokrácia helyzetéről tartott vitanapot. Bár monitoring eljárás nem indult, 2011. február 25-én kiadott Európa Tanács-i értékelésében Thomas Hammarberg emberi jogi biztos azonban részletesen sorolja

⁸⁰ Az EBESZ szakértője szerint sajtószabadság-ellenes a médiatörvény, Index.hu, 2010. december 22.

⁸¹ „Es gibt Grundwerte - da gibt es nichts zu testen!”, derstandard.at, 2011. január 7.

⁸² Médiatörvény: az EBESZ bírál, nol.hu, 2011. március 9.

⁸³ Nincs helye a hisztériának, Hír TV, 2011. január 12. 19:44:36-19:47:02

azokat a pontokat, ahol a szabályozás megsérti *Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményt*. Dunja Mijatoviccsal egyetértésben Thomas Hammarberg is úgy véli, hogy a márciusi módosítások nem tették elfogadhatóvá a média átalakítására tett kormányzati erőfeszítéseket.⁸⁴ 2011. május 17-én újabb szakvéleményt tesz közzé, amelyben a magyar kormány számára 60 ajánlást fogalmaz meg.⁸⁵ Vitában játszott szerepüket erősíti, hogy az Európai Bizottság világossá tette; ebben az ügyben az ET és az EBESZ álláspontja a számára is irányadó vélekedés.⁸⁶

Az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi munkájának kezdetén az európai jogvédők és civilek új lendületet vettek: 2010-2011 fordulóján újabb deklarációk születtek. Az Amnesty International, a Freedom House, a Greenpeace és az Európai Szakszervezeti Konföderáció nyilatkozatban kritizálják a magyar kormányt. 2011. január 5-én a magyar hackerek és internetezők közösségéből alakult *Black-out for Hungary* kezdeményezésére egy napra elsötétült több weboldal, facebook és twitter profil is. Az ötlet sikerét jelzi, hogy napi többmillió forgalmat bonyolító fájlcsereelő honlap a Pirate Bay és az európai parlamenti képvisellel is rendelkező svéd kalózpárt is részt vett az akcióban. A szervezők egész Európára leselkedő veszélyként írják le a magyar szabályozásnak főként az internetre vonatkozó fejezeteit, ezért nemzetközi összefogást sürgetnek.⁸⁷

Az első utcai megmozdulásokat is civilek szervezik (2010. december 21⁸⁸, 2011. január 4⁸⁹). 2010 decemberében a szabályozással egyet nem értők megalapítják a „*Egy millióan a magyar sajtószabadság!*” nevű Facebook csoportot (Milla). A csoport tagjai a közösségi médiafelületek segítségével 2011. január 14-ére és 25-ére demonstrációt szerveznek (10-10 ezer fős becsült részvétellel). A budapesti megmozdulással egy időben Bécsben,

⁸⁴ Opinion of the Commissioner for Human Rights on Hungary's media legislation in light of Council of Europe standards on freedom of the media, coe.int, 2011. február 25.

⁸⁵ Kevesli a médiatörvény módosításait az Európa Tanács, Bruxinfo.hu, 2011. május 17.

⁸⁶ Interjú Neelie Kroes főbiztossal, Figyelő, 2011. június 7.

⁸⁷ Sötét képernyőkkel a médiatörvény ellen, Index.hu, 2011. január 2.

⁸⁸ Diákok tiltakoztak a médiatörvény ellen, RTL KLUB Híradó, 2010. december 22.

⁸⁹ Csendes tüntetés a tiltakozó rádiósok miatt, hvg.hu, 2011. január 5.

Berlinben és Varsóban szimpátiatüntetés zajlik.⁹⁰ Ezek hírére a magyar kormányt támogató civilek is szervezkedni kezdtek. Többek között a Civil Összefogás Fórum (CÖF)⁹¹, a Munkástanácsok Országos Szövetsége⁹², és a Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE)⁹³ 2011 januárjában nemzetközi sajtótájékoztatón mondták el, hogy semmi kivétlenül sem látnak az új magyar médiaszabályozásban, a külföldi kritikák pedig ideológiai-lag elfogultak, tévedéseken alapulnak és méltánytalanok.

A március 15-ei nemzeti ünnep alkalmá új lökést adott vitának. A Milla csoport támogatói Budapesten a Szabad sajtó útján gyülekeztek, s a hírek szerint a rendezvényen 30 ezren vettek részt.⁹⁴ Az ügy itt is európaiként értelmeződött. A tüntetésre mozgósító kisfilm-kampányban Závada Pál író az európai értékek védelmében hívta utcára az állampolgárokat.⁹⁵ Vámos Anna főszervező pedig köszöntőjében világosan európai kérdésként definiálta a magyar médiaszabályozás elleni küzdelmet, amikor kinyilvánította, hogy a tüntetéssel nyomatékot kívánnak adni az Európa Tanács és az Európai Parlament baloldali-liberális frakcióinak követeléseinek.⁹⁶ A tüntetésen Adam Michnik a lengyel Gazeta Wyborcza napilap főszerkesztője, a lengyel demokratikus ellenzék egyik kulcsfigurája a beszédében a sajtó szabadságát veszélyeztető politikai pártok megerősödését a poszt-kommunista országok közös problémájaként jelölte meg, s ez ellen nemzetek feletti összefogást sürgetett.⁹⁷ A szervezők arról is beszámoltak, hogy a budapestivel egy időben 2011. március 15-én Berlinben, Frankfurtban és Bukarestben is szimpátiatüntetés zajlik.⁹⁸ A médiatörvényt ellenző megmozdulásokat esetenként ellendemonstráció kísérte.⁹⁹

⁹⁰ Öt városban tüntetnek a médiatörvény ellen, nol.hu, 2011. január 25.

⁹¹ CÖF: külföldön elhamarkodottan ítélték el a médiatörvényt, gondola.hu, 2011. január 12.

⁹² A médiatörvény mellett, médiafigyelő.hu, 2011. január 12.

⁹³ A nagycsaládosok egyesülete támogatja a médiatörvényt, hvg.hu, 2011. január 17.

⁹⁴ Milla tüntetés, <http://vimeo.com/21263467>

⁹⁵ „Édes hazám, drága nemzetem” - Závada Pál, youtube.com, 2011. március 2.

⁹⁶ Vámos Anna a tüntetés főszervezőjének köszöntője, youtube.com, 2011. március 16.

⁹⁷ Michnik a sajtószabadság-tüntetésen: Viktor, ez az út a diktatúra felé vezet!, nol.hu, 2011. március 15.

⁹⁸ Újabb tüntetések a magyar sajtószabadságért, külföldön is, hvg.hu, 2011. március 7.

⁹⁹ Tüntetés Heller Ágnes ellen. Ugyanaz a hír kétféleképpen, Galamus.hu, 2011. április 10.

A magyar médiatörvények európai vitájából a közéleti értelmiség is kivette a részét. Heller Ágnes, Vajda Mihály, Radnóti Sándor, Komoróczy Géza, Tarr Béla, Jancsó Miklós, Fischer Ádám és Schiff András levélben hívták fel az Európai Parlament figyelmét arra, hogy a magyar kormány szándékaira európai reakciót várnak.¹⁰⁰ A témáról brüsszeli és berlini pódiumbeszélgetéseket rendeznek, amelyeken Heller Ágnes és Tamás Gáspár Miklós is részt vett.¹⁰¹ Konrád György pedig a Der Spiegel német lapban publikálta véleményét az egész Európát veszélyeztető magyar kormányról.¹⁰² Az MTI-hez további hetven európai értelmiségi aláírását tartalmazó nyilatkozat jutott el 2011. január 8-án, többek között Timothy Garton Ash, Adam Michnik és Vaclav Havel biztosította szolidaritásáról a médiatörvényt ellenzőket.¹⁰³ Tamás Gáspár Miklós pedig az Európai Egyesült Baloldal európai parlamenti frakcióvezetőjével tartott közös sajtótájékoztatón beszélt külföldi újságíróknak a magyar médiatörvények veszélyeiről.¹⁰⁴

Látható tehát, hogy a nem kormányzati szervezetek és a civilek igazán magukénak érezték a magyar médiaszabályozás kérdését, és már a vita korai szakaszában európai közös ügyként kezdtek el hivatkozni rá. Jogvédő- és civil szervezetek, illetve az értelmiségiek egy csoportja volt az, akik tulajdonképpen először ismerték fel a magyar médiatörvény vitájának esetében, hogy a transznacionális intézményes fórumok (EBESZ, Európa Tanács) és más országok médiumai (Der Spiegel, Der Standard) miként mozgósíthatók bizonyos célok érdekében. Azzal, hogy ezeket a hagyományos civil kommunikáció eszközeivel (sajtóközlemények, aláírásgyűjtés, pódiumbeszélgetések, utca megmozdulások) ötvözték komoly szerepük volt abban, hogy az ügy köré európai nyilvánosság kerekedjen. A vita azt is megmutatta, hogy a civil szervezetek legalábbis megosztottak voltak

¹⁰⁰ Brüsszelben tiltakoztak magyar művészek az Orbán-kormány intézkedései ellen, origo.hu, 2011. január 12.

¹⁰¹ Tüntetés Heller Ágnes ellen, galamus.hu, 2011. április 10.

¹⁰² Eine neuartige Diktatur, spiegel.de, 2011. január 10.

¹⁰³ „Orbán Európa ellen” kontra „Csigavér”, nol.hu, 2011. január 8.

¹⁰⁴ "Fuck you Orbán!" - TGM szerint a tévében ez már nem megy, hirszerzo.hu, 2011. január 20.

a magyar médiatörvény megítélésében. S mivel nem volt szakmai vagy civil konszenzus a törvény értékelésében, sőt éppen ellenkezőleg, nem tévedünk nagyot, ha nem az újságírói vagy médiajogi szempontokat tesszük a vita központi rendező elvének.

2.2.1.3 Európai Parlament és az Európai Bizottság (72 kommunikációs egység)

2010. június 14.-2010. december 21. a vita első szakasza

2010 júliusában Kovács László az MSZP frissen megválasztott alelnökeként egy új stratégiát vázolt pártja számára; *„a jelen kétharmados kormánytöbbség esetében, ha nem lehet a parlamenti keretek között szembeszállni a sajtószabadság-korlátozó intézkedésekkel, akkor egyedül a nemzetközi szintén van lehetőségünk tiltakozni”*.¹⁰⁵ E stratégia láthatóan fontos intézményévé az Európai Parlament vált, amely már a vita korai szakaszának egyik fő fóruma lett. 2010. július 8-án Martin Schulz a szocialista EP frakció nevében a szokásos képviselőcsoport-vezetői sajtótájékoztatón elmondta, hogy osztja az új magyar szabályozástervezettel kapcsolatos aggodalmakat, s miként a *„sajtószabadság az egyik legfontosabb európai értékek egyike”*, ezért munkacsoportot hoznak létre a *„leselkedő veszélyek”* nyomon követésére.¹⁰⁶ A munkacsoport első látható ténykedése a Göncz Kinga által kezdeményezett EP vitanap (2010. szeptember 7.). Nyitóbeszédében a képviselő a szólás- és sajtószabadság általános európai helyzetének romlását olaszországi, romániai és magyarországi példákon keresztül mutatta be, s kérte az Európai Bizottság beavatkozását. Neelie Kroes, az Európai Bizottság digitális és audiovizuális politikáért felelős főbiz-

¹⁰⁵ ATV Egyenes beszéd című műsora, atv.hu, 2010. július 7.

¹⁰⁶ A szocialista EP-frakció vezetője aggódik a sajtószabadságért, emasa.hu, 2010. július 8.

tosa azonban ekkor még nem látott okot arra, hogy eljárást indítson bármely EU-tagállam ellen.¹⁰⁷

2010. december 22. – 2011. június 30. a vita második szakasza

Annak hírére, hogy a magyar parlament 2010. december 21-én elfogadta a *2010. évi CLXXXV. a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról* szóló törvényt, a szocialista, liberális és zöldpárti frakciók még aznap éles hangú bírálatot tettek közzé.¹⁰⁸ Az Európai Bizottság pedig bejelentette, hogy vizsgálatot indít a törvény kapcsán.¹⁰⁹ A vizsgálat eredményeiről 2011 első munkahetében az Európai Parlament szabadságjogokkal foglalkozó szakbizottsága rendkívüli ülésén Neelie Kroes audiovizuális politikáért felelős főbiztos számolt be, amely szerint az EB néhány ponton aggályosnak tartja a magyar médiatörvényeket.¹¹⁰ A baloldali frakciók azonban felemás érzelmekkel fogadták a beszámolót. Szocialista képviselők szűknek tartották a Kroes-munkacsoport fókuszát és alapjogi szempontú inspekciónak követelték.¹¹¹

A magyar médiaszabályozás-polémia egyik csúcspontja az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi programjáról tervezett vitanapja volt. 2011. január 19-én Strasburgban az EP képviselői azonban sokkal inkább a médiaszabályozással kapcsolatos véleményükkel szembesítették Orbán Viktort. Míg a szocialista, liberális és zöld és kommunista frakciók vezérszónokai hevesen kritizálták a törvényt, addig az Európai Néppárt és euroskeptikus Szabadság és Demokrácia Európája frakciói megvédték a magyar kormányt. Láthatóvá vált, hogy az európai politikai elit álláspontja nem egységes. Az ülésen

¹⁰⁷ Brüsszelt nem érdeklik a magyar aggályok, Index.hu, 2010. szeptember 9.

¹⁰⁸ Ungarn: Neues Mediengesetz stößt in Europa auf Kritik, focus.de, 2010. december 22.

¹⁰⁹ Az EU vizsgálja a magyar médiatörvényt, nol.hu, 2010. december 22.

¹¹⁰ Hungarian media law sparks controversy at the European Parliament, europarl.europa.eu, 2011. január 17.

¹¹¹ Egymásnak feszülnek Európa erői a magyar médiatörvény felett, Origo, 2011. január 19.

elhangzottak azt is megmutatták, hogy a magyar kormányt támogatók nem a médiatörvények irányával értettek egyet, sokkal inkább a liberálisok és baloldaliak ellen beszéltek.¹¹² A rendkívül szenvedélyes retorikai fordulatokban bővelkedő vitát a szakértők később az igazi európai politika egyik jeleként üdvözltek.¹¹³

A baloldali frakciók közül a Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége (S&D), a Liberálisok és Demokraták Szövetsége (ALDE) és a Zöldek/Európai Szabad Szövetség különösen sokat tett az ügy napirenden tartása érdekében. Mindhárom képviselőcsoport még 2010 decemberében leszögezte: nem ért egyet a magyar médiatörvényekkel és az európai jog- és értékközösség okán joguk van véleményt nyilvánítani az ügyben.¹¹⁴ Az osztrák szocialista párt EP delegációja 2011. január 8-án az Európai Bizottság azonnali beavatkozását követelte¹¹⁵, az ALDE pedig január 11-én Sajtószabadság Magyarországon címmel közmeghallgatást szervezett Brüsszelben. A meghallgatáson részt vett Neelie Kroes főbiztos, s felszólalt Konrád György, Haraszi Miklós, Majtényi László és Vágölygi B. András is.¹¹⁶

A Zöldpárt EP képviselőcsoportja szerint a magyar médiaszabályozás 2011 tavaszának legfontosabb európai politikai ügye volt.¹¹⁷ 2011. március elsején Heller Ágnes részvételével nyílt vitanapot tartottak az Európai Parlamentben.¹¹⁸ De fontosnak tartották azt is, hogy brüsszeli, strassburgi fórumokon kívül is megjelenjenek, s Budapesten az LMP-vel

¹¹² The programme of activities of the Hungarian presidency of the Council (debate), europarlTV, 2011. január 19.

¹¹³ Strasbourg: szenvedélyes nyitány és a magyar elnökség programjának bemutatása, MTV Az Este, 2011. január 20.

¹¹⁴ Uniós támadás: a médiatörvénnyel méltatlanná válunk az elnöki posztra, nol.hu, 2010. december 22.; EP-frakció kéri a magyar médiatörvény visszavonását, nol.hu, 2010. december 22.; Verhofstadt: Hungary must uphold media freedom, alde.eu, 2010. december 24.

¹¹⁵ Ungarn verbittet sich Einmischung der EU, focus.de, 2011. január 19.

¹¹⁶ Event [110111] Freedom of Press in Hungary ALDE, youtube.com, 2011. január 11.

¹¹⁷ Hungarian media law, Greens-efa.eu, 2011. január 19.

¹¹⁸ Hungarian democracy in danger?: An open debate with Agnes Heller, Green-efa.eu, 2011. március 1.

közös rendezvényen beszéljenek a médiatörvényen kívül Magyarország európai kilátásairól is.¹¹⁹

A magyar kormány számára az elsődleges vitapartner azonban az Európai Bizottság volt. Köztük 2011 első két hónapjában intenzív tárgyalások zajlottak a magyar médiatörvény európai uniós jogharmonizációja kapcsán. Az egyeztetéseken az EB-t Neelie Kroes, a magyar kormányt Navracsics Tibor közigazgatási- és igazságügyi miniszter képviselte. Noha a diplomáciai szokások a nyilvánosságot kizárják, a felek közötti levélváltás jelentős része kiszivárgott. Ezekből is kitűnik, hogy némi bizonytalanság uralkodott az Európai Bizottságon belül, hogy pontosan mely európai uniós direktívával vagy egyéb nemzetközi irányelvvel kell összevetni a magyar szabályozást. Neelie Kroes és az EB szóvivője először arról beszélt, hogy számukra a tárgyalási alap az EU Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelve.¹²⁰ A tárgyalások végét a főbiztos 2011. február 16-án az Európai Parlament plenáris ülésén jelentette be. Az ülésen a baloldali frakciók szóvivői világossá tették, hogy elégedetlenek az Európai Bizottság teljesítményével, és nem tekintik lezártnak a vitát.¹²¹

A magyar parlament 2011. március 7-én döntése alapján Neelie Kroes és munkatársai által indítványozott módosításokat érvényesítették. A főbiztos a szavazást a helyszínen követte és Twitter üzenetében világossá tette, hogy ugyan nincs már harmonizációs probléma az Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló európai uniós direktíva és a magyar médiaszabályozás szövege között, de az Európai Bizottság a törvény végrehajtását is szo-

¹¹⁹ Hungary at the cross-road, Greens-efa.eu, 2011. április 1.

¹²⁰ Neelie Kroes D(2011)7211 ügyszámú Navracsics Tibor miniszternek címzett levele, 2011. január 21. Forrás: <http://mediajogfigyelo.hu/>

¹²¹ Az Európai Parlament 2011. február 16-ai vitanapjának szöveges átirata. Elérhető: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2F%2FEP%2F%2FTEXT%2bCRE%2b20110216%2bITEM-013%2bDOC%2bXML%2bV0%2F%2FEN&language=EN>
Letöltés időpontja: 2011. február 20.

ros figyelemmel fogja kísérni.¹²² Később, 2011 júniusában, Neelie Kroes ismét elégedetlenségét fejezte ki, s a Figyelőnek adott interjújában ezúttal az Európa Tanács, az EBESZ és a Human Rights Watch által kibocsátott, kifejezetten a magyar helyzetre vonatkozó ajánlások figyelembevételét kérte számon.¹²³ Azt, hogy az EB számára mégsem csupán az Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló direktíva a mérce, az alapjogi ügyekért felelős főbiztos, Viviane Reding felvetése is igazolja. Reding ugyanis többször kiállt amellett, hogy a magyar szabályozást az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10. és 11. cikkelyének tükrében is át kell vizsgálni.¹²⁴

Az Európai Bizottság vizsgálatával párhuzamosan az Európai Parlament médiaügyekkel foglalkozó frakcióközi munkacsoportja is tárgyalta a magyar szabályozást. A néppárti képviselő Jean-Marie Cavada vezette munkacsoport folyamatos kapcsolatban állt a Neelie Kroes vezette EB küldöttséggel és februári sajtóközleményében sürgette az EB-t, hogy a szabályozás egészének szellemiségét és ne csak néhány technikai részletet vizsgáljanak.¹²⁵ Később az EP szocialista frakciója azt is felvetette, hogy érdemes lenne részletesebb európai uniós médiadirektívákat készíteni, hiszen a magyar eset nem egyedi, más tagállamokban is veszélyezteti a mindenkori hatalom a szólás- és a vélemény szabadságát.¹²⁶ A felvetés azonban visszhangtalan maradt.

Az Európai Parlament baloldali, liberális és zöld frakciói számára a március 7-ei változtatásokkal együtt sem volt elfogadható a magyar médiaszabályzás. 2011. március 10-ére újabb európai parlamenti vitanapot kezdeményeztek, amelynek végén az EP többsége támogatta a magyar médiatörvényeket elítélő állásfoglalás szövegét. Az állásfoglalás Európai Unióról szóló szerződésre, az Európai Unió működéséről szóló szerződésre, az Eu-

¹²² Neelie Kroes végignézte a médiatörvény módosítását, mti.hu, 2011. március 7.; @NeelieKroesEU, 2011. március 7.

¹²³ Csalódást keltő a médiaszabályozás, Figyelő, 2011. június 5.

¹²⁴ Reding: minden tagállamban meg kellene vizsgálni a médiatörvényeket, emasa.hu, 2011. február 20.; 'A felforrósodott vita befolyásolja az elnökség légkörét', nol.hu, 2011. február 3.

¹²⁵ EP intergroup sceptical over Hungary's controversial law, europolitics.info, 2011. február 3.

¹²⁶ Európai médiatörvényt akarnak a szocialisták, bruxinfo.hu, 2011. március 3.

rópai Unió Alapjogi Chartájára és az emberi jogok európai egyezményére, az EBESZ és az Európa Tanács álláspontjaira hivatkozva felszólítja a magyar kormányt az új médiatörvények alkalmazásának felfüggesztésére.

Az állásfoglalás megszövegezését Joseph Daul néppárti frakcióvezető Tabajdi Csaba és Göncz Kinga szocialista képviselők munkájának tartotta, és a Magyar Nemzetnek nyilatkozva arról számolt be, hogy a magyar baloldali politikusok „*példátlan*” aktivitással dolgoztak az EP-ben a médiaszabályozás és a kormány elítélésért.¹²⁷ Hasonlóképpen vélekedett Európai Néppárt magyar delegációjából Szájer József blogbejegyzésében¹²⁸ és Deutch Tamás is twitter-üzeneteiben¹²⁹. Az Európai Néppárt EP-frakciója azonban nem volt egységesen támogató az ügyben. Joseph Daul frakcióvezető, néhány frakciótag, s a magyar küldöttség ugyan rendszeren elismeréséről biztosította Orbán Viktort. Tudható azonban, hogy néhány néppárti képviselő is megszavazta az EP márciusi, a médiatörvényeket elítélő állásfoglalását.¹³⁰ Sajtóhírek jártak továbbá arról, hogy a néppárt soraiban ülő befolyásos német konzervatív politikusok, például Doris Pack¹³¹ (az EP kulturális bizottságának vezetője) és Elmar Brok¹³² nem támogatta a magyar kormány törekvéseit.

¹²⁷ Példátlan szocialista politikai aknamunka zajlik az EP-ben, mno.hu, 2011. február 19.

¹²⁸ Az Európai Parlament lejáratta magát Magyarországról szóló határozatával, szajerjosef.blog.hu, 2011. március 10.

¹²⁹ Deutsch Tamás @dajcstomi twitter üzenet, 2011. március 11.

¹³⁰ Procedure: 2011/2510(RSP), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0094+0+DOC+XML+V0//EN>

¹³¹ Egymásnak feszülnek Európa erői a magyar médiatörvény felett, Origo, 2011. január 19.

¹³² Profi elnökség volt a magyar, nol.hu, 2011. június 30.

2.2.1.4 Magyar kormány (60 kommunikációs egység)

2010. június 14.-2010. december 20. a vita első szakasza (kódolt elem)

Noha a vitát gerjesztő médiaszabályozás törvénymódosításait nem a kormány, hanem a Fidesz országgyűlési képviselői terjesztették be, a kritikusok már a vita első időszakában a magyar kormánynak, sőt magának Orbán Viktornak címezték észrevételeiket. A kabinet azonban jó ideig nem reagált a negatív észrevételekre. Az első érdemi válasz 2010 decemberéig váratott magára, a kormány számára ekkorra vált világossá, hogy az ügy magától nem fog elcsitulni és a további nem-kommunikáció komolyan veszélyezteti az 2011-es magyar EU elnökség sikerét.¹³³ Ekkor a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, pontosabban annak kormányzati kommunikációért felelős államtitkársága lett a téma kormányzati felelőse. Az államtitkárság először a Magyarországra akkreditált külföldi tudósítók számára készített tájékoztató anyagot. A hírlevélben a kormány arról kívánta meggyőzni az újságírókat, hogy a magyar médiaszabályozás minden eleme megtalálható más európai országok médiapolitikai gyakorlatában is.¹³⁴ 2010. december 20-án az államtitkárság az európai fővárosokba delegált magyar nagykövetségek számára összeszedte a leggyakrabban hallható kritikákat és az azok semlegesítésére felhozható érveket. Különösen sokszor hivatkoztak svéd, francia és olasz példákra, de az osztrák, a német, a dán, a román, a litván, az észt, a szlovén, a szlovák, a cseh, a portugál, a finn és a brit szabályozás is felmerült az magyar szabályozás európai mivoltának igazolására.¹³⁵

¹³³ 2010 és 2011 fordulóján napvilágot látott jó néhány olyan állítás, amely szerint Magyarország nem méltó az EU elnökségi pozíció betöltésére (lásd: Jean Asselborn közleménye, reuters.com, 2010. december 22.), illetve az Európai Bizottság elnöke 2011. január 6-i sajtótájékoztatón világossá tette, hogy a magyar médiatörvény ügyében vizsgálatot kezdeményeznek (Jose Manuel Barosso sajtótájékoztatója Budapesten, youtube.com, 2011. január 6.).

¹³⁴ Médiatörvény: a svéd nagykövet cáfolja a kormány állításait, hvg.hu, 2010. december 17.

¹³⁵ Criticisms and answers formulated on the subject of the proposed media act examined in a European context, kormány.hu, 2010. december 20.

2010. december 21. – 2011. június 30. a vita második szakasza

A 2010. december 20-i parlamenti döntés után megerősödött a törvényeket támogató kormányzati aktivitás; a miniszterelnök szóvivője a nemzetközi kritikák élet akarta elvenni¹³⁶, s még az év vége előtt Orbán Viktor, Semjén Zsolt és Navracsics Tibor is megszólalt. Orbán Viktor a Heti Válasznak adott interjújában hangsúlyozta, hogy határozottan meg fogja védeni az elfogadott jogszabályokat, mert a nyugati kritikák nem szakmai alapon fogalmazódtak meg. A Hír Tv-nek pedig azt mondta, hogy a vitának „*politikai és ideológiai epeömlés jellege van*”.¹³⁷ A miniszterelnök szerint a külföldi vélemények előtt történő meghajlás egy „*önbizalom hiányos országról árulkodna*”¹³⁸, míg Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes a Magyar Televízió Ma Reggel című műsorában arról beszélt, hogy tulajdonképpen csak arról van szó, hogy a pozícióját veszített magyar baloldali és liberális erők tüzelik a nemzetközi közvéleményt¹³⁹.

Az európai közvélemény számára felajánlott magyar kormányzati érveket Orbán Viktor 2011. január 7-i Financial Times-ban megjelent írásában is megerősíti; európai uniós országok hasonló szabályozási gyakorlatára hivatkozik, következésképpen méltánytalannak érzi a támadásokat. Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszter 2010-2011 fordulóján pedig a vita lehatárolásával próbálkozott. 2010. december 27-én kelt Neelie Kroes főbiztosnak címzett levelében leszögezte, hogy a kormány nyitott az Európai Bizottsággal való egyeztetésre, s ennek érdekében angol nyelvre lefordítja a magyar jogszabályokat. A miniszter 2011. január 17-én az Európai Parlament szabadságjogokkal foglalkozó szakbizottsági ülésén arról beszélt, hogy voltaképpen két vita zajlik; az

¹³⁶ Szijjártó szerint a luxemburgi miniszter nem kormányálláspontot közölt, hvg.hu, 2010. december 22.

¹³⁷ Hír TV Rájátszás című műsora, 2010. december 23.

¹³⁸ Orbán a médiatörvény korrekciójáról: Eszünk ágában sincs!, hetivalasz.hu, 2010. december 24.

¹³⁹ Interjú Semjén Zsolttal, Magyar Televízió Ma Reggel, 2010. december 23.

egyik európai léptékű, de ugyanúgy ideológiai-politikai alapon szerveződik, mint a belpolitikai csatározások. A másik pedig jogtechnikai, melynek tétje, hogy biztosítsa az Európai Unió audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelve és a 2010. évi CLXXXV. törvény közötti összhangot. Navracsics leszögezte, hogy a magyar kormány csak az utóbbiban kíván részt venni, a kormány médiapolitikai elképzeléseit pedig a maga részéről nem tekinti európai vita tárgyának.¹⁴⁰

Ezt az elképzelést azonban fel kellett adniuk, amikor 2011. január 19-én Orbán Viktor az Európai Parlamentben a szocialista, a zöld és a liberális frakciók vezetőivel keveredett szóváltásba. Noha terv szerint az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi programjáról szólt volna a disputa, a hozzászólások sokkal inkább szóltak a magyar médiaszabályozásról és a körülötte zajló polémiáról, mintsem az elnökség ügyeiről. Az ülés fordulópontot jelentett a vitában; egyértelművé vált ugyanis, hogy szükség van a magyar kormány offenzív és kezdeményező kommunikációjára, s az is megmutatkozott, hogy az európai politikai elit körében van fogadókészség a baloldali-liberális pozíciók ellensúlyozására. Ettől kezdve a magyar kormány tagjai többet és bátrabban beszéltek, s láthatóan igyekeztek inkább részt venni, semmint kitérni a magyar médiatörvény európai vitája elől. Ezt a változást bizonyítják a számok is: 2010 júniusa és novembere között mindössze Martonyi János az EBESZ vádjai előtt értetlenül álló közleménye jelent meg. 2010. december elseje és 2011. január 19-e között tizenhárom, 2011. január 19-e és március 7-e között huszonnyolc, március 7-e és június 30-a között pedig tizenkilenc kormányzati megnyilatkozást regisztráltunk.

A magyar kormány 2011 elején a német közvéleményt megcélzó kampányba kezdett. Orbán Viktor a Bild Zeitungnak¹⁴¹, Németh Zsolt pedig a Berliner Zeitungnak¹⁴² adott

¹⁴⁰ Egymásnak feszülnek Európa erői a magyar médiatörvény felett, Origo, 2011. január 19.

¹⁴¹ Sind Sie ein schlechter Mensch, Herr Orbán?, bild.de, 2011. január 19.

¹⁴² Uns muss niemand über Demokratie belehren, berliner-zeitung.de, 2011. január 22.

interjút. Pröhle Gergely külügyi államtitkár pedig a német kormány képviselőivel folytatott tárgyalásokat.¹⁴³

Közigazgatás jogilag ugyan nem minősül kormány szervnek a Médiatanács és a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság, mégis érdemes itt tárgyalni; egyrészt az alacsony esetszám (6 db), másrészt pedig a magyar kormányéval teljesen együtt mozgó kommunikációs aktivitás miatt. Szalai Annamária (NMHH elnöke) és Koltay András (Médiatanács tagja) médiaszerepléseire támaszkodva elmondható, hogy 2011 januárjáig igyekeztek elkerülni az európai vitában való részvételt. A Médiatanács és a NMHH közleményei 2010 őszén és telén rendre arról szóltak, hogy nem látják a vita alapját, hiszen a külföldi kritikusok által felrótta félreértésen alapszanak vagy az európai gyakorlat részét képezik.¹⁴⁴ Később azonban már a részletekbe menő beszélgetésektől sem zárkóztak el, s speciálisan a nem-magyar érdeklődők számára indították el a hunmedialaw.org című angol nyelvű weboldalt, amelyen keresztül a Médiatanács álláspontját közvetítik az európai közvélemény felé.¹⁴⁵ 2011. március 16-i, *„ahol a szabadság a rend”* címet viselő konferencián Koltay András (Médiatanács tagja) egyértelműen hitet tett amellett, hogy nem szabad kitérni az európai vita elől; *„minden, a sajtószabadság iránt aggódót illő komolyan venni, s vitatkozni kell vele”*.¹⁴⁶ Ennek jegyében német-magyar pódiumbeszélgetésen vett részt¹⁴⁷, Magyarországról szóló német és angol sajtótermékeknek adott interjút¹⁴⁸, illetve angol nyelven közölt viszont-

¹⁴³ A legnagyobb veszély az, hogy kialakul egy kuruc-pszichózis, nol.hu, 2011. január 30.

¹⁴⁴ „Nem blogokat fogunk ellenőrizni” - Szalai Annamária az új médiahatóságról, hirszerzo.hu, 2010. augusztus 8. Koltay András: Válasz Polyák Gábor nyílt levelére, jogiforum.hu, 2010. december 22.; Koltay: csak „nyomós közérdek” korlátozhatja a sajtószabadságot, Magyar Rádió 180 perc című műsora, 2010. december 27.

¹⁴⁵ „Dear Reader, the website hunmedialaw.org was created by media experts committed to the promotion of press freedom in Hungary and the media regulation rooted in European traditions.” Lásd: hunmedialaw.org nyitólapja. Letöltés ideje: 2013. január 31.

¹⁴⁶ „Nem szabadság, szabadosság” - Szalai Annamária hazai pályán védte a médiatörvényt, hirszerzo.hu, 2011. március 16.

¹⁴⁷ Kerekasztal-vita volt a médiatörvényről Berlinben, hvg.hu, 2011. február 3.

¹⁴⁸ Media law expert: press freedom not at risk. Interview with András Koltay, an expert on media law and member of the Media Council, budapesttimes.hu, 2011. január 10. ; Gespräch mit dem Juristen András Koltay, Mitglied des Medienrates der MNHH, budapester.hu, 2011. január 11.

válaszokat¹⁴⁹. Utóbbi a Szabadság és Demokrácia Európája európai parlamenti képviselő-csoport honlapja is hivatkozta.¹⁵⁰

2.2.1.5 Külföldi politikai szereplők (29 kommunikációs egység)

*2010. december 21. – 2011. június 30. a vita második szakasza*¹⁵¹

Az európai vita 2010. december 21-e utáni tüzelésében alighanem Jean Asselborn Reutershez eljuttatott közleménye játszott kulcsszerepet, amelyben a luxemburgi külügyminiszter diplomáciában szokatlan nyíltsággal támadja a médiaszabályozást.¹⁵² Ugyanaznap a német kormány szóvivő jelentette ki, hogy Angela Merkel, német kancellár aggodalommal figyeli a médiára vonatkozó magyar szabályok alakulását, s felhívja a törvényhozók figyelmét az európai értékek tiszteletben tartására.¹⁵³ Másnap a német külügyi államtitkár még szigorúbban fogalmaz: „törvények nem vetnek jó fényt a magyar EU-elnökségre, és semmiképpen sincsenek összhangban az EU szellemiségével”. Az is tudható, hogy 2010 decemberében a német és a magyar külügyminiszter többször beszélt telefonon az EU-elnökség és a médiatörvények európai fogadtatásának összefüggéseiről.¹⁵⁴ A magyar médiatörvény ügye a német kormánykoalíció pártjai között némi feszültségeit is szült. A külügyi tárcát birtokló Szabaddemokrata Párt (FDP) következetesen kritizálta a magyar kormányt¹⁵⁵, míg a Bundestag kereszténydemokrata frakcióigazgatója túlzónak tartotta a

¹⁴⁹ Hungarian Media Law: In Keeping with EU and International Standards, Central Europe Digest, 2011. január 13.

¹⁵⁰ <http://www.ukipmeps.org/pages/blog/print.php?id=2810>

¹⁵¹ Külföldi politikai szereplőtől érkezett kommunikációt 2010. december 21-e előtt nem rögzítettem.

¹⁵² Hungary passes law boosting government control of media, reuters.com, 2010. december 22.

¹⁵³ Merkel a jogállamiság elveire figyelmezteti Magyarországot, index.hu, 2010. december 22.

¹⁵⁴ Szijjártó tévedett, a németek beszóltak, index.hu, 2010. december 23.

¹⁵⁵ Már az EU-elnökséget is veszélyezteti a jogszabály, nol.hu, 2010. december 24.

német kormány reakcióit¹⁵⁶. 2010. december 27-én a cseh külügyminiszter is elítélte az új médiaszabályozást¹⁵⁷, a német külügyminisztérium államminisztere pedig cáfolta, hogy a magyar médiatörvények elemei a német szabályozásban is megtalálhatók (ezt a svéd kormány Budapestre akkreditált nagykövete is megtette¹⁵⁸).

2011 januárjában a francia kormány is – európai uniós alapjogokra hivatkozva – jogszabályi módosokat kért.¹⁵⁹ A francia külügyminisztérium azonban később inkább a harcos kritikusokat intette önmérsékletet, ameddig be nem bizonyosodik, hogy valóban gond van a magyar szabályozással. Azt is világossá tették, hogy a francia kormány nem partner semmilyen méltánytalan döntéshozatali folyamatban, s az Európai Bizottságot következtességre, a magyar kormányt pedig kompromisszumkötésre szólították fel.¹⁶⁰ Látható tehát, hogy a német kormány a vita részletes és széleskörű kitárgyalását szorgalmazta, míg a francia vezetés a disputa mihamarabbi lezárását javasolta.

Január elejétől a megszólalók nyomás alá helyezték az Európai Bizottságot, hogy folytasson vizsgálatot. Jean Asselborn az Alapjogi Charta 11-es cikkelye alapján még Magyarországon EU tagságának felfüggesztését is kilátásba helyezte. Német kormánykörökben pedig az is felmerült, hogy az elnökséget betöltő Magyarországnak át kellene engednie a médiaügyekről folytatandó tárgyalásokat az Európai Bizottságnak.¹⁶¹ A javaslat ellen a Bundstagban rendezett magyar médiatörvényről szóló vitanapon a CDU/CSU képviselői tiltakoztak.¹⁶² Ezen a vitanapon a magyar ügy széttepte a német kormányt támogató koalíciós együttműködést. A liberális FDP ugyanis a kérdésben a szocialista, a kommunista

¹⁵⁶ Hűség Európa felé a magyar kormány, mno.hu, 2010. december 23.

¹⁵⁷ Nemzetközi összhang a médiatörvényre, hvg.hu, 2010. december 27.

¹⁵⁸ Médiatörvény: a svéd nagykövet cáfolja a kormány állításait, hvg.hu, 2011. január 14.

¹⁵⁹ A francia kormány is a médiatörvény módosítását kéri, nol.hu, 2011. január 4.

¹⁶⁰ Médiatörvény: a francia külügyminiszter szerint illik várni, nol.hu, 2011. január 6.

¹⁶¹ A német kormány médiaügyeket venne el a magyar elnökségtől, origo.hu, 2011. január 4.

¹⁶² Orbán Európa ellen kontra Csigavér, nol.hu, 2011. január 8.

és a zöld párttal értett egyet, és a Merkel-kormányt még határozottabb elítélő vélemény megfogalmazására buzdította.¹⁶³

A vitában tett állásfoglalásként értelmezhető továbbá a svéd, a lengyel és a francia kormány lépése is, amikor magas állami kitüntetéssel honorálták Haraszti Miklóst, a média-törvény egyik lehangosabb kritikusát.¹⁶⁴ Míg a román külügyminiszter hitet tett Orbán Viktor demokratikus elköteleződése mellett.¹⁶⁵

2.2.1.6 Magyar újságírók (61 kommunikációs egység)

A kommunikációs folyamat vizsgálva állítható, hogy az újságírók egy csoportja egyáltalán nem mértéktartó kívülállással követte az európai vitát, hanem sokkal inkább a disputa aktív résztvevőjeként tekintett magára; szerkesztőségi és azon túli eszközökkel is igyekezett hozzájárulni a magyar médiatörvények közös európai kérdésként történő definiálásához. Erre bizonyítékként a vizsgálati periódusban napvilágot látott véleménycikkeket, rádiós és televíziós beszélgetéseket idézem. De a disszertáció számára különösen fontosak azok a momentumok, amikor az egyes médiatermékek képviselői nyíltan kilépnek a kommunikációs infrastruktúra vagy a társadalmi kommentátor szerepéből, és önálló politikai ágensként viselkednek tüntetésen való felszólalással¹⁶⁶, külföldi pódiumbeszélgetésen való részvétellel¹⁶⁷ vagy éppen az Alkotmánybírósághoz címzett beadvánnyal¹⁶⁸.

¹⁶³ A német kormány meghunyászkodik a magyar médiatörvény körüli vitában, nol.hu, 2011. január 8.

¹⁶⁴ Svéd és lengyel állami kitüntetést kapott Haraszti Miklós, hvg.hu, 2010. március 3.; Becsületrenddel tüntették ki Haraszti Miklóst, hvg.hu, 2010. június 17.

¹⁶⁵ Tökéletes demokráciának nevezte Magyarországot a román külügyminiszter, origo.hu, 2011. január 17.

¹⁶⁶ Adam Michnik (Gazeta Wyborcza főszerkesztője) az Egymillióan a magyar sajtószabadságért csoport 2011. március 15-i tüntetésén, Bakács Tibor (Klubrádió) a 2011. január 14-i tüntetésen szólalt fel.

¹⁶⁷ Bolgár György Svédországban, galamus.hu, 2011. április 7.

¹⁶⁸ A Népszabadság az Alkotmánybírósághoz fordult az új médiaszabályozás miatt, nol.hu, 2011. február 8.

A következőkben tehát arról lesz szó, hogy az újságírók szakmai szervezeteik mobilizálásával vagy egyéni megszólalások útján mikor kapcsolódtak be a magyar médiatörvények mint európai közös probléma megvitatásába.

2010. június 14.-2011. június 30. a vita első szakasza

Amint a Fidesz országgyűlési képviselői 2010 júniusában nyilvánosságra hozták javaslataikat a média átalakítására, az újságírói szakmai szervezetek közül a Magyar Újságírók Országos Szövetsége vetette fel először, hogy „*európai szemmel nézve*” nem helyes az új tervezet iránya.¹⁶⁹ Szintén 2010 nyarán megérkeznek nemzetközi szakmai szervezetek első reakciói is; az Európai Újságíró Szövetség (European Federation for Journalists) elnöke¹⁷⁰ és a Nemzetközi Sajtóintézet (International Press Institute) vezetése nyílt levélben¹⁷¹, az osztrák sajtómunkásokat tömörítő szakszervezet pedig a bécsi magyar nagykövetség előtt tiltakozva fejezte ki nemtetszését¹⁷².

Ekkor kapcsolódott a beszélgetésbe a Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége (MEÚSZ), amely támogatásáról biztosította a törvényjavaslat-tevőket és megalapozatlan támadásnak tartotta a külföldi szakmai vélekedéseket.¹⁷³

Már a vita korai szakaszában Bolgár György a Klubrádióban egyértelműen megfogalmazta, hogy a médiatörvények ügyét övező európai figyelem „*egy hatalmas nemzetközi összefogást jelez, amely tanúsítja, hogy a civilizált világban igenis vannak közös és alapvető értékek, (...) amelyek összekötnek bennünket*”.¹⁷⁴ A Bolgár György és Eötvös Pál

¹⁶⁹ Jegyzőkönyv az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának 2010. június 23-án, szerdán, 9 órakor a Képviselői Irodaház I. emelet III. számú tanácstermében megtartott üléséről. Eötvös Pál hozzászólása 17. oldal, parlament.hu. Letöltés időpontja: 2011. május 10.

¹⁷⁰ Az Európai Újságíró Szövetség a médiacsomag visszavonását kéri, emasa.hu, 2010. június 23.

¹⁷¹ A Fidesz médiacsomagjának visszavonását sürgeti az IPI, emasa.hu, 2010. június 25.

¹⁷² Ungarn: Droht "Medienfreiheit" á la KP 21 Jahre nach Mauerfall? Protestresolution der Mediensektion der Gewerkschaft GdG-KMSfB, ots.at, 2010. június 30.

¹⁷³ A médiacsomag elfogadását sürgeti a MEUSZ, MTI.hu, 2010. július 1.

¹⁷⁴ A Klubrádió Megbeszéljük című műsora, galamus.hu, 2010. június 23.

(MÚOSZ elnöke) beszélgetése során az is elhangzott, hogy a törvénykezők számára az Európából szóló figyelmeztetések láthatóan fontosabbak, mint a hazaiak, hiszen az Országgyűlés a médiaszabályozás legvitatottabb pontjait tartalmazó a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló javaslat parlamenti tárgyalását elhalasztotta.

Dési János a Népszabadság, a Klubrádió és az ATV munkatársa szerint a médiatörvényügyben csak „*Európa rendszabályozhatja meg a Fideszt*”, s azt jósolta, hogy a médiatörvény vitájában a pártokon túli politikai élet fog megélni. ¹⁷⁵ A Népszabadság szeptember 13-i szerkesztőségi cikkében arról ír, hogy a magyar nyilvánosság mellett az európai tereken zajló történésekre is figyelni kell: „*igazán fontos dolgok Európában történnek*”. ¹⁷⁶ A magyar újságírók azonban nem mindig voltak elégedettek az európai történésekkel, 2010. december 9-én például a Klubrádióban Bolgár György Tabajdi Csabával (szocialista európai parlamenti képviselő) beszélgetve csalódottságát fejezte ki az Európai Bizottság és az Európai Parlament addigi tevékenységével kapcsolatban. Bolgár szerint a közelgő soros elnökségi tisztség miatt az Európai Unió képviselői „*kesztyűs kézzel bánnak a magyar kormánnyal*”. ¹⁷⁷

Azonban nem minden újságíró fogadta egyetértően a külföldi szervezetek rosszallását. A Magyar Nemzet szerkesztősége 2010. szeptember 28-én reagált először az európai kritikákra, s az EBESZ véleményének fontosságát igyekezett csökkenteni. ¹⁷⁸ A Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége pedig közleményben tiltakozott a külföldi beavatkozás ellen. ¹⁷⁹

¹⁷⁵ ATV Jam című műsora, atv.hu, 2010. június 22.

¹⁷⁶ A kazahra hajaz a médiacsomag, nol.hu, 2010. szeptember 13.

¹⁷⁷ A Klubrádió Megbeszéljük című műsora, galamus.hu, 2010. december 9.

¹⁷⁸ Az EBESZ kettős mércéje, mno.hu, 2010. szeptember 23.

¹⁷⁹ A MEUSZ sürgeti a médiatörvényt, fn24.hu, 2010. július 1.

2010. december 21-i parlamenti döntés értelmében megszületett a 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvény. A jogszabály elfogadása az újságírókat is újabb állásfoglalásra ösztönözte. A vita erőteljesebbé vált, s a tét immár nem annyira az európai közös érdekeltség bebizonyítása, mint inkább a nyilvánosság táplálása és az ügy iránti elkötelezettség erősítése volt. Ebben a ténykedésben különösen 2011 januárja bizonyult intenzív időszaknak (40 kódolt elem), amikor a médiatörvények ellenzői és a kritikusokat támadók újra egymásnak feszültek.

A Népszava és a Népszabadság újságírói január 3-án kiáltványt jelentettek meg, amely az európai közvélemény számára is huszonhárom nyelven hirdette, „*Magyarországon megszűnt a sajtószabadság*”.¹⁸⁰ Tudható az is, hogy a Népszabadság főszerkesztője Vörös T. Károly a német újságírókkal és a Bundestag szocialista frakciójának küldöttségével tárgyalásokat folytatott.¹⁸¹ Erre a találkozóra utalt Bencsik András (Demokrata című folyóirat főszerkesztője), s állította, hogy a vitában a „*globális médiamaffia*” ereje mutatkozik meg, amellyel szemben „*csak erődemonstrációval*” (vagyis tárgyalásos, kompromisszumkereső úton nem) lehet fellépni.¹⁸²

A Heti Válasz szerkesztősége összesen hét véleménycikkben foglalkozott a magyar médiatörvények európai visszhangjával. A publicisztikák többnyire a külföldi reakciók igaztalanságát emelik ki.¹⁸³ Bár a hetilapban megjelentek olyan szövegek is, amelyek kritizálták a magyar kormányt a rossz taktikai érzéke és a médiatörvény egyes vitatható

¹⁸⁰ A Népszabadság tiltakozó címlapja 23 nyelven: A mi valóságunk, 2011. január 3.

¹⁸¹ ATV Civil a pályán című műsora, atv.hu, 2011. január 6.

¹⁸² Demokrata-kör, Echo TV, 2011. január 4.

¹⁸³ Oda a sajtószabadság?, hetivalasz.hu, 2011. január 7.; Bűdösek vagyunk, hetivalasz.hu, 2011. január 6.; Ők uszítanak Orbán ellen: a németek borítják a bilit, hetivalasz.hu, 2011. január 11.

passzusai miatt¹⁸⁴, és a hetilap munkatársa, Stumpf András, számára egy „*hisztériamentes*” tárgyalássorozatot az Európai Bizottság tagjaival elfogadható lépés lenne.¹⁸⁵

2010-2011 fordulóján a Magyar Nemzet újságírói egy héten belül három szerkesztőségi cikket jelentettek meg. Az első írásban leszögezték, hogy egyetértenek a Közigazgatási és Igazságszolgáltatási Minisztérium kormányzati kommunikációért felelős államtitkárság által kidolgozott érvekkel, vagyis nincs kétségük afelől, hogy a magyar jogszabályok elemei más európai országok médiairányításában is megtalálhatók.¹⁸⁶ A második cikk az európai vitában résztvevő kormánykritikus szereplőkről és azok lehetséges politikai-gazdasági motivációikról szólt.¹⁸⁷ A harmadik szöveg pedig hangsúlyozza, hogy a vitában való részvétel „*Magyarország megvédéséért*” szükséges, nem pedig az ellenfelek meggyőzése miatt fontos.¹⁸⁸ A Magyar Nemzet szerint tehát a vitában sokkal fontosabb a támogatói kör megszervezése, mint a bírálók megbékítése. Hasonlóképp vélekedik a Magyar Hírlapban Bayer Zsolt is, aki úgy fogalmazott, hogy a médiatörvény ügyében a kritikusokkal „*egyezkedésnek helye nincs*”.¹⁸⁹

Az újságírói elkötelezettséget mutatja, hogy többen hajlandók voltak kilépni a szerkesztőségi szobából, hogy tevőlegesen alakítsák a politikai folyamatokat. A Népszabadság egyesülete például Alkotmánybírósághoz fordult¹⁹⁰, s az újság munkatársai élére álltak az Eötvös Károly Intézet „*Írjuk át a médiatörvényt!*” című kezdeményezésének. Indoklásaként pedig azt olvashattuk; „*célunk, hogy a magyar médiaszabályozást visszavezessük Európába*”.¹⁹¹ A Klubrádió munkatársai Stockholmban és Berlinben¹⁹², lengyel¹⁹³ és

¹⁸⁴ Médiatörvény: egy előre látható bukás krónikája, hetivalasz.hu, 2011. január 8.; A médiatörvény színe és fonákja, hetivalasz.hu, 2011. január 11.

¹⁸⁵ ATV Civil a pályán, atv.hu 2011. január 6.

¹⁸⁶ Médiaügy: bagoly mondja verébnek, mno.hu, 2010. december 30.

¹⁸⁷ (M)értékvesztés, mno.hu, 2011. január 4.

¹⁸⁸ Össztűz, mno.hu, 2011. január 6.

¹⁸⁹ Ugyanaz a bűz, Magyar Hírlap, 2011. január 4.

¹⁹⁰ A Népszabadság az Alkotmánybírósághoz fordult az új médiaszabályozás miatt, nol.hu, 2011. február 8.

¹⁹¹ Írjuk át a médiatörvényt!, nol.hu, 2011. február 21.

¹⁹² Bolgár György Svédországban, galamus.hu, 2011. április 7.

¹⁹³ Michnik a sajtószabadság-tüntetésen: Viktor, ez az út a diktatúra felé vezet!, nol.hu, 2011. március 15.

francia újságírók¹⁹⁴ Budapesten, az olasz sajtó képviselői Rómában¹⁹⁵, a Riporterek Határok Nélkül aktivitási pedig Bécsben¹⁹⁶ tiltakoztak az új magyar médiatörvények ellenek. A médiatörvényeket ellenző sajtó képviselői pedig külföldi médiumokban rendszeresen megszólaló interjúalanyokká váltak.¹⁹⁷

2.2.2 A vitában elfoglalt pozíciók és kommunikációközösségek (3. és 4. kutatási kérdés)

Az empirikus kutatás során nemcsak arra voltam kíváncsi, hogy kik, mikor és hol kommunikálták az új magyar médiatörvényeket közös európai problémaként, hanem a vitában megjelenő álláspontokat is részletesen megvizsgáltam. Az álláspontok elemzésénél elsősorban azokra az érvekre fókuszáltam, amelyeket a megszólalók saját mondanivalójuk alátámasztására alkalmaztak. Az érveket öt értelmezési keretbe – *demokratikus értékek, európai együvé tartozás, szuverenitás, szolidaritás és politikai motiváció* – csoportosítottam, amelyek alapján zajlott a vizsgálati anyag kódolásának második fázisa. Mindez a következőkben bemutatott eredményekre vezetett.

A magyar médiatörvény európai vitájában két világosan elkülönülő pozíció jelent meg; az egyik az új magyar médiaszabályozást kritizálóké, a második pedig a kritikusokat támadó (lásd Melléklet 5. számú táblázata). Nézzük először az új médiatörvényeket ellenzők argumentációit!

¹⁹⁴ Vámos Anna főszervező köszöntője 2011. március 15-én a Milla tüntetésén.

¹⁹⁵ Legge sulla stampa in Ungheria: manifestazioni anche a Roma, centrodiascolto.it, 2011. január 12.

¹⁹⁶ Bécsben is tüntettek a magyar médiatörvény ellen, Origo, 2011. január 15.

¹⁹⁷ Interview mit Mong Attila und Bogár Zsolt, neuwal.com, 2011. február 25.; A Slow Poison Attacking Democracy: Facebook Generation Fights Hungarian Media Law, spiegel.de, 2011. január 4.; Hungarian Media Independence Under Attack: An Interview with Balázs Nagy-Navarro, dissentmagazin.org, 2010. december 27.

2.2.2.1 Az új médiaszabályozással szemben kiritikus megszólalók pozíciója (182 kommunikációs egység)

Az ellenzők legtöbbször hangoztatott problémája a demokratikus értékek és az új magyar médiaszabályozás viszonya volt. A vizsgálati időszak egészét meghatározta a kérdés, hogy vajon a magyar törvények kiállják-e a demokrácia és az európai közös értékek próbáját. A vita alakulása arra mutat rá, hogy az európai demokrácia és az európai politikai értékek – ahogyan azt a vitában értelmezik – szoros összefüggésben vannak a sajtószabadság kérdésével.

Az összesen rögzített kiritikus kommunikáció több mint hetven százalékában, 133 megszólalásban sikerült a demokratikus értékek vagy az európai együvé tartozás értelmezési keretét azonosítani. A demokratikus értékek frame egyik legerősebb érve a sajtószabadság védelme volt, amely 77 kódolt egységben jelent meg. Az új szabályozással egyet nem értők kommunikációjában többször összekapcsolódott a sajtószabadság és a demokrácia; bár itt némi különbség mutatkozott a magyar és a külföldi szereplők érvkészletében. Míg az EBESZ és a nemzetközi sajtószakmai szervezetek számára a sajtószabadság és a demokrácia megsértése egy és ugyanaz, addig a magyar jogvédő és újságírói szervezetek a sajtószabadsággal kapcsolatban inkább az akkor még érvényben lévő 1989-es Alkotmány értékeit emlegették. Lássuk ezt a különbséget az Újságírók Európai Szövetségének és az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet ugyanazon a napon nyilvánosságra hozott közleményében;

Újságírók Európai Szövetsége: *„A korlátozó intézkedések keretek közé szorítják a véleményszabadságot, így a szólás szabadságát is. Az új szabályozás a kommu-*

*nizmus idejét hozza vissza, amikor a média feletti állami kontrol árnyékát vetíti Magyarországra. A szabályozás alááshatja a demokrácia alapértékeit.*¹⁹⁸

Eötvös Károly Közpolitikai Intézet: *„Jelenleg a sajtó szabadságának erőteljes korlátozásának vagyunk tanúi. (...) a törvényjavaslat beterjesztőinek biztosan céljai közé tartozik a politikai uralom és tekintély alkotmányosértő kiterjesztése.*”¹⁹⁹

Az alkotmányosságra, az alkotmányos értékekre való hivatkozás meghatározta az MSZP és az LMP pozícióját is. 2010 nyarán és őszén mindkét párt az Alkotmánybíróság bevonását sürgette, s beadvánnyal is fordultak a testülethez.

A törvényt ellenző magyar kommunikációkban a demokrácia védelme 2010 decemberében tűnik fel. 2010. december 21-én Gyurcsány Ferenc a német Deutschlandfunk rádió-nak beszélt először arról, hogy az EU egyik tagállamában olyan törvényt készülnek megszavazni, amellyel *„csak tekintélyelvű rezsimekben”* lehet találkozni.²⁰⁰ Ugyanaznap jelenik meg Jean Asselborn luxemburgi külügyminiszter közleménye, amely szerint a magyar médiatörvény egyértelműen megsérti az uniós szerződések *„szellemét és szavait”* és Magyarországot Fehéroroszországgal teszi hasonlatossá.²⁰¹ A demokratikus értékekre való hivatkozás a későbbiekben a vita központi értelmezési kerete maradt. Az MSZP vezetői Mesterházy Attila és Kovács László többször figyelmeztetett; a magyar kormány

¹⁹⁸ „a restrictive measure that limits freedom of opinion and thereby freedom of speech. It (...) turns the clock back to a time when Hungary lived under Communism and the shadow of state control of media. (...) the regulation (...) could potentially undermine fundamental democratic principles. Lásd: Hungarian media law 'turns clock back to Communism, EUObserver.com, 2010. augusztus 4.

¹⁹⁹ „Kivánjuk a' sajtó szabadságát, censura eltörlését”, hvg.hu, 2010. augusztus 4.

²⁰⁰ Gyurcsány a médiatörvényről: jön Lukasenka országa, nol.hu, 2010. december 21.

²⁰¹ Hungary passes law boosting government control of media, reuters.com, 2010. december 21.

szisztematikusan lebontja a demokráciát Magyarországon, amely nem maradhat rejtve az európai vezetők előtt.²⁰²

A demokratikus értékek frame terménységét mutatja, hogy egyszerre volt alkalmas szubsztantív, részletes, paragrafusok szintjéig elmenő kritikai boncolgatásra – ahogyan ezt az EBESZ²⁰³ vagy a Mérték Médiaelemző Műhely riportjai²⁰⁴ megteszik – és a jogszabályt csak példaként megemlítő, s sokkal inkább a Fidesz demokratikus elkötelezettsége felett egyszerű és gyors ítéletet mondó kommunikációk rendezésére. Utóbbinak legjobb példája a Black-out for Hungary kezdeményezés, amelyhez csatlakozók 2011. január 5-én elsötétített online felületeiken mindössze az alábbi rövid nyilatkozatot tették közzé;

„December 21-én a magyar parlamenti többséget adó párt új médiatörvényt szavazott meg, amely Európa legelnyomóbb és legantidemokratikusabb szabályozásainak gyűjteménye”.²⁰⁵

A médiatörvény európai vitájának csúcspontján az Európai Parlament 2011. január 19-i plenáris ülésén szintén találunk példát mindkét mintára. Az ülés eredeti célja az Európai Unió Tanácsának soros magyar elnökségi programjának megbeszélése lett volna, de az Európai Bizottság elnöke és a legnagyobb európai pártcsaládok képviselői számára a magyar médiatörvény és maga a vita sokkal érdekesebbnek bizonyult. José Manuel Barroso

²⁰² MSZP: nem csak a médiatörvénnyel van baj, nol.hu, 2011. január 8.; Kovács László interjúja a Kossuth rádió 180 perc című műsorában, mrl-kossuth.hu, 2011. február 2.

²⁰³ Analysis and assessment of a package of Hungarian Legislation and draft legislation on media and telecommunications. Prepared by Dr Karol Jakubowicz, Commissioned by the OSCE Representative on Freedom of the Media. Elérhető: <http://www.osce.org/fom/71218>. Letöltés időpontja: 2010. szeptember 12.

²⁰⁴ Polyák Gábor: Mi a baj a médiatörvénnyel?, szabadsajto.com, 2011. január 13.

²⁰⁵ „On the 21st of December the party holding the majority of the Hungarian parliament voted in favor of a new media law that is a collection of some of the most oppressive and undemocratic laws from all over Europe.” Lásd: <http://www.blackout4hungary.net/> Letöltés időpontja: 2011. január 5.

felszólalásában figyelmeztette Orbán Viktort, hogy a sajtószabadság Európa „*legszen-
tebb*” értéke, s ha megsértésének gyanúja felmerül, akkor az európai közösség és annak
képviselői „*joggal tesznek fel kérdéseket*”. Emellett az EB elnöke arra is rámutatott, hogy
a soros elnökség nemcsak adminisztratív és szakpolitikai, hanem reprezentációs feladat is
egyben, amely nem látható el, ha a magyar kormány elveszíti az európai közvélemény
bizalmát.²⁰⁶

Martin Schulz a szocialista frakció vezetője beszédjét egyenesen azzal kezdte, hogy hitet
tett a magyar médiatörvények európai vitájának érvényessége mellett:

*„(...)ez nemcsak egy magyar belpolitikai, hanem európai vita is. Világos, hogy az
Európai Unió - amelyik a joguralom elvére épülő közösség - alapjogait és értékeit
érintő törvényről van szó. Egy demokráciában, Orbán úr, a média ellenőrzi a ha-
talmon lévőket. A törvény eredményeképpen a hatalom ellenőrzi majd a médiát. Ez
egy demokráciában elfogadhatatlan, ezért kell minden európainak foglalkoznia a
törvénnyel.)”²⁰⁷*

²⁰⁶ „Since I know this is a matter of political concern, let me add a final comment on Hungary’s media law. The principle of freedom of the press is a sacred one in the European Union. (...) Prime Minister Orbán has just said he is a politician. I am sure that he is a very committed politician and I think you can agree that, leaving aside the legal issues – which will be dealt with in an objective and impartial manner because we will treat Hungary exactly like any other Member State – we must also concern ourselves with the political aspects. Hungary, like any Member State taking on the rotating Presidency, needs to have the full backing of all the other Member States and the European institutions to make the Presidency a success. I hope that Prime Minister Orbán will take this into consideration.” José Manuel Barroso felszólalása, 2011. január 19.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²⁰⁷ „(...) this is not just an internal political debate in Hungary, but also a European debate. It is clear that this law concerns the fundamental rules and values of the European Union, which is a community based on the rule of law. (...) In a democracy, Mr Orbán, the media monitor those who are in power. The result of this law is that those in power will monitor the media. This is unacceptable in a democracy and that is why the people of Europe are so concerned about this law. Martin Schulz hozzászólása, 2011. január 19.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

Később pedig a Médiatanács megválasztási módját a Médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló törvény vonatkozó paragrafusát idézve kritizálta.²⁰⁸

A liberális és a zöldpárti vezérszónokok is elfogadták a demokratikus értékek és az európai együvé tartozás értelmezési keretét, de ők a jogias beszéd helyett érzelmi húrokat pengettek. A Népszabadság által magyarra is lefordított hozzászólásaikban szenvedélyes retorikai fordulatokkal érzékeltették, hogy a megszólalásaikat a szeretet és az aggodalom téríti el az ülés eredeti napirendjétől:

Daniel Cohn Bendit (zöldpárti képviselő): *„A zöldek és én személyesen szeretjük Magyarországot. Sírtam, amikor 1954-ben Magyarország elveszette a futball világbajnokság döntőjét. (...) Volt egy olyan Orbán Viktor, aki számomra tiszteletreméltó politikus volt. Ma inkább aggódom érte, hiszen Ön miniszterelnök úr jó úton halad, hogy európai Hugo Chavezé váljon.”*²⁰⁹

Guy Verhofstadt, a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért frakció vezetője a magyar médiatörvénnyel kapcsolatos beszédét így vezette fel:

*„Ezer szállal kötődöm a magyar kultúrához. (...) A kedvenc íróm, Sándor Márai szavait idézném. (...) Ő biztos nagy aggodalommal tekintene a mai Magyarországra, ahogyan én teszem most.”*²¹⁰

²⁰⁸ Lásd: Martin Schulz hozzászólása, 2011. január 19.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²⁰⁹ Daniel Cohn Bendit 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén elhangzott beszédje. Magyar felirattal olvasható: http://nol.hu/kulfold/cohn-bendit_beolvas_orbannak_-_video_magyar_felirattal. Letöltés ideje: 2011. június 30.

²¹⁰ Guy Verhofstadt 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén elhangzott beszéde. Magyar felirattal olvasható: http://nol.hu/kulfold/cohn-bendit_beolvas_orbannak_-_video_magyar_felirattal. Letöltés ideje: 2011. június 30.

Lothar Bisky (Európai Egyesült Baloldal EP frakciójának vezetője) szerint pedig minden európai demokratának együtt kell felemelnie a szavát a magyar médiatörvények ellen.²¹¹

A liberális Alexander Graf Lambsdorff képviselő, édesapja Otto Graf Lambsdorff emlékére kérte Orbán Viktort, hogy a vitát ne ellene szóló lejárató kampánynak állítsa be, hanem az alapvető polgári jogokra és a liberális jogállam elveire épülő politikai közösség tagjához méltóan folytasson párbeszédet az Európai Bizottság, az EBESZ és az Európai Parlament képviselőivel.²¹² A zöld párti Judith Sargentini is felrótta Orbán Viktornak, hogy ki akarja zárni az európai megszólalókat a vitából.²¹³ Míg a magyar EP delegáció tagjai közül Tabajdi Csaba (MSZP) a felfokozott európai érdeklődést a törődés jelének értékelte, „*Európa értünk haragszik és nem ellenünk*” – mondta.²¹⁴

Hasonló megszólalások jellemezték az Európa Tanács 2011. január 26-ai ülését. Svéd, brit és ciprusi képviselők magukat Magyarország barátainak nevezték, akiknek kötelessége a helyes útról eltévedt felet figyelmeztetni.²¹⁵ Noha az ügy napirendre vételét a svéd szociáldemokrata párt politikusai indítványozták, konzervatív (Timothy Boswell) és nép-

²¹¹ „This is not interference in Hungarian affairs” Lásd: Lothar Bisky hozzászólása, 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹² „Mr Orbán, in an article which appeared yesterday in a major German newspaper, you cited Otto Graf Lambsdorff as one of your role models. We last met at his funeral service in December 2009. You attended as a private individual and we very much appreciated that. I would like to ask you to honour his memory by respecting, following and defending the principles of the liberal constitutional state in all the measures that you take. You have responded to the criticism of the media law with two arguments. You have said that this is a campaign against Hungary and against you personally and that the campaign is unspecific. I would like to make it very clear that this is not a campaign. It is an issue for Europe if fundamental freedoms are interfered with and called into question in a Member State of the European Union.” Alexander Graf Lambsdorff hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹³ „Even Hungary is asking everyone to keep their noses out of its business. That is a strange attitude for a Presidency of the European Union. It is your job, Prime Minister Orbán, to lead the European Union and, indeed, to encourage Member States to concern themselves with each other's business.” Judith Sargentini hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹⁴ „(...) the EU is not angry with the Hungarian Government; it is angry for it. And this criticism is especially not directed at the Hungarian people.” Tabajdi Csaba hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.

²¹⁵ Björn von Sydow, Timothy Boswell, Kerstin Lundgren, Christos Pourgourides hozzászólása. Council of Europe: Debate on the functioning of democracy in Hungary, webtv.coe.int, 2011. január 26.

párti képviselők (Christos Pourgourides) is osztoztak a magyar kormányt a demokrácia megcsúfolásával vádoló nyilatkozatokban.

A demokratikus értékek és az európai együvé tartozás kereteit összekapcsoló pozíciót láthatunk a német kormány nevében megszólalók kommunikációjában is. Werner Hoyer államminiszter Népszabadságnak adott interjújában így érvelt; *„a sajtószabadság az Európai Unió alapjoga, az európai demokrácia biztosítója. Magyarország pedig, amikor csatlakozott az EU-hoz, elfogadta ezt. A közösségi alapértékeket pedig közösen kell megvédenünk.”*²¹⁶

A kritikusoknak tehát alapvetően Orbán Viktor demokráciaértelmezésével volt vitájuk, hiszen számukra elfogadhatatlan, ha az EU egyik tagállamának kormánya ellenőrizni akarja a médiát, mert a demokrácia rendje szerint fordítva áll a helyzet; a *„médiának egy demokráciában bosszantania kell a hatalmat és a hatalomnak ezt tűrnie kell”*.²¹⁷ Az ülésen Orbán Viktor demokratikus elkötelezettsége is többször megkérdőjeleződött.²¹⁸ Az EP plenáris ülésén nyoma sem volt tehát a racionális, tényekre alapuló, nyitott, objektív és konszenzuserősítő diszkussziónak. A kritikusok szándéka nem a magyar kormány és saját álláspontjuk közötti harmónia megteremtése volt, hanem annak világos jelzése, hogy az európai politikai elit többsége elfogadhatatlannak tartja a magyar politikai vezetés lépéseit és vissza akarja téríteni a kijelölt útra.

A médiatörvény ügyét tehát alapvetően a sajtószabadság és a demokrácia védelmére irányuló értelmezések tették közös európai problémává. Ezt csak megerősítették azok az érvek, amelyek a magyar szabályozás és az *acquis communautaire* közötti diszcrepanciát

²¹⁶ A sajtószabadság sérülésétől tart Werner Hoyer, nol.hu, 2010. december 31.

²¹⁷ Daniel Cohn Bendit 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén elhangzott beszédje. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

²¹⁸ „However, I would like to ask you how you feel now, when you are seen as someone who is leading a country away from democracy and towards totalitarianism.” Jörg Leichtfried hozzászólása 2011. január 19-én az EP plenáris ülésén.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN>. Letöltés időpontja: 2011. január 30.

vetették fel (12 kódolt egység). A jogi értelemben vett együvé tartozás argumentuma a legvilágosabban az Európai Parlament 2011. március 10-i plenáris ülésen elfogadott határozatában jelenik meg, amelyben nyolc jogforrásra hivatkozva kéri a magyar kormányt, hogy vonja vissza a médiatörvényeket. Az EP-döntés alighanem a magyar médiatörvényt kritizáló érvek diadala, hiszen hivatalosan is kimondja: a magyar médiatörvény nem állja ki az Európai Unió mércéjét.

Az európai együvé tartozás értelmezési kerete azonban nemcsak arra volt alkalmas, hogy a nem magyar megszólalók kritikai pozíciójának létjogosultságát megteremtse, hanem az Európai Unión belüli viszonyrendszer, pontosabban a ki képviselheti Európát kérdés vitatásához is hozzájárult. Az Európai Unió Tanácsának magyar elnökségi nyitányát beárnyékolta azok a nyilatkozatok, amelyek szerint Magyarország nem méltó az EU elnökségéhez²¹⁹, korlátozni kell a magyar elnökség tárgyalási lehetőségeit²²⁰, bizonyos ügyeket el kell venni a magyar elnökségtől²²¹ vagy éppen fel kell függeszteni Magyarország szavazati jogát²²².

A demokratikus értékek és az európai együvé tartozás értelmezési kereteinek kombinációja a magyar médiamunkások pozíciójában is meghatározta. Az új szabályozást ellenző újságírók a „külföldről kristálytiszta látszó diktatúra veszélyről”²²³ írtak, amelyben nagyon is szükséges, hogy Európa tekintélyes figurái „közösen, határozottan kijelentik: eddig és ne tovább”²²⁴. Az európai kritikusokkal való párbeszéd fontosságáról szólt a Népszava *Nem az országgal van a baj* című írása, amelyben a szerző köszönetet mond a külső támogatásért és a „tűéles” helyzetértékelésért.²²⁵ Másik cikkben az európai a ma-

²¹⁹ Unió támadás: a médiatörvénnyel méltatlanná válunk az elnöki posztra, nol.hu, 2010. december 22.

²²⁰ 'Hűséges Európához a magyar kormány', nol.hu 2010. december 23.

²²¹ Fidesz gyorsan bekerülhet a szélsőjobb oldali klubjába, hvg.hu, 2011. január 5.

²²² Bavaglio alla stampa, deputati in manette L'Ungheria di Orbán spaventa l'Europa, corriere.it, 2010. december 30.

²²³ Miért ömlik az epék?, Népszava, 2011. január 8.

²²⁴ Orbán csupasz ökle és a külföldi visszhang, nol.hu, 2011. január 6.

²²⁵ Nem az országgal van a baj, népszava.hu, 2011. január 15.

gyar nyilvánosság „működési zavarainak” ellensúlyozójaként jelent meg, s az európai politikai aktorok a „*bénult magyar ellenzék*” szerepét töltik be, amikor a demokrácia védelmében lépnek fel még akkor is, ha „*magyar emberek többségét mindebből* (ti. Orbán-kormány intézkedései) *semmi sem zavarja*”.²²⁶ A Népszabadság hasábjain pedig amellett érveltek, hogy ha az Európai Unió egy tagállama megsérti a közösségben tisztelt értékeket, az közös ügy, következésképpen a közösség minden tagjának joga van azt vitatni.²²⁷

A fentiekben kísérletet tettem annak bemutatására, ahogyan a kritikusok nemzeti hovatartozástól függetlenül hasonló és nagyjából egyformán kommunikált formában támadták a médiatörvényeket, azon keresztül a magyar kormányt, s személyesen Orbán Viktort. Azt is igyekeztem megvilágítani, hogy az új magyar médiaszabályozás európai vitájának kommunikációs folyama a demokratikus értékek frame alkalmazásával hogyan lépett ki a szűkebb médiapolitikai-szabályozási, szakmai-jogias beszélgetések medréből annak érdekében, hogy végső soron az európai együvé tartozás megvallásának lehetőséget adjon. A magyar médiatörvény kritikusai tehát egy nagyon világos, koherens és viszonylag kiszámú érvet felvonultató kommunikációt folytattak, amely minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy az ügyben létrejött európai nyilvánosságot jobbra a maguk számára kedvezően befolyásolják.

Következőkben lássuk, hogy milyen argumentumok jelennek meg mindezekkel szemben!

²²⁶ Magyarországon megszűnt a sajtószabadság, Népszava címlap, 2011. január 3.

²²⁷ Árt az egész EU szavahihetőségének az új magyar médiatörvény, nol.hu, 2011. január 15.

2.2.2.2 A magyar médiaszabályozás kritikussait támadó pozíciók (138 kommunikációs egység)

Az új médiatörvények európai vitájában megfogalmazott kritikák a vita első hónapjaiban süket fülekre találtak. Koltay András, a Médiatanács akkor még várományos tagja, „félreértésnek” nevezte a vádakat²²⁸, Martonyi János külügyminiszter „nem értette” a kritikákat²²⁹, Cser-Palkovics András parlamenti képviselő szerint pedig „nincs ügy”²³⁰, amiről beszélni lehetne. A médiaszabályozás változásait kezdeményező és azt támogató hivatalos politikai intézmények tehát 2010 nyarán még a vita tényét sem óhajtották elfogadni.

A Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége azonban már 2010. július elsején teljes mellszélességgel kiállt a szabályozás tervezete mellett. Ezzel párhuzamosan igyekezett a Nemzetközi Sajtóintézet és az Európai Újságíró Szövetség hitelét tönkretenni, amikor politikai elfogultság gyanúját vetette fel;

*„az elmúlt nyolc évben nem kifogásolták a magyar médiaviszonyokat, hallgattak 2006 őszén, mikor munkájukat végző újságírókat vertek az ünneplő tömeg erőszakos oszlatása közepette”.*²³¹

2010 őszén a Fidesz és a kormánypárti újságírók szinte egyszerre indítottak támadást az EBESZ ellen. 2010. szeptember 9-én L. Simon László az Országgyűlés Kulturális és sajtóbizottságának elnöke parlamenti sajtótájékoztatóján éles szavakkal kritizálta a magyar

²²⁸ Az új médiaszabályozás védelmében, mno.hu, 2010. augusztus 29.

²²⁹ Médiatörvény: Martonyi nem érti az EBESZ-t, nol.hu, 2010. augusztus 28.

²³⁰ Eltűntek a médiatörvény előterjesztői, stop.hu, 2010. augusztus 11.

²³¹ A MEUSZ sürgeti a médiatörvényt, meusz.hu, 2010. július 1.

médiatörvényeket támadókat; az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) sajtószabadság-képviselőjét azzal vádolta, hogy a magyar baloldal szócsöve, hiszen jelentése „*nagyon úgy néz ki, mintha Budapesten írták volna*”.²³² Közben a Magyar Nemzet az EBESZ és a magyar balliberális értelmiség különlegesen szoros kapcsolatát elemezte szerkesztőségi cikkében.²³³ A mandiner.hu-n pedig így írtak az EBESZ-ről:

„De mielőtt hasra esnénk az EBESZ kifogásai előtt (arról az EBESZ-ről beszélünk, amely ujját sem mozdítja a szlovák nyelvtörvény ügyében, és amely akkor sem emelte fel a szavát, amikor Magyarországon kormány közeli alakok kábítószert akartak rejtteni ellenzéki újságírók autójába), érdemes lenne megkérdezni, hogy olvasták-e egyáltalán a jogszabály szövegét, vagy csak megbízható magyarországi informátoraikra hagyatkoztak.”²³⁴

A Jobbik országgyűlési frakciója is a kritika kritikusaként jelent meg. Kommunikációjában világossá tette, hogy egyértelműen elutasítja az új magyar médiaszabályozást²³⁵, de a kérdés európai vitáját is abszolút ellenszenvvel fogadja²³⁶. Novák Előd a baloldali politikusok és értelmiségiek európai közvélemény felé fordulását árulásnak, az európai intézmények bevonódását illegitimnek²³⁷, az Orbán-kormány és az Európai Bizottság 2011. februári megegyezését pedig megfutamodásnak nevezte.²³⁸ Morvai Krisztina a párt euró-

²³² Fidesz: az EBESZ jelentése az MSZP vádpontjait tartalmazza, emasa.hu, 2010. szeptember 9.

²³³ Rendszerváltás a médiában hisztérikus felhangokkal, mno.hu, 2010. október 1.

²³⁴ Tiltaná a médiacsomagot az EBESZ, mandiner.hu, 2010. szeptember 9.

²³⁵ Novák Előd: Elfogadhatatlan a médiatörvény-tervezet, barrikad.hu, 2010. december 1.; A médiatörvény ellen tüntet a Jobbik, jobbik.hu, 2011. január 5.; Médiatörvény: a Jobbik tiltakozik, stop.hu, 2010. november 23.

²³⁶ A Jobbik nem támogatja a médiatörvényt, de álszentnek tartja támadását, hvg.hu, 2011. január 19.

²³⁷ A médiatörvény magyar belügy, jobbik.hu, 2011. január 20.

²³⁸ Novák Előd felszólalása az Országgyűlés 2011. február 27-i vitanapján, Jobbik youtube csatornája, 2011. február 27.

pai parlamenti képviselője az európai és magyar baloldal szidalmazásával vett részt a polémiaiban.²³⁹

A magyar kormány 2010 decemberében szállt be a vitába, s egy viszonylag komplex, több elemből álló pozíció promótálására kommunikációs offenzívát indított. Először arról próbálták meggyőzni az európai közvéleményt, hogy az új szabályozás „*íz-ig-vér-ig európai*”²⁴⁰ vagyis nincs olyan eleme, amely más európai uniós tagállam valamelyikében ne lenne ismert és elfogadott médiapolitikai gyakorlat. Talán a budapesti svéd nagykövetség azonnali tiltakozása miatt elálltak a más európai országok médiapolitikai gyakorlatával példálózó kommunikációtól, s helyét a nemzeti szuverenitásra és a támadások mögött álló politikai érdekek hangoztatására épülő kommunikáció vette át.

A kormány által mindössze nyolc hétig életben tartott (2010. december 28-a és 2011. február 21-e között) szuverenitás-értelmezési keret elfogadtatásával kísérletezett Orbán Viktor, amikor arra kérte a német és a francia kormány képviselőit, hogy „*tartózkodjanak a véleménynyilvánítástól*” olyan kérdésekben, amelyről „*nincs közvetlen tudásuk*” és amelyben „*nincs érdekelttségük*”.²⁴¹ A magyar nemzeti szuverenitás tiszteletben tartását kérte Schmitt Pál államfő²⁴² és Németh Zsolt külügyi államtitkár²⁴³ is. Nem meglepő, hogy a nemzeti keretek primátusát hirdető érvkészletet főként a magyar kormánypárti újságírók és magyar civil szervezetek ápolták. A Magyar Nemzet és a Magyar Hírlap szerkesztőségi cikkeiben a médiatörvény kritikáit a nemzeti önrendelkezés „*példátlan*”²⁴⁴, „*felháborító*”²⁴⁵ és „*tervszerű*”²⁴⁶ megsértésének tekintették. A Civil Összefogás Fórum

²³⁹ Morvai Krisztina hozzászólása az EP 2011. január 19-ei plenáris ülésén.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN> Letöltés ideje: 2011. január 30.

²⁴⁰ Sziijártó: a médiatörvény "íz-ig-vér-ig európai jogszabály", nol.hu, 2010. december 28.

²⁴¹ Orbán mégis változtatna?, bruxinfo.hu, 2011. január 6.

²⁴² Le président hongrois promulgue une loi controversée sur la Presse, lalibre.be, 2011. január 5.

²⁴³ Uns muss niemand über Demokratie belehren, berliner-zeitung.de, 2011. január 22.

²⁴⁴ A kettős mérce büze, mno.hu, 2011. január 10.

²⁴⁵ Második taxisblokádnak?, mno.hu, 2011. január 11.

²⁴⁶ Sarkosan fogalmazva, magyarhirlap.hu, 2011. február 21.

pedig elítélte a kétharmados állampolgári felhatalmazás semmibe vételét és a belügyekbe való beavatkozást.²⁴⁷

A médiatörvények kritikusait támadó magyar és külföldi szereplők között összhangot azonban nem a szuverenitás, hanem a politikai motiváció értelmezési keret felépítése teremtetten meg. Az elfogultság, méltánytalanság, szándékos félrevezetés, szisztematikusan tervezettség és összehangolt politikai támadás vádjával operáló értelmezési keret ugyanis nemcsak a magyar kormányzat, a kormánypártok és a Fidesz európai parlamenti delegációjának, hanem az Európai Parlament néppárti frakciójának, a Szabadság és Demokrácia Európája nevű képviselőcsoportjának és egyéb tagállami politikus álláspontját is meghatározta (57 kódolt egység). A politikai motiváció értelmezési keretének alkalmazását újságírói beszélgetésekben és civil szervezetek kommunikációjában is rögzítettem (8 kódolt egység).

A kritikusok politikai motivációira felfűzött kommunikáció példája Szalai Annamária (Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság elnöke), Csermely Péter és Gajdics Ottó Hír TV Péntek 8 című műsorában rögzített beszélgetése. A műsorban az újságírók és Szalai Annamária egyetértettek abban, hogy nem szakmai, hanem politikai vita zajlik, amelyet közéleti-gazdasági pozíciójukat féltő magyarok gerjesztenek és szakmai hitelességüket régen elvesztett szereplők karolnak fel.”²⁴⁸ A politikai motiváció értelmezési keretének érvei figyelhetők meg Orbán Viktor 2011. január 19-én, az EP plenáris ülésének második beszédében, amely közvetlenül azután hangzott el, hogy a magyar miniszterelnök az Európai Parlament frakcióvezetőinek és képviselőinek médiatörvénnyel kapcsolatos véleményét végighallgatta. A válaszban Orbán Viktor négy tétel köré szervezte mondandóját, amely a magyar médiatörvény kritikusainak politikai szándékait kívánta leleplezni.

²⁴⁷ A kormány jó úton halad, civilosszefogas.hu, 2011. január 11.

²⁴⁸ Hír TV Péntek 8 című műsora, mno.hu, 2011. január 14.

Nézzük ezeket egyenként!

1. *„A tévedések méltatlanok Önökhöz. (...) Önöket rútul rászedték és becsapták.”* A kritikusok tárgyi tévedései szándékosak, a magyar médiatörvények pontatlan idézésével pedig leleplezték forrásait, és azt is, hogy hajlandóak egyoldalú tájékoztatásra építve ítéletet alkotni.
2. *„Abban kell bíznom, hogy az Európai Bizottság képes lesz elfogulatlan és tárgyilagossá álláspontot kialakítani.”* Orbán Viktor szavai megerősítették, hogy a magyar kormány jogszabályi változtatásra, ha vonakodva is, de csak az Európai Bizottsággal történő tárgyalás nyomán és csak az audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló európai uniós irányelv hatályáig hajlandók.
3. *„Méltányosságot önöktől nem is remélhetek. (...) Önök számára nem a médiatörvény jelent problémát, hanem a magyar kormány kétharmados támogatottsága.”*
Az európai vita tehát a magyar kormány számára vegytisztán politikai ügyként jelent meg, amelynek irányát politikai szereplők, politikai eszközökkel befolyásolják. A magyar kormány pozíciójában az Európai Parlament frakció sem politikán kívüli autoritásként jelent meg, így a baloldali vezérszónok, képviselők véleménye nem más, mint politikai szövetség-, illetve ellenfél definiáló lépések sorozata. Következésképpen a magyar kormánynak is lehetősége, hogy politikai módon válaszoljon, vagyis a politika fegyvertárával küzdeni az ellenzökkal és támogatói köröket szervezni.

4. „*Mi ez, ha nem a magyar nép megsértése?*” A magyar kormány álláspontja szerint a demokratikus értékek veszélyben létét felvetők a magyar nép demokratikus elköteleződését kérdőjelezték meg. Az ilyen megszólalások mögött nemcsak Orbán Viktor, de később Németh Zsolt külügyi államtitkár erőteljes paternalizmust lát: a nyugati országok „*leckéztetését*”, amellyel magyarok „*posztkommunista politikai kultúráját minősítik*”.²⁴⁹ Navacsics Tibor miniszter szerint pedig a magyar médiatörvény vitája egy „*teszt*”, amelyben próbára teszik a magyar politikai közösséget, hogy képes-e kiállni saját politikai döntései és értékei mellett.²⁵⁰

A magyar nép egésze elleni támadás a miniszterelnöki kommunikációnál harciasabb formában jelent meg az újságírói-értelmiségi körökben. Az Echo TV Korrektúra című beszélgetős műsorában a résztvevők a vitát a háború metaforáival írták le: az európai kritikákat „*Magyarország elleni nemzetközi hadjáratnak*”, Orbán Viktort diktátornak tituláló megszólalásokat a „*likvidálási kísérleteknek*”, a magyar kormány pozícióját pedig „*szabadságharcként*” értelmezték. A támadások hátterében a „*globális birodalmi rend fenntartásában érdekelt nemzetközi médiaköröket*” tudják, s a médiatörvény-vita tétje nem más, mint „*Magyarország függetlenségének kivívása*”. A beszélgetésben nem politikai vagy gazdasági dependenciáról volt szó, hanem értelmezői függőségről, vagyis ahogyan Bogár László fogalmaz: „*a médiatörvény vitájában azért kell minden erővel küzdeni, (...) hogy Magyarországnak joga legyen a saját szavaival leírnia a világot és annak történéseit.*”²⁵¹

A politikai motiváció keret sikeréhez hozzájárult, hogy felépítésében és ápolásában nem magyar szereplők is kivették részüket. Egyik példája Jacek Olgierd Kursk (Európai Kon-

²⁴⁹ „Uns muss niemand über Demokratie belehren”, berliner-zeitung.de, 2011. január 22.

²⁵⁰ Tesztnek tartja a médiatörvényt ért bírálatokat Navacsics, origo.hu, 2011. január 10.

²⁵¹ Echo TV Korrektúra című műsora, 2011. január 7.

zervatívok és Reformerek európai parlamenti képviselője) hozzászólása, amelyben az európai kritikái mögött politikai antipátiáról beszélt.²⁵² Nigel Farage brit EP képviselő pedig egyenesen úgy fogalmazott, hogy az Európai Bizottság „*tele van kommunistákkal*”, így az hamisan állítja be magát semleges testületnek. Farage ezért azt ajánlotta magyar miniszterelnöknek, hogy bányon az EB-vel ennek megfelelően, vagyis ne engedje a magyar belügyekbe történő beavatkozásukat.²⁵³ Német kereszténydemokrata képviselők a Bundestagban pedig a magyar médiatörvény európai visszhangját „*összeurópai kommunista-szocialista produktumnak*” nevezték.²⁵⁴

Fontos hangsúlyozni, hogy a vitában megszólalt külföldi politikusok – például a francia, litván, olasz és romániai Európa Tanács-i küldöttek – többnyire nem a médiatörvényeket és nem is elsősorban a magyar kormányt vették védelmükbe, hanem a kritikusait támadták.²⁵⁵ Voltak természetesen arra is példák, hogy személyesen Orbán Viktor érdemeit méltatták és demokratikus elköteleződését hangsúlyozták²⁵⁶, de sokkal inkább a „*túl-zó*”²⁵⁷, „*hisztérikus*”²⁵⁸, „*előítéletekre alapuló*”²⁵⁹ vádak (ti. Magyarországon vége a sajtószabadságnak, az ország a diktatúra felé halad) és a felmerült „*abszurd ötleteket*”²⁶⁰ (ti. Magyarország európai uniós szavazati jogának visszavonását) utasították el. Noha az Európai Bizottság illetékességét és tárgyalások szükségességét nem kérdőjelezték meg, ez a fajta kommunikáció tulajdonképpen a magyar kormánnyal valamiféle szolidaritást vállaló pozíciót jelez. A szolidaritás jóval erősebb és explicitebb formája jelenik meg azokon

²⁵² Jacek Olgierd Kursk hozzászólása az EP 2011. január 19-ei plenáris ülésén.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN> Letöltés ideje: 2011. január 30

²⁵³ Nigel Farage hozzászólása az EP 2011. január 19-ei plenáris ülésén.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=CRE&reference=20110119&secondRef=ITEM-005&format=XML&language=EN> Letöltés ideje: 2011. január 30

²⁵⁴ Németek is kommunistáznak a magyar médiatörvény miatt, nol.hu, 2011. január 5.

²⁵⁵ Bernard Fournier, Edigijus Variekis, Luca Volonté, Frunda György hozzászólása. Council of Europe: Debate on the functioning of democracy in Hungary, webtv.coe.int, 2011. január 26.

²⁵⁶ Tökéletes demokráciának nevezte Magyarországot a román külügyminiszter, origo.hu, 2011. január 17.

²⁵⁷ Laurent Wauquiez: „La Hongrie est prête, si besoin, à corriger ses lois”, la-croix.com, 2011. január 6.

²⁵⁸ Ők uszítanak Orbán ellen: a németek borítják a bilit, hetivalasz.hu, 2011. január 11.

²⁵⁹ Németek is kommunistáznak a magyar médiatörvény miatt, nol.hu, 2011. január 5.

²⁶⁰ 'Hűség Európa-hoz a magyar kormány', nol.hu, 2010. december 23.

a rendezvényeken, amelyek ténylegesen a magyar médiaszabályozást ellenzők ellen szerveződött. A magyar kormányt támogató molinókkal és jelszavakkal Stockholmban a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége, Berlinben a Szövetség a német-magyar párbeszédért nevű civil szervezet, Bécsben pedig egy Facebook csoport tagjai tűntek fel a magyar médiatörvényt támadó rendezvényeken.²⁶¹ Az ellenfelek politikai kötődését nem tárgyaló, de a magyar kormány iránti szolidaritást nyilvánossá tevő kommunikációkat a *szolidaritás*-értelmezési keret elnevezéssel illetttem és összesen 19 esetben kódoltam.

A megszólalások dinamikájának összevetése (lásd Melléklet 3. és 4. számú ábra) jól mutatja, hogy a vita ütemét jóideig az új szabályozást elítélők diktálták, s a 2010 nyarán-őszén megfigyelt kommunikációs folyamatot is ők dominálták. A médiatörvényeket kritizálókat támadó pozíció mindössze 2010-2011 fordulójára, a politikai motívációk-érvkészlet bevezetésével és felfutásával erősödött meg. Míg az ellenzők erre többnyire az európai együvé tartozás értelmezési keretéhez tartozó argumetációk hangsúlyozásával válaszoltak. Látható az is, hogy a kritikusat támadók jobban igyekeztek mondanvalójukat azonosítható indokokkal alátámasztani. Pozíciójuk magyarázatakor gyakrabban kontextualizálták az eseményeket, mint az új szabályozással elégedetlenek.

²⁶¹ Botrány, műballhé vagy provokáció?, index.hu, 2011. április 14.

2.2.2.3 A vita kommunikációközségei

A szereplők és a fórumok azonosítása során kimutattam, hogy a magyar médiatörvény-ügy körüli európai nyilvánosság alakulásában a politikai szereplők kezdeményező készsége döntőnek bizonyult. A vitában elfoglalt pozíciók feltárásával pedig arra is fény derült, hogy az európai nyilvánosság létrejöttében nemcsak a konszenzusorientált, tényalapú és racionális kommunikáció értékes. A disszertáció esettanulmányának negyedik kutatási kérdése kapcsán pedig arra vállalkozom, hogy az európai nyilvánosság politikatudományi kontextusára tegyek javaslatot. A vitájában létrejövő kommunikációközségek leírásával megkísérlem az európai nyilvánosság politikatudományi szempontból értelmezhető keretbe ágyazását, amely követve Thomas Risse elképzelését (Risse 2010: 1-19) az EU legitimáció- és democráciadeficit koncepciója helyett a közösség-problematikára fókuszál. Az ügyet a megszólalók ugyanis egyértelműen nem az EU egészének elfogadására, nem az Európai Unió működésének szélesebb közvélemény előtti megismertetésére, és nem is egy európai uniós döntés előtti deliberatív konzultációra használták. Az eset sokkal inkább arra mutat rá, hogy a szereplők az Európai Uniót egyfajta politikai struktúrának tekintették, ahol a jól ismert lehetőségek mellett új porondok és új aktorok segítségével teremthetnek kedvezőbb feltételeket maguk számára, ha a nemzeti kereteket túllontúl szűköseknek vagy ellenségesnek gondolták.

A mondanivaló nyomatékosításának és a pozíció megszilárdításának egyik lehetséges útja a szövetségkeresés, Carl Schmitt terminológiájával élve a barátok megszerzése. Carl Schmitt barát/ellenség megkülönböztetésére alapozott politikaképe (Schmitt 2002) nagyon is eligazító magyar médiatörvény európai vitájában kialakult kommunikációközségek elgondolására. Általa válik érthetővé, hogy a médiatörvények kapcsán tapasztalt konfrontáció nemcsak elválaszthatja az európaiakat, hanem bizonyos értelemben össze is

köti őket. Sőt, éppenséggel az elválasztás megkonstruálása teszi lehetővé a politikailag releváns közösségek létrejöttét (vö. Mouffe 2000, Szabó 2003a, Körösenyi 2005). Politikatudományi szempontból tehát nem érdektelen fejlemény, ahogyan a szereplők a kommunikáció segítségével kitágítják szövetségkereső tevékenységük határait, s egy alapvetően belpolitikai kérdésben európai léptékű támogatói köröket szerveznek, illetve csatlakoznak azokhoz.

Ezzel pedig máris megérkeztünk a fejezet céljához, vagyis annak értékeléséhez, hogy vajon a magyar médiatörvény körüli polémia kommunikátorai értelmezhetők-e közösségként, s ha igen, akkor mi alapján.

A vita kommunikációközösségeinek meghatározására nem az ügyön kívül meghatározott, ex ante kategóriákat, s exogén változókat – például: baloldali-jobboldali, nemzeti-európai uniós, régi tagállambeli-új tagállambeli, kormányposzton lévő-ellenzéki, stb. – vetítettem a kommunikációkra, hanem a szereplők és vitában elfoglalt pozícióik közötti hasonlóságot tekintettem iránymutatónak. Más szóval: a magyar médiatörvények európai vitájában az egyforma érvkészlettel megszólalókat és egymás pozícióit támogató feleket kategorizáltam kommunikációközösségként. Mindezt két kereszttábla elemzés segítségével tettem, amelyben a megszólalókat és a vitában elfoglalt pozíciókat vetettem össze (lásd Melléklet 5. és 6. táblázat). Nézzük mindez milyen eredménnyel járt!

A kereszttáblák egyértelműen mutatják, hogy a magyar médiatörvényeket kritizálók gyakorlatilag ugyanazt az érvkészletet alkalmazták. Az új szabályozást ellenző kommunikációközösség tagjai közé sorolhatjuk a magyar Országgyűlés ellenzéki pártjait, az Európai Parlament baloldali, liberális és zöld frakcióit, a német szociáldemokrata, szabaddemokrata és zöld pártokat és a luxemburgi kormányt. A nemzetállami-európai uniós különbségtételt tehát elvethetjük; a magyar médiatörvény európai vitájában a pozíciókat nem a nemzeti hovatartozás határozta meg. Így a polémia kommunikációközösségeiben sem a

nemzeti keretek primátusa érvényesült. Ugyanerre a következtetésre jutunk, ha a sajtószakmai szempontokat nézzük. Míg a nemzetközi újságíró szervezetek és a Magyar Újságírók Országos Szövetsége egyértelműen kritikus, addig a Magyar Elektronikus Újságírók Szövetsége világosan kormánypárti nyilatkozatokkal vett részt a vitában. Az intézményes-civil különbségtétel sem eligazító: a Milla-csoport a törvények ellen, a Civil Összefogás Fórum pedig a magyar kormány mellett érvelt. Mivel azonban az európai vitában Jobbik elhagyja a médiatörvények kritikusainak táborát, első ránézésre gondolhatnánk, hogy az új szabályozást negatívan megítélők kommunikációközösségét az öndefiníció szerinti politikai baloldal adja. Következésképpen a kritikusok ellentáborát a jobboldal jelenti. S valóban azt látjuk, hogy a jobboldali-konzervatív Orbán-kormány, a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, illetve a Médiatanács, a Fidesz és a konzervatív magyar újságírók kommunikációja teljesen egyformán alakult.

Adatok azonban azt is mutatják, hogy nemcsak a magukat baloldalinak vallók támadták a magyar médiatörvényeket. A vitában engesztelhetetlen kritikusaként aktív szerepet vállaló nemzetközi és magyar jogvédő szervezetek, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet sajtószabadság-képviselője és az Európa Tanács emberi jogi biztos esetében a baloldali önmeghatározás biztosan nem áll fenn, noha pozíciója semmiben sem különbözik a médiatörvényt ellenző kommunikációközösségtől. Az Európai Bizottság álláspontja pedig minden kétséget kizáróan mutatja a jobb-bal korlátozott magyarázó erejét. Az Európai Bizottság pozíciója egyértelműen az ellenzők kommunikációközösségébe illik, s így azt a zavarba ejtő helyzetet teremtette, hogy a vitát értékelők egyszerre érveltek a Bizottság jobboldali²⁶² és baloldali²⁶³ elköteleződése mellett, holott az ügyben leginkább expo-

²⁶² Pedagógus-béremelés a bankadóból?, mno.hu, 2012. október 17.

²⁶³ Martin Schulz: szó sincs baloldali ármányról, népszava.hu, 2012. március 10.

nált José Manuel Barroso és Neelie Kroes magát a politikai jobboldalra definiáló párt tagja²⁶⁴.

A vitában megszólaló tagállami politikusok véleménye a bal-jobb megosztottsággal sem magyarázható. A jobboldali német kormánykoalíció ugyanis e vita ereéig „szétszakadt”, és a magyar médiaszabályozás megítélésében a kormánypártok eltérő platformra kerültek. A kabinet szabaddemokrata tagjai többször kritizálták a magyar kormányt, ők egyértelműen a médiatörvényeket ellenzők kommunikációközösségébe sorolhatók. A CDU/CSU frakciószövetség azonban elutasította a kritikusok pozícióit, vagyis a kereszténydemokraták a magyar médiaszabályozást kritizálók ellenében formálódott kommunikációközösséghez tartoznak. S míg a svéd jobbközép kormány és a cseh konzervatív külügyminiszter a médiatörvényeket támadó kommunikációközösséghez, addig a román liberális-konzervatív kormányzat a kritikusok kritikusaihoz csatlakozott.

Az Európai Néppárt európai parlamenti frakciójának helyzete sem egyértelmű; noha hivatalos állásfoglalásaiban mindig kiállt Orbán Viktor mellett és hevesen támadta a magyar médiatörvényeket ellenző politikai köröket, egyes képviselőiről (például Elmar Brokrol) tudható, hogy nem értettek egyet az új szabályozás irányvonalával. Látható tehát, hogy ahogyan a támadó pozíciók is konzisztensebb érvekre épültek, úgy az új szabályozással ellenséges kommunikációközösség is egységesebb, mint a vitában a kritikusok kritikusként megjelenő kommunikációközösség. Utóbbi tulajdonképpen a negatív hangokkal való elégedetlenség, vagyis a magyar médiatörvény európai vitájának politikai motiváció értelmezési keretének gondozása, és nem a médiatörvények megítélése hozta össze. A polémia tehát alapvetően két kommunikációközösséget teremtett, amelynek vizualizációjára tett kísérlet látható a Melléklet 5. számú ábráján.

²⁶⁴ José Manuel Barroso a portugál jobbközép Szociáldemokrata párt tagja, lásd: http://ec.europa.eu/economy_finance/bef2011/speakers/jose-manuel-barroso/index.html, Neelie Kroes pedig a konzervatív-liberális Demokrácia és Szabadság Néppártjának tagja, lásd: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/kroes/about/cv/index_en.htm

Ebben az elgondolásban a fontos a jobboldali-konzervatív francia kormányzat és a Jobbik pozícióját külön értelmezni. A francia vezetés mind a médiatörvény ellenzői, mind a kritikusokat támadók felé tett gesztusokat. S, volt példa arra is, hogy a vitában való elköteleződés helyett inkább valamiféle békéltető szerepben kívánt feltűnni. A Jobbik éppen fordítva: mindkét kommunikációközösségtől elhatárolódott, élesen kritizálva mind az új médiaszabályozást, mind pedig az azokat támadó szereplőket.

A vita közösségteremtő erejét mindez éppen hogy erősíti, hiszen megmutatja, hogy a domináns érvek mellett léteztek alternatívák, amelyek azonban nem bizonyult elég vonzóknak ahhoz, hogy a vitában résztvevők feladják pozíciójukat és új kommunikációközösséget alkossanak.

2.3 A MAGYAR MÉDIATÖRVÉNYEK EURÓPAI VITÁJÁT FELTÁRÓ ELEMZÉS ÖSSZEGZÉSE

Noha az európai nyilvánosság a szakirodalomban többnyire az Európai Unió nyilvánosságaként jelenik meg, a médiatörvények ügye világosan mutatja, hogy a jogi-intézményi struktúrák kényszerével szemben a tágran értelmezett, vagyis a nemzeti pártokon és kormányokon túli politikai szereplők nagyfokú szabadságot élveztek az európai nyilvánosság megteremtésében és befolyásolásában. A médiaszabályozás vitájának ívét követve láthatuk, ahogyan a magyar jogalkotók szándékával egyet nem értők 2010-11 fordulójára miként kormányozták az ügyet az EU hivatalos napirendjére. Az adatok tanulsága szerint a magyar médiatörvények közös európai problémává beszélésének kezdeményezői nem az Európai Unió hivatalos képviselői voltak, s a beszélgetések többnyire nem az EU fórumain zajlottak. Noha az Európai Parlament szocialista frakciója már a vita korai szakaszában

kísérletet tett a médiaügy összeurópaiságának hangoztatására, az Európai Bizottság jó ideig (2010 késő decemberéig) tartózkodott a vitában való részvételtől. Azután azonban éppen az Európai Bizottság tűnt fel mint a hatályos magyar szabályozás gyakorlatát ellen-súlyozó EU-s médiapolitika legjelentősebb képviselőjeként. Az Európai Bizottság pozíciójában történt változás egyértelműen a politikai aktorok – köztük az állampolgárok – sikeres nyomásgyakorlását mutatja, amely az ügy köré teremtett európai nyilvánosság erejét bizonyítja (vö. Jakubowicz-Sükösd 2011: 6).

Az új magyar médiaszabályok európai nyilvánosságát valójában azok a hazai és európai jogvédő, civil és szakmai szervezetek teremtették meg, akik kimondottan azért léptek a nyilvánosság elé, hogy az új magyar médiatörvény tervezete ellen felemeljék szavukat. Szándékukat utcai megmozdulásokon (magyar nagykövetségek előtti demonstrációk), a sajtóközleményeken és szakmai-politikai konzultációkon keresztül tették világossá. 2010 nyara és decembere között elsősorban az NGO-k, INGO-k éltették az ügyet, az európai politikai elit igazán csak a közelgő magyar elnökség hírére lépett színre.

A téma tehát nemcsak szűken vett EU-s politikaformáló körök számára volt érdekes; Európaszerte utcára vonultak a médiaszabályozást kritizálók, és mozgósítottak a magyar kormányt támogató körök is. Bár az online felületek fontos színtérré váltak a vitában (Black-out for Hungary kezdeményezés, Milla csoport szerveződése), a magyar média-törvény európai nyilvánosságát mégsem csupán az internet segítségével konstruálták. Az ügyben a hagyományos és bevett kommunikációs infrastruktúráknak is komoly szerepe jutott.

Adatok utalnak arra is, hogy főleg a politikai-közéleti sajtóban dolgozók nagyon fontos-nak tartották a médiatörvénnyel és a kialakult európai vitával kapcsolatos véleményüket nyilvánosságra hozni, míg a nagy kereskedelmi televíziók és a bulvárújságok (amelyek legalább annyira érintettek) számára mindez kevésbé tűnt vonzónak (A Bors egy, a Blikk

két véleménycikkben utal az európai vitára). A tabloid formátumok távolmaradása arra utal, hogy a magyar médiatörvény körüli polémia elsősorban az értelmiségi és az elit köréit érdekelte, s európai közös ügyként való tételezésében is ők tűntek érdekeltnek.

Az eset rávilágított arra is, hogy az újságírók politikai kommunikációban játszott szerepét nem csak a szerkesztőségi teljesítményükben ítéldhetjük meg. A médiatörvény európai vitájának vizsgálata azt is mutatja, hogy az újságírók nem félnek a toll, a mikrofon és a kamera mellett egyéb eszközöket is alkalmazni, ha azt jónak látják. Értelmes lehet tehát a médiáról mint önálló intézményről gondolkodni, amely saját jogon vesz részt a politikai kommunikációs folyam befolyásolásában, s egy sajtótermék álláspontjának kitapintásában a coverage (vagyis tálalási) szempontok mellett, a véleménycikk és véleményformátumok, továbbá a tulajdonosok, a management, az újságírók és esetleg a hívásukra csatlakozó közönség kommunikációjára is figyelmet kell fordítani.

A szereplők azonosításával kimutathatóvá vált, hogy a vitában résztvevők körének meghatározása sem függetleníthető az adott kommunikációs helyzettől. A megszólalók azzal, hogy nyilvánosság elé léptek egyrészt magukat mint az ügyben érdekelt feleket definiálták, másrészt pedig volt mondanivalójuk arról is, hogy kivel óhajtanak párbeszédet folytatni és kivel nem. Jól látható ez a vita korai szakaszában, amikor az EBESZ és a nemzetközi újságíró szervezetek a magyar kormánynak címezték észrevételüket, noha az új jogszabályokat országgyűlési képviselők jegyezik. Feltűnő Daniel Cohn-Bendit igyekezete is, aki többször személyesen Orbán Viktort szólítja meg. Miközben a magyar kormány világossá teszi, hogy csak az Európai Bizottság véleményére kíváncsi, például az EBESZ-szel kerül minden párbeszédet. De az is felmerül, hogy a kormány senkivel se egyezkedjen az magyar médiaszabályozás ügyében. Világos tehát, hogy a legitim beszélgetőpartnerek meghatározása a felek vitában elfoglalt pozíciójának részét képezik, amelyből kikövetkeztethető, hogy mely szereplők számára volt különösen fontos az ügy európai

nyilvánosságának ápolása. Ez vezet bennünket tovább a kommunikátorok vitában elfoglalt pozícióinak feltérképezéséhez vagyis a harmadik kutatási kérdés megválaszolásához. A magyar médiatörvények európai vitájában kialakult határokon átívelő kommunikációs folyamat jól azonosítható és egymáshoz hasonló vélemények jellemezték. A felek többnyire egyetértettek abban vagy legalábbis elfogadták, hogy a magyar médiaszabályozás közös európai ügy. A nem magyar megszólalók nemcsak hogy észlelték a magyarországi fejleményeket, hanem el is kötelezték magukat az ügy mellett és viszonylag hosszú ideig napirendjükön is tartották azt. A médiatörvényekkel elégedetlen magyar szereplők tudatosan kalkuláltak a hazai nyilvánosságon túli lehetőségekkel annak érdekében, hogy pozíciójuk számára támogatást biztosítsanak. A kritikusok által teremtett és gondozott értelmezési keretek – a demokratikus értékek és az európai együvé tartozás – tartós, erős, vonzó és mobilizáló érvkészleteknek bizonyultak határokon átnyúló beszélgetések és akciók megszervezésében. Sőt, a szabályozást ellenzők értelmezése a politikai eliten túl is értő fülekre talált: a tüntetések és az online performanszok is a demokrácia, a szólásszabadság és a közös európai értékek fenyegetése ellen szóltak. A kritikusok érveinek sikeréhez azonban minden bizonnyal a vitán kívüli objektív körülmény, vagyis az Európai Unió Tanácsának soros magyar elnöksége is hozzájárult. Több esetben arra következtethetünk, hogy az adminisztratív terhek mellett a közösség egészét reprezentáló funkció ténye provokált megszólalásokat.

A magyar médiatörvények körül létrejött európai nyilvánosság, továbbá a megszólalók fontosságát és a vita erejét jelzi, hogy mindezek hatására a magyar kormány gyakorlatilag kommunikációs stratégiát váltott. Először is kénytelen volt szóba állni a médiatörvények európai kritikusaival, majd pedig új értelmezési keretet, a politikai motiváció framejét vezette be, amely a vita második szakaszában (2010. december 21-e után) segítségére volt a médiatörvényt támadók kritizálásának megszervezésében. Ráadásul nemcsak kommu-

nikációs, hanem jogszabályi változtatás is történt: a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvényt az Európai Bizottság kérésének megfelelően módosították. A vitájában a médiatörvénykezés irányával egyet nem értőkkel szemben a leghatásosabb érvkészlet a politikai motiváció értelmezési keretében született meg, amely egyrészt új lendületet adott a vitának, másrészt pedig a nem magyar megszólalók is megtalálták benne a számításukat, ahogyan ez a 2011. január 19-i európai parlamenti plenáris ülésen elhangzott beszédekből is kitűnik.

A nyilvánosságra hozott álláspontok közötti figyelemreméltó hasonlóság, illetve markáns különbség alapján a disszertáció kísérletet tett a kommunikáció szerepének meghatározására, amelyet a médiatörvények európai vitájának esetében a közösségteremtésben ragadhatunk meg. A szereplők és megnyilatkozások összevetésével a polémia két kommunikációközösségét határoztam meg. Az egyik az új magyar médiaszabályozást kategorikusan elutasítók, a másik pedig az elutasítók érveit és stílusát kritizálók kommunikációközössége. Adatok tanulsága alapján megállapítható, hogy a törvényeket ellenzők közössége a vitában egységes és világos pozíciót foglalt el, míg a kritikusokat támadók pozíciója jelentősen diffúzabb volt. Ez azt a tételt vetíti előre, hogy a kormány politikájával nem szimpatizálók kommunikációközössége szilárd, míg az ellenkommunikációközösség sokkal inkább efemer. Ennek bizonyítása azonban egy későbbi, új adatfelvételre és módszerekre alapuló kutatás tárgyát képezi.

KÖVETKEZTETÉSEK

Hogyan gondolkodjuk az európai nyilvánosságról?

A disszertáció legfontosabb hozadéka, hogy megerősíti a téma nemzetközi diskurzusában egyre nagyobb nyomatékkaal tárgyalt *heterogenitás*, *konfrontáció*, *rivalizáció* és *politizáció* szempontjainak érvényességét, s alátámasztja Thomas Risse a konfliktusok nyilvános kifejezésének kutatási horizontba állításáról szóló megállapítását.²⁶⁵ Noha a nemzetközi tudományos közösség számára a folyamatok tétje jobbára az Európai Unió (s vele az európai nyilvánosság) szétrobbanásaként vagy éppen az integráció további mélyítéseként jelenik meg (vö. Trenz 2012, Papanagnou 2013, Meijers 2013), a doktori munka során végzett vizsgálat alapján úgy tűnik ezek mellett legalább annyira izgalmas a határokon átívelő kommunikációs szituációk politikai szempontú felértékelődése, s az itt megjelenő új kommunikációs minták megértése. A politikai szereplők európai nyilvánossággal egyre intenzívebben kalkuláló észjárása a politikatudomány számára mindenképpen új kutatási kérdéseket indukál.

Az értekezés utolsó fejezete a szűkebb és tágabb szakirodalomból szerzett inspirációk és a magyar médiatörvény-ügy európai vitájának tanulságai alapján kísérletet tesz az európai nyilvánosság-elképzelés néhány eddig kevésbé vagy egyáltalán nem diszkutált aspektusának hangsúlyozására. Jogosan merül fel azonban a kérdés, hogy a könyvtárnyi európai nyilvánosság-koncepciók mellé mi szükség további szempontok felvetésére.

²⁶⁵ A berlini Freie Universität „*Bringing the politics back in*” címmel 2012. január 12-13-án konferenciát rendezett az európai nyilvánosság-kutatások jövőjének témájában. A konferencia szervezője, Thomas Risse nyitóelőadásában a konfliktus és a konfrontáció termékenységét hangsúlyozta. Az előadás letölthető: <http://www.youtube.com/watch?v=SJMYczajeyk>.

Miért munkál a vágy minden szerzőben újabb és újabb értelmezések kialakítására? A válasz talán a téma kimeríthetetlenségében rejlik, a nyilvánosság ugyanis John Dewey szerint mindig az őket létrehozó aktorok körülményeitől, szándékaitól és céljától függ (1927: 27), tehát olyan várlozatosságot mutat, amely folyamatosan változó koncepciók kialakítására készíti, kényszeríti a kutatókat. A nyilvánosságreflexiók soha nem jutnak nyugvópontra, mindig van hely és mód új ötletek felvetésére, új irányok kialakítására, ahogyan azt legújabbban az internet nyilvánosságelméleti recepciója mutatja (Heller-Rényi 2000, Dahlgren 2005, Papacharissi 2009).

Jelen doktori munka is megpróbál hozzájárulni ehhez a tudományos körforgáshoz: záró soraival orientációs pontként szolgáló jelzőkarókat kíván leverti az *európai nyilvánosság* a politikatudomány számára értékes, empirikus elemzések véghezvitelére alkalmas megragadásához. Az értékezés által ajánlott európai nyilvánosság-elgondolásának középpontjában az *instabilitás*, az *ágencia*, az *érzelmekekkel történő számot vetés* és az *identifikáció* állnak.

Lássuk hát őket egyenként!

Instabilitás

A szakirodalomban nagy egyetértés mutatkozik az európai nyilvánosságnak valamiféle stabil, rögzített, jogszabályokkal és speciális normákkal bíró struktúraként történő elképzelésében. A deliberációs iskola képviselőit ez a gondolat vezeti a különböző páneurópai fórumok (például a Konvent vagy az Európai Parlament), míg az európaizációs tézisre építő szerzőket a hagyományos nemzeti médiumok tanulmányozása felé.

Az intézményesített deliberációval vagy a tömegkommunikációval azonosított európai nyilvánosság-elgondolások tehát az állékonyság biztosításának jegyében olyan keretekhez kötik magukat, amelyek egyrészt már-már értelmetlenül szűkre szabottak (lásd Európai Parlament) vagy végsősoron mégis annyira heterogének (lásd nemzeti médiumok), hogy egyáltalán nem biztosítanak stabil alapokat az európai nyilvánosság graduális fejlődésének kimutatását célzó kutatói szándékhoz. Különösen a nemzeti médianyilvánosságok összefonódását hangsúlyozó iskola (disszertáció 1.3-as fejezet) áttekintésével válik világossá, hogy a média tartalmaira épülő szüntelen gyarapodást előrevetítő európaizáció-tézis tulajdonképpen alkalmatlan az európai nyilvánosság létének, erősödésének kimutatására, hiszen empirikus adatfelvételei hol igazolják, hol cáfolják az elvárt progressziót. Az emergence-problematikába ragadás egyetlen módon kerülhető el. Mégpedig úgy, ha lemondunk a stabilizáló szándékokról: nem keresünk sem szilárd, intézményes, rögzült normákkal működő kereteket, sem pedig báziséveket, - eseteket vagy -témákat.

A magyar médiatörvények európai vitájának kutatási eredményei határozottan támogatják az instabilitás-érvet. Az instabilitással kalkuláló elképzelés szerint az európai nyilvánosságnak nincsenek előre rögzített témái: európai nyilvánosság nemcsak magasan közösségiesített szakpolitikák vagy az EU belső ágendája köré kerekedhet. Bárki részt vehet benne: az európai nyilvánosságban az EU szervezetein kívül állók megszólalásai is legalább olyan értékesek lehetnek, mint az európai elit képviselőinek beszélgetései. A konszenzuskereső vagy éppen alkudozó diskurzus mellett helye van másfajta kommunikációnak is, tehát az európai nyilvánosság nem rendelkezik bejáratott és kizárólagos diszkurzív mintákkal. Nincsenek továbbá előre kifeszíthető határai sem, melyek minden kétséget kizáróan megmutatják, hogy pontosan hol kezdődik az európai és hol végződik a nemzetállami nyilvánosság. Az instabilitás azonban nemcsak

veszélyeket tartogat, hanem lehetőséget is teremt. Az ekképp elgondolt európai nyilvánosság pontosan a rögzíthetlensége miatt folyamatos egyensúlytalanságban van, így válik a politikai kreativitás és innováció elsődleges terepévé.

A médiatörvények európai vitája rávilágított, hogy a magyar kormányzat lépéseit ellenzők a számukra rendkívül ellenséges hazai politikai kommunikációs környezet²⁶⁶ ellenére határozott nyomást tudtak gyakorolni a belpolitikai folyamatokra. S ebben minden bizonnyal az ügy köré teremtett európai nyilvánosság volt segítségükre. Látható azonban az is, hogy a magyar kormány némi hitetlenkedés és csodálkozás után, de alkalmazkodott az új kommunikációs tér játékszabályaihoz és kihasználva annak rögzíthetlenségét, megszervezte a maga támogató nyilvánosságát. A médiatörvény-vita átértelmezésével (ti. itt nem a demokratikus alapjogokról, hanem egy tisztán politikai támadásról van szó) a kormány sikeres cross-border mozgósítást hajtott végre, amely megszilárdította pozícióját. Az instabilitásra hivatkozva a vitában nincs értelme győztest hirdetni, viszont fontos rámutatni arra a bizonytalanság vagy – más nézőpontból – szabadság-faktorra, amellyel az európai nyilvánosság lazítja az intézményekre épülő politizálás kereteit.

Ágencia-probléma

Az európai nyilvánosság egyensúlytalansága leginkább a politikai szereplőket hozza helyzetbe. De kik ezek a szereplők? A politikai elit tagjai? Vagy az állampolgárok? Esetleg a civil társadalom képviselői? Egyáltalán személyekről, csoportokról vagy intézményekről beszélünk? A válasz egyszerű: mindegyikről és egyikről sem. Az európai nyilvánosság-szakirodalom és a magyar médiatörvények európai vitájának feldolgozása

²⁶⁶ Rádiós és televíziós hírműsorok tartalomelemzése 2011. november 7-december 16.
Elérhető: <http://www.nyilvanossagklub.hu/monitor/monitor60.shtml>
Letöltés időpontja: 2013. május 29.

arra enged következtetni, hogy értelmesebb nyitva hagyni a kérdést, amelyet az ágens-fogalom használata meg is enged. Az ágens ugyanis, ahogyan Horányi Özséb rámutat: nemcsak individumokra vonatkozhat, hanem „*minden olyan (akárcsak relatíve önálló) rendszerre*”, amely részt vesz a politikai folyamatok alakításában (Horányi 2007:112). Az európai nyilvánosság kapcsán különösen fontos az ágencia-problémát hangsúlyozni, hiszen a politika intézményes világához képest a nyilvánosság különösen nagy szabadságot ad annak, aki elég bátor reflektorfény elé állni. Ennek ellenére az európai nyilvánosság-irodalmak jórészt struktúra-központúak, vagyis az európai nyilvánosság elő- vagy peremfeltételeit hangsúlyozzák, vizsgálják. Az ágensek a követeléskezdeményezés modell kivételével eddig minimális figyelemet kaptak. Ám az ágencia-struktúra dichotómián a kortárs társadalomtudomány már túl van (vö. Sík 2013), így az európai nyilvánosság elgondolása során sem célszerű erőltetni azt. Anthony Giddens strukturáció-koncepciója kifejezetten inspiráló a továbblépés alapjainak megteremtésében. Giddens kiindulópontja ugyanis az ágens és a rendszer egymást feltételező állapota, jobban mondva dinamikus kölcsönhatása. A struktúra nagymértékben függ az ágensek cselekedetétől: a politikai szereplők mindennapi tevékenységükkel fenntartják, átformálják, kiüresítik a rendszert vagy kilépnek kereteiből és újabbakat hoznak létre. Az ágensek azonban nagyon is motiváltak arra, hogy jogszabályi-eljárási-finanszírozási renddel körbebástyázott intézményeket hozzanak létre, amelyekkel a politika kaotikus világa kordában tartható, s nem utolsó sorban a számukra kedvező helyzet megszilárdítható. Ez a giddensi strukturáció alapgondolata (Giddens 1984: 1-34), amely analitikai szintre lefordítva a politikai viselkedés kutatására irányítja a figyelmet. Az európai nyilvánosságban zajló folyamatok tükrében például vizsgálható, hogy a politikai szereplők miként konstruálnak maguk számára újabb szupranacionális intézményeket.

Ennek egyik esettanulmánya lehet a 2008-tól gyűrűző euróválság, pontosabban a hatására felmerülő fiskális unió körüli kommunikációs folyam feltérképezése.

Érzelmek

A magyar médiatörvények európai vitájában egyértelművé vált az emóció nyilvánosságra hozásának fontossága. A habermasi örökség által kijelölt racionalitás paradigmától tehát elmozdulhatunk és kijelenthetjük az európai nyilvánosság vizsgálata során nem érdemes figyelmen kívül hagyni az érzelmek kommunikálását. A disszertáció által javasolt európai nyilvánosság-elgondolásban főleg azon spekulálni, hogy vajon az érzelmes megszólalások mögött van-e racionális kalkulációkon alapuló szisztematikus stratégia, s ha igen mi az. Az érzelmek kizárása, zárójelbe tétele, demagógiaként való megbélyegzése vagy racionalizálása helyett termékenyebb azok politikai kommunikációban betöltött szerepéről elmélkedni. Ebben segítő kezet nyújtanak a társadalomtudomány érzelmi fordulatát jelző munkák, amelyek igyekeznek újratematizálni az emóció-problémát.

Kiss Balázs az érzelempolitológia klasszikusainak áttekintése után, arra a következtetésre jut, hogy az érzelmek mindig nagy szerepet játszottak a politika alakulásában, csak éppen a modern társadalomtudományos gondolkodás fősodra nem volt hajlandó foglalkozni velük. A berzenkedés egyértelműen az emóciók meghatározhatatlanságából, megfoghatatlanságából, kontrolálhatatlanságából fakad, s jó ideig úgy tűnt elég, ha az érzelmeket a pszichológia felségterületére toloncoljuk (Kiss 2013). Nem meglepő tehát, hogy mindez az európai nyilvánosság-irodalmakból is hiányzik. A magyar médiatörvény európai vitája azonban megerősíti, hogy az európai nyilvánosságban az érzelmek evidenciák és nem devianciák, hiszen a megszólalók egyáltalán nem rejtik véka alá haragjukat, félelmeiket, undorukat, szomorúságukat vagy éppen empátiájukat,

lelkesedésüket, büszkeségüket. Érdemes tehát a kutatóknak is azokra inkább adottságként, semmint fogyatékoságként tekinteni.

Mindez nem jelenti azt, hogy a revans jegyében az értekezés az európai nyilvánosság vizsgálatokból számúzná a racionalitást. Ehelyett Arisztotelészre támaszkodva a nyilvános megszólalásban az ethos, a pathos és a logos elemeinek kombinációját látom.²⁶⁷

Az emóció-ráció kettősség hajszolása helyett, inkább az érzelmek pozitív politikai kommunikációs kontextusát javaslom, amelyben Barack Obama 2007 és 2009 között folytatott kampányának vizsgálatát idézem. Oliver Escobar Obama sikerének titkát a politikai cinizmus megtörésében látta. Escobar szerint Obama a politika és a politizálás érzelmi aspektusainak hangsúlyozásával az addig többnyire hangtalan-láthatatlan amerikai kisembereket példátlan aktivitásra tudta serkenteni, amely nemcsak váratlan győzelmet hozott Obama számára, hanem az amerikai demokrácia diadalát is jelentette (Escobar 2011). Az emóciók nemcsak destruktív, hanem konstruktív erejének belátása új irányok felé röptetheti az európai nyilvánosság vizsgálatát is.

Identifikáció²⁶⁸

A nyilvános kommunikáción keresztül megélhető és kialakítható identitásról az európaizálódó nemzeti médianyilvánosságok kutatási irány megemlékezik. Az elképzelés szövszólója, Thomas Risse²⁶⁹ az európai közösségi érzés kialakulásához és megerősödéséhez elengedhetetlennek tartja az európaiak közötti beszélgetések számának

²⁶⁷ Aristotle: Rhetoric. II.1, 1378a6ff.

²⁶⁸ Az identifikáció kérdését a disszertáció korábbi változatáról rendezett vita során Pál Gábor vetette fel. Hálás vagyok az értékes észrevételért.

²⁶⁹ Az európai nyilvánosság és identitás nemcsak Thomas Risse munkájában jelenik meg (vö. Heller-Rényi 2007, Boyer-Sükösd 2011), mégis ő az, aki a legszisztematikusabban épít a nyilvános kommunikáció és az együvé tartozás összekapcsolódásából született megállapításokra.

emelkedését, illetve a belpolitikai ügyek európaiként történő megtárgyalását (lásd a disszertáció 1.3.3-as fejezete). Risse hatására elmozdulhatunk a kommunikációt többnyire információcsereként vagy közvetítőként felfogott értelmezésektől, és figyelmünket a kommunikáció közösségteremtő aspektusai felé fordíthatjuk. Amennyiben azonban az együvé tartozás nyilvános politizáláson keresztül létrejövő konstrukcióira vagyunk kíváncsiak, értelmesebb identitás helyett *identifikációban*²⁷⁰ gondolkodni. Utóbbival jobban hangsúlyozható az azonosulás performatív jellege, vagyis az a momentum, amikor a politikai szereplők mindenki számára világosan, verbálisan vagy fizikailag egyértelművé teszik közösségvállalásukat.

Az európai nyilvánosság vizsgálatával nemcsak a nagy közös európai együvé tartozás alakulásáról kaphatunk képet, hanem arról is, hogy az ágensek miként használják a határokon átnyúló kommunikációs tereket saját politikai identitásuk gyarapítására. A magyar médiatörvény európai vitája bebizonyította, hogy a nemzeti kereteken túllépő megszólalások során a politikai szereplők sikeresen alakítottak ki a vitapozíciójukat támogató kommunikációközösségeket, amelyek a polémia értelmezésével a magyar médiatörvények mellett egyre inkább Európa (ki vagyunk?), az európai értékek (mi a fontos számunkra?) és az Európai Unió modus operandijának (hogyan élünk?) versengő elképzeléseiről beszéltek, így engedve teret újabb és újabb identifikációs kísérleteknek.

Az identifikáció aspektusát követve könnyen elhelyezhetjük az állampolgárokat is az európai nyilvánosság koncepciójában. Noha a szakirodalom elsősorban közvéleményként vagy a kommunikációt figyelő közönségként határozza meg őket, az identifikációs irodalomra építve a hétköznapi emberek aktív konstruáló ereje sejlik fel. Isin és Wood szerint az egyén azonosságtudata relacionális fogalom, amelyben az identitás felépítése a kommunikáción keresztül történik (Isin-Wood 1999: 16-19). A kommunikációs

²⁷⁰ Az identifikáció és diskurzus összefüggéseiről Horváth Szilvia írt izgalmas tanulmányt (Horváth 2013).

folyamban való részvétel és az állampolgárok diszkurzív identitáskonstrukciói tehát kulcsfontosságúak az európai nyilvánosság leírásában. Az egyéni identifikáció vizsgálatával nemcsak arról kaphatunk képet, hogy a politikai közösség hány százaléka érzi európainak magát, hanem arról is mit jelent számára Európa, az Európai Unió, az európai integráció. Így megtudható, hogy értékek vagy érdekek mentén, szimbólikus vagy utilitarista mezőben beszélnek a kérdésről (vö. Göncz-Hegedűs 2011). A magyar médiaszabályozásról szóló vita pedig megmutatta, hogy az állampolgári oldal is kész világossá tenni, hogy mit érez európai értéknek és mit nem.

A magyar médiatörvények ügyében azonosított cross-border interakciók széles eszköztára – utcai megmozdulások, internet black-out, petíciók, szónoklatok és parlamenti beszédek, véleménycikkek – is arra utal, hogy minden nyelvi, kulturális és történeti sokszínűség ellenére az európaiaknak igenis van igényük arra, hogy egymás ügyeit – a maguk szemszögéből persze – átgondolják, megbeszéljék, közössé tegyék. Így tulajdonképpen létre is jött az európai integráció, éppen a kommunikáció hathatós támogatásával. Aligha lehetne az európai politikai folyamatok alakulásában ennél fontosabb feladat.

A fenti szempontok már felvetésükben is hordozzák az európai nyilvánosság – s talán nem vakmerőség állítani: általános értelemben is a nyilvánosság – poszthabermasi elgondolásának igényét. A fordulat előkészítésében Jürgen Habermas maga is kulcsszerepet játszik klasszikusnak számító, 1962-es munkájának (*„A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása”*) revideálásával. Emellett egyre több szerző gondolja úgy, hogy az európai nyilvánosság konceptualizálakor érdemes lenne lazítani a habermasi kötelékeken (vö. Lingenberg 2006, Mendonça 2007). Adina Marincea 2013-ban kiadott doktori értekezésében határozottan a nyilvánosság alapkérdéseinek (kik, hol és hogyan vesznek részt a politikaformálásban) újratárgyalása mellett érvel, és felhívja a figyelmet a nyilvánosság amerikai irodalmának kiemelkedő alakjainak gondolataira. Walter

Lippmann, John Dewey, Nancy Fraser, Craig Calhoun és James Bohman tanulmányozása nemcsak új belátásokkal gazdagíthat, hanem új impetust adhat az európai nyilvánosság empirikus reflexióinak. Mindkettő kétségtelenül ott van a téma jövőbeli tudományos napirendjén.

FELHASZNÁLT IRODALMAK JEGYZÉKE

Adcock, Robert-Collier, David (2001): Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3., pp. 529-546.

Angelusz Róbert (2000): *A láthatóság görbe tükei*. Társadalomoptikai tanulmányok. Budapest: Új Mandátum.

Allison, Desmond (1999): *Language testing and evaluation: an introductory course*. Singapore University Press.

Apel, Karl-Otto (1992): Utópia-e az ideális kommunikációs közösség etikája? Az etika, az utópia és az utópia-kritika viszonyáról. A diskurzus-etika határain? (ford. Felkai Gábor). *Magyar filozófiai szemle*, 36. évf., 3-4. szám, pp. 486-556.

Arató Krisztina-Koller Boglárka (2009): *Európa utazása. Integrációtörténet*. Budapest: Gondolat kiadó.

Arató Krisztina-Lux Ágnes (2012): Az Európai Unió alkotmányozási kísérlete. In: Jakab András-Körösenyi András (szerk): *Alkotmányozás Magyarországon és máshol: politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések*, Budapest: Új Mandátum kiadó, pp. 177-199.

Babbie, Earl (1995): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.

Baisnee, Oliver (2007): The European Public Sphere Does Not Exist (At Least It's Worth Wondering...), *European Journal of Communication*, Vol. 22 No. 4 pp. 493-503

Bajomi-Lázár Péter (2008): *Média és Társadalom*. Budapest, Antenna könyvek.

Bauer Martin W.-Aarts, Bas (2000): Corpus construction: a principle for qualitative data collection. In: Bauer, Martin - Gaskell, George (szerk): *Qualitative researching with text, image and sound: a Practical Handbook*, London: Sage, pp. 19-37.

Bayer József (2005): *A politikatudomány alapjai*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Bayer Judit (2011): *Az új médiatörvény sajtószabadságot korlátozó rendelkezései*. Média-kutató, 2011 Tavasz.

Benhabib, Seyla (1996): Insight and Solidarity. A Study in the Discourse Ethics of Jürgen Habermas by William Rehg, *The Philosophical Review*, Vol. 105, No. 4., 547-550. oldal.

Benhabib, Seyla (2002): *The Claims of Culture*. Princeton, NJ: Princeton University Press

Bennett, Lance (2012): Grounding the European Public Sphere. Looking Beyond the Mass Media to Digitally. Mediated Issue Publics. *KGF Working paper No 43. August 2010.*

Elérhető: http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_43.pdf
Eltöltés ideje: 2012. október 5.

Bihari Mihály-Pokol Béla (1998): *Politológia*. Budapest: Universitas Kiadó.

Blichner, Lars (2007): Political integration in Europe and a need for a common political language. In: Fossum, John E. – Schlesinger, Philip (szerk): *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* London: Routledge. pp. 154-168.

Boda Zsolt – Scheiring Gábor (2006): Zöld közpolitika-befolyásolás az Európai Unióban. *Politikatudományi Szemle*, 16. évfolyam 4. szám. pp. 41-74.

Boomgaarden, Hajo - De Vreese, Claes (2007): Dramatic real-world events and public opinion dynamics: Media coverage and its impact on public reactions to an assassination. *International Journal of Public Opinion*, Vol 19. No 3. pp. 354- 366.

Bouma, Gary D. – Atkinson, G.B.J (1995): *Social Science Research. A Comprehensive and Practical Guide for Students*. Oxford University Press. 2nd Edition.

Boyer, Dominic – Sükösd Miklós (2011): The European Media and the Culture of Europeanness. In: Sükösd Miklós – Jakubowicz, Karol (szerk.): *Media, Nationalism and European Identities*. Budapest: CEU Press. pp. 223-246.

Börzel, Tanja A.-Thomas Risse (2000): Who is Afraid of a European federation? How to Constitutionalize a Multi-Level Governance System. *Jean Monnet Working Paper Nr. 7/00*.

Brouillette, Amy – Beek, van Joost szerk. (2012): *Hungarian media laws in Europe. An Assessment of the Consistency of Hungary's Media Laws with European Practices and Norms. Center for Media and Communication Studies (CMCS)*.

Elérhető: [https://cmcs.ceu.hu/sites/default/files/field_attachment/news/node-27293/Hungarian Media Laws in Europe_0.pdf](https://cmcs.ceu.hu/sites/default/files/field_attachment/news/node-27293/Hungarian_Media_Laws_in_Europe_0.pdf)

Letöltés időpontja: 2012. május 3.

Brüggemann, Michael (2005): How the EU Constructs the European Public Sphere: Seven Strategies of Information Policy. *Javnost - The Public*, Vol. 12, No. 2., pp 57-74.

Brüggemann, Michel-Sifft, Stefanie-Kleinen von Königsłow, Katharina-Peters, Bernhard-Wimmel, Andreas (2006): *Segmented Europeanization: the transnationalization of public spheres in Europe; trends and patterns*. Transtate Working Papers, No. 37.

Elérhető: <http://econstor.eu/bitstream/10419/24950/1/514648759.PDF>

Letöltés időpontja: 2013. január 25.

Calhoun, Craig szerk (1992): *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: MIT Press.

Christiansen, Thomas-Jorgensen, Knut-Wiener, Antje szerk. (2001): *The social construction of Europe*. London: Sage.

Checkel, Jeffrey T. (2006): Constructivist approaches to European integration. *ARENA Working papers*.

Elérhető: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2006/wp06_06.pdf

Letöltés időpontja: 2012. május 4.

Chrysoschoou, Dimitris (2000): *Democracy in the European Union*. London: I.B. Tautris.

Corbu, Nicoleta – Boțan, Mădălina - Bârgăoanu, Alina – Negrea, Elena (2011): Framing European Issues in Romanian Media.

Elérhetőség: wapor.unl.edu/wp/2011/09/Corbu_Botan_Bargaoanu_Negrea.doc Letöltés időpontja: 2012. december 8.

Csigó Péter (1997): Vázlat a Bokros-csomag vitájának elemzéséhez. *Politikatudományi Szemle*. 6. évfolyam, 4. szám, pp. 27-58.

Csigó Péter (1998): A gazdasági stabilizációs diskurzus – a konszolidáció diskurzusa. *Szociológiai Szemle*, 3. szám. pp. 121-151.

Dahlgren, Peter (2001): The public sphere and the net: Structure, space and communication.

Davis, Bronwyn – Harré, Rom (1990): Positioning: The discursive production of selves, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol 20. Issue 1. pp. 43.–63.

Dávid Beáta – Snijders, Tom (2002): Estimating the size of homeless population in Budapest, Hungary. *Quality & Quantity*, Vol. 36 Issue 3. pp. 291-303.

Deutsch, Karl W. et al (1957): Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience. Princeton University Press.

D'Haenens, Leen (2005): Euro-Vision. The Portrayal of Europe in the Quality Press, *International Communication Gazette*, Vol. 67 No. 5. pp. 419-440.

De Vreese, Claes - Peter, Jochen - Semetko, Holli (2001): Framing politics at the launch of the euro: A cross-national comparative study of frames in the news. *Political Communication*, Vol. 18 Issue 2, pp. 107-122.

De Vreese, Claes - Semetko, Holli (2004): Political campaigning in referendums: Framing the referendum issue. London: Routledge.

De Vreese, Claes (2005a): Framing Europe: Television news and European integration. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.

De Vreese, Claes (2005b): News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design*, Vol. 13 No. 1, pp. 51-62.

De Vreese, Claes, Banducci, Sara, Semetko, Holli, Boomgaarden, Hajo (2006): The news coverage of the 2004 European Parliamentary election campaign in 25 countries. *European Union Politics*, Vol. 7 No. 4, pp. 477-504.

De Vreese, Claes - Boomgaarden, Hajo (2006): Media effects on public opinion about the enlargement of the European Union. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44 No. 2, pp. 419-436.

De Vreese, Claes (2007): The EU as a public sphere, *Living Reviews in European Governance*, Vol 2. No. 3. Elérhető: <http://www.livingreviews.org/lreg-2007-3> A letöltés dátuma: 2013. január 20.

De Vreese, Claes - Lauf, Edmund - Peter, Jochen (2007): The media and European Parliament elections: Second-rate coverage of a second-order event?. In: W. van der Brug - C. van der Eijk (szerk): *European elections and domestic politics. Lessons from the past and scenarios for the future*. University of Notre Dame Press. pp. 116-130.

De Vreese, Claes (2008): Television news has not (yet) left the nation state: Reflections on European integration in the news. In: Bondebjerg, Ib – Madsen, Peter (szerk.): *Media, Democracy and European culture*. Oxford: Intellect Books. pp. 135-143.

De Vreese, Claes- Boomgaarden, Hajo (2009): A European Public Sphere: Media and Public Opinion. In: Salovaara-Moring, Inka (szerk): *Manufacturing Europe: Spaces of Democracy, Diversity and Communication*, Nordiskt Informationscenter pp. 117-127.

De Vreese, Claes – Boomgaarden, Hajo – Banducci, Susan – Semetko, Holli (2009): A European public space? The media and the legitimacy of the European parliamentary elections, In: Thomassen Jacques (szerk.), *The legitimacy of the European Union after enlargement*. Oxford: Oxford University Press. pp. 44-63.

Denzin, Norman K. – Lincoln, Yvonna S. eds. (1994): *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage.

Dewey, John (1927): *The Public and its Problems*. New York: Holt.

Díez Medrano, Juan-Gray, Emiliy (2010): Framing the European Union, in *National Public Spheres*. In: Koopmans, Ruud-Statham, Paul (szerk): *The Making of a European Public Sphere*, Cambridge University Press. pp. 195-219.

Díez, Thomas (2001): Speaking ‘Europe’: The Politics of Integration Discourse. In: Christiansen, Thomas-Jorgense, Erik-Wiener, Antje szerk: *The Social Construction of Europe*. London: Sage pp. 85–100.

Dahlgren, Peter (2001): The public sphere and the net: Structure, space and communication. In: Bennett, Lance and Entman, Robert (szerk): *Mediated Politics: Communication in the Future of Democracy*, Cambridge University Press, pp.33-55.

Dahlgren, Peter (2005): The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation. *Political Communication*, Vol 22. No. 2., pp. 147-162.

Downey, John-König, Thomas (2006): Is There a European Public Sphere? The Berlusconi-Schulz Case, *European Journal of Communication*, Vol. 21 No. 2 pp. 165-187.

Eder, Klaus - Kantner, Cathleen (2000): Transnationale Resonanzstrukturen in Europa. Eine Kritik der Rede vom Öffentlichkeitsdefizit, In: Bach, Michael (szerk.): *Transnationale Integrationsprozesse in Europa*, Opladen: Westdeutscher Verlag. pp. 306.-331.

Eder, Klaus, and Cathleen Kantner. 2000. Transnationale Resonanzstrukturen in Europa. Eine Kritik der Rede vom Öffentlichkeitsdefizit. In: Bach, Maurizio (szerk.): *Die Europäisierung nationaler Gesellschaften. Sonderheft 40 der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 306-331.

Entman, Robert M. (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm, *Journal of Communication*, Vol. 43, Issue 4, pp. 51-58.

Eriksen, Erik O. – Fossum, John E., szerk (2000): *Democracy in the European Union: Integration Through Deliberation?*, London: Routledge.

Eriksen, Erik O. - Weigård, Jan (2003): *Understanding Habermas: Communicative action and deliberative democracy*, London: Continuum Press.

Eriksen, Erik O. (2000): Deliberative supranationalism in the EU. In: Erik O. Eriksen-John E. Fossum (szerk): *Democracy in the European Union. Integration through deliberation?*, Routledge, pp. 42.-64.

Eriksen, Erik O. (2005): An Emerging European Public Sphere. *European Journal of Social Theory*. Vol. 8 No. 3. pp. 341.-363.

Escobar, Oliver (2011): Suspending Disbelief: Obama and the Role of Emotions in Political Communication. In: Engelken-Jorge, Marcos-Ibarra Güell, Pedro-Moreno del Rio, Carmelo (szerk): *Politics and Emotions: The Obama Phenomenon*. Wiesbaden: VS Verlag. pp. 109-127.

Fairclough, Norman (1995). *Critical Discourse Analysis*. Boston: Addison Wesley.

Felkai Gábor (1993): *Jürgen Habermas*. Budapest: Áron Kiadó.

Flyjberg, Bent (2006): Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, Vol. 12 No. 2 pp. 219-245.

Foucault, Michel (1991): *A diszkurzus rendje* (ford: Török Gábor). Holmi, 7, pp. 868-889.

Follesdal, Andreas (1998): Democracy, Legitimacy and Majority rule in the EU. In: Weale, A. and Nentwich, M. (szerk.): *Political Theory and the European Union: Legitimacy, Constitutional Choice and Citizenship*, London: Routledge. pp. 38-48.

Fossum, John E. – Schlesinger, Philip szerk, (2007): *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* London: Routledge.

Fossum, John E. – Menéndez, Augustin José (2005): The Constitution's Gift: A deliberative-democratic analysis of constitution-making in the European Union, In: Closa,

Carlos - Fossum, John E. (szerk): *Deliberative Constitutional Politics in the EU*. ARENA, Oslo. pp. 97-160.

Fossum, John Erik-Trenz, Hans-Jörg (2007): The public sphere in European constitution-making. In: Fossum, John Erik-Schlesinger, Philip (szerk): *The European Union and the public sphere. A communicative space in the making?*. London: Routledge. pp. 206-221.

Fossum, John E. (2009): Citizenship, democracy and public sphere, In: Rumford, Chris (szerk): *The Sage Handbook of European Studies*. London: Sage. pp. 347-364.

Fricz Tamás (1997): Csak a vita?! Kritikai megjegyzések Szabó Márton tanulmányához. *Politikatudományi Szemle* VI. évf., 2. szám, pp. 112-120.

Gamson, William - Modigliani, André (1989): Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*. Vol 95. No 1. pp. 1.-37.

Gamson, William (1992): The Social Psychology of Collective Action. In: Morris – Mueller (szerk): *Frontiers in Social Movement Theory*, New Haven: Yale University Press. pp. 53-76.

Gergen, Kenneth J. – Gergen Mary M. (2007): Social Construction and Research Methodology. In: Outhwaite, William – Turner Stephen (szerk): *The Sage Handbook of Social Science Methodology*. London: Sage. pp. 461-478.

Gerhards, Jürgen (1993): Westeuropäische Integration und die Schwierigkeiten der Entstehung einer europäischen Öffentlichkeit, *Zeitschrift für Sociologie*, Jahrgang 22, Heft 2, pp. 96-110.

Gerhards, Jürgen (2000): Europäisierung von Ökonomie und Politik und die Trägheit der Entstehung einer europäischen Öffentlichkeit. In: Bach, Maurizio (szerk): *Die Europäisierung nationaler Gesellschaften*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, pp. 277-305.

Gerring, John (2004): What Is a Case Study and What Is It Good for?, *American Political Science Review*, Vol. 98, No. 2. pp. 341-354.

Giddens, Anthony (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.

Gipsrud, Jostein szerk. (2010): *The Idea of the Public Sphere: A Reader*. Plymouth: Lexington Books.

Gitlin, Todd (1980): *The Whole World Is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. University of California Press.

Glózer Rita (2008): *Diskurzusok a civil társadalomról*. Budapest: L'Harmattan.

Göncz Borbála–Hegedüs István (2011): „Oly távol vagy tőlem és mégis közel.” Az Európai Unióval kapcsolatos attitűdök a hazai választók körében. In: Tardos Róbert, Enyedi

Zsolt és Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 2011, 211-240. p.

Graber, Doris (1988): *Processing the news. How People Tame the Information Tide*. London: Longman Group.

Grewal, Shivdeep Singh (2010): Habermas, Law and European Social Policy: A Rejoinder to Murphy. *Journal of European Public Policy*, Vol. 17 No. 2., pp. 282-298.

Grimm, Dieter (1995): Does Europe need a constitution?, *European Law Journal*, Vol. 1 No. 3, pp. 282-302.

Grundmann, Reiner (1999): The European Public Sphere and the Deficit of Democracy. In: Smith-Wright (szerk): *Whose Europe? The Turn Towards Democracy*. Oxford: Basil Blackwell. pp 125-146.

Haas, Peter M (1992): Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*. Vol. 46. No. 1. MIT Press pp. 1-35.

Habermas Jürgen – Derrida, Jacques (2003): February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe, *Constellations* Vol. 10, Issue 3, pp. 291-297.

Habermas Jürgen (2001a) Postnational Constellation and the Future of Democracy, In: Habermas, Jürgen: *Postnational Constellation: Political Essays*. MIT Press, 2001. 58-112. oldal.

Habermas, Jürgen (1971): *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest: Gondolat kiadó.

Habermas, Jürgen (1987): *The Philosophical Discourse of Modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT Press.

Habermas, Jürgen (1998): *Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*. Cambridge: Polity.

Habermas, Jürgen (2001): Why Europe needs a Constitution?, *New Left Review* 11. September-October 2001. Elérhető: <http://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution> Letöltés időpontja: 2011. március 5.

Habermas, Jürgen (2006): *Times of Transitions*. London: Polity Press.

Habermas, Jürgen (2009): *Europe: The Faltering Project*. London Polity Press.

Habermas, Jürgen (2012): *The Crisis of the European Union. A Response*. Cambridge: Polity Press.

Hegedűs István (2011): Media Representations of EU Matters in National Media System: The Hungarian Case. In: Sükösd Miklós – Jakubowicz, Karol (szerk.): *Media, Nationalism and European Identities*. Budapest: CEU Press. pp. 73-117.

Heller Mária-Némedi Dénes-Rényi Ágnes (1990a): Népesedési viták 1963-1986. *Századvég*, 2. szám pp. 69-105.

Heller Mária-Némedi Dénes-Rényi Ágnes (1990b): Vázlat a nyilvánosság-fogalom értelmezéséhez. In: Szabó Márton (szerk.): *Tükör által homályosan. Tanulmányok az ideológiáról*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Intézete. pp. 111-122.

Heller Mária-Rényi Ágnes (1995): Diszkurzív stratégiák az új magyar nyilvánosságban. In: Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor (szerk.): *„Jelbeszéd az életünk.” A szimbolizáció története és kutatási módszerei*. Osiris-Századvég, Budapest. pp. 432-447.

Heller Mária-Rényi Ágnes (2000): A nyilvánosságfogalom kommunikáció-elméleti megközelítéseiről, *Jelkép*, 2000. 1. szám, pp. 69-94

Heller Mária-Rényi Ágnes (2007): EU enlargement, identity and the public sphere. In: Fossum, John Erik - Schlesinger, Philip. (szerk.): *The European union and the Public Sphere: A Communicative Space in the Making?* London: Routledge, 2007. pp. 169-186.

Heller Mária (2010): *Euroscepticism in the European Parliament. Elections of June 2009. Country Report: Hungary*.

Elérhető:

http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_WP5reportEuroscepticism_Hun.pdf?fileitem=19070977

Letöltés ideje: 2013. március 5.

Hix, Simon (2008): *What's wrong with the European Union and how to fix it*. London: Polity.

Hix, Simon - Noury, Abdul – Roland Gérard (2009): Voting patterns and alliance formation in the European Parliament, *Philosophical Transactions of the Royal Society*. vol. 364 no. 1518 pp. 821-831.

Hoffman, Lars (2002): Convention on the Future of Europe - Thoughts on the Convention-Model. *Jean Monnet Working Paper 11/02*.

Elérhető: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/archive/papers/02/021101.pdf>

Letöltés ideje: 2012. december 10.

Hooghe, Liesbet (1995): *The European Union and Multi-Level Governance in Practice: Patterns of Subnational Involvement: Expansion, Divergence, Complexity*. Charleston: South Carolina.

Hooghe, Liesbet – Marks, Gerry (2008): A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science* Vol. 39, Issue 1, pp. 1-23.

Horányi Özséb (1997): *Az információs társadalom koncepciójától az információ kultúrá-
ja felé.*

Elérhető: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/media/hozsebl/hozsbl.htm#j1>

Letöltés időpontja: 2013. augusztus 1.

Horányi Özséb szerk. (2007): *A kommunikáció mint participáció.* Budapest: AKTI-
Typotex.

Horváth Szilvia (2013): Identitás, politikai diskurzuselméletek és a kritika lehetősége.
Politikatudományi Szemle. 22. évf., 1. szám. pp. 29-46.

Isin, Eksin F. – Wood, Patricia (1999): *Citizenship & Identity.* London: Sage.

Jacobson, Roman (1960): *Linguistics and Poetics: Closing Statement.* In: Sebeok, Tho-
mas (szerk): *Style in Language,* Cambridge: MIT Press. 350-377.

Jakubowicz, Karol – Sükösd Miklós (2011): Six Communicative Deficits in the European
Union. In: Sükösd Miklós – Jakubowicz, Karol (szerk.): *Media, Nationalism and Europe-
an Identities.* Budapest: CEU Press. pp. 1-17.

Johnson Cartee, Karen (2005): *News Framing and News Narratives.* Rowman Littlefield.

Kandyla, Anna - De Vreese, Claes (2011): News media representations of a common EU
foreign and security policy. A cross-national content analysis of CFSP coverage in
national quality newspapers. *Comparative European Politics,* Vol. 9 No 1., pp. 52-75.

Kantner, Cathleen (2002): *Waiting for a European progressive era: The European public
and its problems.*

Elérhető: <http://www.arena.uio.no/events/papers/Kantnerpaper.pdf>

Letöltés időpontja: 2009. december 8.

Kantner, Cathleen (2011): European Identity as *Commercium* and *Communio* in
Transnational Debates on Wars and Humanitarian Military Interventions. *RECON Online
Working Paper* 2001/37.

Elérhető: http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_1137.pdf?fileitem=5456488

Letöltés időpontja: 2012. november 20.

Karoliny Eszter (2012): *Az Európai Unió információs és kommunikációs politikája.* PhD
Értekezés. PTE-ÁJK.

Elérhető:

http://doktoriiskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/Karoliny/karoliny_nyilv_ertekezes.pdf

Letöltés időpontja: 2013. március 10.

Kaitatzi-Whitlock, Sophia (2007): The Missing European Public Sphere and the Absence
of Imagined European Citizenship. *European Societies,* Vol. 9, No 5, pp. 685-704.

Kielmansegg, Peter Graf (1996): *Integration und Demokratie.* In: Jachtenfuchs, Markus-
Kohler-Koch, Beate (szerk): *Europäisch Integration,* Opladen: Leske+Budrich, pp.47-71

Kitschelt, Herbert (1986): Political opportunity structures and political protest: anti-nuclear movements in four democracies, *British Journal of Political Science*, Vol 16, pp. 57-85.

Kiss Balázs (1995): Michel Foucault és a szimbolizáció. In: Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor (szerk): „Jelbeszéd az életünk.” *A szimbolizáció története és kutatási módszerei*. Osiris-Századvég, Budapest. pp. 289-299.

Kiss Balázs (1997): A politika a jelek korában: Hozzászólás Szabó Márton tanulmányához.
Politikatudományi Szemle 6. évfolyam 1. szám pp. 137-146.

Kiss Balázs (2000): Michel Foucault diskurzuselmélete és a politika nyelvi vizsgálata. In: Szabó Márton (szerk.) *Beszélő politika: A diskurzív politika teoretikus környezete* Budapest: Jósöveg Műhely Kiadó, pp. 51-85.

Kiss Balázs (2013): *Érzelmek és politikatudomány*. Kézirat.

Kleinen-von Königsłow, Katharina (2012): Europe in crisis? Testing the stability and explanatory factors of the Europeanization of national public spheres. *International Communication Gazette*, Vol. 74 No. 5. pp. 443-463.

Koller, Peter (2009): On the Legitimacy of Political Communities. A General Approach and Its Application to the European Union. Elérhetőség: http://www.rmm-journal.de/downloads/023_koller.pdf Letöltés ideje: 2012. január 15.

Koltay András-Lapsánkszky András (2011): Az új magyar médiaszabályozás alkotmányossági kérdései. *Iustum Aequum Salutare* VII. 2011/2. pp. 31-141.

Koltay András-Nyakas Levente szerk. (2012): *Magyar és európai médiajog*. Budapest: Complex.

Koopmans, Ruud-Statham, Paul (1999): Political Claims Analysis: Integrating Protest Event and Political Discourse Approaches', *Mobilization*, Vol. 4, No. 2. pp. 203-21.

Koopmans, Ruud - Statham, Paul szerk., (2010): *The Making of a European Public Sphere*, New York: Cambridge University Press.

Korzilius, Hubert (2010): Quantitative Analysis in Case Study. In: Mills, Albert-Durepos Gabrielle-Wiebe, Elden (szerk): *Encyclopedia of case study research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications pp. 761-765.

Kovács András-Horváth Anikó-Nadezda Kinszky-Müngersdorf (2009): The 1956 Hungarian Revolution in the Hungarian, Austrian and German Media. In: Triandafyllidou, Anna- Wodak, Ruth-Krzyżanowski, Michał (szerk): *The European Public Sphere and the Media: Europe in Crisis*. Palgrave. pp. 83-114.

Körösényi András (2003): A politikai tudás és a politikai cselekvés természetéről. In: Pesti Sándor-Szabó Máté (szerk.): *Jöjj el szabadság. Bihari Mihály egyetemi tanár 60. születésnapjára készült ünnepelő kötet*. Rejtjel, Budapest, pp. 516-547

Körösényi Andás (2005): A barátság versus az ellenségesség politikája. *Századvég*, Új folyam 38. szám. pp. 3-22.

Kriesi, Hanspeter (1995): The political opportunity structure of new social movements: its impact on their mobilization. In: J. C. Jenkins- B. Klandermans (szerk): *The Politics of Social Protest*, London: UCL Press. pp. 167-98.

Küçük, Bülent (2011): *Europe and the Other Turkey. Fantasies of Identity in the Enlarged Europe*. Eurosphere Online Working Paper No. 34. Elérhetőség: http://eurospheres.org/files/2011/03/Eurosphere_Working_Paper_34_Kucuk.pdf Letöltés ideje: 2012. január 30.

Ladrech, Robert (1994): Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies*, Vol 32, Issue 1, pp. 69-88.

Liebert, Ulrike (2007): Transnationalising the public sphere? The European Parliament, promises and anticipation. Fossum, John E. – Schlesinger, Philip szerk, (2007): *The European Union and the Public Sphere: A communicative space in the making?* London: Routledge. pp. 259-278.

Liebert, Ulrike szerk. (2007): Perspectives on European Politics and Society. Special Edition. *Journal of Intra-European Dialogue*. Vol 8. No. 3.

Lingenberg, Swantje (2006): *The European public sphere and its audience. Citizens' participation in the European Constitutional debate*. Democratic participative en Europe - LERASS, nov. 2006.

Mair, Peter (2007): Political Opposition and the European Union. *Government and Opposition*, Vol. 42, Issue 1, pp. 1–17.

Majone, Giandomenico (1998): Europe's "Democratic Deficit": The Question of Standards. *European Law Journal*, Vol. 4, No. 1, pp. 5-28.

Majone, Giandomenico (2002): Delegation of Regulatory Powers in a Mixed Polity. *European Law Journal*, Vol. 8, No. 3, pp. 319–39.

Magnette, Paul-Nikolaidis Kalypso (2004): The European Convention: Bargaining in the Shadow of Rhetoric, *West European Politics*, Vol 27. No. 3., pp. 381-404.

Malinowski, Bronislaw (1936): The problem of meaning in primitive languages. In: Ogden, Charles K. - Richards I. A. (szerk): *The meaning of meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, Supplement I. pp. 296-336.

Mansbridge, Jane (2003): Rethinking representation, *American Political Science Review*, Vol 97., No. 4. pp. 515-528.

Marincea, Adina E. (2013): The European Public Sphere: „Unidentified Political Object”? The Europeanization of Romanian Media. PhD thesis.

Elérhető:

<http://doctorat.snsa.ro/sites/default/files/doctorat/marincea%20adina/Summary%20of%20PhD%20Thesis.pdf>

Letöltés ideje: 2014. január 10.

Margitay Tihamér (2007): *Az érvelés mestersége*. Budapest: Typotex.

Marsh, David – Furlong, Paul (2002): Ontology and Epistemology in Political Science. In: Marsh, David Stoker, Gerry (szerk.): *Theory and Methods in Political Science*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.

Meijers, Mauritz (2013): The Euro-crisis as a catalyst of the Europeanization of public spheres? A crosstemporal study of the Netherlands and Germany. LSE ‘Europe in Question’ Discussion Paper Series. No. 62/2013.

Elérhető: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/LEQS/LEQSPaper62.pdf>

Letöltés ideje: 2013. március 18.

Mendonça, Dina (2007): *Dewey and the Public Sphere: Rethinking Pragmatism The Place of Emotions in the Public Sphere*. Lisboa: Edições Afrontamento. pp. 107-124.

Merriam, Sharan B. (2009): *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.

Meyer, Christoph (1999): Political Legitimacy and the Invisibility of Politics: Exploring the European Union’s Communication Deficit, *Journal of Common Market Studies* Vol. 37, Issue 4, pp. 617-639.

Michailidou, Asimina (2007): The role of the Internet in the European Union’s public communication strategy and the emerging European public sphere. A Doctoral Thesis. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the award of Doctor of Philosophy of Loughborough University. Elérhető: <https://dspace.lboro.ac.uk/2134/3055>

Letöltés időpontja: 2010. március 1.

Mihályffy Zsuzsanna-Szabó Gabriella szerk. (2010): *Árnyékban. A 2009-es európai parlamenti választási kampányok elemzése*. MTA Politikatudományi Intézet Studies in Political Sciences. Politikatudományi tanulmányok 2010. 4. szám.

Mikecz Dániel (2012): Új pártok, változó mozgalmak. In: Körösi András-Boda Zsolt (Szerk): *Van irány?: Trendek a magyar politikában*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet - Új Mandátum Kiadó pp. 65-82.

Miller, Robert L. – Brewer, John D. (2003): *The A-Z of Social Research*. London: Sage.

Miszlivetz Ferenc (2005): *Az Európai konstrukció*. Savaria University Press.

Miszlivetz Ferenc (2007): The Crisis of European Construction and the Search for a European Civil Society. In: Bayer József-Jensen Jody (szerk): *From Transition to Globalization. New Challenges for Politics, Society and the Media*. Budapest: Institute for Political Science of HAS. pp. 206-224.

Moravcsik, Andrew (2002): In Defense of the “Democratic Deficit”: Reassessing the Legitimacy of the European Union. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No. 4, pp. 603–34.

Moravcsik, Andrew (2004): Is there a “Democratic Deficit” in World Politics? A Framework for Analysis’. *Government and Opposition*, Vol. 39, No. 2, pp. 336–63.

Mouffe, Chantal (2000): Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism. *72 Political Science Series*. Institute for Advanced Studies, Vienna.

Möra, Tuomo (2009): The European Union and Ideals of the Public Sphere. In: Salovaara-Moring, Inka (szerk), *Manufacturing Europe: Spaces of Democracy, Diversity and Communication*, Nordiskt Informationscenter pp. 81-96.

Nelson, Cary et al (1992): Cultural Studies. In: Grossberg, Lawrence-Nelson, Cary-Treichler, Paula (szerk): *Cultural Studies*. New York: Routledge, 1992. pp 1-16.

Nelson, Thomas – Oxley, Zoe – Clawson, Rosalee (1997): Toward a Psychology of Framing Effects. *Political Behaviour*, Vol 19. No. 3. pp. 221-246.

Neuendorf, Kimberly A. (2002): *The Content Analysis Handbook*. London: Sage.

Noy, Chaim (2007): Sampling Knowledge: The Hermeneutics of Snowball Sampling in Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology*, Vol 10. No. 1. pp. 1-18.

Oberhuber, Florian - Bärenreuter, Christoph - Krzyżanowski, Michał – Schönbauer, Heinz – Wodak, Ruth (2007): Debating the European Constitution. On representations of Europe/the EU in the press, *Journal of Language and Politics*, Vol. 4 No. 2. pp. 227-271.

Olsen, Espen. D. H.- Trenz, Hans-Jörg (2010): Deliberative Polling. A Cure to the Democratic Deficit of the EU?, *Arena Working Paper*, 13/2010. Elérhető: <http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arenapublications/workingpapers/2010/wp13-10.pdf> Letöltés időpontja: 2013. március 2.

Papacharissi, Zizi (2009): The Virtual Sphere 2.0: The Internet, the Public Sphere and beyond. In: Chadwick, Andrew-Howard, Philip (szerk.): *Routledge Handbook of Internet Politics*. London: Routledge. pp. 230-244.

Papanagou, Georgious (2013): Digital Publics in Transnational Spaces: EU Blogs and the European Public Sphere. *UNU-CRIS Working Papers W-2013/6*
Elérhető: <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/W-2013-6.pdf>
Letöltés időpontja: 2013. február 2.

Patrick, Peter. L. (2008): The Speech Community. In: Chambers, J. K – Trudgill, Peter – Schilling-Estes, Natalie (szerk): *The Handbook of Language Variation and Change*, Blackwell. pp. 573-598.

Peter, Jochen – Lauf, Edmund – Semetko, Holli (2004): Television Coverage of the 1999 European Parliamentary Elections, *Political Communication*, Vol. 21, No. 4. pp. 415-433.

Peters, Bernard (2005): Public Discourse, Identity, and the Problem of Democratic Legitimacy. In: Eriksen, Erik (szerk.): *Making the European Polity: Reflexive integration in the EU*. London: Routledge. pp. 84-123.

Pfetsch, Barbara (2004): The transformation of political mobilization and communication in European Public Spheres. Final Report.

Elérhető: <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124201EN6.pdf>

Letöltés időpontja: 2012. március 17.

Polit, Denise F. – Beck, Cheryl T (2010): Generalization in quantitative and qualitative research: myths and strategies. *International Journal of Nursing Studies*, Vol. 47, Issue 11, pp. 1451–1458.

Polyák Gábor-Majtényi László (2011): A szabadság hazai hagyományának megtagadása – új médiatörvények Magyarországon. *Közjogi Szemle*, 2011/1, 3. szám. pp. 1-13.

Popper, Karl (1997): *A tudományos kutatás logikája*. Budapest: Európa Könyvkiadó. (ford: Petri György, Szegedi Péter).

Ragin, Charles C. (1992): *What Is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge University Press.

Rapp, Christof (2002): Aristoteles, Rhetorik. Translation, Introduction, and Commentary, 2 Vol. Berlin: Akademie Verlag.

Rehg, William (1996): Translator's Introduction. In: Habermas, Jürgen: *Between Facts and Norms: contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge: MIT Press. pp. ix.-xxxvii.

Risse, Thomas (2000): Let's argue! Communicative Action in International Relations, *International Organization*, Vol 54., No. 1, pp. 1-39.

Risse, Thomas (2003): *An Emerging European Public Sphere? Theoretical Clarifications and Empirical Indicators*, Paper presented at the Annual Meeting of the European Union Studies Association (EUSA), 27-30 March 2003, Nashville, TN, USA.

Risse, Thomas (2004): Global Governance and Communicative Action, *Government and Opposition* Vol. 39 No. 2, pp. 288-313.

Risse, Thomas (2010): *A Community of Europeans. Transnational Identities and Public Sphere*. Cornell University Press.

Rumford, Chris szerk. (2009): *The SAGE Handbook of European Studies*. London: Sage.

Pál Gábor (2005): Vita a cigányságról és a jövőről. A vita mint hermeneutikai probléma. In: Kéri László-Szabó Andrea (szerk.): *Elszalasztott esélyek: parlamenti vitanapok, 1991-2005*. Budapest: MTA Politikatudományi Intézet pp. 33-59.

Pál Gábor (2012): *A gyűlöletbeszéd fogalma a politikai vitákban. Értelemzések és alkalmazások*. MTA Politikatudományi Intézet Studies in Political Sciences. Politikatudományi tanulmányok 2012. 2. szám.

Said, Edward (2000): *Orientalizmus*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Sbragia, Albert szerk. (1992): *Euro-Politics: Institutions and Policymaking in the "New" European Community*. Brooking Institution Press.

Schlesinger, Philip-Kevin, Deidre (2000): Can the European Union become a sphere of publics?. In: Eriksen, Erik - Fossum, John Erik (szerk.): *Democracy in the European Union – Integration through Deliberation*, London: Routledge, pp. 206-229.

Schlesinger, Philip (2002): Media and belonging: the changing shape of political communication in the European Union. In: Hedetoft, Ulf-Hjort, Mette (szerk.): *The Postnational Self: Belonging and Identity*. University of Minnesota Press, pp. 35-52.

Schlesinger, Philip (2003): The Babel of Europe? An Essay on Networks and Communicative Spaces. *ARENA Working Paper 22/03*.

Elérhető:https://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2003/wp03_22.pdf

Letöltés ideje: 2012. február 7.

Schlesinger, Philip (1997): From cultural deference to political culture: Media, politics and collective identity in the European Union. *Media, Culture & Society*, Vol. 19 No. 3, pp. 369-391.

Scharpf, Fritz W. (1996). Democracy in Transnational Politics, *Internationale Politik* Vol. 51 No. 12. pp. 11-20.

Schuck, Andreas, Vliegenthart, R., Boomgaarden, H. G., Elenbaas, M., Azrout, R., van Spanje, J., de Vreese, C. H. (2010): *Explaining campaign news coverage: How medium, time and context explain variation in the media framing of the 2009 European Parliamentary elections*.

Elérhető:

http://www.piredeu.eu/Database/Conf_Papers/11_1Schuck_et_al_PIREDEU_Nov2010.pdf

Letölthetés időpontja: 2012. május 29.

Schuck, Andreas - De Vreese, Claes (2006): Between risk and opportunity. News framing and its effects on public support for EU enlargement. *European Journal of Communication*, Vol 21 No. 1, pp. 5-32.

Schuck, Andreas - De Vreese, Claes H. (2006): Between risk and opportunity. News framing and its effects on public support for EU enlargement. *European Journal of Communication*, Vol. 21 No.1, pp. 5-32.

Schmitt, Carl (2002): *A politikai fogalma. Válogatott politikai- és államelméleti tanulmányok.* (Fordította Cs. Kiss Lajos.) Budapest, Osiris–Pallas–Attraktor.

Semetko, Holli – Valkenburg, Patti (2000): Framing European Politics: a content analysis of press and television news, *Journal of Communication* Vol. 50, Issue 2., pp. 93-109.

Sík Domonkos (2013): Giddens társadalomelmélete. *Társadalomkutatás* 31. évf. 1. szám, pp. 55-71.

Smith, Adam (1995): *Nations and nationalism in a global era.* Cambridge: Polity Press

Sparks, Collin-Kunelius, Risto (2001): Problems with a European public sphere: An introduction. *Javnost/The Public.* Vol. 8 No. 1, pp. 5-20.

Splichal, Slavko (2006): In search of a strong European public sphere: some critical observations on conceptualizations of publicness and the (European) public sphere. *Media Culture Society*, Vol. 28 No. 5, pp. 695-714.

Splichal, Slavko (2011): Transnationalization/Europeanization of the Public Sphere/s. In: Sükösd Miklós – Jakubowicz, Karol (szerk.): *Media, Nationalism and European Identities.* Budapest: CEU Press. pp. 21-47.

Spreen, Marinus (1992): Rare populations, hidden populations and link-tracing designs: What and why?, *Bulletin Methodologie Sociologique*, Vol 36. No. 1. pp. 34.-58.

Stanley Fish (1980): *Is There A Text in This Class*, Harvard University Press.

Statham, Paul (2010): What kind of Europeanized Public Politics?. In: Koopmans, Ruud – Statham, Paul (eds.): *The making of a European Public Sphere. Media Discourse and Political Contention.* pp. 277-306.

Statham, Paul-Trenz, Hans-Jörg (2013): *The Politization of Europe. Contesting the Constitution in the mass media.* London: Routledge.

Sükösd Miklós (2003): Kommunikációs deficit Magyarország európai uniós csatlakozásának médiabemutásában. *Médiakutató* 2003. Tél.

Swales, John M. (1990): *Genre Analysis: English in academic and research settings.* Cambridge University Press.

Szabó Gabriella (2009): A little bit of everything - an analysis of web-based European political communication. In: Grinin LE, Korotayev AV (szerk.): *Hierarchy and Power in the History of Civilisations. Cultural Dimensions*, Moscow: Krasand. pp. 99-113.

Szabó Gabriella-Kiss Balázs (2012): Trendek a politikai kommunikációban. In: Boda Zsolt-Körösényi András (szerk.): *Van irány?: Trendek a magyar politikában.* Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet - Új Mandátum Kiadó pp. 110-127.

Szabó Máté (1993): A taxisblokádnak és utóélete. Kihívás a társadalomtudományok számára. *Szociológiai Szemle*. 1993/1. pp. 121-140.

Szabó Máté (2001): A globalizációellenes mozgalmak – a 21. század új mozgalmatípusai? *Politikatudományi Szemle*, 10. évfolyam, 3. szám, pp. 157-182.

Szabó Márton (2003a): *A diszkurzív politikatudomány alapjai: Elméletek és elemzések*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Szabó Márton (2003b): A politikai vita tudományos státusa. In: Pesti Sándor-Szabó Máté (szerk.) „Jöjj el szabadság”: Bihari Mihály 60. születésnapjára készült ünneplő kötet Budapest: Rejtjel Kiadó. pp. 547-562.

Szabó Márton szerk. (2006): *Fideszvalóság: Diszkurzív politikatudományi értelmezések*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.

Szécsi Gábor (2008): Kommunikáció és közösség a virtuális távolság korában. In: Karikó Sándor (szerk): *Közösség és stabilitás*. Budapest: Gondolat. pp. 31-45.

Szűcs Zoltán Gábor (2010): *Az antalli pillanat*. Budapest: L'Harmattan.

Szűcs Zoltán Gábor-Szabó Gabriella (2012): Politika európai térben: Egy kutatási program elméleti keretei. *Politikatudományi Szemle* 21. évfolyam, 4. szám, pp. 81-103.

Tarrow, Sidney (1994): *Power in Movement: social movements, collective action and politics*. Cambridge University Press.

Terestyéni Tamás (2006): *Kommunikációelmélet. A testbeszédtől az internetig*. Budapest: AKTI-Typotext.

Trenz, Hans-Jörg (2004): Media coverage on European governance: Exploring the European public sphere in national quality newspapers. *European Journal of Communication*, Vol. 19 No. 3, pp.291-319.

Trenz, Hans-Jörg (2007): A transnational space of contention? Patterns of Europeanisation of civil society in Germany. In: Ruzza, Carlo- Della Sala, Vincent (szerk): *Governance and Civil Society in the European Union: Normative Perspectives* Volume 1. Manchester: Manchester University Press. pp. 89-112.

Trenz, Hans-Jörg (2008): Measuring Europeanisation of Public Communication. The Question of Standards. *RECON Online Working Paper* 2007/12.

Elérhető: http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_0712.pdf?fileitem=5882287
Letöltés ideje: 2013. január 5

Trenz, Hans-Jörg (2012): The European Public Sphere in Times of Crisis: Disentangling the Debate. Introductory Remarks. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, Vol. 14 Issue 2. pp. 6-9.

Van de Steeg, Marianne – Risse, Thomas (2010): The Emergence of a European Community of Communication Insights from Empirical Research on the Europeanization of Public Spheres. *The Transformative power of Europe working paper No. 15*.

Elérhetőség: http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_15.pdf

Letöltés ideje: 2012. január 18.

Van de Steeg, Marianne (2006): Does a public sphere exist in the European Union? An analysis of the content of the debate on the Haider case. *European Journal of Political Research*. Vol. 45, Issue 4, pp. 609-634.

Van Dijk, Teun (1985): *The Handbook of Discourse Analysis*. Wiley-Blackwell.

Van Os, René-Jankowski, Nicholas (2005): *An online European public sphere? The Web and Europeanization of political communication in the EU*. Paper presented at: Workshop organized by the Network of Excellence CONNEX „A European Public Sphere: How much of it do we have and how much do we need?” University of Amsterdam 9-10 December 2005.

Veress Károly (2008): Közösség és egyén viszonya – hermeneutikai megközelítésben. In: Karikó Sándor (szerk): *Közösség és stabilitás*. Budapest: Gondolat. pp. 15.- 30.

Vidich, Arthur. J.-Lyman, Stanford. M. (1994): Qualitative Methods: their history in sociology and anthropology, In: Denzin-Lincoln, Yvonne (szerk): *Handbook of Qualitative Research*. California: Sage. pp. 23-59.

Vliegenthart, Rens - De Vreese, Claes (2009): News coverage and support for European integration 1990-2006. *International Journal of Public Opinion Research*, Vol. 20 Issue 4, pp. 415-439.

Ward, David (2004): *The European Union Democratic Deficit and the Public Sphere: An Evaluation of Eu Media Policy*. IOS Press.

Weiler, Joseph H.H. - Haltern, U.R. and Mayer, F. (1995): European Democracy and its Critique, *West European Politics*, Vol. 18, No. 3, pp. 4-39.

Weiler, Joseph H.H. (1996): *European Union: democracy without a demos?*. Falmer: International Relations and Politics Subject Group, University of Sussex.

Weiler, Joseph. H. H. (2005): *The Constitution of Europe. Do the New Clothes Have an Emperor? and Other Essays on European Integration*, Cambridge: Cambridge University Press.

Wilde, de Pieter – Trenz, Hans Jörg – Michailidou, Asimina (2010): *Contesting EU Legitimacy. The prominence, content and justification of euroscepticism during 2009 EP election campaigns*. ARENA Working Paper. No. 14.

Elérhető: <http://www.reconproject.eu/projectweb/portalproject/AbstractRECONwp1022.html>

Letöltés időpontja: 2013. április 2.

Wodak, Ruth szerk. (2013): *Critical Discourse Analysis*. London: Sage.

Zimmermann, Ann-Koopmans, Ruud (2003): *Political communication on the Internet. Report WP 4.*
Elérhető: <http://europub.wz-berlin.de>.
Letöltés ideje: 2011. június 3.

A szerző publikációi a dolgozat tárgykörében

Szabó Gabriella (2013): GOVCOM 2.0: The Role of Web 2.0 in communicating EU Presidency. In: Stepinska, Agnieszka (szerk.): Media and Communication on EU. Logos Verlag. (forthcoming).

Szücs Zoltán Gábor, Szabó Gabriella (2012): Politika európai térben. Politikatudományi Szemle XXI:(4) pp. 81-103. (2012)

Szabó Gabriella (2012): Communities by Controversy. An analysis on the European debate on the Hungarian media law. Paper prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshops.: Workshop on Comparing National Experiences of European Integration. Konferencia helye, ideje: Antwerpen, Belgium, 2012.04.10-2012.04.15.

Szabó Gabriella, Kiss Balázs: Trends in Political Communication in Hungary: A Postcommunist Experience Twenty Years after the Fall of Dictatorship. International Journal of Press/Politics 17:(4) pp. 480-496.

Szabó Gabriella, Kiss Balázs (2012): Trendek a politikai kommunikációban. In: Boda Zsolt, Körösi András (szerk.) Van irány?: Trendek a magyar politikában. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet - Új Mandátum Kiadó, pp. 110-127.

Szabó Gabriella (2010): Az európai nyilvánosság mibenlétéről. Politikatudományi Szemle 19:(2) pp. 94-109.

Szabó Gabriella (2010): Kampányról röviden. Internetes újságok politikai napirendje a 2009-es EP választások előtt. In: Mihályffy Zsuzsanna, Szabó Gabriella (szerk.): Árnyékban. A 2009-es európai parlamenti választási kampányok elemzése, Budapest: MTA Politikatudományi Intézet. Studies in Political Sciences. Politikatudományi tanulmányok; 2010. 4. (ISBN:978-963-7372-72-8)

Mihályffy Zsuzsanna, Szabó Gabriella (2010): Árnyékban. A 2009-es európai parlamenti választási kampányok elemzése, Budapest: MTA Politikatudományi Intézet. Studies in Political Sciences. Politikatudományi tanulmányok; 2010. 4. (ISBN:978-963-7372-72-8)

Szabó Gabriella (2009): A little bit of everything - an analysis of web-based european political communication. In: Grinin LE, Korotayev AV (szerk.): Hierarchy and Power in the History of Civilisations. Cultural Dimensions. Moscow: Krasand. pp. 99-113.

Szabó Gabriella, Kiss Balázs (2005): Autonómia vagy alárendeltség. A 2004-es európai választási kampány az internetes tömegkommunikációban és az Index Politika Fórumán. CD változat. In: Sándor Péter, Vass László, Sándor Ágnes, Tolnai Ágnes (szerk.): Magyarország politikai évkönyve 2004-ről Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, p. CD.

Kiss Balázs, Szabó Gabriella (2005): Az Európai parlamenti választási kampány az interneten. In: Gazdag Ferenc, Pécseliné Vajai Tünde, Szele Bálint (szerk.): A kibővült Európai Unió: hatalom, választások, külpolitika : válogatás a 2004. június 25-26-án

Siófokon Unióban Európával: választások és változások címmel megrendezett vándorgyűlésen elhangzott előadásokból. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola, pp. 33-39.

MELLÉKLET

Táblázat- és ábragyűjtemény

Táblázatok:

- 2. számú táblázat.** A magyar médiatörvény-ügy adatgyűjtésének összefoglalása.
- 3. számú táblázat.** Kódfüzet a magyar médiatörvények európai vitájához I. (intézményi szereplők kommunikációjának kódolásához).
- 4. számú táblázat.** Kódfüzet a magyar médiatörvények európai vitájához II. (médiiumokban megjelenő véleményformátumok kódolásához)
- 5. számú táblázat.** A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói I.
- 6. számú táblázat.** A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói II.

Ábrák:

- 1.számú ábra.** A magyar médiatörvények európai vitájának analitikai szintjei.
- 2. számú ábra.** Áttekintő folyamatábra a magyar médiatörvények európai vitájának kutatásáról. Kiindulópont: Adcock és Collier ciklikus („back-and-forth”) kutatási design összefoglaló ábrája. Adcock-Collier (2001:530).
- 3. számú ábra.** A magyar médiatörvények európai vitájának időbeli dinamikája I.: a médiatörvényeket kritizáló és a kritikusokat támadó megszólalások.
- 4.számú ábra.** A magyar médiatörvények európai vitájának időbeli dinamikája II.: értelmezési keretek.
- 5.számú ábra.** A magyar médiatörvények európai vitájának kommunikációközösségei.

MEGSZÓLALÓK		FORRÁS	MAGYAR MÉDIASZABÁLYOZÁS EURÓPAI VITÁJÁBAN NYILVÁNOSSÁGRA HOZOTT ÉS KÓDOLT KOMMUNIKÁCIÓK (DB)
MAGYAR PÁRTOK	Fidesz	www.fidesz.hu www.parlament.hu	12
	MSZP	www.mszp.hu www.parlament.hu	27
	LMP	www.lehetmas.hu www.parlament.hu	5
	Jobbik	ww.jobbik.hu www.parlament.hu	3
Európai Bizottság	-	ec.europa.eu/index_en.htm	6
Európai Parlament	EPP	www.europarl.europa.eu www.eppgroup.eu	17
	S&D	www.europarl.europa.eu www.socialistsanddemocrats.eu/gpes/index.jsp	21
	ALDE	www.europarl.europa.eu www.alde.eu	9
	G-EFA	www.europarl.europa.eu www.greens-efa.eu	10
	GUE-NGL	www.europarl.europa.eu www.guengl.eu	2
	EFD	www.europarl.europa.eu www.efdgroupp.eu	2
	ECR	www.europarl.europa.eu	3
	Független	www.europarl.europa.eu www.morvaikrisztina.hu	2
NGO/INGO	EBESZ	www.osce.org	14

	ET	www.coe.int	10
	MÚOSZ	www.muosz.hu	2
	MEÚSZ	www.meusz.hu	1
	EKINT	www.ekint.hu	4
	TASZ	www.tasz.hu	2
	Milla	www.millamedia.hu	3
	CÖF	www.civilosszefogas.hu	3
	Egyéb	emasa.hu cmcs.ceu.hu	9
Értelmisség		emasa.hu cmcs.ceu.hu	6
Magyar kormányzat		www.kormany.hu	60
EU tagállam politikai szereplők		emasa.hu cmcs.ceu.hu	29
Magyar újságírók		nol.hu mno.hu nepszava.hu magyarhirlap.hu galamus.hu ATV youtube csatornája EchoTV youtube csatornája cmcs.ceu.hu	61
		SUMMA	323

2. számú táblázat. A magyar médiatörvény-ügy adatgyűjtésének összefoglalása.

	NYITOTT KÓDOLÁS		
Megjelenés	Dátum		éééé.hh.nn
	Forrás		szöveges
	Webhely link		www.
Kommunikátor	Személy		szöveges
	Státusz		szöveges
Intézmény	Intézmény neve		szöveges
	Intézmény típusa		szöveges
Pozíció	Utalás Európára, EU-ra, az ügy európai visszhangjára		szöveges
	Kritika a médiatörvényt illetően		szöveges
	Kritika a kritikusokat illetően		szöveges
	Érvek	Mi a helyzet/Mi a gond?	szöveges
		Ki a felelős?	szöveges
		Mit kell tenni?	szöveges
	Jellemző idézet		szöveges
	ZÁRT KÓDOLÁS		
	Frame 1: demokratikus értékek		(0/1)
	Frame 2: európai együvé tartozás		(0/1)
Frame 3: politikai motiváció		(0/1)	
Frame 4: szuverenitás		(0/1)	
Frame 5: szolidaritás		(0/1)	
Közösségek	K1: kritikusok		(0/1)
	K2: kritikusokat támadók		(0/1)

3. számú táblázat. Kódfüzet a magyar médiatörvények európai vitájához I. (intézményi szereplők kommunikációjának kódolásához).

	NYITOTT KÓDOLÁS		
Megjelenés	Dátum	éééé.hh.nn	
	Webhely link	www.	
	Médium	szöveges	
Kommunikátor	Cím	szöveges	
	Formátum	szöveges	
	Újságíró(k) neve	szöveges	
Pozíció	Utalás Európára, EU-ra, az ügy európai visszhangjára		szöveges
	Kritika a médiatörvényt illetően		szöveges
	Kritika a kritikusokat illetően		szöveges
	Érvek	Mi a helyzet/Mi a gond?	szöveges
		Ki a felelős?	szöveges
		Mit kell tenni?	szöveges
	Jellemző idézet		szöveges
	ZÁRT KÓDOLÁS		
	Frame 1: demokratikus értékek		(0/1)
	Frame 2: európai együvé tartozás		(0/1)
	Frame 3: politikai motiváció		(0/1)
	Frame 4: szuverenitás		(0/1)
Frame 5: szolidaritás		(0/1)	
Közösségek	K1: kritikusok	(0/1)	
	K2: kritikusokat támadók	(0/1)	

4. számú táblázat. Kódfüzet a magyar médiatörvények európai vitájához II. (médiumokban megjelenő véleményformátumok kódolásához)

Megszólalók		Magyar médiaszabályozást kritizáló és/vagy a magyar médiaszabályozást kritizálókat támogató megszólalások	Magyar médiaszabályozást támogató és/vagy a magyar médiaszabályozást kritizálókat támadó megszólalások
Magyar parlamenti frakciók	Fidesz	0	12
	MSZP	27	0
	LMP	5	0
	Jobbik	3	
Európai Bizottság		6	0
Európai parlamenti frakciók	EPP	2	15
	S&D	21	0
	ALDE	9	0
	G-EFA	10	0
	GUE-NGL	2	0
	EFD	0	2
	ECR	0	3
	Független	0	2
NGO/INGO	EBESZ	14	0
	ET	7	3
	MÚOSZ	2	0

Megszólalók		Magyar médiaszabályozást kritizáló és/vagy a magyar médiaszabályozást kritizálókat támogató megszólalások	Magyar médiaszabályozást támogató és/vagy a magyar médiaszabályozást kritizálókat támadó megszólalások
	MEÚSZ	0	1
	EKINT	4	0
	TASZ	2	0
	Milla	3	0
	CÖF	0	3
	Egyéb	7	2
Értelmiségi		6	0
Magyar kormányzat		0	60
Külföldi (EU tagállam) politikai szereplők		18	11
Magyar újságírók		37	24
SUMMA		182	138
+ Jobbik (3 item)			323

5. számú táblázat. A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói I.

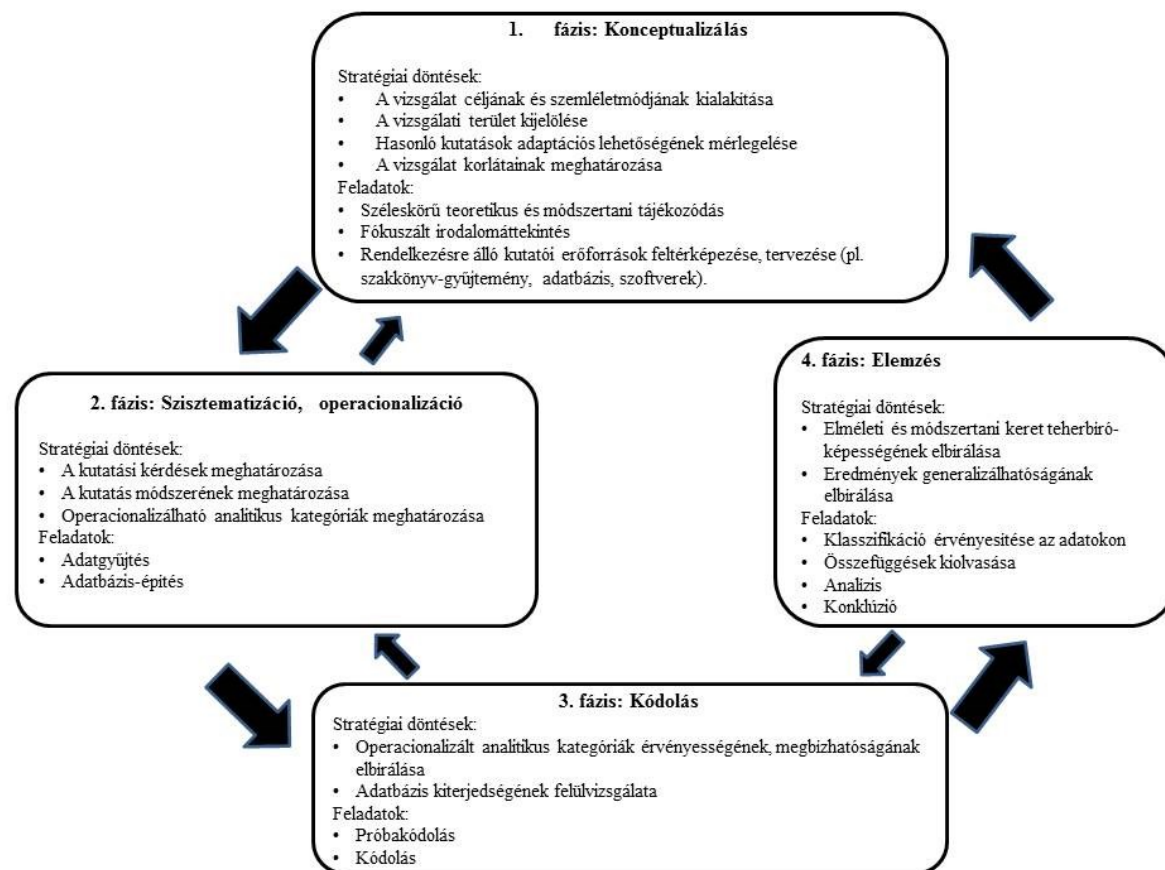
		ÉRTELMEZÉSI KERETEK				
Megszólalók		Frame1: „demokratikus értékek”	Frame2: „európai együvé tartozás”	Frame3: „politikai moti- váció”	Frame4: „szuverenitás”	Frame5: „szolidaritás”
Magyar par- lamenti frak- ciók	Fidesz	0	0	12	0	0
	MSZP	11	16	0	0	0
	LMP	4	3	0	0	0
	Jobbik	0	0	3	2	0
Európai Bizottság		6	5	0	0	0
Európai Par- lament frak- ciók	EPP	0	1	12	0	0
	S&D	19	6	0	0	0
	ALDE	9	8	0	0	0
	G-EFA	10	7	0	0	0
	GUE-NGL	2	2	0	0	0
	EFD	0	0	2	1	2
	ERC	0	0	3	0	1
	Független	0	0	2	2	0

		ÉRTELMEZÉSI KERETEK				
Megszólalók		Frame1: „demokratikus értékek”	Frame2: „európai együvé tartozás”	Frame3: „politikai moti- váció”	Frame4: „szuverenitás”	Frame5: „szolidaritás”
NGO/INGO	EBESZ	12	0	0	0	0
	ET	1	0	0	0	0
	MÚOSZ	1	2	0	0	0
	MEÚSZ	0	0	1	0	0
	EKINT	0	4	0	0	0
	TASZ	0	1	0	0	0
	Milla	1	3	0	0	0
	CÖF	0	0	3	0	3
	Egyéb	7	0	0	0	2
Értelmiség		6	5	0	0	0
Magyar kormányzat		0	0	44	7	0
EU tagállam politikai sze- replők		18	9	2	0	11
Magyar újságírók		37	33	24	8	0

6. számú táblázat. A magyar médiatörvények európai vitájában résztvevők és azok vitában elfoglalt pozíciói II.

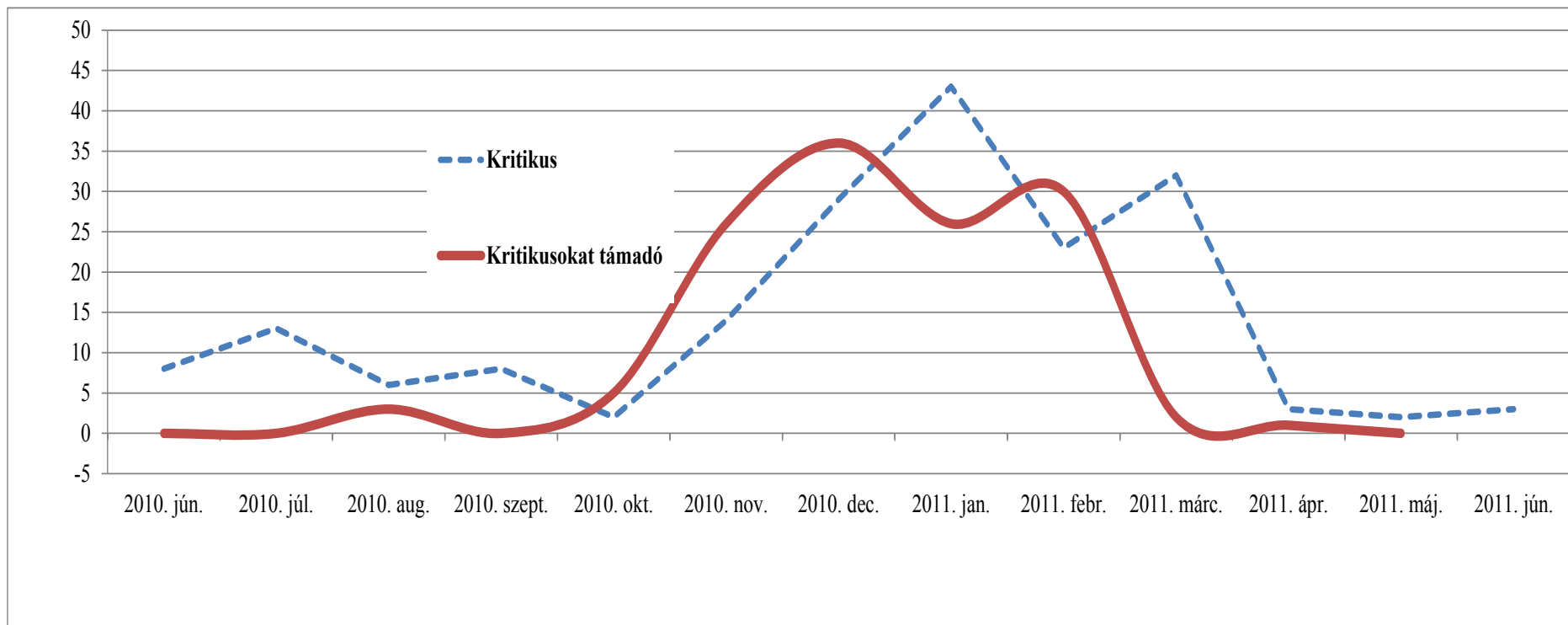

1.számú ábra. A magyar médiatörvények európai vitájának analitikai szintjei.

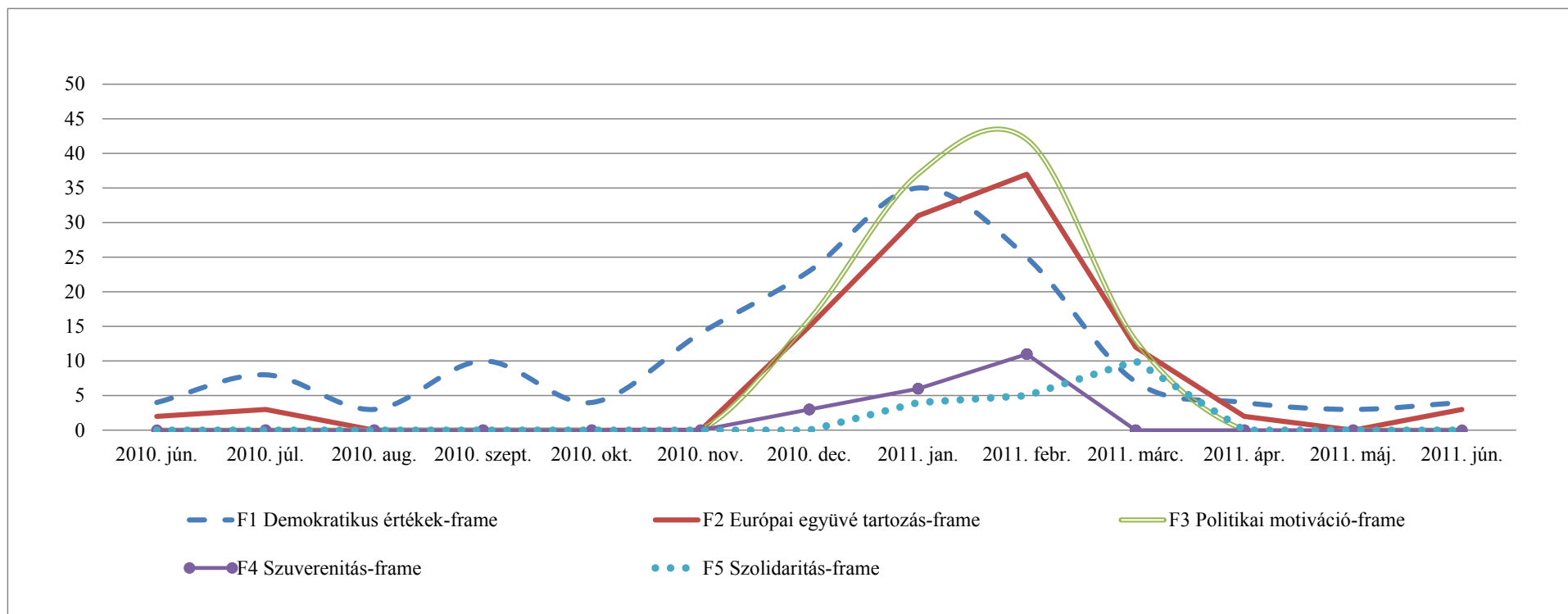

2. számú ábra. Áttekintő folyamatábra a magyar médiatörvények európai vitájának kutatásáról.²⁷¹ Kiindulópont: Adcock és Collier ciklikus („back-and-forth”) kutatási design összefoglaló ábrája. Adcock-Collier (2001:530).

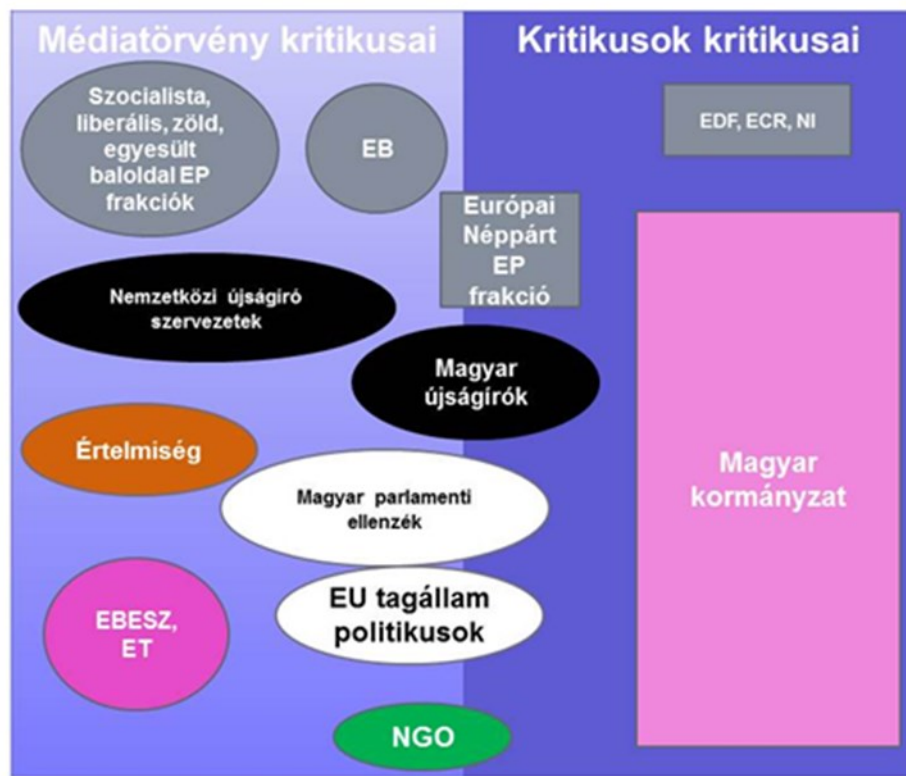
²⁷¹ A kutatási folyamat egyértelműen lineáris felépítése jelenik meg Earl Babbie A társadalomtudományi kutatás gyakorlata című könyvének a kutatási folyamatról szóló 4-1. ábrájában (128.oldal).

3. ábra A magyar médiatörvények európai vitájának időbeli dinamikája I.: a médiatörvényeket kritizáló és a kritikusokat támadó megszólalások.

4. számú ábra. A magyar médiatörvények európai vitájának dinamikája II.: értelmezési keretek.

5. számú ábra. A magyar médiatörvények európai vitájának kommunikációközösségei.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ALDE: Alliance of Liberals and Democrats for Europe in the European Parliament (Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért Európai Parlamenti Képviselőcsoport)

CÖF: Civil Összefogás Egyesület

EB: Európai Bizottság

EBESZ: Európai Biztonsági és Együttműködési Szerveze

ECR: European Conservatives and Reformists (Európai Konzervatívok és Reformerek Európai Parlamenti Képviselőcsoportja)

EFD: Group of Europe of Freedom and Democracy in the European Parliament (Szabadság és Demokrácia Európája Európai Parlamenti Képviselőcsoport)

EKINT: Eötvös Károly Közpolitikai Intézet

EP: Európai Parlament

EPP: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats in the European Parliament (Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) Európai Parlamenti Képviselőcsoportja)

ET: Európa Tanács

EU: Európai Unió

EU15: Azon államok közösségének rövidítése, amelyek a 2004. május elsejei keleti bővítés előtt is az Európai Unió tagállamai voltak. Névszerint Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxembourg, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország.

Fidesz-MPSZ: Fidesz - Magyar Polgári Szövetség

G-EFA: Greens/European Free Alliance in the European Parliament (Zöldek/Európai Szabad Szövetség Európai Parlamenti Képviselőcsoportja)

GUE-NGL: European United Left/Nordic Green Left in the European Parliament (Egységes Európai Baloldal–Északi Zöld Baloldal Európai Parlamenti Képviselőcsoportja)

INGO: international non-government organization (kormányoktól független nemzetközi szervezet)

Jobbik: Jobbik Magyarországért Mozgalom

LMP: Lehet Más a Politika!

Milla: Egymillióan a magyar sajtószabadságért Facebook-csoport

MSZP: Magyar Szocialista Párt

MTI: Magyar Távirati Iroda

MÚOSZ: Magyar Újságírók Országos Szövetsége

NGO: non-government organization (kormányoktól független szervezet)

NI: Non-Inscrits (az Európai Parlament független képviselői)

S&D: Group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats in the European Parliament (Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetségének Európai Parlamenti Képviselőcsoportja)

TASZ: Társaság a Szabadságjogokért

A DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI ANGOL NYELVEN

COMMUNICATION AND INTEGRATION

-

New perspectives on the European public sphere: lessons from the European debate on the Hungarian media law (2010-2011)

PhD Dissertation theses

Author:

SZABÓ Gabriella

University of Eötvös Loránd, Faculty of Law

Doctoral School of Political Science

Head of the Doctoral School:

Dr. BIHARI Mihály DSc (Professor, Doctor of the Hungarian Academy of Sciences)

Supervisor:

Dr. KISS Balázs PhD (Associate professor)

Budapest, 2014

I. Introduction: the topic and the structure of the dissertation

It is the endeavour of the dissertation to revise the concept of European public sphere and outline new perspectives by analysing the European debate on the Hungarian media law. Since the centre-right government led by PM Viktor Orbán took office on the 29 May 2010, the Hungarian Parliament has passed a series of new laws (in August, November and December) which has reshaped the legislative framework of the mass communication system in Hungary. Although media policy is generally considered as marginal domain of the *acquis communautaire*, the new directions of the Hungarian one was presented as a genuine European affair in the controversy of the year 2010-2011 that has triggered heated comments from all over the Europe.

The dissertation presents and examines the debate as a case study of the European public sphere which supports the claim that the controversial political issues is able to create and structure public sphere at European level (e.g. Risse 2010, Statham-Trenz 2013). Data from the qualitative content analysis of the European debate on the Hungarian media law demonstrate that European elite and non-elite circles are not only ready to confront openly with each other, but also able to transform a domestic issue into a European one in order to strengthen their positions in the political market by forming European-wide discursive coalitions.

One of the most important lessons that we learnt from the cross-border communication around the new Hungarian media policy is that the need of opening up of the key concepts in European politics. It is safe to say that Europe is no longer a virtual polity or a playground of the so-called 'Brussels bubble', real beyond-the-nation-state political life has been emerged via publicly debated topics. The case study draws the attention to the importance of the interplay between institutionalised form of communications (e.g. Parliamentary speeches, press releases, official declarations) and ones from outside of the institutions (e.g. social media, street demonstration) in European politics. To capitalize upon these rather fluid and flexible interactions, the dissertation *locates the flow of political communication into the heart of the research* without predefining the dominant arenas, the key actors and the principal interpretations of the issue. This conceptual and methodological innovation is the contribution to the international literature which is grounded by the normative Habermasian tradition and applies rigorous ex-ante and rather restrictive calculations regarding the fora, the participants and the component of the European public sphere (e.g. Eriksen-Fossum 2000, Oberhuber et al 2007).

To validate the results, the dissertation takes the advantages of the circular-type of research design (Adcock-Collier 2001) in which the subject of investigation, the theoretical background and the methodological apparatus are in continuous dialogue with each other. This means that the examination of the European debate on the Hungarian media law is not driven by the aim of testing pre-selected model for the chosen case. On the contrary, my purpose is to build a conceptual framework and an analytical tool to comprehend the case of the Hungarian media law from the perspective of the descriptive political science.

To do so, the main question of the thesis is formulated as below:

Does the case of the European debate on the Hungarian media law modify the concept of the European public sphere, if so, on what way?

The main question is approached from a variety of angles: the critical review of the international literature, an empirically-informed inquiry of the European debate on the Hungarian media law and the resume of the new aspects arisen from the analysis is presented by the doctoral work. The structure of the dissertation follows the same objectives: the thesis consists of four thematic chapters.

In the Introductory chapter the goals, the approach, the limitations and the key categories such as '*debate*', '*communication*' and '*European public sphere*' are discussed. The main corpus of the dissertation is divided into two major parts. The First section contains the extensive and critical review of the international literature. Here, I scrutinize the Habermasian legacy as an influential philosophical and theoretical background that can be seen in the conception of the European public sphere and has deep impact on the work of the majority of the authors (e.g Habermas 1996, Eriksen-Fossum 2000, De Vreese 2005, Liebert 2007, Statham-Koopmans 2010, Risse 2010). The second part presents the qualitative case study that examines the European debate on the Hungarian media law. Before discussing and summarising the results, I provide detailed explanation of the methodology and the operationalization of the case study. The final chapter answers the main question of the dissertation and goes back to the theoretical problems of the European public sphere as outlining four new aspects (*instability, the problem of agency, emotions, identification*) for the future researches.

II. The research questions and the methodology of the empirical part of the dissertation

The case study of the European debate on the new Hungarian media regulation is designed to focus on the main characteristics of the cross-border communication flow that emerged in the year of 2010 and 2011. To specify the inquiry further sub-questions are formulated such as:

1. *Who was involved in the controversy?*
2. *Which fora were preferred to discuss the issue?*
3. *What types of discursive positions emerged during the controversy?*
4. *What types of communication communities have been created in the debate?*

The data were collected in two-steps. In the first phase, the link tracing, or in other name the chain-referral technique is applied which is a well-established data collection method of the constructivist-qualitative research tradition (Spren 1992, Miller-Brewer 2003:274-280, Noy 2007). It is a non-probability sampling which very much proceeds like the snowball technique: the researcher accesses data items through contact information that is provided by the other data items. Only this way of data collection makes possible to put the communication into the centre of the study as indicator for the European debate: the chains of the cross-border communication around the issue of the Hungarian media law have been traced and converted into the unit of the analysis. After having congregated the utterances that contains references to each other, I was able to identify the key participants and the most important arenas of the European debate on the Hungarian media law without restricting the data collection to the content of some predefined media outlets or to the communication activities of previously calculated institutional agents. In the second phase, extended keyword searches have been done on the online platforms (websites, Facebook profile, Twitter profiles, blogs, etc.) of participants of the European debate on the Hungarian media law.

As the first phase of data collection demonstrated not only Political parties, Fractions of National Parliaments, Groups of European Parliaments, Governments, Representatives of EU institutions, NGOs and INGOs, ordinary citizens but the editorial boards and journalists have taken active part in shaping the European debate on the Hungarian media law. To gain more information about the specific role of media, particular attention has been paid to the journalists' activities.

The creation of the database is also supported by the Corpus Construction method. Following its principles (Bauer-Aarts 2000: 19-37), three corpora is constructed. Corpus 1 refers to the

transcriptions of the speeches of the Plenary Sessions and Committees of the Hungarian Parliament and the European Parliament. Corpus 2 contains press releases and communication materials of the participants of the debate as available on their online platforms. Corpus 3 collects the opinion pieces of media outlets such as editorials, columns, punditry, etc covering the European debate.

All in all, the three corpora contain 323 items.

To answer the research question regarding the identification of the key participants (RQ1) and the dominant fora (RQ2) of the debate, computer-aided numerical aggregation of the different communication items has been applied. Concerning the discursive positions, descriptive and qualitative content analysis (Neuendorf 2002: 53-54) has been chosen. The „what they say” question has been operationalised with two coding categories: first the communicators’ attitude towards the Hungarian media regulations/Hungarian government (critical or supportive) was coded. Second ones were coded as issue-specific interpretative frames of the communications that were provided by the talker who expressed his/her views on the Hungarian media law.

The communication communities (RQ4) of the controversy are recognised in the analysis. By communication community I mean a loose network of speakers who express the same or similar understanding on the Hungarian media law-issue in the European debate as applying common arguments and refer to each others in positive and affirmative ways. In this concept, the contours of the communities are shaped by the communication of the actors. In other words, the discursive positions can be considered as markers for reconstructing the path how the communicative alliances were formed and operated in the debate.

Beside the methods and data collection, the period of the analysis require further explanation. The time scope of the research is 384 calendar days between the 11th of June, 2010 and 30th of June, 2011. The starting date refers to the day when the first branch of the media legislation was issued in the Hungarian Parliament and the closing one is the end of the 6-month-long Hungarian Presidency of the Council of the European Union. In spite of the fact the European debate on the Hungarian media law has continued on a certain level, the timeframe is justifiable because the intensity of the debate was especially high during the Presidency and significantly less European public attention was given to the topic after the 30th of June, 2011.

III. Summary of findings and theses

1. The participants of the debate and their preferred fora to discuss the Hungarian media law-issue moved beyond structure of the European Union

The European public sphere of the new Hungarian media regulation have been created by the human rights watchdog NGOs and INGOs (e.g. OSCE) who were strongly opposed directions of the new Hungarian media law. Their critical views were expressed by street demonstrations in Budapest, Rome, Vienna, Berlin and Warsaw and also by press releases. They actively communicated their negative assessments of the Hungarian media law during the consultations and public hearings that were organised by the Hungarian Parliaments and the European Parliaments. In the period between the summer of 2010 and December of 2010 mainly the NGO's and INGO's fostered the European debate on the Hungarian media law. The European political elite joined the debate right before the Hungarian EU Presidency, in the late days of December 2010. In spite of the fact that the INGOs and domestic political actors sharply criticised the media reforms, the Hungarian government (led by PM Viktor Orbán) only commenced its communicative offensive to convince the opponents when the numbers of the negative comments from foreign governments has already increased.

Data support the observation that not only the EU elite were interested in debating the Hungarian media law; voices were raised against the law and against the criticism too from the general public (e.g. initiative of the 'Black out for Hungary'). Although the online spaces have been important arenas of debate (e.g. Milla's Facebook group organization) the European debate on the Hungarian media law was constructed by both traditional and new types of communication infrastructure.

The case study also demonstrates that the importance of the media in the European public sphere is lot more than 'just' providing channels for public discourses. On the one hand, the media can cultivate attitudes and values. On the other hand, the management, the owners, the editorial boards and the journalists can play crucial role in shaping the discourse by providing interpretations and narratives. In addition, they can significantly contribute to the efforts of the communication communities that emerge around European issues. Later was especially explicit in the case of the European debate on the Hungarian media law.

In sum, the results underpin the claim that the European public sphere should not be narrowed to just the European Union; the European public sphere is far more than the public sphere of the European Union.

2. *Instead of regulating the communications of the participants of the debate on the Hungarian media law, the European public sphere has given scope for the creative and innovative attempts in shaping the discourse.*

Even though the fact that the main body of the international literature focuses on the essential preconditions of the European public sphere (e.g. common language, common identity, pan-European media structure or the convergence of national media coverage, common discursive practises etc.), the case study highlights the instability and unpredictability as key features of the European debate on the Hungarian media law. This indeterminism means that the creative and innovative communications of political actors play an important role in structuring and re-structuring the European public sphere. Instead of concentrating the regulative capacities of the prerequisites, the analysis follows the dynamics of the European debate that clearly shows the way in which the opponents of the new Hungarian media policy transformed the domestic issue into a genuine European one. It is also observed that the supporters of the Hungarian media law successfully invented and introduced new arguments giving fresh impetus to the European debate. Modifications in the discursive positions taken by the actors during the dispute are also detected (see the position of the European Commission and the Hungarian government). In my argument, the changes of the arguments signal not only the adaptability of the talkers, but the flexibility and elasticity of the European public sphere too.

3. *The discursive positions of the debate can be explained by the community-building capacity of the communication.*

The data suggest that the dichotomies such as EU actors-national actors, professional actors-political actors, and state actors-civil actors need to be rethought in the analysis of the communication communities of the European debate on the Hungarian media law. The political left-right dimension has explanatory power on a certain extent: actors from the political left expressed negative opinion on the Hungarian government's steps in regulating the media. It is however true that several politicians, having affiliated with centre-right ideology, are also recorded to share the views of the community of the opponents (e.g. Viviane Reding, Neelie

Kroes, Government of France, led by Francois Fillion, etc.). For that reason, the conservative-liberal dimension looks more appropriate to signal the likelihood of the discursive positions. From this viewpoint, it is not surprising that the actors standing for the human rights, social justice and media freedom in its liberal way of understanding is also likely to join the community of the opponents (e.g. OSCE Representative for Media Freedom, CoE Commissioner for Human Rights, Freedom House).

Interestingly enough, the issue of the Hungarian media law divided the centre-right coalition of the German Federal Government (led by Chancellor Angela Merkel, CDU/CSU & FDP). The Free Democrats sharply criticised the new media measures and claimed EU intervention, while the fraction of the CDU/CSU strongly disagreed with the proposal of the coalition partner. There are also some inconsistencies in the position of the Group of the European People's Party in the European Parliament. In the official statements, the EPP Group always supported the Hungarian Government and fought against the opponents of the Hungarian media law. Some representatives of the EPP Groups expressed doubts concerning the new media measures (e.g. Elmar Brok).

To conclude, it is plausible to argue that the issue and the communication around the issue has created politically relevant communities in the European public sphere of the Hungarian media law debate.

IV. Suggestions for further researches

The observations of the dissertation confirm the validity of categories like '*heterogeneity*', '*confrontation*', '*rivalry*' and '*politization*' which are in the forefront of the most recent studies on European public sphere (see: Statham-Trenz 2013). The present doctoral work attempts to contribute to this line of the scientific dialogue. In the Final chapter, I propose four new aspects that may give new impetus to the European public sphere researches. These are: the *instability*, the *problem of the agency*, the *emotions* and the *identifications*. The variety of the cross-border interactions such as street demonstrations, online activism, petitions, parliamentary speeches, opinion pieces in media outlets make me conclude that the Europeans – beside all linguistic, cultural, historical and political differences in their background – are willing to consider the each other's matter and discuss it as a genuine European issue. Thus, the debates play important role in the European project which is the real sense of integration through communication in postnational constellation as well (Habermas 2000).

List of literature sources in the thesis booklet

Adcock, Robert-Collier, David (2001): Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research. *American Political Science Review*, Vol. 95, No. 3., pp. 529-546.

Bauer Martin W. – Aarts, Bas (2000): Corpus construction: a principle for qualitative data collection. In: Bauer, Martin – Gaskell, George (eds.): *Qualitative research with text, image and sound: a Practical Handbook*, London: Sage, pp. 19-37.

De Vereese, Claes (2005): *Framing Europe: Television news and European integration*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.

Eriksen, Erik O. – Fossum, John E. (2000): *Democracy in the European Union: Integration Through Deliberation?*. London: Routledge.

Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge: MIT Press.

Habermas, Jürgen (2000): *The Postnational Constellation. Political essays*. Cambridge: Polity Press.

Koopmans, Ruud – Statham, Paul (editor): *The Making of a European Public Sphere*, Cambridge University Press.

Liebert, Ulrike szerk. (2007): *Perspectives on European Politics and Society. Special Edition. Journal of Intra-European Dialogue*. Vol 8. No. 3.

Miller, Robert L. – Brewer, John D. (2003): *The A-Z of Social Research*. London: Sage.

Neuendorf, Kimberly A. (2002): *The Content Analysis Handbook*. London: Sage.

Noy, Chaim (2007): Sampling Knowledge: The Hermeneutics of Snowball Sampling in Qualitative Research. *International Journal of Social Research Methodology*, Vol 10. No. 1. pp. 1-18.

Oberhuber, Florian – Barenreuter, Christoph – Krzyzanowski, Michal – Schönbauer, Heinz – Wodak, Ruth (2007): Debating the European Constitution. On representations of Europe / the EU in the press, *Journal of Language and Politics*, Vol. 4 No. 2. pp. 227-271.

Risse, Thomas (2010): *A Community of Europeans. Transnational Identities and Public Sphere*. Cornell University Press.

Spreen, Marinus (1992): Rare populations, hidden populations and link-tracing designs: What and why? *Bulletin Methodologie Sociologique*, Vol 36. No. 1. pp. 34-58.

Statham, Paul – Trenz – Hans – Jörg (2013): *The Politization of Europe. Contesting the Constitution in the mass media*. London: Routledge.

The candidate's most important publications on the topic of the European public sphere:

Szabó Gabriella (2014): GOVCOM 2.0: The Role of Web 2.0 in communicating EU Presidency. In: Stepinska, Agnieszka (editor): Media and Communication on EU. Logos Verlag. (forthcoming).

Szűcs Zoltán Gábor, **Szabó Gabriella** (2012): Politika európai térben. *Politikatudományi Szemle* XXI: (4) pp. 81-103. (2012).

Szabó Gabriella (2012): Communities by Controversy. An analysis on the European debate on the Hungarian media law. Paper prepared for the ECPR Joint Session of Workshops.: Workshop on Comparing National Experiences of European Integration. Antwerpen, Belgium, 2012. 04. 10 – 2012. 04. 15.

Szabó Gabriella, Kiss Balázs: Trends in Political Communication in Hungary: A Postcommunist Experience Twenty Years after the Fall of Dictatorship. *International Journal of Press / Politics* 17: (4) pp. 480-496.

Szabó Gabriella, Kiss Balázs (2012): Trendek a politikai kommunikációban. In: Boda Zsolt, Körösnéy András (editor) Van irány?: Trendek a magyar politikában. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum Kiadó, pp. 110-127.

Szabó Gabriella (2010): Az európai nyilvánosság mibenlétéről. *Politikatudományi Szemle* 19: (2)

Szabó Gabriella (2010): Kampányról röviden. Internetes újságok politikai napirendje a 2009-es EP választások előtt. In: Mihályffy Zsuzsanna, Szabó Gabriella (editor): Árnyékban. A 2009-es európai parlamenti választási kampányok elemzése, Budapest: MTA Politikatudományi Intézet. Studies in Political Sciences. Politikatudományi tanulmányok; 2010. 4. (ISBN:978-963-7372-72-8).

Mihályffy Zsuzsanna, **Szabó Gabriella** (2010): Árnyékban. A 2009-es európai parlamenti választási kampányok elemzése, Budapest: MTA Politikatudományi Intézet. Studies in Political Sciences. Politikatudományi tanulmányok; 2010. 4. (ISBN:978-963-7372-72-8).

Szabó Gabriella (2009): A little bit of everything – an analysis of web-based european political communication. In: Grinin LE, Korotayev AV (editor): Hierarchy and Power in the History of Civilisations. Cultural Dimensions. Moscow: Krasand. pp. 99-113.

Szabó Gabriella, Kiss Balázs (2005): Autonómiai vagy alárendeltség. A 2004-es európai választási kampány az internetes tömegkommunikációban és az Index Politikai Fórumán. CD változat. In: Sándor Péter et al. (editor): Magyarország politikai évkönyve 2004-ről Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, p. CD.

Kiss Balázs, **Szabó Gabriella** (2005): Az Európai parlamenti választási kampány az interneten. In: Gazdag Ferenc, Pécseliné Vajai Tünde, Szele Bálint (editor): A kibővült Európai Unió: hatalom, választások, külpolitika. Székesfehérvár: Kodolányi János Főiskola, pp. 33-39.